Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

ʿim targumim u-veʾurim mi-meḥabrim shonim

Sefer Melakhim

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1835 oder 1836]

א םיכלמ.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9091

מלכים א.

א (א) וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים
וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם
לוֹ׃ (ב) וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ
לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה
וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ
סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי
הַמֶּלֶךְ׃ (ג) וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה
בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־
אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ
לַמֶּלֶךְ׃ (ד) וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־
מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת
וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ׃

ואדניה

א (א) דער קעניג דוד וואַר ערגרויט אונד בעיאַהרט, מאַן בעדעקטע איהן מיט גע־ וואַנדערן, אַבער עס ערווערמ־ טע איהן ניכט. (ב) דאַ שפראַ־ כען זיינע דיענער צו איהם: מאַן זוכע דעם קעניגליכען הערן איין יונגפֿריילליכעס מעדכען, דיא דעם קעני־ גע אויפֿוואַרטען אונד זיינע געזעללשאַפֿטערין זיין זאָלל, אונד אין דיינעם שאָאסע רוהע, דאַמיט עס דעם קע־ ניגליכען הערן וואַרם ווער־ דע. (ג) מאַן זוכטע איין שאָ־ נעס מעדכען אין אַללען געגענ־ דען ישראל׳ס, אונד פֿאַנד אבישג דיא שונמית: דיעזע בראַכטע מאַן דעם קעניגע. (ד) דאַז מעדכען וואַר איבער דיא מאַסען שאָן, אונד וואור־ דע דעם קעניגס געזעללשאַפֿטערין, זיא בעדיענטע איהן; אַבער דער קעניג וואָהנטע איהר

רש"י

א (א) ולא יחם לו. אמרו רבותינו כל המבזה בגדים אינו נהנה מהם לסוף לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אגדה אמר רבי שמואל בר נחמני כשראה דוד את המלאך עומד בירושלים וחרבו בידו נצטנן דמו מיראתו: (ב) בתולה. בתוליה מחממין את בשרה: סוכנת. מחממת וכן ובוקע עצים יסכן בם (קהלת י׳ ט׳): (ד) לא ידעה. שהבתולה יפה לחמם מן הבעולה ורבותינו

באור

א (א) זקן, כתב הרב דון יצחק אברבנאל כי זקנה נאמר בעברית אף על לובן השער, ולפעמים ילבין שער איש מאיזהו סבה מן הסבות והוא עוד צעיר לימים, לכן הוסיף הכתוב בא בימים (וכן תרגמנו). ולפ"ז יהיה זָקֵן נגזר מן זָקָן כי באנשי ארץ קדם שער הלבן לא היה נראה רק על הזקן ולא בראש, כי שערות הראש יכסום או יגלחום אבל הזקן קדוש הוא להם לא יפול משערותיו ארצה כנודע. ויכסהו, פעל סתמי ושיעורו ויכסוהו המכסים ע"ד ויאמר ליוסף. בבגדים, בא הבי"ת בפתח להורות על הידיעה כי הכוונה על הבגדים העשויים לחמם כמו כרים וכסתות. ולא יחם, שרשו יחם ולדעת המפרשים הוא עומד (ואנחנו תרגמנו יוצא וע"ד פעל סתמי). (ב) ועמדה, כלומר שתעמוד לפני המלך ואם תמצא חן בעיניו תהיה לו לסכנת. סכנת, תרגמנו מענין ההסכן הסכנתי (במדבר כ"ב ל') שענינו ההרגל וכן כל דרכי הסכנת (תהלים קל"ט ג') הסכן נא עמו (איוב כ"ב כ"א) עיין שרשים לרד"ק. ונאמר כאן על האדם המלוי והרגיל אצלנו. וכן פירשו קצת המפרשים בא אל הסכן הזה (ישעי׳ כ"ב ט"ו) מפונק ובעל הנאות ורגיל במותרות ותענוגות בני אדם. וחם, בינוני מן חמם. (ד) לא ידעה, הסבה מבוארת ממה שקדם כמו שכתב הרד"ק

והדרש

(ה) וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא
לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב
וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים
לְפָנָיו׃ (ו) וְלֹא־עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו
לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם־
הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ יָלְדָה
אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם׃ (ז) וַיִּהְיוּ דְבָרָיו
עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה וְעִם אֶבְיָתָר
הכהן

איהר ניכט בייא. (ה) אדוניהו
זאָהן דער חגית איבערהאָב
זיך, אינדעם ער דאַכטע: איך
ווערדע קעניג זיין! ער שאַפפֿ-
טע זיך אויך וואַגען אונד ריי-
טער אַן, אונד פֿינפֿציג מאַן
ליעפֿען פֿאָר איהם הער.
(ו) זיין פֿאַטער האַטטע אין
זיינעם לעבען איהן ניע גע-
קרענקט, דאַס ער געזאַגט
האָטטע: ווארום טהוסט דוא
דערגלייכען? — אַן געשטאַלט
וואַר ער זעהר שאָן, אונד
[חגית] געבאַר איהן נאַך
(דער געבורט דעם) אבשלום.
(ז) זיינע אונטערערדונגען וואַרען מיט יואב דעם זאָהנע דער צרויה אינד מיט
אביתר

רש"י

ורבותינו אמרו משום לא ירבה לו נשים (דברים י"ז ט"ז) וכבר היה לו שמונה עשר: (ה) מתנשא.
מתפאר: וחמשים איש· נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים: (ו) ולא עצבו. לא הכעיסו למדך
שהמונע תוכחה מבנו מביאו לידי מיתה: וגם הוא טוב תואר. כאבשלו' שנאמר וכאבשלום לא היה איש
יפה (שמואל ב' י"ד כ"ה) והיא גרמה להם שנתגאו: ואותו ילדה אמו אחרי אבשלום. כלומר גדלתו
אחר תרבות שגדלה אמו של אבשלום: (ז) עם יואב בן צרויה. לפי שהיה יודע שלבו של דוד עליו
על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום וסופו שילוה את בנו המולך תחתיו עליו לפיכך היה רוצה שימלוך
זה על ידו ויאהבנו: ועם אביתר הכהן· שנסתלק מן הכהונה משברח דוד מירושלים מפני אבשלום
שאל

באור

והדרש ידרש. (ה) ואדניה, הוי"ו יתירה להתחלת הענין וכן והמלך דוד בראש הספר, וביאור
הוי"ו כזאת עיין בהמאמר (בראשית א' ב') מה שהבאתי שם בשם רבי המתרגם נ"י. מתנשא, כלומר
התנשא בנפשו לאמור אני אמלוך. ויעש, הוי"ו לנתינת טעם בעבור זאת התנשא לאמור אני
אמליך לפי שראה שעשה לו רכב ופרשים וכו' ואביו לא עצבו ולא מיחה בידו חשב אין זאת כי אם כי
בחר לשבת על כסאו אחריו. וגם הוא טוב תאר, גם זאת היתה סבה כי דמה בנפשו להיות
יורש עצר כי היה טוב תאר, ובארצות הקדם אהבו מאוד לבחור באיש קומה בעל תאר להיות מלך
עליהם כאשר ספרו לנו הסופרים הראשונים, וכדוגמתו מצאנו גם בשאול ואבשלום. ואותו ילדה,
הזכיר הכתוב עוד סבה שלישית אשר בעבורה התנשא כי לו משפט המלוכה כפי חקי התולדה, יען
אותו ילדה אמו חגית לדוד אחרי אבשלום שילדה לו מעכה. והנה שלשה בנים הראשונים היו אמנון,
דניאל ואבשלום (דה"י א' ג' א' ב') ואמנון ואבשלום נודע כי נהרגו אך מדניאל לא ידענו מה היה לו,
אולם מכאן נראה שגם הוא כבר מת בעת ההיא. (ז) ויהיו דבריו, כלומר עסקו בהשתדלות
להגיע אל המלוכה, כמו על דבר שרי את אברם (בראשית י"ב י"ז) וכדומה. עם יואב, אחרי אשר
הרג יואב את אבשלום ועבר על מצות המלך ידע כי כלתה אליו הרעה מאת המלך, גם כבר בארנו
בתולדת שלמה (עיין מבוא לספר משלי) כי יען שלמה היה איש מנוחות אוהב שלום לכן לא היה יואב
חפץ במלכו כי הוא לא יקוה לזרוע איש חיל ולא ייחל לגבור, ולזה התקשר עם אדוניה אשר עשה לו
רכב ופרשים ובזה הראה כי רוח הגבורה נוססה בו וכי איש מלחמות יהיה. ועם אביתר הכהן,
חז"ל אמרו (יומא פ"ג) שמיום שברח דוד מפני אבשלום נסתלק אביתר מכהונה גדולה ונמנה צדוק
תחתיו לפי ששאל אביתר באורים ותומים ולא נענה ולצדוק נענה וא"כ בעבור זאת היה אביתר ובנו
יונתן

הַכֹּהֵן וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה׃
(ח) וְצָדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־
יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי
וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ
עִם־אֲדֹנִיָּהוּ׃ (ט) וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ
צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת
אֲשֶׁר־אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־
כָּל־אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־אַנְשֵׁי

יהודה

אביתר דעם פריעסטער. אונד דיעזע אונטערשטיטצטען דיא אַנהענגער דעם אדוניהו. (ח) אַבער דער פריעסטער צדוק, בניהו זאָהן דעם יהוידע, שמעי אונד רעי אינד דיא העלרען דעם דוד, וואַרען ניכט מיט אדוניהו. (ט) ער אָפּפּער־טע שאַאפֿע, רינדער אונד מאַסטפֿיעה אַם שטיינע זוחלת, דער בייא עין רוגל איזט, אונד לוד אַללע זיינע ברידער דיא קעניגס זאֶהנע, זאָ וויא אַללע מעננער יהודה'ס, דיא דיע־

נער

רש"י

שהיו בחורים ויתומים ולא עלתה לו שנאמר ויעל אביתר (שמואל ב' ט"ו כ"ד) והיה מבני בניו של עלי וידע שלא ישמש בימי שלמה שהרי נאמר לעלי והקימותי לי כהן נאמן והתהלך לפני משיחי (שמואל א' ב' ל"ה) והיה חפץ שיעמוד זה על ידו : (ח) ונתן הנביא. שנבא לדוד ששלמה ימלוך כמו שנאמר בדברי הימים (א' כ"ב ט') ושלמה יהיה שמו : (ט) ומריא. שור של פטם : אבן הזוחלת. אבן שהיו הבחורים מנסין בהם את כחם להזיזה ולגררה לשון מים זוחלין וזוחלי עפר (דברים ל"ב כ"ד) ויונתן תרגם אבן סכותא שעומדין עליה וצופים למרחוק : עין רוגל. תרגם יונתן

עין

באור

יו׳תן אחרי אדוניה כי הוא הבטיחם להושיבם על כנס. אבל מפשטות הכתוב נראה שאך בעת המשח שלמה שנית למלך על ישראל (דה"י א' כ"ט כ"ב) הוסר אביתר מכהונה גדולה עיי"ש בביאור כ"ד ג', והמפרשי׳ אמרו בעבור שהקדים דוד תמיד צדוק לאביתר כי בכל מקום נזכר אביתר אחרי צדוק, לכן היה גם הוא במורדין. והנה התקשר אדוניה עם יואב ואביתר, בחשבו כי שר הצבא יטה את לב אנשי המלחמה, והכהן הגדול את יתר העם אחריו. אחרי, לא מצינו שרש עזר עם יחס אחר לכן הנכון כי נחסר הלמ"ד ושעורו לאחרי אדוניה כלומר להאנשים שהיו אחרי אדוניה וכדמתורגם.
(ט) ויזבח, הפעל זבח נאמר לרוב אצל הקרבנות ומזבח יעיד. ולזה נראה כי אבן הזוחלת היתה במה ועליה הקריבו שלמי שמחה, כי מלפני׳ זאת חוק לישראל להקריב קרבנות בעת המליכו מלך עליהם, כי כן מצינו בספר שמואל שנמשח שאול כאשר היה זבח לעם (ש"א ט' י"ב), וגם כאשר המליכוהו בגלגל זבחו זבחי שלמים לה' (שם י"א ט"ו), וכן במשיחת דוד קרא שמואל לישי בזבח (שם ט"ז ג'), ואבשלום אמר : ואשלם את נדרי אשר נדרתי בחברון (ש"ב ט"ו ט"ז) ואין ספק כי שמר בזה מולא שפתיו ועשה זבח לה' שם, וכאשר המליך דוד את שלמה שנית נאמר ג"כ ויזבחו לה' זבחים וגו' (ד"הי א' כ"ט כ"א) ולכוונה הזאת תרגמנו. ומריא, הנכון כפירוש השני של הרד"ק שהוא שם לבהמה מפוטמת וכן הוא בדחז"ל (עיין שרשים שרש מריא) ועמו הסכים המכס געזעניוס ואמר שבערבי נאמר מרא על עכול המזון ויהיה דומה כמעט לשרש בריא. אבן הזחלת, הרד"ק פי' שהיו המים זוחלין אצלו, ויונתן תרגם : אבן סכותא והוא מענין הבטה שעומדים עליה וצופים למרחוק כמו שפירשו רש"י ורד"ק כוונתו. עין רגל, יונתן תרגם עין קצרא ופירש הרד"ק קצרא הוא הכובס ובעין הזה היו מכבסין בגדים ונקרא הכובס רוגל לפי שמכבס בגדים ברגליו ע"כ, והנה עשה אדניה את זבחו אצל מעיין כמו שצוה דוד להוריד את שלמה אל גחון לסימן שתמשך מלכותו, וכן אמרו חז"ל (הוריות י"א) אין מושחין את המלכים אלא על המעיין כדי שתמשך מלכותו. ואולי היה בדעת קרואי אדוניה להמשחו שם למלך, (לולא הוסר עכחס),

ואם

יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ (י) וְאֶת־נָתָן
הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ וְאֶת־הַגִּבּוֹרִים
וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא׃
(יא) וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־
שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ כִּי
מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאֲדֹנֵינוּ
דָוִד לֹא יָדָע׃ (יב) וְעַתָּה לְכִי
אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי אֶת־
נַפְשֵׁךְ וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה׃
(יג) לְכִי וּבֹאִי אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד
וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲמָתְךָ לֵאמֹר
כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא
יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ מָלַךְ
אֲדֹנִיָּהוּ׃ (יד) הִנֵּה עוֹדָךְ מְדַבֶּרֶת
שָׁם עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ
וּמִלֵּאתִי אֶת־דְּבָרָיִךְ׃ (טו) וַתָּבֹא
בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ הַחַדְרָה
וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג

השונמית

נערדעם קעניגס. (י) דאָך נתן
דען פראָפּעטען אונד בניהו
זאַממט דען העלדען, זאָ וויא
זיינען ברודער שלמה לוד ער
ניכט. (יא) דאַ שפראַך נתן
צור בת שבע, מוטטער דעס
שלמה: האַסט דוא ניכט גע-
העֶרט, דאַס אדניהו זאָהן דער
חגית קעניג געוואָרדען? אונ-
זער העררר דוד וויים עס ניכט.
(יב) נון קאָם, איך ערטהיי-
לע דיר איינען ראַטה, דאַס
דוא דיין לעבען אונד דאַז לע-
בען דיינעס זאָהנעס שלמה
רעטטעסט. (יג) געהע, טרע-
טע איין ביים קעניגע דוד, אונד
שפריך צו איהם: האַסט דוא
ניכט מיין קעניגליכער העררר!
עס צוגעשוואָרען דיינער
מאַגד אונד געשפראָכען: יאַ
שלמה דיין זאָהן זאָלל קעניג
זיין נאַך מיר, ער זאָלל
זיטצען אויף מיינעם טהראָנע!
וואַרום איזט נון אדניהו קעניג
געוואָרדען? — (יד) וועהרענד
דוא נאָך רעדעסט, קאָממע
איך הינטער דיר, אונד פאָל-
לענדע דיינע רעדע. — (טו) בת
שבע קאַם צום קעניגע אינז
צימטער (דער קעניג וואַר זעהר
ערגרויעט, אונד אבישג דיא

רש"י

עין קלדא הוא כוכב שמתקן בגדי למר ברגליו על ידי בעיטה: (י) ואת שלמה אחיו לא קרא. שיודע היה שהתנבא עליו הנביא למלוך: (יב) ומלטי את נפשך. מן המחלוקת לאחר מות המלך שירצה

באור

ואם; גם לא היה בידם שמן משחת קדש, ימשחו אותו בשמן אפרסמון כמו שנמשחו מלכי ישראל לדעת חז"ל (בהוריות שם). (יא) ויאמר נתן, הרד"א הקשה מה לו לנתן הנביא לבקש התחבולות ולעמוק עצות הלא אליו היה דבר ה' כי שלמה ימלוך ואיך יסתפק בנבואת עצמו? והשיב שיש יעודי נבואה שהם אך על דרך תנאי. אולם כבר אמרנו (תולדת שלמה דף ג' ע"א הערה א') שאין הכרח מן הפסוקים כי נתן ידע בעת ההיא כי ה' בחר בשלמה ע"ש. (יד) ומלאתי, אמלא ואשלים את דבריך ביתר באור. (טו) והמלך זקן, הזכיר זה להגיד כי לא היה

עוד

הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרַת אֶת־הַמֶּלֶךְ׃
(טו) וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחוּ
לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ׃
(יז) וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ
בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ כִּי־שְׁלֹמֹה
בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־
כִּסְאִי׃ (יח) וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנִיָּה
מָלָךְ וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא
יָדָעְתָּ׃ (יט) וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־ ב׳
דדו
וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי
הַמֶּלֶךְ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיֹאָב
שַׂר הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא
קָרָא׃ (כ) וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי
כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי
יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ
אַחֲרָיו׃ (כא) וְהָיָה כִּשְׁכַּב אֲדֹנִי־
הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי אֲנִי

ובני

שונמית בעריענטע דען קעניג). (טז) אונד בת שבע נייגטע זיך אונד ווארף זיך הין פֿאָר דעם קעניגע, אונד דער קעניג שפראַך: וואַס ווילּסט דוא?— (יז) דאַ שפראַך זיא צו איהם: מיין העררֹ! ביים עוויגען דיי־ נעם גאָטטע האַסט דוא עס צו־ געשוואָרען דיינער מאַגד: שלמה דיין זאָהן זאָלל קעניג זיין נאַך מיר, ער זאָלל זיט־ צען אויף מיינעם טהראָנע. (יח) אונד זיעהע נון! אדניה איזט קעניג געוואָרדען, אונד דוא, מיין קעניגליכֿער העררֹ! ווייסט עס ניכֿט. (יט) ער אָפּפֿערטע אָכֿסען אונד מאַסטפֿיעה אונד שאַאפֿע אין מענגע, לוד אַללע קעניגסזאָה־ נע אונד אביתר דען פריע־ סטער אונד יואב דען אָבער־ סטען דעס העערעס, אַבער דיינען קנעכֿט שלמה האַט ער ניכֿט געלאַדען. (כ) דוא, מיין קעניגליכֿער העררֹ! ביזט עס יאַ, אויף דען דיא אויגען גאַנץ ישראל'ס רוהען. דאַס דוא איהנען קונד געבעסט, ווער אויף דעם טהראָנע מיינעם קעניגליכֿען העררן נאַך איהם זיטצען זאָלל. (כא) ווען עס נון געשיעהט, דאַס מיין קעניגליכֿער העררֹ זיך צו זיינען פֿאָטערן לעגט, זאָ ווערדע איך מיט

מיי־

באור

עוד מדרך נשי המלך לבוא אצלו כי היה זקן מאוד ולא התאוה עוד להן וגם שרותן לא היה צריך כי אבישג משרת אותו, ולכן כאשר באה לפניו בת שבע שאל מה לך. משרת, הראוי משרתת ובא פתח תמורת סגול (רד"ק). (יח) ועתה אדני, יונתן תרגם ואת רבוני כאלו כתוב ואתה, ולקמן כ' ואתה אדני המלך תרגם וכען כאלו נכתב ועתה, והוא הנכון והיאות כפי פשטות הכתוב. ורד"ק כתב שלפי הספרים המדוייקים ועפ"י המסורה נהפך הוא כי הראשון בעי"ן והשני באל"ף ועליו אמר הרדי"א ז"ל ואני חפשתי בספרים מדוייקים ובכתיבת יד החכם ר' ישראל ז"ל ומצאתי שניהם באל"ף וכו' ע"כ, וכיון שיש מחלוקות בדבר כדאי הוא יב"ע לסמוך עליו אם מסכים הוא לכוונה הפשוטה בכתוב אף שהוא נגד המסורה, כי גם הרבה פעמים מצינו שהמסורה חולקת על ש"ס שלנו (עיין תקון סופרים על פסוק ולבני הפלגשים בראשית כ"ה ו'). (כא) אני ובני שלמה, הנכון כמו שפירש האברבנאל כי

יזכירו

ובני שלמה חטאים: (כב) והנה
עודנה מדברת עם־המלך ונתן
הנביא בא: (כג) ויגידו למלך
לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני
המלך וישתחו למלך על־אפיו
ארצה: (כד) ויאמר נתן אדני
המלך אתה אמרת אדניהו ימלך
אחרי והוא ישב על־כסאי: (כה) כי
ירד היום ויזבח שור ומריא־
וצאן לרב ויקרא לכל־בני המלך
ולשרי הצבא ולאביתר הכהן
והנם אכלים ושתים לפניו
ויאמרו יחי המלך אדניהו: (כו) ולי
אני־עבדך ולצדק הכהן ולבניהו
בן־יהוידע ולשלמה עבדך לא
קרא: (כז) אם מאת אדני המלך
נהיה הדבר הזה ולא הודעת
את־עבדיך מי ישב על־כסא

יתיר י׳

מיינעם זאהנע שלמה פערברע־
כערן גלייך (בעהאנדעלט) זיין.—
(כב) נאך שפראך זיא מיט דעם
קעניגע אלס נתן דער פראפעט
ערשיען. (כג) מאן מעלדעטע
דעם קעניגע, דאס נתן דער
פראפעט דא זייא, אונד דיע־
זער קאם פאר דען קעניג, אונד
ווארף זיך הין פאר דען קעניג
מיט דעם אנגעזיכטע צור ער־
דע; (כד) אונד נתן שפראך:
מיין קעניגליכער העררי דוא
האכט עס וואהל געזאגט:
אדניהו זאלל קעניג זיין נאך
מיר, אונד זיטצען אויף מיינעם
טהראנע! (כה) דען ער איזט
הייטע הינאבגעגאנגען, האט
אכסען אונד מאסטפיעה אונד
שאפע אין מענגע געאָ־
פפערט, אונד אללע קעניגס־
זאהנע, זא וויא דיא אבערסטען
דעס העערעס אונד אביתר
דען פריעסטער איינגעלאדען,
אונד זיעהע! זיא עססען אונד
טרינקען פאר איהם, אונד
רופען: עס לעבע דער קעניג
אדוניהו! — (כו) אבער מיך
דיינען קנעכט אונד צדוק דען
פריעסטער, בניהו דען זאהן
יהוידע'ס אונד דיינען דיענער שלמה האט ער ניכט געלאדען. — (כז) זאללטע פאן
מיינעם קעניגליכען העררן דיא זאכע אויסגעגאנגען זיין, אונד דוא העטטעסט ניכט
קונד געטהאן דיינעם קנעכטע, ווער זיטצען זאלל אויף דעם טהראנע דעם

אדני

קע־

רש״י

נכך למלוך כמה שהבטיחו הקדוש ברוך הוא: (כא) חטאים. חסרים ומנועין מן הגדולה כמו אל
השערה ולא יחטיא (שופטים כ׳ ט״ז): (כד) אתה אמרת. בתמיה: (כה) כי ירד היום. שהעיר

באור

יזכירו ענין אוריה ויאמרו כי זנתה תחת אישה ולכן לה מטא משפט מות וגם זרעה ראוי
להכחיד מן הארץ. (כד) אתה אמרת, לדעת רש״י והרד״ק ויתר המפרשים יחסר ה״א השאלה
ואין צורך לזה אך הכוונה בוודאי אתה אמרת וגו׳ כי ירד היום. (כז) אם מאת, אולם
אם היה זאת מאת המלך כפי הנראה מדוע לא הודעת וגו׳ כן שעור הכתובים לדעתנו.

קראו

אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ (כח) וַיַּעַן
הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קִרְאוּ־לִי
לְבַת־שָׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ
וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ (כט) וַיִּשָּׁבַע
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־
פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ (ל) כִּי
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ
יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי
תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה׃
(לא) וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אֶרֶץ
וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם׃ (לב) וַיֹּאמֶר ׀
הַמֶּלֶךְ דָּוִד קִרְאוּ־לִי לְצָדוֹק
הַכֹּהֵן וּלְנָתָן הַנָּבִיא וְלִבְנָיָהוּ בֶּן־
יהוידע

קעניגליכען העררן נאך איהם? (כח) דא אנטווארטעטע דער קעניג דוד אונד שפראך: רופעט מיר בת שבע! דיזע קאם אונד שטעללטע זיך פאר דען קעניג, (כט) אונד דער קעניג שוואור אונד שפראך: ביים לעבען דעס עווינען, דער מיינע זעעלע ערלאזט האט אוס אללער דראנגזאל! (ל) דאס זא, וויא איך דיר צוגעשווארען ביים עווינען גאטט ישראל'ס אונד עס אייסגעשפראכען, דאס שלמה דיין זאהן קעניג נאך מיר זיין אונד אויף מיינעם טהראנע זיטצען זאלל אן מיינער שטאטט, איך איך זא טהון וויל אם הייטיגען טאגע. (לא) דא נייגטע זיך בת שבע מיט דעם אנגעזיכטע צור ערדע, אונד ווארף זיך הין פאר דען קעניג, אינדעם זיא שפראך: א דאס מיין הערר אונד קעניג נאך לאנגע לעבטע! (לב) דאן שפראך דער קעניג דוד: רופעט מיר צדוק דען פריעסטער, נתן דען פראפעטען אונד בניהו זאהן דעם יהוידע

באור

(כח) קראו לי, כאשר הגידו למלך כי נתן בא הלכה בת שבע מאתו וכאשר קרא המלך לבת שבע נפטר נתן מפניו לבל ירגיש המלך כי שניהם נוסדו יחד בעצה הזאת. (לא) יחי המלך, כתב הרד"ק ז"ל פירוש חיי הנפש לעולם הבא כי בעולם הזה קרוב היה למיתה וכן תרגם יונתן ויתקיים, וכל שאר יחי המלך תרגם כלא ע"כ. ולדעת האברבנאל אמרה בת שבע כן שלא יחשוב כי היא מצפה במותו למען יגיע בנה למלכות ולזה הסכילה לאמור יחי המלך לעולם כלומר עוד ימים כבירים כמו ועבדו לעלם ע"כ. ולדעתי יש כוונה אחרת בתרגום יונתן, והיא, כי הנה בכל מקום שנזכר בתנ"ך (זולת בדניאל) יחי המלך, הענין תמיד לעת הוקם למלך וא"כ הטעם כי תכון מלכותו ויצליח, ולזה לא בא במקומות האלה מלת לעולם כי הענין אך על ההצלחה שלא יעמוד עמה איש נגדו להעבירו מעל כסאו ולא התמדת חייו, ולכן תרגם יונתן בטוב טעם כלא, אבל פה שכבר היתה הממלכה נכונה ביד דוד הכוונה כי עוד יאריך ימים, וע"כ בא מלת לעולם ולזה ת"י יתקיים. ומזה תבין שגם בדניאל (וי"ו ז' י"ב) נאמר: מלכא לעלמין חיי, יען מלכות דריוש בעת ההיא כבר היתה עדינה ותקיפה, וא"כ הכוונה רק על אריכת ימים והתמדת חייו, ולכן אמר לעלמין. (לב) לצדוק הכהן, להפר עצת אדניה אשר חשב להחזיק קשרו בשר הצבא ובהן כאשר אמרנו, התחכם גם דוד להמליך את שלמה על ידי צדוק הכהן ובניהו איש חי ואם הגבורים אשר למלך. ועוד שלא

יְהוֹיָדָע וַיָּבֹאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃
(לג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לָהֶם קְחוּ עִמָּכֶם
אֶת־עַבְדֵי אֲדֹנֵיכֶם וְהִרְכַּבְתֶּם
אֶת־שְׁלֹמֹה בְנִי עַל־הַפִּרְדָּה
אֲשֶׁר־לִי וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ עַל־גִּחוֹן׃
(לד) וּמָשַׁח אֹתוֹ שָׁם צָדוֹק הַכֹּהֵן
וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָר וַאֲמַרְתֶּם יְחִי
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃ (לה) וַעֲלִיתֶם
אַחֲרָיו וּבָא וְיָשַׁב עַל־כִּסְאִי וְהוּא
יִמְלֹךְ תַּחְתָּי וְאֹתוֹ צִוִּיתִי לִהְיוֹת
נָגִיד עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְהוּדָה׃
(לו) וַיַּעַן בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע אֶת־
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אָמֵן כֵּן יֹאמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ (לז) כַּאֲשֶׁר

אל קרי

היה

יהוידע! דיזע קאַמען פאָר דען קעניג. (לג) אונד דער קעניג שפראַך צו איהנען: נעהמט מיט אייך דיא קנעכטע אייערעס העררן, אונד זעטצעט שלמה מיינען זאָהן אויף דאַז מױלטהיער, וועלכעס פיר מיך בעשטיממט איזט, אונד פיהרעט איהן הינאַב נאַך גיחון: (לד) דאָרט זאַלבע איהן צדוק דער פריעסטער אונד נתן דער פראָפעט צום קעניגע איבער ישראל, דאַן שטאָסעט אין דיא פאָזוינע אונד רופעט: עס לעבע דער קעניג שלמה! (לה) בעגלייטעט איהן הערויף, אונד ער קאָממע אונד זיטצע אויף מיינעם טהראָנע, אויף דאַס ער קעניג ווערדע אַן מיינער שטעללע, דען איהן האַבע איך בעשטיממט צום פירשטען איבער ישראל אונד יהודה. (לו) דאַ אַנטוואָרטעטע בניהו זאָהן יהוידע'ס דעם קעניגע אונד שפראַך: עס זייא אַלזאָ! זאָ מאָגע דער עוויגע גאָטט מיינעס קעניגליכען העררן שפרעכען. (לז) זאָ וויא

דער

רש"י

היתה גבוה ואבן הזוחלת למטה בגיא: (לג) על הפרדה אשר לי. הוא סימן לו שימלוך ותחלת הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך: אל גיחון. הוא מעיין השילוח מכאן שאין מושחין את המלכים אלא על המעיין סי' שתמשך מלכותו: (לד) ומשח אותו. נותן לו שמן בין ריסי עיניו כמין נזר: (לו) אמן. שיחיה שלמה:

באור

אתו את נתן הנביא להראות כי מאת ה' היתה זאת, ומי ימרה את פי הנביא? (לג) את עב־י אדוניכם, כלומר אתם אשר ידעתם שגם המה עבדי אדניכם מחזיקים בבריתי שלא יוסיפו גם המה על שונאינו. הפרדה אשר לי, המיוחדת לי והוא סימן הוד מלכות. גחון, לדעת כל המפרשים הוא מי השלוח הנזכר בישעיה (ח' ו') ולדעתי אצל המעיין היה נקרא גחון מענין אתה גחי מבטן (תהלים כ"ב י') שנאמר על היוצאה בחזקה (הערפאָר־ברעכען), ובמקום אשר נגר רבו מימיו והיה לנחל נקרא שלוח, כענין, המשלח מעינות בנחלים. (לה) והוא ימלוך, שבתו על כסאי לאות כי ימלוך אחרי. ואותו צויתי, הוי"ו בהוראת כי, וכי אותו צויתי וגו'. (לו) אמן, יתאמת הדבר. כן יאמר, שגם ה' יסכים לזה או נאמר שבא העתיד במקום עבר (ואין זה זר כ"כ כנודע), והכוונה שכבר

אמר

היה יהוה עם-אדני המלך כן
יהי* עם-שלמה ויגדל את-כסאו
מכסא אדני המלך דוד: (לח) וירד
צדוק הכהן ונתן הנביא ובניהו
בן-יהוידע והכרתי והפלתי
וירכבו את-שלמה על-פרדת
המלך דוד וילכו אתו על-גחון:
(לט) ויקח צדוק הכהן את-קרן
השמן מן-האהל וימשח את-
שלמה ויתקעו בשופר ויאמרו
כל-העם יחי המלך שלמה:
(מ) ויעלו כל-העם אחריו והעם
מחללים בחללים ושמחים

יהיה קרי · שמחה

דער עוויגע מיט מיינעם קע-
ניגליכען העררן וואַר, זאָ זייא
ער מיט שלמה, אונד ערהע-
בע זיינען טהראָן נאָך העהער
אַלס דען טהראָן מיינעם קע-
ניגליכען העררן דוד.— (לח) דאַ
גינג צדוק דער פריעסטער
הינאַב מיט נתן דעם פראָפע-
טען אונד בניהו דעם זאָהנע
יהוידע'ס, אונד מיט דען כרתי
אונדפלתי, (קעניגליכן לייבגאַרדן)
זיא זעטצטען שלמה אויף דאַז
מוילטהיער דעם קעניגס דוד,
אונד פיהרטען איהן נאַך גיחון;
(לט) אונד צדוק דער פריע-
סטער נאַהם דאַז אֶהלהאָרן
פאָם צעלטע, אונד זאַלבטע
שלמה, דאַן שטיעס מאַן אין
דיא פאָזוינע, אונד עס ריעף
דאַז גאַנצע פאָלק: עס לעבע
דער קעניג שלמה! (מ) אונד דאַז
גאַנצע פאָלק צאָג הינטער איהם הינויף, אונד שפיעלטע אויף פלאָטען, אונד יובעל-

טע

רש"י

(לז) מכסא אדוני המלך. מכאן שאין אדם מתקנא בבנו: (לח) והכרתי והפלתי. תירגם יונתן קשתיא וקלעיא. ורבותינו אמרו אורים ותומים: (לט) את קרן השמן. משמן המשחה שעשה משה: מן האהל. שהארון נתון בעיר דוד וצלוחית של שמן המשחה לפני הארון כמו שאנו שונין בסדר יומא: (מ) בחלילי. פלאוט"י בלע"ז:

ותנקע

באור

אמר ה' כן להיות שלמה מלך על ישראל. (לח) והכרתי והפלתי, רבו הפירושים בענין השמות האלה (עיין שרשים לרד"ק וספר המלים להחכם געזעניוס) ואולי נקראו כן מחנה מבחר הגבורים אשר הפליאו לעשות בגבורתם ויהיו כרתי מן כרת (שכרתו כל הקמים נגדם) ופלתי מן פלא (ובא פלתי לזווג המלות כמ"ש הרד"ק בכמה מקומות), ופי' הזה קרוב לדעת יונתן שתרגם קשתיא וקלעיא; והרחבת דברים בזה עיין בביאור דה"א (סוף פרשה י"ח) לידידי המתרגם נ"י. על גחון, כמו אל גחון או שהכוונה על שפת גחון. (לט) מן האהל, לדעת הרלב"ג הוא האהל אשר נטה דוד לארון ה' בציון. והרד"ק ימאן בזה ואמר כי שמן המשחה וצנצנת המן היו בגבעון באהל מועד ונתן הלך או שלח לגבעון והביאהו ע"כ ועכ"פ אין הכוונה שהלך עתה לגבעון להביאהו שהרי גבעון היתה רחוק מירושלים ודבר המלך נחוץ והעד כי נמשח שלמה בטרם כלו קרואי אדניה לאכול, אך הענין כאשר ראה נתן (אשר חפץ בשלמה) כי המלך נפל למשכב ועוד לא הודיע מי ישב אחריו על כסאו, וגם הרגיש כי אדניה מתנשא למלוך, התחכם להביא את קרן השמן למען יהיה נכון אם השעה צריכה לכך. מחללים בחלילים, לדעת המפרשים שיעורו שהיו מנגנים בכלי זמר הנקרא חליל (פלויטע) כמו

שתרגם

שִׂמְחָה גְדוֹלָה וַתִּבָּקַע הָאָרֶץ
בְּקוֹלָם׃ (מא) וַיִּשְׁמַע אֲדֹנִיָּהוּ וְכָל־
הַקְּרֻאִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וְהֵם כִּלּוּ
לֶאֱכֹל וַיִּשְׁמַע יוֹאָב אֶת־קוֹל
הַשּׁוֹפָר וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ קוֹל־
הַקִּרְיָה הוֹמָה׃ (מב) עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר
וְהִנֵּה יוֹנָתָן בֶּן־אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן בָּא
וַיֹּאמֶר אֲדֹנִיָּהוּ בֹּא כִּי אִישׁ חַיִל
אַתָּה וְטוֹב תְּבַשֵּׂר׃ (מג) וַיַּעַן יוֹנָתָן
וַיֹּאמֶר לַאֲדֹנִיָּהוּ אֲבָל אֲדֹנֵינוּ
הַמֶּלֶךְ־דָּוִד הִמְלִיךְ אֶת־שְׁלֹמֹה׃
(מד) וַיִּשְׁלַח אִתּוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־צָדוֹק
הַכֹּהֵן וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא וּבְנָיָהוּ
בֶּן־יְהוֹיָדָע וְהַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי
וַיַּרְכִּבוּ אֹתוֹ עַל פִּרְדַּת הַמֶּלֶךְ׃
(מה) וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ צָדוֹק הַכֹּהֵן
וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ בְּגִחוֹן וַיַּעֲלוּ
מִשָּׁם שְׂמֵחִים וַתֵּהֹם הַקִּרְיָה הִוא
הַקּוֹל אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם׃ (מו) וְגַם

ישב

טע אין לויטער פֿרעהליכֿקייט, דאַס דיא ערדע (פֿאַסט) באַרש־טעטע בייא איהרעם יויכֿצען. (מא) דא האָרטע עס ארניהו נעבסט אַללען געסטען, דיא זיך בייא איהם בעפֿאַנדען — זיא וואַרען עבען מיט דעם עס־סען פֿערטיג — אונד יואב האָרטע דען שאַלל דער פּאָזוי־נע, אונד זאַגטע וואַס מאַג עס זיין? דאַז טאָבען איינער אויפֿ־גערעגטען שטאַדט! (מב) נאָך רעדעטע ער, אונד זיהע! דאַ קאַם יונתן זאָהן דעם פריע־סטערם אביתר, אונד אדניהו שפראַך: קאָם נעהער! דוא ביזט איין וואַקקערער מאַן, ווירסט גוטעם פֿערקינדען. (מג) דאָך יונתן ערוויערטע אונד שפראַך: לײדער האַט אונזער קעניגליכֿר העדר דוד, שלמה צום קעניגע געמאַכֿט. (מד) אונד מיט איהם שיקטע דער קעניג דען פריעסטער צדוק אונד דען פראָפֿעטען נתן אונד בניהו דען זאָהן יהוידע׳ס, זאָ וויא דיא כרתי אונד פלתי, אונד זיא זעטצטען איהן אויף דאַז מוילטהיער דעם קעניגס, (מה) צדוק דער פריעסטער אונד נתן דער פראָפֿעט זאַלבטען איהן אַם גיחון צום קעניגע, אונד נון זינד זיא פֿאָן דאָרט פֿרעהליך צוריק גע־צאָגען — דיעס איזט דאַז יויכֿצען, וועלכֿעס איהר געהאָרט האַבט. (מו) אויך בעשטיג

רש״י

ותבקע הארץ. דברי הנביאים לשון הבאי כלשון בני אדם: (מג) אבל אדונינו. כלומר עכשיו

באור

שתרגם גם רש״י וכן העתקנו, ואולי ייטב יותר אם נאמר שהיו מחוללים במחול ומרקדים לקול החלילי׳ כי רחוק הוא קצת לומר שהיו כל העם מנגני׳ בחלילי׳ (דברי המתרגם).] (מא) מדוע, כלומר מדוע זה? קול הקריה הומה אני שומע! וקיצר בדבריו כדרך דבור המפעליות והומה הוא תואר לעיר לכן בא בפלס נקבה, ושעורו הקול הזה הוא קול קריה אשר הומה.
(מג) אבל, מלת הקריאה, והענין עתה לא כן כי אין בשורה בפי.

ישב שלמה על כסא המלוכה:
(מז) וגם־באו עבדי המלך לברך
את־אדנינו המלך דוד לאמר
ייטב אלהיך את־שם שלמה
משמך ויגדל את־כסאו מכסאך
וישתחו המלך על־המשכב:
(מח) וגם־ככה אמר המלך ברוך
יהוה אלהי ישראל אשר נתן
היום ישב על־כסאי ועיני ראות:
(מט) ויחרדו ויקמו כל־הקראים
אשר לאדניהו וילכו איש לדרכו:
(נ) ואדניהו ירא מפני שלמה
ויקם וילך ויחזק בקרנות
המזבח: (נא) ויגד לשלמה לאמר
הנה אדניהו ירא את־המלך
שלמה והנה אחז בקרנות
המזבח לאמר ישבע־לי כיום
המלך שלמה אם־ימית את־

אלהים קרי   עבדו

שאַן שלמה דען קעניגליכען טהראָן, (מז) אונד דיא דיענער דעם קעניגס זינד בערייטס געקאָממען, אום גליק צו ווינשען אונזערעם קעניגליכען העררן דוד, אינדעם זיא שפראַכען: גאָטט פֿערהעררליכע דען נאַמען דעם שלמה נאָך מעהר אַלס דיינען נאַמען, אונד פֿערגרעסערע זיינען טהראָן נאָך מעהר אַלס דען דייניגען, אונד דער קעניג פֿערביינטע זיך אויף זיינעם לאַגער. (מח) אויך שפראַך דער קעניג אַלזאָ: געלאָבט זייא דער עוויגע גאָטט ישראֵלס, דאַס ער הייטע איינען בעשטיממטע, דער אויף מיינעם טהראָנע זיטצט, אונד מיינע אויגען עס זעהען. (מט) דאַ ערשראַקען אַללע געסטע דעם אדניהו, אונד שטאַנדען אויף אונד גינגען יעדער זיינעם וועגעס. (נ) אדניהו אַבער פֿירכטעטע זיך פֿאָר שלמה, שטאַנד אויף, גינג אונד היעלט זיך פֿעסט אַן דיא עקקען דעם אַלטאַרס. (נא) דעם שלמה וואַרד עס אַנגעצייגט, דאַס אדניהו דען קעניג שלמה פֿירכטע, דאַס ער זיך פֿעסט האַלטע אַן דיא עקקען דעם אַלטאַרס, אונד שפריכט: דער קעניג שלמה שוואָרע מיר, דאַס ער זיינען קנעכט ניכט

רש"י

אין בשורתי טובה לך: (נ) בקרנות המזבח. שהיה בגבעון אמר הרוגי בית דין נקברין בקברי בית דין אמות כאן ואקבר בקברי אבותי כך דרש רבי תנחומא:

את

באור

(מז) וישתחו, לפי הפשוט השתחוה נגד המכבדים כי השתחוה נאמר גם על הקידה בראש בלבד, ואין זה נגד הנימוס כי ישתחוה המלך לעבדיו כי גם כהן ונביא היה בהם. (נ) בקרנות המזבח, ידוע הוא כי בעיני כל העמים היה מקדש אלהיהם ובפרט המזבח מקום מקלט, ולזה הכריח' תורתנו הקדושה לצות מעם מזבחי תקחנו למות (שמות כ"א י"ד). (נא) אם ימית, כל אם

שהוא

עַבְדּוֹ בֶּחָרֶב׃ (נב) וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אִם יִהְיֶה לְבֶן־חַיִל לֹא־יִפֹּל מִשַּׂעֲרָתוֹ אָרְצָה וְאִם־רָעָה תִמָּצֵא־בוֹ וָמֵת׃ (נג) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּרִדֻהוּ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וַיָּבֹא וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר־לוֹ שְׁלֹמֹה לֵךְ לְבֵיתֶךָ׃

ב (א) וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר׃ (ב) אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ׃ (ג) וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֹתָיו כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם׃

למען

ניכט טעדטען ווירד מיט דעם שווערדטע. (נב) אונד שלמה שפראַך: ווען ער איין וואַקקערער מאַן ווירד, זאָ זאָלל קיין האָאר איהם צו באָרען פֿאַללען; ווירד אַבער באֶזעס בייא איהם ענטדעקט, זאָ מוס ער שטערבען. (נג) דער קעניג שלמה שיקטע דאַן היןֿ, מאַן פֿיהרטע איהן פֿאָם אַלטאַרע העראַב; ער קאַם, וואַרף זיך פֿאָר דעם קעניגע שלמה ניעדער, אונד שלמה זאַגטע צו איהם: געהע נאַך הויזע!

ב (א) אַלס דיא לעבענסטאַגע דעם דוד זיך איהרעם ענדע נעהערטען, דאַ בעפֿאַהל ער זיינעם זאָהנע שלמה פֿאָלגענדעס: (ב) איך מוס נון דען וועג אַללעס אירדישען געהען, זייא אַלזאָ שטאַנדהאַפֿט אונד בלייבע איין מאַן. (ג) האַלטע דיא בעפֿעהלע דעם עוויגען דיינעם גאָטטעס, דאַס דוא נעהעסט אין זיינען וועגען, בעאָבאַכטעסט זיינע געזעטצע, געבאָטהע, אונד רעכטע אונד אַנאָרדנונגען, נאַך דער פֿאָרשריפֿט אין דעם לעהרבוכע משה׳ס, דאַמיט דוא גליקליך זייעסט אין אַללעם וואַס דוא אונטערנימסט, אונד איבעראַלל וואָהין דוא דיך ווענדעסט.

ראַ

באור

שהוא אמר שבועה סורהותו הצלילה. (נב) לבן חיל, כענין: איש גבור חיל (רות ב׳ א׳) שענינו איש ישר בעל מדות טובות וע״ש בבאור. (נג) לך לביתך. לדעתנו הכוונה שישב בביתו ולא יבוא עוד בחצר המלך וכענין שלוה לאביתר: ענתות לך על שדך.

ב (א) ימי דוד, אמרו בב״ר (פרשה כ״ו) ויקרבו ימי המלך דוד אין כתיב כאן אלא ימי דוד לקיים מה שנאמר: אין שלטון ביום המות ע״כ. והוא דרש נאה ומקובל. (ב) בדרך כל הארץ. בדרך כל אנשי הארץ כן פירשו המפרשים, ואולי הכוונה כל ברואי תחת אשר ישובו לאין. ותרגומנו נוטה לשני הפרושים. (ג) תשכיל, כתב הרד״ק הכוונה תצליח בכל אשר תעשה ובכל אשר תפנה שם, ותשכיל עומד, או יהיה את כמשמעו ויהי׳ תשכיל פעל יוצא כלומר תצליח את דרכך ואת כל אשר תפנה שם עכ״ל. אולם עוד בו נדע לפרש יתם הפעול במאמר השני ויראה לנו שלפי דבריו יהיה הענין בכל מקום אשר תפנה שם תביא הצלחה. ויתורגם (אונד

גליק

(ד) לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ מ׳
אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־
יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת
לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־
נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ
אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃ (ה) וְגַם
אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי
יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־
שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־ א׳
נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם
וַיָּשֶׂם דְּמֵי־מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן
דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר
בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו׃

ועשית

(ד) דאמיט דער עוויגע אין ערפיללונג ברינגע זיין ווארט דאז ער איבער מיך אויסגעשפראָכען אינדעם ער זאגטע: ווען דיינע זאהנע אכטזאם זינד אויף איהרען וועג, דאס זיא פאר מיר וואנדעלן אין וואהרהייט מיט גאנצעם הערצען אונד גאנצער זעעלע, דא — זאגטע ער — זאלל עס דיר ניע מאנגעלן אן איינעם נאכפאלגער אויף דעם טהראָנע ישראל'ס. (ה) דוא ווייסט עס אויך וואס מיר יואב דער זאהן צרויה'ס געטהאן, וואס ער געטהאן דען ביידען אבערסטען דער העערע ישראל'ס, דעם אבנר זאהן נר אונד דעם עמשא זאהן יתר, דאס ער זיא ערשלוג אונד קריעגסבלוט אין פרידענסצייט פערגאס, יאדיעזעס קריעגסבלוט (לור טו"ח) גאב אן דעם גורטע זיינער היפטען אונד אן שוהע זיינער פיסע. (ו) דוא ווירסט

רש"י

ב (ה) את אשר עשה לי. שהראה הספר ששלח דוד ביד אוריה במדרש רבי תנחומא: דמי מלחמה בשלום. שהיה להם שלום עמו ולא היו נשמרים ממנו: בחגורתו אשר במתניו. שחגר חרבו מלומדת על מתניו שלא כדרך החוגרים בצאתו לקראת עמשא ופיה למטה כדי שתפול כמה שנאמר והוא יצא ותפול (שמואל ב' כ' ח') וכשנפלה ונטלה כסבור עמשא שלא נטלה אלא להגביהה מן הארץ ולא נשמר מחרב אשר ביד יואב: ובנעלו אשר ברגליו. את אבנר הרג בערמ' שאלו נידמת האיך חולצת כמה שנאמר (שמואל ב' ג' כ"ז) ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי לשון של נעליך: ולא

באור

גליך פערברייטען, וואהין דוא דיך ווענדעסט). (ד) לאמור לא יכרת, הוכפל בפסוק הזה מלת לאמור לפי שהכוונה היתה אשר דבר עלי לאמור לא יכרת וגו'. ולפי שהאריך בין לאמר ובין לא יכרת במאמר מוסגר אם ישמרו וגו' לכן שנה עוד מלת לאמור כדרך לשון עברי (מדברי הרדי"א). (ה) אשר עשה לי, ידוע כי יואב הפר כמה פעמים עצת דוד וכעסו גם כעס, ורז"ל אמרו שהראה הספר ששלח דוד ביד אוריה. ואם גם אין זכר לדבר זה במקרא אין זה רחוק כי עשה זאת להחזיק קשר אדוניה ולהבאיש את שלמה בעיני העם לאמור בחטא יחמתהו אמו. את אשר עשה, נחסר וי"ו העטוף, כמו שמש ירח עמד זבולה (חבקוק ג' י"א) ודומיהם. דמי מלחמה, ר"ל הדמים אשר לא היו ראוי' לשפך רק במלחמה שפך הוא בשלום (רד"ק ורדי"א). ויתן דמי מלחמה, תרגמנו כדעת הרדי"א שענינו כי נתן דמם בחגורתו וגו' כלומר התפאר בהראותו כי הרגם כאלו הם דמי מלחמה כאלו הדריך באף מלחמה גבורי חיל ויז נצחם על בגדיו ויחסר כ"ף הדמיון, ופעורו ויתן אותם כדמי מלחמה או שאמר דמי מלחמה ע"ד היתול. ולא

(ו) וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד
שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם שְׁאֹל׃ (ז) וְלִבְנֵי
בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ
בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי
בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ׃
ד (ח) וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן־
הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי
קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם
וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע
לוֹ בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ
בֶּחָרֶב׃ (ט) וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ
כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת
אשר

ווירסט פֿערפֿאַהרען נאַך דייני
נער ווייזהייט, אונד זיין גרויעס
אַלטער ניכֿט גליקליך אין דיא
גרופֿט קאָממען לאַססען.
(ז) אַבער דען זאָהנען ברזלי
דעס גלעדי ווירסט דוא גנאַדע
ערציינען, דיזע מאָגען צו
דיינען טישגענאָססען געהע־
רען, דען זיא נעהערטען זיך
מיר אויף מיינער פֿלוכֿט פֿאָר
דיינעם ברודער אבשלום.
(ח) פֿערנער איזט בייא דיר
שמעי זאָהן גרא, דער בנימניטע
אויס בחורים, דיזער שמעה־
טע מיך מיט שענדליכֿעם פֿלו־
כֿע צור צייט מיינעס צוגעס
נאַך מחנים, דאַן קאַם ער מיר
ענטגעגען צום ירדן, אונד איך
שוואָר עס איהם ביים עוויגען
צו: איך וויל דיך ניכֿט אומברינגען דורכֿס שווערדט. (ט) נון אַבער ווירסט דוא איהן
ניכֿט אונבעשטראַפֿט לאַססען, דען דוא ביזט איין וייזער מאַן אונד ווייסט וואַס דוא איהם צו
טהון

רש"י

(ו) ולא תורד שיבתו בשלום שאול. אל תניחהו למות מיתת עצמו וליפול בגיהנם: (ח) קללה נמרצת. מפורשת כמו מה ימריצך (איוב ט"ז ג') מה נמרצו (שם ו' כ"ה) כמו מה נמלצו: (ט) כי איש חכם אתה

באור

(ו) ולא תורד שיבתו, הנה לקמן אל שמעי אמר: והורדת את שיבתו בדם שאול וכאן נאמר אך לא תורד שיבתו בשלום שאול וזה לעד כי לא חפץ דוד במות יואב אך כיה כי שלמה לא יעשה לו יקר וגדולה אך ימעט כבודו בכל האפשרי למרות רוח ולהעציבהו, ולכוונה הזאת תרגמנו. — (ז) כי כן קרבו, כלומר גם המה קרבו אלי בדרך הזה וקדמו אותי במאכל ומשתה כנזכר בשמואל (ב' י"ז) (מדברי הרד"ק). (ח) והנה עמך, הנה כאשר הזכיר דוד את יואב ואת אשר עשה לו כי הרג את אבשלום זכר גם את ברזילי לטוב אשר גמל אותו חסד במחנים עת ברח מפני אבשלום וזה העלה ברעיונו גם רעת שמעי שהיה גם באותו זמן ובאותו מקום. קללה נמרצת, לדעת הרד"ק השרש מרץ יורה על החוק והתוקף ופירש כן כל המקומות אשר בא שם הפעל הזה (עיין שרשים), ורש"י פירש מרץ כמו מלץ בכל מקום וענינו מפורשת. והחכם געזעניוס בספר המלים שלו לא הכריע ביניהם, ובאמת שניהם מתדמים בענין כי הוד המליצה הוא הכח והעצמה וכאשר תתחזק התפעליות הנפש בקרבנו כן נדבר ביתר עז ונשלח רסן לשוננו מבלי להכביד שום דבר. ואנחנו הרכבנו שתי הכוונות יחד במלת טערבליך שיורה על דבר שהוא לחרפה ולדראון גם למדבר כי יגיד על תכונת איש אין מעצור לרוחו. אם אמיתך, כבר פירשנו למעלה שהוא לשון שלילה: (ט) כי איש חכם, תן לבבך למצוא לו עון מות בשביל דבר אחר וזהו וידעת את אשר תעשה לו (פירש"י) ובעיקר הלוי הזה השכיל החכם הכולל וואָלפזאָהן מאוד מאוד מכל אשר היו לפניו. וז"ל: רבים מחכמי ישראל והעמים נשאו ונתנו בדבר הזה לאמור, איך דוד בחיר אלקים יטעה את נפשו לצוות בנו כזאת?
ואולם

אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת־
שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל׃ (י) וַיִּשְׁכַּב
דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר
דָּוִד׃ (יא) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד
עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים
וּבִירוּשָׁלִַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ
שָׁנִים׃ (יב) וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא
דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד׃
(יג) וַיָּבֹא אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית אֶל־
בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה וַתֹּאמֶר
הֲשָׁלוֹם בֹּאֶךָ וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם׃
(יד) וַיֹּאמֶר דָּבָר לִי אֵלָיִךְ וַתֹּאמֶר
דַּבֵּר׃ (טו) וַיֹּאמֶר אַתְּ יָדַעַתְּ כִּי־לִי

היתה

טהון האסט, אויף דאס דוא זיין גרויעס אלטער בלוטיג צור גרופט ברינגסט. (י) דוד לעגטע זיך צו זיינען פאטערן אונד ווארדע צו גראבע בעשטאטטעט אין עיר דוד. (יא) דיא צייט, וועהרענד וועלכער דוד רעגיערטע איבער ישראל, וואר פירציג יאהרע; צו חברון רעגיערטע ער זיעבען יאהרע, אונד צו ירושלים רעגיערטע ער דרייא אונד דרייסיג יאהרע. (יב) דאן בעשטיעג שלמה דען טהראן זיינעס פאטערס דוד, אונד זיין רייךווארד וואהל בעגרינדעט. (יג) דא קאם אדניהו זאהן חגית צו בת שבע דער מוטטער דעם שלמה, זיא זאגטע (צו איהם): איזט דיין בעזוך איין פריעדליכער? ער אנטוואָרטעטע: איין פרידליכער. (יד) אונד אלס ער שפראך: איך האבע איין ווארט אן דיך (צו ריכטען); ערוויעדערטע זיא: רערע. (טו) דא שפראך ער: דוא וייסט, דאס

רש"י

אתה. תן לבך למצוא לו עון מות בשביל דבר אחר וזהו וידעת את אשר תעשה לו: (יב) ותכון מלכותו

באור

ואולם לדעתי כל דבר שפתים בזה אך למותר יהיה, כי כבר נודע ההפרש הגדול בין הנהגת האדם לנפשו ובין חוקי הנהגת העם, ורחוקים המה במאוד, ופעמים רבות יחויב על פי המשפט הנהגת העם רעת ונזק איש יחידי בעבור טובת הכלל. ואם כן אם חשב דוד בלבו כל עוד שמעי חי יגיע נזק להנהגת הכלל, פן יקהיל את העם על המלך שלמה ויפריא מדנים בין אחים ותהיה חרב איש ברעהו וכדומה, אז עשה דוד על פי המצוה אשר תלוה הנהגת העם, אף שהמצוה הזאת מתנגדת אל מצות וחוקי הנהגת אדם לנפשו עכ"ל. ועליו אין להוסיף. (י) ויקבר בעיר דוד, היא ציון ולדעתי נעשה זאת במצות שלמה אשר אהב מאוד ללכת בנימוסי מלכי העמים, ולכן יעד מקום קבר מיוחד למלכים ולא קבר את אביו בקבר אבותיו בבית לחם. (יא) מלך שבע שנים, ובספר שמואל (ב' ה' ה') נאמר שבע שנים וששה חדשים, כי כותב ספר שמואל שם מגמתו לספר קורות מלכות דוד לזה דייק לגמרם שני מלכותו, אבל הסופר הזה בא לכתוב דברי הימים למלכי יהודה וישראל מאז המלך שלמה ואילך לזה לא שת לבו לדקדק בימי ממשלת דוד וזכר אך הכלל והשמיט הפרטי. (יב) ותכון מלכותו, ובסוף הפרשה אמר שנית והממלכה נכונה ביד שלמה, לזה יראה לנו שהוא על דרך כלל ופרט וכלל כמנהג ספורי המקרא. (יג) השלום באך, לפי שהיה מצווה שלא לבוא בחצר המלך כאשר בארנו לעיל, לכן השתוממה על בואו ושאלה השלום באך? וי"ת שלום מיתך ויהיה זה אך דרש' שלום בלבד, ולדעתו מקרה אחד לה"ק השפלה כמו ליתר אותיות השמוש שיגרעו ויוספו, וכן מצינו

הָיְתָה הַמְּלוּכָה וְעָלַי שָׂמוּ כָל־
יִשְׂרָאֵל פְּנֵיהֶם לִמְלֹךְ וַתִּסֹּב
הַמְּלוּכָה וַתְּהִי לְאָחִי כִּי מֵיְהוָה
הָיְתָה לּוֹ׃ (טז) וְעַתָּה שְׁאֵלָה אַחַת
אָנֹכִי שֹׁאֵל מֵאִתָּךְ אַל־תָּשִׁבִי
אֶת־פָּנָי וַתֹּאמֶר אֵלָיו דַּבֵּר׃
(יז) וַיֹּאמֶר אִמְרִי־נָא לִשְׁלֹמֹה
הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא־יָשִׁיב אֶת־פָּנָיִךְ
וְיִתֶּן־לִי אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית
לְאִשָּׁה׃ (יח) וַתֹּאמֶר בַּת־שֶׁבַע
טוֹב אָנֹכִי אֲדַבֵּר עָלֶיךָ אֶל־הַמֶּלֶךְ׃
(יט) וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה לְדַבֶּר־לוֹ עַל־אֲדֹנִיָּהוּ
וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לִקְרָאתָהּ וַיִּשְׁתַּחוּ
לָהּ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסְאוֹ וַיָּשֶׂם כִּסֵּא
לְאֵם הַמֶּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לִימִינוֹ׃
(כ) וַתֹּאמֶר שְׁאֵלָה אַחַת קְטַנָּה
אָנֹכִי שֹׁאֶלֶת מֵאִתָּךְ אַל־תָּשֶׁב
אֶת־פָּנָי וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ שַׁאֲלִי
אִמִּי כִּי לֹא־אָשִׁיב אֶת־פָּנָיִךְ׃
(כא) וַתֹּאמֶר יֻתַּן אֶת־אֲבִישַׁג

השנמית

דאַז רייך בעריטס מיין וואַר, דען מיר האַטטע גאַנץ ישראל דאַז אַנגעזיכט (ד. ה. זייכע אויפמערקזאַמקייט) צוגעווענדעט אום קאֶניג צו ווערדען, דאָך דיא רעגיערונג ענטגינג (מיר) אונד וואַרד מיינעם ברודער צו טהייל, דען פאָם עוויגען וואַר עס איהם בעשטימט. (טז) נון האַבע איך עטוואַס פאָן דיר צו ערביטטען, מעכטעסט דוא מיך דאָך ניכט צוריקווייזען! — אונד זיא זאַגטע צו איהם: רעדע. (יז) דאַ פוהר ער פאָרט: זאַגע דאָך דעם קעניגע שלמה — דען צוריקווייזען ווירד ער דיך ניכט — דאַס ער מיר געבע אבישג דיא שונמית צור פרויא; (יח) אונד בת שבע ערוויעדערטע: גוט, איך ווערדע דיינעטוועגען דען קאֶניג אַנשפרעכען. (יט) בת שבע קאַם אַלזאָ צום קאֶניגע שלמה, אום איהן אַנצושפרעכען אין בעטרעף דעם אדניהו; דער קאֶניג ערהאָב זיך איהר ענטגעגען, פערבייגטע זיך פאָר איהר, דאַן זעטצטע ער זיך אויף זיינען טהראָן, ליעס דער קאֶניגסמוטטער איינען שטוהל זעטצען, אונד זיא זאַס איהם צור רעכטען. (כ) נון שפראַך זיא: איינע קליינע ביטטע האַבע איך אַן דיך, וויזע מיך דאָך ניכט צוריק! — אונד דער קאֶניג ערוויעדערטע איהר: פאָרדערע נור, מיינע מוטטער! דען איך ווערדע דיך ניכט צוריק וויזען. (כא) זיא שפראַך: געבע מאַן דאָך

ר ש " י

מאל. אף על העליונים: (יט) לדבר לו. לדבר בשבילו בשביל אדוניהו: לאם המלך. אמרו רבותינו

ב א ו ר

שתחסר ה"א השאלה. (טו) ועלי שמו, הו"יו לנתינת טעם, המלוכה היתה כבר כאלו נתונה בידי יען עלי שמו כל ישראל פניהם. (יז) ויתן לי, כבר אמרנו בתולדת שלמה מה ראה אדוניה על ככה

הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ אָחִיךָ לְאִשָּׁה׃
(כב) וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיֹּאמֶר°
לְאִמּוֹ וְלָמָה אַתְּ שֹׁאֶלֶת אֶת־
אֲבִישַׁג הַשֻּׁנַמִּית לַאֲדֹנִיָּהוּ
וְשַׁאֲלִי־לוֹ אֶת־הַמְּלוּכָה כִּי הוּא
אָחִי הַגָּדוֹל מִמֶּנִּי וְלוֹ וּלְאֶבְיָתָר
הַכֹּהֵן וּלְיוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה׃
(כג) וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בַּיהוָה
לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה־לִּי אֱלֹהִים וְכֹה
יוֹסִיף כִּי בְנַפְשׁוֹ דִּבֶּר אֲדֹנִיָּהוּ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ (כד) וְעַתָּה חַי־
יְהוָה אֲשֶׁר הֱכִינַנִי וַיּוֹשִׁיבִינִי עַל־
כִּסֵּא דָּוִד אָבִי וַאֲשֶׁר עָשָׂה־לִּי
בַּיִת כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר כִּי הַיּוֹם יוּמַת
אֲדֹנִיָּהוּ׃ (כה) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בְּיַד בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־בּוֹ

יתיר י' וימת

אבישג דיא שונמית דיינעם ברודער אדוניהו צור פרויא. (כב) דא ערוויערטע דער קעניג שלמה אונד שפראך צו זיינער מוטטער: ווארום פערלאנגסט דוא אבישג דיא שונמית פיר אדוניהו? פער לאנגע דיא רעגיערונג פיר איהן, דא ער מיין עלטערער ברודער איזט, יא פיר איהן אונד פיר דען פריעסטער אביתר אונד פיר יואב דען זאהן צרויה. (כג) דארויף שוואור דער קעניג שלמה ביים עוויגען, וויא פאלגט: זא פער־פאהרע גאטט יעצט מיט מיר אונד זא ביז אין דיא פאלגע, ווען אדניהו זיך ניכט אומס לע־בען מיט דיעזעם וואָרטע גע־שפראכען! (כד) נון, ביים לע־בען דעס עוויגען דער מיך בע־פעסטיגעט אונד מיך איינגע־זעטצט האט אויף דען טהראן מיינעס פאטערס דוד, אונד דער איין הויז מיר ערריכטע־טע, זא וויא ער עס פערהייסען! היעטע נאך מוס אדניהו אומגעבראכט ווערדען. (כה) דער קעניג שלמה שיקטע אויך היין דען בניהו זאהן יהוידע'ס, דיעזער דראנג אויף איהן איין, אונד

רש"י

לאמה של מלכות היא רות: (כב) ושאלי לו את המלוכה. משיתמש בשרביטו של מלך היא תחלת השררה: (כד) עשה לי בית. בית המלוכה כאשר דבר ביד נתן:

ענתות

באור

לבקש אבישג לאשה ע"ש כי אין לשנות פעמים. (כב) ויען המלך, אין ספק כי בת שבע ספרה למלך את כל הדברים אשר דבר אליה אדוניה (ואם גם הכתוב לא הזכיר זה) אשר מתוכם נראה כי עוד לא נתיאש מלהשיב אליו המלוכה ואך בעבור זאת חפץ באבישג. ולזה חרה למלך כי היא כל הבינה זאת ואמרה: שאלה אחת קטנה, והוא הבטיחה למלאות שאלתה, ועתה הקשתה לשאול דבר אשר גם לו גם לה יהיה למוקש מות כמו שאמרה היא עצמה: והייתי אני ובני שלמה חטאים, וכמו שפרשנו שם. ולו ולאביתר הכהן. כלומר אם גם הוא אולי יחמול עלי כי עצמי ובשרי הוא הן לא לו לבדו תהיה המלוכה כי גם לאביתר וליואב ולהם נכרים נחשבנו ולא יחוסו עלינו: (כג) כי בנפשו, שיעורו הדבר אשר דבר אדוניה בנפשו דבר. (כד) ואשר עשה לי בית, כת"י: ודקים לי מלכו כי המלך שליט במלכותו כאיש השורר בביתו. (כה) ויפגע בו, אם גם לא נזר יזשג

אם

וַיָּמֹת׃ (כו) וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן אָמַר
הַמֶּלֶךְ עֲנָתֹת לֵךְ עַל־שָׂדֶיךָ כִּי
אִישׁ מָוֶת אָתָּה וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא
אֲמִיתֶךָ כִּי־נָשָׂאתָ אֶת־אֲרוֹן
אֲדֹנָי יֱהוִה לִפְנֵי דָּוִד אָבִי וְכִי
הִתְעַנִּיתָ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְעַנָּה
אָבִי׃ (כז) וַיְגָרֶשׁ שְׁלֹמֹה אֶת־
אֶבְיָתָר מִהְיוֹת כֹּהֵן לַיהוָה לְמַלֵּא
אֶת־דְּבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל־
בֵּית עֵלִי בְּשִׁלֹה׃ (כח) וְהַשְּׁמֻעָה
בָּאָה עַד־יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי

אדניה

אונד ער שטארב. (כו) אונד צו אביתר דעם פריעסטר זאגטע דער קאניג: דוא זאללסט געהען נאך ענתות אויף דיינע פעלדער, דען דוא ביזט איין קינד דעם טאדעס, דאך אם הייטיגען טאגע מאג איך דיך ניכט אומברינגען לאססען, וויל דוא געטראגען האסט דיא לאדע דעם עווינן גאטטעס פאר מיינעם פאטער דוד, אונד דוא עלענד ערדולדעט האסט איבעראלל וואָ עס מיין פאטער ערדולדעטע. (כז) נון פערטריעב שלמה דען אביתר, דאס ער דען פריעסטעריענסט פאר דעם עוויגען ניכט מעהר פערריכטען דורפטע; זאָ דאס ער ערפיללטע דיא פערהייסונג דעם עוויגען, וועלכע ער אויסגעשפראכען איבער דאז הויז דעם עלי אין שילה. (כח) דיעזע נאכריכט קאם ביז אן יואב — יואב האטטע זיך היננעניינגט צו

אדניהו

רש"י

(כו) ענתות לך. משם היה: כי איש מות אתה. שמרדת במלכות אבי בהיותך עם אדוניהו להמליכו שלא מדעתו: כי נשאת את ארון. בברוח אבי מפני אבשלום: וכי התענית. עמו בצרתו הגדולה שנאמר (שמואל ב' י"ז כ"ט) כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר: (כז) את דבר ה' אשר דבר על בית עלי. והקימותי לי כהן נאמן וגומר (שמואל א' ב' ל"ה) והנשאר מעון וגומר (שם שם ל"ב) ומשחרבה שילה לא היה בית חשוב לעבודה להקדוש ברוך הוא ועתה כשיבנה בית הבחירה מלא הקדוש ברוך הוא את דברו לגרש את בני עלי: (כח) והשמעה באה עד יואב. שמועת מלות דוד שצוה להורגו וידע שלמה שונאו כי יואב נטה אחרי אדוניהו ואחרי

באור

אם בימים ההם גם איש נכבד משרי המלך שלח ידיו במלות אדוניו להכות נפש אויבי המלך, הנה בכל זאת נראה שצדקו דברי הרד"ק שפירש שכל פגע ויפגע בפרשה הזאת הכוונה על ידי שליח, כי כן מלינו פעמים רבים שהענין על ידי אמצעי, כמו ויבן שלמה את הבית ועוד כמוהו, והעד הנאמן ממה שצוה המלך לבניהו שיקבר את יואב ובניהו כהן היה. (כו) וכי התענית, כי גם אביתר ברח מפני שאול כמו דוד ונמלט אל דוד כנזכר (שמואל א' כ"ב כ'). (כז) ויגרש שלמה, כבר הוסר אביתר מכהונה גדולה כאשר המליך דוד את שלמה שנית כנזכר בד"הי, ולדעת חז"ל עוד קודם לזה כאשר אמרנו לעיל. אבל עתה הרחיקו שלמה ממקום המקדש לבל ישתמש עוד בשום עבודת הקדש. ולדעתי גם יונתן לא כוון על כהונה גדולה אך תרגם: ולמהוי כהן משמש קדם ה', כי באמת אין אנו יכולים לגרש איש מהיות כהן, רק הכוונה מהיות עובד עבודת כהונה, (ועיין לקמן ד' ה'). למלא את דבר ה', עיין מה שכתבנו על זה בתולדת שלמה. (כח) כי יואב נטה. לדעתנו בא זה לנתינת טעם למה שיבוא מנקמת שלמה אף שאביו לא צוה לו כן, כאשר אמרנו, ואמר לפי שיואב היה אחרי אדוניה ולא אחרי אבשלום; כי לו היה גם אחרי אבשלום אף אם גם החזיק עתה את אדוניה היה מושב שלמה שאך משגגתו את דוד אשר נלאהו זה עשר פעמים רבה להמליך את אדוניה בחיי דוד נגד

רצון

אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה
וַיָּנָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה וַיַּחֲזֵק
בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ׃ (כט) וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה כִּי נָס יוֹאָב אֶל־אֹהֶל יְהוָה
וְהִנֵּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה
אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע לֵאמֹר לֵךְ
פְּגַע־בּוֹ׃ (ל) וַיָּבֹא בְנָיָהוּ אֶל־אֹהֶל
יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר
הַמֶּלֶךְ צֵא וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי־פֹה
אָמוּת וַיָּשֶׁב בְּנָיָהוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ
דָּבָר לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר יוֹאָב וְכֹה
עָנָנִי׃ (לא) וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע־בּוֹ וּקְבַרְתּוֹ
וַהֲסִירֹתָ ׀ דְּמֵי חִנָּם אֲשֶׁר שָׁפַךְ
יואב

ארוניהו, אַבער צו אבשלום האַטטע ער זיך ניכט הינגע־נייגט — דאַ פליכטעטע זיך יואב אין דאַז צעלט דעם עווי־גען אונד היעלט זיך פֿעסט אַן דיא עקקען דעם אַלטאַרעס.
(כט) דיעס בעריכטעטע מאַן דעם קאֶניגע שלמה דאַס יואב געפלאָהען זייא אין דאַז צעלט דעם עוויגען, אונד דאַס ער זיך בעפינדע אם אַלטאַרע, דאַ שיקטע שלמה דען בניהו זאָהן יהוידע מיט דעם אויפ־טראַגע: געהע הין אונד דרינ־גע אויף איהן איין. (ל) בניהו קאַם אין דאַז צעלט דעם עווי־גען אונד שפראַך צו איהם: אַלזאָ האַט דער קאֶניג בע־פֿאָהלען, געהע הערויס! ער אַבער זאַגטע, ניין! זאָנדערן היער וויל איך שטערבען. בניהו מעלדעטע אַלזאָ דעם קאֶניגע דיא זאַכע אונד שפראַך: אַלזאָ האַט יואב געשפראָכען אונד אַלזאָ מיר געאַנטוואָרטעט. (לא) אונד דער קאֶניג שפראַך צו איהם: טהוע זאָ וויא ער געשפראָכען אונד גרייפע איהן אַן, בעגראַבע איהן אונד שאַפפע הינוועג דאַז אונשולדיגע בלוט, וועלכעס יואב פֿערגאָססען. פֿאָן
מיר

רש"י

אבשלום לא נטה. סוף דבר אבל בקש לנטות אלא נתיירא שעדיין לחלוחית של דוד קיימת:
(ל) ויאמר לא. שתים לא אקבל עלי קללות שקללני דוד אביך במיתת אבנר (שמואל ב' ג' כ"ט)
יחולו על ראש יואב יקבלם שלמה עליו ואחר כך אלא: (לא) עשה כאשר דבר. אני אקבלם עלי לכך
נדבקו כל אלו בזרע דוד. עוזיה היה מצורע. אסא מחזיק בפלך. יהויקים נפל בחרב. וחסר לחם

באור

רצון המלך בעבור הרעימו, ואם כן עתה אחרי אשר מת אביו אולי ישוב להיות לו עבד נאמן; אך יען עם אבשלום לא הי' בקושרים ואחר אדוניה נטה, הראה כי אך הוא שנא לו ולא לאביו וידע כ בל ישקיט ולא ינוח מחרחר ריב, וגמר אומר להמיתו. (ל) כה דבר וכה ענני, כלומר לא נכנע מלפניך לבקש על נפשו רק ברוח קשה ולב אמיץ היה כל המענה, לא כי פה אמות. (לא) וקברתו, המפרשים נתחבטו בענין הצווי הזה, ולדעתנו כי מה שלא רצה יואב לצאת מן המקדש ולמות שם לפני ה' היה למען תהיה מיתתו לאבן נגף ולצור מכשול בבית ישראל לשלמה כי יאמרו שחלל את מקדש ה' (וכבר הרגיש בזה הרד"א ואמר כלאחר יד וז"ל: וחשב ג"כ שבעבור זאת תהיה מיתתו גם כן יותר מגונה בעיני העם ע"כ) אך שלמה לא שת לבו לכל זאת כי זה היה מדרך המלך יגזר אומר ויקום. אך בכל זה השתכל לצוות כי יקבר מיד לבל יתפרסם הדבר כל כך, ומזה תבין מה שאמר להלן (פסוק
ל"ד

יוֹאָב מֵעָלַי וּמֵעַל בֵּית אָבִי׃
(לב) וְהֵשִׁיב יְהוָה אֶת־דָּמוֹ עַל־
רֹאשׁוֹ אֲשֶׁר פָּגַע בִּשְׁנֵי־אֲנָשִׁים
צַדִּקִים וְטֹבִים מִמֶּנּוּ וַיַּהַרְגֵם
בַּחֶרֶב וְאָבִי דָוִד לֹא יָדָע אֶת־
אַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר־צְבָא יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־עֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר שַׂר־צְבָא
יְהוּדָה׃ (לג) וְשָׁבוּ דְמֵיהֶם בְּרֹאשׁ
יוֹאָב וּבְרֹאשׁ זַרְעוֹ לְעֹלָם וּלְדָוִד
וּלְזַרְעוֹ וּלְבֵיתוֹ וּלְכִסְאוֹ יִהְיֶה
שָׁלוֹם עַד־עוֹלָם מֵעִם יְהוָה׃
(לד) וַיַּעַל בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע־
בּוֹ וַיְמִתֵהוּ וַיִּקָּבֵר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר׃
(לה) וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־בְּנָיָהוּ בֶן־
יְהוֹיָדָע תַּחְתָּיו עַל־הַצָּבָא וְאֶת־
צָדוֹק הַכֹּהֵן נָתַן הַמֶּלֶךְ תַּחַת
אֶבְיָתָר׃ (לו) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא
לשמעי

מיר אונד פֿאָן מיינעם פֿאַטער־
הויזע. (לב) זיינע בלוטשולד
ברינגט נון דער עוויגע צוריק
איבער זיין אייגענעם הויפט,
דאַס ער איינגעדרונגען אויף
צווייא מענער דיא רעדליכער
אונד גיטיגער וואַרען אַלס ער,
ער ערשלוג זיא מיט דעם
שווערטע אָהנע דאַס מיין פֿאַ־
טער דוד עס וואוסטע, נעמליך
דען אבנר זאָהן נר העערס־
אָבערסטען ישראל'ס, אונד
עמשא זאָהן יתר העערסאָ־
בערסטען יהודה'ס. (לג) צו־
ריקפֿאַללען מאָגע דיזע בלוט־
שולד אויף דאַז הויפט יואב'ס
אונד אויף דאַז הויפט זיינער
נאַכקאָממענשאַפֿט אין עוויג־
קייט, אַבער דוד, זיינען נאַכ־
קאָממען, זיינעם הויזע אונד
זיינעם טהראָנע זייא פֿריעדע
עוויגליך פֿאָם עוויגען (בעשטיע־
דען). (לד) בניהו זאָהן
יהוידע גינג הין, גריף איהן אַן
טאָדטעטע איהן, אונד ער
וואַרד בעגראַבען אין זיינעם
הויזע אין דער וויסטע. (לה) נון
בעשטיממטע דער קאָניג דען
בניהו זאָהן דעם יהוידע אַן זיינער שטעללע איבער דאַז העער אונד צדוק דען פריעסטער בע־
שטיממטע דער קאָניג אַנשטאַטט דעם אביתר. (לו) דער קאָניג שיקטע, ליעס דען שמעי

רש"י

לדקיהו: (לד) בביתו במדבר. שהיתה ביתו הפקר במדבר לעניים:

באור

ל"ד) בביתו במדבר, ומה לנו אם היה במדבר ביתו? (וכבר הרגישו בזה גם חז"ל גם יתר המפרשים) ולדברינו יש בזה כוונה מיוחדת כי קבר אותו במדבר במקום לא יעבר אדם בו לבל ידע איש את קברתו, והבן. (לב — לג) והשיב, זהו בדרך המלצה כי עתה השיב ה' את דמו [אשמתו] בראשו אבל ושבו דמיהם הוא בדרך תפלה ובקשה כמו שיורה על זה סוף הפסוק ולדוד וגו'. בראש יואב ובראש זרעו, הלך בדרך אביו שגם הוא אמר, נקי אנכי וממלכתי מדמי אבנר בן נר יחולו על ראש יואב וגו' (ש"ב ג' כ"ח כ"ט). (לד) בביתו, הנכון כי שימוש הבי"ת כמו אצל כי שמושי הבי"ת רבים (עיין מכלול לרד"ק) כי בבית עצמו לא היו קוברים מת מפני הטומאה. (לה) נתן המלך, הוראת נתן אצל צדוק ענינו הקיום והתחזקות כי כבר נמנה לצדוק לכהן גדול בימי, דוד כמפורש בד"הי וכאשר אמרנו זה פעמים. (לו) וישלח המלך, הנה אם גם

לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר לוֹ בְּנֵה־לְךָ בַיִת
בִּירוּשָׁלִַם וְיָשַׁבְתָּ שָׁם וְלֹא־תֵצֵא
מִשָּׁם אָנֶה וָאָנָה׃ (לז) וְהָיָה׀ בְּיוֹם
צֵאתְךָ וְעָבַרְתָּ אֶת־נַחַל קִדְרוֹן
יָדֹעַ תֵּדַע כִּי מוֹת תָּמוּת דָּמְךָ
יִהְיֶה בְרֹאשֶׁךָ׃ (לח) וַיֹּאמֶר שִׁמְעִי
לַמֶּלֶךְ טוֹב הַדָּבָר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כֵּן יַעֲשֶׂה עַבְדֶּךָ וַיֵּשֶׁב
שִׁמְעִי בִּירוּשָׁלִַם יָמִים רַבִּים׃
(לט) וַיְהִי מִקֵּץ שָׁלֹשׁ שָׁנִים וַיִּבְרְחוּ
שְׁנֵי־עֲבָדִים לְשִׁמְעִי אֶל־אָכִישׁ
בֶּן־מַעֲכָה מֶלֶךְ גַּת וַיַּגִּידוּ לְשִׁמְעִי
לֵאמֹר הִנֵּה עֲבָדֶיךָ בְּגַת׃ (מ) וַיָּקָם
שִׁמְעִי וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיֵּלֶךְ
גַּתָה אֶל־אָכִישׁ לְבַקֵּשׁ אֶת־עֲבָדָיו
וַיֵּלֶךְ שִׁמְעִי וַיָּבֵא אֶת־עֲבָדָיו
מִגַּת׃ (מא) וַיֻּגַּד לִשְׁלֹמֹה כִּי־הָלַךְ
שִׁמְעִי מִירוּשָׁלִַם גַּת וַיָּשֹׁב׃

וישלח

רופען אונד שפראך צו איהם: ערר בטע דיר דיינע וואָהנונג צו ירושלים, דאזעלבסט זאָללסט דוא בלייבען אונד דיך פאָן דאָרט ניכט וועגבעגעבען אירגענדוואָ היןָ. (לז) אן יענעם טאגע אבער, וואָ דוא דיך וועגבעגיבסט אונד איבערשרייטעסט דען באך קדרון, דאָ וויססע דאס דוא שטערבען מוסט, דיין בלוט קאָממט דאן איבער דיין הויפט. (לח) דא שפראך שמעי צום קאָניגע: עס בלייבט דאבייא; זאָ וויא מיין קאָניגליכער העררעס אויסגעשפראָכען, זאָ ווירד דיין דיענער זיך בעטראגען. שמעי בליעב אלזאָ אין ירושלים פיעלע טאגע הינדורך. (לט) נאך פערלויף דרייער יאהרע, געשאה עס דאס דעם שמעי צווייא שקלאפען ענטליעפען צו אכיש דעם זאָהנע מעכה קאָניגע צו גת, דיעס ערצעהלטע מאן דעם שמעי מיט דען וואָרטען: זיהע, דיינע שקלאפען זינד צו גת. (מ) אונד שמעי מאכטע זיך אויף, זאטטעלטע זיינען עזעל, אונד גינג נאך גת צו אכיש אום זיינע שקלאפען אויפצוזוכען, דארויף גינג ער אונד בראכטע זיינע קנעכטע פאָן גת (צוריק). (מא) דיעס וואַרד דעם שלמה הינטערבראכט, דאס שמעי פאָן ירושלים נאך גת געגאנגען, אונד אויך צוריקגעקעהרט

ר ש " י

(לו) ולא תצא משם. כדי שיהא מלוי לו ולמצוא לו סבה מות:

ב א ו ר

היה שמעי קוץ מכאוב וסילון ממאיר בעיני המלך שלמה, ואביו לוה להוריד שיבתו בדם שאול, בכל זאת לא יחד ממנו כאשר ירא מפני אדניה יואב ואביתר, כי המה היו נכבדים בעיני העם ובקל הי' לאל ידיהם לקשור עליו קשר, אבל שמעי לא הי' נחשב כ"כ בעיני העם, ולכן הענים תחלה אדוני' יואב ואביתר, ואחר כן פקח עיניו גם על שמעי לתת מוקש לנפשו, והאריך אפו לו עד כי הגיע העת לשום עליו עלילות דברים. בנה לך בית, כלומר הכן לך בית לשבת בו, כי מדוע ילוה לו כי יבנה לו בית? ולכוונה הזאת תרגמנו. (לז) דמך בראשך, ענינו האשמה

(מב) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לְשִׁמְעִי
וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲלוֹא הִשְׁבַּעְתִּיךָ
בַיהוָה וָאָעִד בְּךָ לֵאמֹר בְּיוֹם צֵאתְךָ
וְהָלַכְתָּ אָנֶה וָאָנָה יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־
מוֹת תָּמוּת וַתֹּאמֶר אֵלַי טוֹב
הַדָּבָר שָׁמָעְתִּי׃ (מג) וּמַדּוּעַ לֹא
שָׁמַרְתָּ אֵת שְׁבֻעַת יְהוָה וְאֶת־
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר־צִוִּיתִי עָלֶיךָ׃
(מד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שִׁמְעִי
אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר
יָדַע לְבָבְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְדָוִד אָבִי
וְהֵשִׁיב יְהוָה אֶת־רָעָתְךָ בְּרֹאשֶׁךָ׃
(מה) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּרוּךְ וְכִסֵּא
דָוִד יִהְיֶה נָכוֹן לִפְנֵי יְהוָה עַד־
עוֹלָם׃ (מו) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ אֶת־
בְּנָיָהוּ בֶּן־יְהוֹיָדָע וַיֵּצֵא וַיִּפְגַּע־בּוֹ

וימת

זייא. (מב) דאַ שיקטע דער קאֶניג, ליעס דען שמעי רופֿען אונד שפּראַך צו איהם: פֿירוואַהר, איך האַבע דיך ביים עוויגען בעשוואָרען אונד דיך געוואַרנט אינדעם איך זאַגטע: אַם טאַגע וואָ דוא דיך הערויסבעגיבסט אונד אירגענד וואָהין געהעסט, דאַ זאָללסט דוא וויססען דאַס דוא שטערבען מוסט, אונד דוא ערוויעדערטעסט מיר: עס איזט גוט, איך האַבע עס פֿערנאָממען. (מג) וואַרום האַסט דוא נון ניכט בעאָבאַכטעט דען שוואור ביים עוויגען אונד דען אויפֿטראַג וועלכען איך דיר געגעבען? — (מד) דער קאֶניג פֿוהר פֿאָרט: דוא קעננעסט וואָהל אַלל דאַז איבלע וועלכעס דיין הערץ ערדאַכטע, וועלכעס דוא פֿעראיבט אַן מיינעם פֿאַטער דוד, נון ברינגט גאָטט דיין לאַסטער איבער דיין הויפּט צוריק. (מה) דער קאֶניג שלמה אַבער בלייבט געזעגנעט, אונד דער טהראָן דעם דוד בלייבט פֿעסט פֿאָר גאָטט ביז אין עוויגקייט. (מו) נון בעפֿאַהל דער קאֶניג דעם בניהו זאָהן יהוידע, ער גינג הינויס, דראַנג אויף איהן איין אונד ער

שטאַרב

רש"י

(מב) ואעד בך. לשון התראה: (מג) את שבועת ה'. אשר השבעתיך בה':

וה׳ מלכם

באור

תהיה בראשך וכמו שתירגם יונתן חובת קטולא תהא בראשך וכן דמו בראשו (יהושע ב׳ י״ט). (מב) השבעתיך, אף עפ"י שלא נזכר לעיל השבועה נראה מכאן שהשביעהו (ר"ק). (מד) אשר ידע לבבך, כלומר תמיד היו מחשבות לבך להרע לי ועשית כאשר זממת לעשות. והנה הביא שלמה את שמעי במשפט ולא עשה כן לאדניה וליואב כי לא היו בידו ראיות ברורות להמיתם על פי דין, כי על קללה כבר סלח להם וגם היה נמלט עוד דוד חי, ואם הוא העביר חטאתם אין מן הראוי שבנו יעניםם, ועל דבר אבישג הנה היה כוונתם בזה דבר המסור אל הלב והמשפט לאלקים הוא ולא לאדם, גם ירא אם יאחר הדבר יתקשרו אנשי בריתם להצילם, אבל לשמעי היה חטא משפט מות כי העד העיד בו המלך וגם לא פחד מפניו כאשר אמרנו ולזה העמידו בדין. (מו) ויצו המלך, כפי הנראה לא ענהו שמעי דבר ויראה לנו בזה כי שמעי אמר

נלנו

ויומת והממלכה נכונה ביד
שלמה:

ג (א) ויתחתן שלמה את־פרעה
מלך מצרים ויקח את־בת־
פרעה ויביאה אל־עיר דוד עד
כלתו לבנות את־ביתו ואת־בית
יהוה ואת־חומת ירושלם סביב:
(ב) רק העם מזבחים בבמות כי
לא־נבנה בית לשם יהוה עד
הימים ההם: (ג) ויאהב שלמה
את

שטארב. זא וואר דיא רעגיע־
רונג בעפעסטיגעט אין דער
האנד דעם שלמה.
ג (א) נון פערשוועגערטע זיך
שלמה מיט פרעה, דעם
קעניגע אין מצרים: ער היי־
ראטהעטע נעהמליך איינע
טאכטער פרעה ס, אונד בראכ־
טע זיא נאך עיר דוד (חוש דארט
זו וואהנען) ביז ער פערטיג
וואר מיט דער ערבויאונג זיי־
נעס הויזעס, דעס געטטלי־
כען טעמפעלס אונד דער מוי־
ער ירושלים רינגס אומהער.
(ב) (אבער נאך בראכטע דאז
פאלק זיינע אפפער אויף אנ־
העהען, דען עס ווארד קיין
הויז דעם נאמען דעם עוויגען ערבויעט ביז אין יענען טאגען.) (ג) דען שלמה ליעבטע
דען

רש"י

(מו) והממלכה נכונה וגימר. כלומר לא נענש על כל אלה:

ג (א) ויתחתן שלמה. וכל זמן שהיה שמעי רבו קיים לא נתחתן בו מכאן אמרו לעולם ידור אדם במקום רבו: עד כלותו לבנות וגו'. ואח"כ בנה לה בית: (ב) מזבחים בבמות. לשם שמים כל הרוצה בונה מזבח בראש גגו או בחצרו: (ג) ויאהב שלמה ללכת בחקות דוד אביו. ארבע שנים

באור

בלבו שהמלך ידאג פן ילך אל אנשי משפחתו ושבטו שונאי־בית דוד, ויסיתם למרוד במלך, ולזה לוהו לשבת בירושלים למען יהיו עיניו עליו לשמור לעדיו, ולכן חשב כי אינו עובר על מלות המלך אם ילך לגת עיר מערי פלשתים, ובפרט אם ידים מוכיחות שלא הלך שם רק להשיב את עבדיו, אך כאשר ראה כי המלך פקוד יפקוד את אשר עשה לאביו הבין כי שלמה אך תואנה היה מבקש להתגולל עליו, וידע כי דבר שפתים להתנכל יהיה אך למחסור, כי כלתה אליו הרעה מאת המלך ולזה שם יד לפה.

ג (א) ויתחתן שלמה, על ענין המרי הזה כי לקח את בת פרעה לאשה, כבר הפליגו חז"ל לדבר במקומות שונים, ובתולדת שלמה הבאנו דעת הרדב"א בזה עיין שם. עד כלותו, שעורו לשבת שם עד כלותו, אח"כ העלה אותה המלך אל ביתה ביער לבנון, והנה ספר הכתוב בשבחו בנה לה בית כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד כי קדש המה וגו' (ד"הי ב' ח' י"א), ובזה נמשך הפסוק אל ויאהב שלמה את ה', והפסוק רק העם וגו' היא מאמר מוסגר. ואת בית ה', הזכיר בית ה' באחרונה, אף שבאמת נבנה קודם בית בת פרעה להסמיך אליו רק עוד העם מזבחים כאשר נבאר. ואת חומת ירושלים, גם בחומה יש מענין קדושה, שהרי קדשים קלים ומעשר שני אינם נאכלים חוץ לחומה. (ב) רק העם, נמשך למעלה לפי שלא נבנה עדיין בית לה', לכן היו העם מקטרים בבמות, ובין תבין כי בכל מקום שנזכר בתנ"ך, העם מקטירים בבמות, ילוה אל המאמר מלת עוד, ויאמר עוד העם מזבחים ומקטירים בבמות (מ"א כ"ב מ"ד, מ"ב ב' י"ד ד') וכן כל כיוצא בזה, יען אחרי אשר היה היכל ה' על מכונו, נאסרו הבמות, והי' זה עון פלילי להקריב קרבן לה' זולת המקום אשר בו בחר ה', ולכן בא מלת עוד להורות שאף עתה שהיה להם מזבח מיוחד במקום הנבחר והקדוש הקריבו בחוץ, אבל כאן בשעת היתר הבמות אמר אך שהיו העם מזבחים בבמות. (ג) ויאהב, שעורו כי אהב

(ג) ...אֶת־יְהוָה לָלֶכֶת בְּחֻקּוֹת דָּוִד אָבִיו
רַק בַּבָּמוֹת הוּא מְזַבֵּחַ וּמַקְטִיר׃
(ד) וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גִּבְעֹנָה לִזְבֹּחַ שָׁם
כִּי־הִיא הַבָּמָה הַגְּדוֹלָה אֶלֶף
עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ
הַהוּא׃ (ה) בְּגִבְעוֹן נִרְאָה יְהוָה
אֶל־שְׁלֹמֹה בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים שְׁאַל מָה אֶתֶּן־לָךְ׃
(ו) וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה אַתָּה עָשִׂיתָ עִם־
עַבְדְּךָ דָוִד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל כַּאֲשֶׁר
הָלַךְ לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה

ובישרת

דען עוויגען זאָ, דאַס ער וואַנ־
דעלטע אין דען זיטטען זיינעס
פֿאַטערס דוד ; אונד נור אויף
דען (געהייליגטען) אַנהעהען
אָפּפֿערטע אונד רייכֿערטע
ער. (ד) דרויף גינג דער קעניג
נאַך גבעון, אום אַללדאַ אָפּפֿער
דאַרצובריינגען, דען עס וואַר
(רחַזעלבסט) דיא גראָסטע אַנהע־
הע; טויזענד אָפּפֿער בראַכֿטע
שלמה דאַר, אויף דעם דאָר
טיגען אַלטאַר. (ה) צו גבעון
צייגטע זיך דער עוויגע דעם
שלמה אים נעכֿטליכֿען טרוי־
מע, גאָטט שפראַך (דחָרט):
פֿאָרדערע, וואַס איך דיר געבען
זאָלל! (ו) אונד שלמה שפראַך:
דוא ערציינטעסט דיינעם דיע־
נער, מיינעם פֿאַטער דוד,
גראָסע גנאַדע, דאַ ער פֿאָר דיר וואַנדעלטע אין וואַהרהייט אונד אין טוגענד אונד אין
רעד־

רש"י

עד שלא התחיל לבנות הבית אבל משהתחיל לבנות ויתחתן שלמה את בת פרעה ומלאת אומר כי על אפי ועל חמתי היתה העיר ההיא למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה (ירמיה ל"ב ל"א) כך שנינו בסדר עולם למדנו שאין הפרשיות כתובות כסדר: בבמות הוא מזבח. בבנותו דבר הכתוב שהם את בנין הבית ארבע שנים: (ד) היא הבמה הגדולה. הוא מזבח הנחשת שעשה משה במדבר והוקבעה בשילה חרבה שילה בימי עלי ובאו לנוב חרבה נוב בימי שאול ובאו לגבעון: יעלה שלמה.
כמו

באור

ובמ"ש בפסוק א'. רק בבמות, הנה בכל המקרא שבא הבמות או בבמות בידיעה, הכוונה על הבמות שהקריבו שם קרבנותיהם לה', ובנין אב לכולן, הוא: אבל עוד העם מזבחים בבמות רק לה' אלהיהם (ד"הי ב' ל"ג י"ז), וכן הענין בכל מקום אם לא שניכר ממה שלפניו או שלאחריו שעל במות ע"ז ידבר, ולזה אנו אומרים שגם כאן הכוונה ששלמה זבח עד היום הזה, אך באותן הבמות שזבחו העם והנה לה' לבדו, ולא כאשר עשה באחרונה, אחרי אשר הטו הנשים את לבו שבנה במה לכמוש שקץ מואב, והלך אחרי אלהים אחרים כמבואר לקמן (י"א ה' ו'), ואמר הכתוב כי עתה עוד היה שלמה מחזיק בתומתו והלך בדרכי דוד אביו לאהוב את ה' ולזבוח לו לבדו וכן תרגמנו. (ד) הבמה הגדולה, קראה גדולה למעלת קדושתה, כי שם היה האהל מועד, ואולי היתה ג"כ גדולה בכמותה משאר הבמות (מדברי הרדי"א). יעלה שלמה, עבר במקום עתיד (רד"ק), ואין זה מורה על רגילות והתמדה, כמו יעשה איוב כל הימים (איוב א' ה'), כי רחוק הוא שהיה מדרכו להקריב תמיד אלף עולות בבואו לשם, גם אינו במשמעות הלשון כי סך העולות אשר העלה בבמה ההיא כל ימיו יהי' אלף, אך הענין לדעת הרד"ק (ועמו הסכים הרדי"א) כי שלמה שהה שם בגבעון איזהו ימים טרם שובו לירושלים ובעת ההיא הקריב אלף עולות, ולדעת חז"ל בזבחים (דף נ"ט) הכוונה כי ביום אחד הקריב את אלה, ויש לנו בזה דברים, אך מה יוסיף ומה יתן להעמיק חקירה בענינים האלה שאין
נוגעים

וּבְיִשְׁרַת לֵבָב עִמָּךְ וַתִּשְׁמָר־לוֹ
אֶת־הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הַזֶּה וַתִּתֶּן־לוֹ
בֵן יֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ כַּיּוֹם הַזֶּה׃
(ז) וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהָי אַתָּה הִמְלַכְתָּ
אֶת־עַבְדְּךָ תַּחַת דָּוִד אָבִי וְאָנֹכִי
נַעַר קָטָן לֹא אֵדַע צֵאת וָבֹא׃
(ח) וְעַבְדְּךָ בְּתוֹךְ עַמְּךָ אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ
עַם־רָב אֲשֶׁר לֹא־יִמָּנֶה וְלֹא

קמץ בז"ק　　יספר

רעדליכקייט דעם הערצענס, יאַ דוא ערהיעלטעסט איהם דיעזע גראָסע גנאַדע (נאָך פערנער), אינדעם דוא איהם איינען זאָהן צום נאַכפאָלגער אויף זיינעם טהראָנע גאַבסט, ביז צום היטיגען טאַגע. (ז) נון, עוויגער גאָטט! האַסט דוא דיינעם קנעכטע דיא רעגיערונג נעגעבען אַנשטאַטט מיינעם פאַטערס דוד, איך אַבער בין נאָך איין אונבעדייטענדער קנאַבע, וויים ווערדער אויסצוציהען נאָך איינצוגעהען. (ח) אונד צו דעם איזט דיין קנעכט אונטער דיינעם פאָלקע, דאַז דוא דיר ערוועהלטעסט, איינעם מעכטיגען פאָלקע, דאַז פאָר מענגע ווע־

דער

רש"י

כמו מעלה שלמה: על המזבח ההוא. ביום אחד: (ו) ותשמר לו. לשון מאמת את דבריו כמו ושמר ה' אלהיך לך וגו' (דברים ז' י"ב) ואף כאן ותשמר לו את החסד האמנת דברך לקיים לו את החסד אשר הבטחתו על ידי נתן הנביא: (ז) נער קטן. בן שתים עשרה שנה היה וזה לך החשבון ויקרא שמו ידידיה (שמואל ב' י"ב כ"ה) בו בפרק ענה אמנון את תמר שנאמר ויהי אחרי כן ולאבשלום אחות מקץ שנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום והרג את אמנון ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם ג' שנים הרי חמשה שנים ושב אבשלום לירושלים וישב בירושלים שנתים הרי שבע לשלמה ומרד באביו ונהרג אחר זאת ויהי רעב בימי דוד שלש שנים הרי עשר באחת עשרה מנה את ישראל וישוטו בכל הארץ תשעה חדשים בשנת מותו תיקן משמרות בשנת

באור

ונגעים כלל בהבנת הכתוב. (ז) נער קטן, כלומר בענין הזה כנער קטן שלא אדע לצאת ולבוא ללחום מלחמת ברב אונים ואמיץ כח, וכן פי' הרד"ק לצאת ובוא לפני העם, כמו אשר יצא ואשר יבא לפניהם ע"כ. והנה שלמה אשר היה איש מנוחה, וכל מגמתו היתה להשבית מלחמה מקצה גבולו וחרב לא תעבור בארצו, וכאשר הגיע למלכות פחד בלבו משלשה פנות: א) כי בימים ההם חשבו שרק לגבור מלחמה יאתה המלוכה, ושבט מושלים אך ביד גבר בעוז תנתן, וכן מצינו בשאול כי טרם הכירו את גבורתו אמרו: מה יושיענו זה (ש"א י' כ"ז) וכאשר נצח את בני עמון אמרו: מי האומר שאול ימלוך עלינו תנו האנשים ונמיתם (שם י"א י"ב), ולזה ירא שלמה לנפשו כי אמר הן בהיות דוד מלך עליהם נתנו כתף סוררת למרוד בו אף כי אחרי מותו, ואיך יעבדו לאיש חלש אשר אין לו שם בגבורים. ב) הנה דוד הכיר מאד לכל העמים אשר סביביו, ופחד שלמה אולי עתה אם אימתו עוד לא תבעתם יתקשרו יחדו לקחת נקמתם מאת בני ישראל, והוא לא יעצור חיל לעמוד לנגדם. והג') כי היו ישראל עם רב מאד, ולא יכול הארץ לשאת אותם יחדו ומאין ימצאו טרפם ודי ספוקם אם לא יאכלו עוד את שלל אויביהם. ושלש אלה אשר הפחידו לו העריך עתה לפני ה' ואמר: ואנכי נער קטן כי בעיני העם אני כנער קטן אשר עוד לא דרך קשת ולא לבש שריון מימיו (וכן תרגמנו, אך שפירשנו מלת קטן על הערך ויקר ולא על גודל הקומה, כמו אם קטן אתה בעיניך ורבים כמוהו) ולא אוכל לצאת ולבוא אם יכר לו אויב בשעריו, ועוד (ח) ועבדך בתוך עמך, ואיך אכלכל עם רב כזה אם לא ישלחו ידם בבזה או יכבשו ארצות גוים. אשר לא ימנה, הענין על הכמות והוא ע"ד הפלגה כמו ולגמליהם אין מספר כחול אשר על שפת הים לרב (שופטים ז' י"ז) ושם בודאי אין הכוונה על האיכות, וגם זולת זה אין לדקדק בכל ממה שנמנה ישראל

יִסָּפֵר מֵרֹב׃ (ט) וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ
לֵב שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט אֶת־עַמְּךָ לְהָבִין
בֵּין־טוֹב לְרָע כִּי מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט
אֶת־עַמְּךָ הַכָּבֵד הַזֶּה׃ (י) וַיִּיטַב
הַדָּבָר בְּעֵינֵי אֲדֹנָי כִּי שָׁאַל שְׁלֹמֹה
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ (יא) וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֵלָיו יַעַן אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא־שָׁאַלְתָּ לְּךָ
יָמִים רַבִּים וְלֹא־שָׁאַלְתָּ לְּךָ עֹשֶׁר
וְלֹא שָׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אֹיְבֶיךָ וְשָׁאַלְתָּ
לְּךָ הָבִין לִשְׁמֹעַ מִשְׁפָּט׃ (יב) הִנֵּה
עָשִׂיתִי כִּדְבָרְךָ הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ
לֵב חָכָם וְנָבוֹן אֲשֶׁר כָּמוֹךָ לֹא־

היה

דער צאַהל נאָך בערעכנונג
האַט. (ט) אָ מעכטעסט דוא
דאָך געבען דיינעם קנעכטע
איין איינזיכטספאָללעם הערץ,
אום דיין פאָלק ריכטען צו קאֶנ=
נען אום צו אונטערשיידען צווי=
שען גוטעם אונד באֶזעם, דען
ווער קאֶננטע זאָנסט ריכטען
דיעזעס זאָ וויכטיגע פאָלק? —
(י) דען איגען דעם עוויגען ,°
וואַר עס וואָהלגעפעלליג, דאַס
שלמה דיעזעס געפאָדערט
האַט. (יא) דא שפראַך גאָטט
צו איהם: וויל דוא נור דיעזעס
געפאָדערט האַסט, אונד
דיר ניכט ערבאַטעסט לאַנגעס
לעבען, דיר ניכט ערבאַטעסט
רייכטהום, אויך דאַז לעבען
דיינער פיינדע ניכט בעגעהר=
טעסט אונד דיר נור ערבאַ=
טעסט ערקעננטניס צור איינ=
זיכט דעם רעכטעס; (יב) זאָ וויל איך טהון נאַך דיינעם וואָרטע, וויל דיר געבען איין ווײ=
זעס אונד איינזיכטספאָללעס הערץ, זאָ דאַס פאָר דיר ניעמאַנד דיר גלייך וואַר, אונד

נאַך

רש"י

האַרבעים למלך דוד נדרשו הרי שתים עשרה למלך שלמה: (ט) את עמך הכבד. מתוך שהם רבים יש להם עסקי' רבים ובאים לדין ואין לי מתון לעיין בדינם. ד"א כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה משפט' כבד מאד אם יבא דין ב' כותי' לפני אט"ל מזה ואתן לזה שלא כדינאני נענש עוה"ש ממון אבל ישרא'

הדיני

באור

כמה' פעמים, כי לא נמנו רק יולאי הלבא מבן עשרים שנה ולא יתר העם. (ט) לשפוט את עמך, השרש שפט לא יאמר רק על דברי ריבות בין איש לרעהו בין דין לדין, אבל גם על תקון הקנין נופל שם זה (עיין ספר המלים להחכם געזעניוס), ולכן הוא נרדף עם מלך ושרים (תהלים ב' י', עמוס ב' ג'), והראי' הברורה על זאת מן יפתח ושמשון ששפטו את ישראל, וכפי הנראה היו אך גבורי חיל, עזי נפש, ולא ידעו כלל להעמיק עצה בדבר משפט בין איש לעמיתו, וכן הכוונה כאן כי ראה שלמה כי זרועו לא תושיע לו ולא בנה יעשה חיל, לכן בקש כי חכמתו תעמוד לו לספרים ישע עמו, הן בענין תקון המדיני לעשות משפט ולדקה בארץ ולהרים הללחת האומה (טטאַטיסטיק), ושן להעריך מלכה ומעמדה נגד שאר העמים בענין מובשר ומקובל (דיפלאָמאַטיק), באופן שלא יגיע שום נזק מהם אבל גם יהיו בעוז, ולכן אמר לב שומע כלומר לב יודע לשפוט את עמך ולהבין בין טוב לרע, להבחין בין טוב ורע המדומים לטוב ורע האמתים למען יאשרו בארץ. עמך הכבד, יתבן שהכוונה על האיבות כי עול ממשלתם קשה

מאד

הָיָה לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא־יָקוּם
כָּמוֹךָ׃ (יג) וְגַם אֲשֶׁר לֹא־שָׁאַלְתָּ
נָתַתִּי לָךְ גַּם־עֹשֶׁר גַּם־כָּבוֹד
אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמוֹךָ אִישׁ
בַּמְּלָכִים כָּל־יָמֶיךָ׃ (יד) וְאִם ׀
תֵּלֵךְ בִּדְרָכַי לִשְׁמֹר חֻקַּי וּמִצְוֺתַי
כַּאֲשֶׁר הָלַךְ דָּוִיד אָבִיךָ וְהַאֲרַכְתִּי
אֶת־יָמֶיךָ׃ (טו) וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה
חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַםִ וַיַּעֲמֹד ׀
לִפְנֵי ׀ אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וַיַּעַל
עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה
לְכָל

נאַך דיר ניעמאַנד קעממט, דער דיר גלייך זיין ווירד. (יג) אַבער אויך וואַס דוא ניכט פֿאָרדערטעסט, וויל איך דיר געבען, אויך רייכטהום אונד
ש עהרע, וויא עס גלייך דיר נאָך ניע איינער דער קעניגע האַט־טע, אין דיינער גאַנצען לע־בענסצייט. (יד) אונד וואַנ־דעלסט דוא פֿאָרט אין מיינען וועגען, דאַס דוא מיינע גע־זעטצע אונד געבאָטע האַלטען ווירסט, זאָ וויא עס דוד דיין פֿאַטער געטהאַן, זאָ וויל איך אויך פֿערלענגערן דיינע לעבענסצייט. (טו) דאַ ער־וואַכטע שלמה, אונד זיעהע! עס וואַר איין טרוים. ער בע־גאַב זיך נאַך ירושלים, שטעללטע זיך הין פֿאַר דיא בונדעסלאַדע דעס עוויגען, ליעס גאַנצאָפּפֿער אויפֿגעהן, בראַכטע פֿריידענאָפּפֿער דאַר, אונד בערייטעטע איין גאַסטמאַהל
אַללען

רש"י

הריני נענש עליו עונש נפשות שנאמר וקבע את קובעיהם נפש (משלי כ"ד כ"ג): (יד) ואם תלך בדרכי וגו' והארכתי את ימיך. העושר והכבוד שלא התניתי בתורתי לתת למלך אתן לך בין זכאי בין חייב אבל אורך הימים ומלכות הדורות כבר התניתי בתורתי לבלתי סור מן המצוה למען יאריך ימים על ממלכתו וגומר (דברים י"ז כ') ועל אותו תנאי לא אשנה ואם תלך בדרכי והארכתי וגומר וכן במלכות דורותיו אחריו אמר לו ואתה אם תלך לפני וגומר כי לא יכרת לך איש וגומר (לעיל ב' ד') כך שנויה בספרי ור' חנינא בן גמליאל אומר הרי הוא אומר גם עושר גם כבוד וגו': (טו) ויקץ שלמה והנה חלום. והנה הבין שחלומו אמת שמע עוף מצפצף והבין לשונו כלב נובח והבין לשונו: ויעש משתה. משמחת לבו שהבין שחלומו אמת:

באור

מלך כאשר בארנו. (יב) ואחריך לא יקום כמוך, כבר תמהו הרלב"ג והרד"ק על זה כי הלא יחשב לב נבון אין חקר, ואין זה ממדת הקב"ה כי ישים קץ לכל באי עולם לאמר לא תגיעו לחכמת שלמה, אבל לפי דרכנו תהיה הכוונה כי בכל מלכי ארץ לא יהי' כמוך איש אשר יכלא במלכותו לא בחרב ולא בחנית כ"א ברוח חכמתו, כי אנכי אטה את לב אויביך להשלים עמך, ויטו אזן לשמע דבריך כי נעמו. (יג) גם עשר גם כבוד, אין הכוונה שאך לו לבדו יהיה העושר והכבוד, רק שגם העם יבורך כי כבוד מלכים רוממות העם ועשרם; ובזה כבר סרה הטענה אם הבטיחו ה' לתת לו עושר, והתורה צותה וכסף וזהב לא ירבה לו, כי שם הענין אם המלך ימלא אוצרותיו והעם הולכים ודלים כמ"ש (דברים י"ז כ') לבלתי רום לבבו ע"ש בבאור, אבל בימי שלמה אין כסף לא נחשב למאומה ונתן הכסף בירושלים כאבנים (לקמן י' כ"א וכ"ב). והנה לא הבטיח לו ה' גם נפש אויביו, כי שלמה לא חפץ בזה כ"א שאויביו ישלימו עמו יען לא היה איש מלחמות. (יד) והארכתי את ימיך, אריכת ימים נתן לו אך על תנאי אם ילך בדרכי ה' כי טוב לרשע אם לא יאריך ימים, ואף כי אם הוא מלך אשר יחטיא את עמו. (טו) והנה חלום, לדעתנו הענין כי אף אחרי שהקיץ, הנה היתה תכונת החלום בכל
חלקיו

לְכָל־עֲבָדָיו׃ (טז) אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו׃ (יז) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת׃ (יח) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת׃ (יט) וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו׃ (כ) וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה

בחיקי

אַללען זיינען דיענערן. (טז) דאַמאַהלס בעגאַבען זיך צוויא ווייבער, בוהלערינגען, צום קעניגע, אונד שטעללטען זיך הין פֿאַר איהם. (יז) דאַז ערשטע ווייב שפראַך: אים פֿערצייהונג, הערר! איך אונד דיעזעס ווייב בעוואָהנען איין הויז, אונד אין דעם הויזע געבאַר איך צוגלייך מיט איהר; (יח) אונד עס געשאַה אַם דריטטען טאַגע נאַך מיינער ניעדערקונפֿט, דאַס אויך דיעזעס ווייב געבאַר, אונד נור וויר וואַרען צוזאַממען, קיין פֿרעמדער בייא אונז אים הויזע, נור וויר בידע וואַרען דאַרין. (יט) נון שטאַרב דער זאָהן דיעזעס ווייבעס אין דער נאַכֿט, אינדעם זיא אויף איהם לאַג. (כ) זיא מאַכֿטע זיך דעם נאַכֿטס אויף, נאַהם מיינען זאָהן, פֿאַן מיינער זייטע, וועהרענד דיינע מאַגד אים שלאַפֿע וואַר, אונד לעגטע איהן אין איהרען שאָאס; איהרען טאָדטען זאָהן

אַבער

באור

חלקיו לנגד עיניו, כ"כ נתפעלה נפשו מחזון הזה, וכן תהיה הכוונה בחלום פרעה; וראוי לתרגם: (אונד איבערזאהע דען טרויק), ומפני הרגל לעיני העם בהעתקת רמב"מן בתורה, לזה העתקנו כמו שהוא בסדר מקן להרחיקם מן המכוונה. (טז) אז תבאנה, כבר נודע הוא כי אחר מלת אז וטרם יבוא לרוב הפעל בעתיד. נשים זונות, זונות ממש (ועיין בבאורנו לס' יהושע ב' א') והזכיר זאת הכתוב להודיע שהיו הנשים האלה מבזויי העם פחותי המדות באין יקר נפש וערך מוסרי, כי לולא הבין המלך כי גם לשניהן מלא אשה זונה ולא תתפעם בקרבן לב רגש, לא הועיל כלל בתחבולתו וכל חכמתו תתבלע, כי מטבע אשת רך לבב לחמול, ובפרט על עולל ויונק, אם גם איננו פרי בטנה, וא"כ איך תאבה ותשמע למשפט אכזרי כזה, לגזור ילד חי, רק המלך ידע כי אם לא מפאת חמלת האם (אשר איננה מצד מוסר האנושי כ"א מהתפעלות הטבע אשר בל נעדרה גם מעיר פרא ויעני מדבר) לא תחום ולא תרחם. (יט) אשר שכבה עליו, כתב הרד"ק נראה מפני ששכבה עליו מת כי אלו לא מת כך אלא שקדמו חולה לא נולד הספק כי היו מבקרות אותו שאר הנשים באליו לכך אמרה אשר שכבה עליו ע"כ, ואין צורך לזה כי מן הנראה שהאשה אם הילד חם לבה בקרבה ומרוב שיחה וכעסה הרבה לדבר את כל הענין כדרך נשים אשר נפשן תמלא תמרורים, אולם האשה האחרת לבה כצור חלמיש לא הרגישה רק התפעלות הנקמה, לזה היו דבריה מעטים, ואך תענה בעזות מלא לא כי וגו', גם יראה לפי שהאשה האחרת ידעה כי שקר בלשונה, לכן פחדה להרבות דברים פן תלכד במאמרי פיה, ולזה אין מן התימה כי ספרה האם גם כי שכבה עליו, ואין ספק שהי'

ניכר

בחיקי: (כא) ואקם בבקר להיניק
את־בני והנה־מת ואתבונן אליו
בבקר והנה לא־היה בני אשר
ילדתי: (כב) ותאמר האשה
האחרת לא כי בני החי ובנך
המת וזאת אמרת לא כי בנך
המת ובני החי ותדברנה לפני
המלך: (כג) ויאמר המלך זאת
אמרת זה־בני החי ובנך המת
וזאת אמרת לא כי בנך המת
ובני החי: (כד) ויאמר המלך קחו
לי חרב ויביאו החרב לפני
המלך: (כה) ויאמר המלך גזרו
את־הילד החי לשנים ותנו את־
החצי לאחת ואת־החצי לאחת:
(כו) ותאמר האשה אשר־בנה
החי אל־המלך כי־נכמרו רחמיה

על

אבער האטטע זיא אין מיינען
שאאס געלעגט. (כא) אונד
איך שטאנד דעם מארגענס
אויף, אום מיינען זאהן צו זייגען, אבער זיעהע! ער וואר
טאדט, אונד אלס איך דעם
מארגענס גענויא אויף איהן
זאה, זיעהע! עס וואר ניכט
מיין זאהן, דען איך געבארען
האטטע. — (כב) דא שפראך
דאז אנדערע וייב: ניכט זא!
מיין זאהן איזט דער לעבענדע,
אונד דיין זאהן דער טאדטע.
יענע אבער שפראך: ניכט זא!
דיין זאהן איזט דער טאדטע, אונד מיין זאהן איזט דער
לעבענדע. זא רעדעטען זיא
פאר דעם קעניגע. (כג) דא
שפראך דער קעניג: דיעזע
שפריכט: עס איזט מיין זאהן,
דער לעבענדיג איזט, אונד
דיין זאהן איזט דער טאדטע!
אונד יענע שפריכט: ניכט זא,
דיין זאהן איזט דער טאדטע, אונד מיין זאהן איזט דער
לעבענדע! (כד) דאן שפראך
דער קעניג: ברינגעט מיר איין
שווערדט, אונד מאן בראכטע
דאז שווערדט פאר דעם קעניגע. (כה) דער קעניג שפראך פערנער: שניידעט דאז לעבענדע קינד ענטצווייא, אונד געבעט דיא איינע העלפטע דער איינען, אונד דיא אנדערע העלפטע דער אנדערן. — (כו) דא שפראך דיא פרויא, דערען זאהן ווירקליך דער לעבענדע וואר צום קעניגע (דען איהרע מוטטערגעפיהלע ערגליהטען פיר א הרען זאהן, דעסהאלב
שפראך

רש"י

(כא) ואתבונן אליו. נתתי לב להסתכל בו:

מלך

באור

ניכר בילד כי נדחק. (כא) ואקם בבקר וגו', הוכפל מלת בבקר כי מרוגז לבב ועלבון רוח בל ידעה דבר נכונה. (כב) והדברנה לפני המלך, כלומר באופן הזה עוד שינה ושלש את טענותיהם, האחת באה בארוכה לתאר את הענין הזה, והשניה אך כמשה ואמרה לא כי, ובזה נכר הבין המלך האמת עם מי. (כג) ויאמר המלך, אמרו חז"ל (דברים רבה פ' שופטים)
מכאן

על-בנה ותאמר ׀ בי אדני תנו-
לה את-הילוד החי והמת אל-
תמיתהו וזאת אמרת גם-לי גם-
לך לא יהיה גזרו: (כז) ויען המלך
ויאמר תנו-לה את-הילוד החי
והמת לא תמיתהו היא אמו:
(כח) וישמעו כל-ישראל את-
המשפט אשר שפט המלך ויראו
מפני המלך כי ראו כי-חכמת
אלהים בקרבו לעשות משפט:
ד (א) ויהי המלך שלמה מלך
על-כל-ישראל: (ב) ואלה
השרים אשר-לו עזריהו בן-

צדוק

שפראַך זיא: אום פֿערצייהונג, הערר! געבעט איהר דאַז לעבענדע קינד דאַם עם נור ניכט געטעדטעט ווערדע! אַבר יענע שפראַך: ווערער מיר נאָך דיר זאָלל עם געהאָרען, צערשנייעט! — (כז) דאַרויף בעגאַן דער קעניג, אונד שפראַך: געבעט איהר דאַז לעבענדע קינד, איהר זאָללט עם ניכט טעדטען, דען דיעזע איזט זיינע מוטטער. — (כח) אונד עם פֿערנאַהם גאַנץ ישראל דען ריכטערשפרוך, דען דער קעניג געפֿעללט האַטטע, אונד זיא האַטטען עהרפֿורכט פֿאָר דעם קעניגע, דען זיא זאַהען, דאַם געטטליכע ווייזהייט אין זיינעם אינגערן וואַר בייא דער אויסאיבונג דעם רעכטעם.

ד (א) זאָ וואַר נון דער קעניג שלמה קעניג איבער גאַנץ ישראל. (ב) אונד פֿאָלגענדע וואַרען זיינע בעפֿעהלסהאַבער: עזריהו זאָהן

צדוק

רש"י

(כז) היא אמו. בת קול הופיעה ואמרה היא אמו:

ד (א) מלך על כל ישראל. מגרא בחכמתו שמאו כולם במלכותו:

באור

מכאן לדיין שישנה טענות הבעלי דינין כדי שיראו שהבין טענותיהם ועליהם ישפוט. (כז) ויען המלך, המלך שם את דברי האשה כאשר הם בפיו (ואך שינה אל נא וגם זאת לכוונה מיוחדת כי האשה רק התחננה וראוי לאמר אל לשון בקשה כנודע, והמלך הוא יצוה ומי יפר) להראות הנלנים עליו כי הדברים האלה אשר דברה לעד המה כי היא אמו. (כח) ויראו מפניו, לעשות דבר רע אפילו בסתר, כי ראו שהמלך בחכמתו יוציא לאור תעלומות (מדברי רד"ק). כי חכמת אלהים, אם יבוא לעשות משפט רוח שדי תבוננהו להוציא הדין לאמתו.

ד (א) ויהי המלך שלמה, כתב רש"י מגרא בחכמתו שמאו כולם במלכותו ע"כ, ולכוונה הזאת כוונו גם הרד"ק והרלב"ג כאשר יראה כל מעיין כי בכלל דברי רש"י דבריהם, ויהי' המשך הפרשה יען העם היו עובדים בנפש חפצה ושמעו לדבריו כי נעמו וגם היו לו שרים נכבדים אשר פקחו עיניהם על כל עיקר המלוכה לכן היה בידו לתת על שכם העם עול המסים ואין פוצה פה נגדו, (ועיין לקמן כ"א), אולם עוד יש לפרש שהענין להורות כי שלמה בעצמו מלך על ישראל לעשות משפט עמו דבר יום ביומו ולא נתן שבט מושל לאחד הפחות ושרי המדינות בדרך מלכי מזרח, ואם הפקיד פקידים כאשר יבאר, המה אך משרתיו עושי רצונו ובלעדיו לא ירים איש ידו ורגלו: (ב) עזריהו, לדעת הר"י אברבנאל הוא נמשך על פסוק שאחריו כי הוא ואליחרף ואחיה שלשתם היו סופרי

המלך

צָדוֹק הַכֹּהֵן׃ (ג) אֱלִיחֹרֶף וַאֲחִיָּה
בְּנֵי שִׁישָׁא סֹפְרִים יְהוֹשָׁפָט בֶּן
אֲחִילוּד הַמַּזְכִּיר׃ (ד) וּבְנָיָהוּ בֶּן־
יְהוֹיָדָע עַל־הַצָּבָא וְצָדוֹק
וְאֶבְיָתָר כֹּהֲנִים׃ (ה) וַעֲזַרְיָהוּ בֶן־
נָתָן עַל־הַנִּצָּבִים וְזָבוּד בֶּן־נָתָן
כהן

צדוק דער אָבערסטע
שטאַאטסדריענער, (ג) אליהורף
אונד אחיה זאָהנע שישא דיא
געהיימשרייבער, יהושפט זאָהן
אחילוד דער קאַנצלער,
(ד) אונד בניהו זאָהן יהוידע
וואַר איבער דאַז העער, אונד
צדוק אונד אביתר וואַרען
(אָבער=) פריעסטער. (ה) אונד
עזריהו זאָהן נתן איבער דיא
שטאַטטהאַלטער, אונד זבוד

רש"י

(ג) סופרים. לכתוב דברי הימים: המזכיר. איזה משפט בא לפניו ראשון שיפסקנו ראשון כך שמעתי: (ה) על הנצבים. שנים עשר נציבים היו לו לכלכל את המלך ואת ביתו:

באור

המלך ונחסר וי"ו העיטוף במלת אליחרף ורבים כמוהו, אולם יען מלינו ובני דוד כהנים (שמואל ב' ח' י"ח), ובד"הי (א' י"ח י"ז) נאמר ובני דויד הראשונים ליד המלך, וא"כ ראשון וכהן נרדפים המה במובנם, וכן תרגם יונתן בשמואל ובני דוד רברבין הוו (ועיין לקמן פסוק ה'), לכן יראה לי גם כאן הכוונה שעזריה היה הכהן הראש לכל השרים והי' ממונה על כולם וכמו שפירש הרד"ק על ובני דוד כהנים, שהיו הם הממונים על כלם, ועיין עוד דברים בזה בהקדמת ד"הי בחלק הלורה הערה א'. וכתב עוד הרד"ק ז"ל והנה אם צדוק הנזכר היא בן אחיטוב א"כ עזריהו בן בנו ולא בנו, כי עזריהו היה בן אחימעץ שהיה בן צדוק עכ"ל. (ג) ספרים, כותבים אם שהיו כותבים קורות העתים אשר עברו בימיהם או שהיו מחוקקים דתי המלך, כי כן מלינו ספר על איש חכם ונבון כמו איש מבין וסופר הוא (דה"י א' כ"ז ל"ב) וכיולא בו, ובכל זאת אינו זז מעיקר הוראתו כי בעת ההיא לא למדו מעשה הכתב כ"א החכמים המובחרים. המזכיר, אין בידנו לברר מה הזכיר אם דברי הימים של המלך (היסטאריאגראפה) או שהזכיר והעריך לפני המלך הדברים אשר באו לפניו לשפוט עליהם (קאנצלער), או (והוא דעת הרד"א) שהיה ממונה על עניני המלך ונכסיו ולהיות דורש תמיד לזכותו בדין (פראקוראטאר, פיסקאל). גם נוכל לפרש שהמזכיר הוא האיש אשר עליו לאסוף ולאגור כל המכתבים שנכתבו בעניני המלכות ולהביאם אל אוצר בית עקד הספרים (ארכיוואר). (ד) וצדוק ואביתר, כתב הרד"ק ז"ל אם אביתר הוא בן אחימעץ (והוא ט"ס וצ"ל בן אחימלך כי אביתר היה בן אחימלך כנזכר בש"א סוף פרשה כ"ב) תימה הוא כי הנה שלמה גרשהו להיות כהן וכמ"ש אלא מן הדומה כי כהן אחר היה שמו אביתר עכ"ל. אבל רחוק הוא כי גם בדוד נאמר (ש"ב כ' כ"ד) וצדוק ואביתר כהנים ואם צדוק הוא צדוק הנזכר שם כדמוכח מהענין א"כ אין ספק שגם אביתר הוא זה, ושם בוודאי הכוונה על אביתר בן אחימלך ששימש בכהונה גדולה כמעט כל ימי דוד, וכבר הרגיש בזה רבינו ישעיה הגאון בפירושו, ולדעת הרלב"ג אם גם גרש שלמה את אביתר מהיות כהן בכל זאת היה משמש לפעמים בכהונה גדולה אם צדוק היה בלתי ראוי לעבודה מאיזה סבה, ועמו הסכים הרד"א. ולדעתי הענין הוא שאף שלא נתן עוד שלמה את אביתר לעמוד ולשרת בקדש (כאשר בארנו לעיל) ושלח אותו מעל פניו על שדהו ענתות, בכל זאת לא הסירהו מגדולתו ועוד היה שמו עליו כהן הגדול וכמו שהמנהג עוד עתה בהשרים אשר לוקח מהם פקודתם בדרך כבוד כי יקראו עוד בשם מעלתם כבימי קדם, ולכן כאשר מנה כאן רק השרים לפי מדרגתם הזכיר גם את אביתר בשם כהן (שענינו כהן הגדול), כי כי' הדרת כבוד הכהונה לו אם גם אל המזבח לא יקרב. (ה) על הנצבים, הנזכרים להלן. כהן, לדעת יונתן שתרגם רבא שושבינא דמלכא, יהיה ענינו כמו ובני דוד כהנים, ולר"ק יקשר ה"א הדעת ושעורו נתן
הכהן

כֹּהֵן רֵעֶה הַמֶּלֶךְ׃ (ו) וַאֲחִישָׁר עַל־הַבָּיִת וַאֲדֹנִירָם בֶּן־עַבְדָּא עַל־הַמַּס׃ (ז) וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים־עָשָׂר נִצָּבִים עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּיתוֹ חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עַל־*אֶחָד

פתח בס"פ· האחד קרי

לכלכל

זאָהן נתן דעם פריעסטערס וואַר געזעללשאַפֿטער דעם קעניגס, (ו) אונד אחישר וואַר הויזהאָפֿמייסטער, ארנירם זאָהן עבדא איבער דיא שטייער. (ז) אונד שלמה האַטטע צוועלף שטאַטטהאַלטער איבער גאנץ ישראל, דיעזע פֿערפֿפלעגטען דען קעניג אונד זיין הויז; איינען מאָנאַט אים יאַהרע האַטטע איין יעדער

רש"י

(ו) על המס. שהעלה על ישראל כמה שנאמר ויעל המלך שלמה מס (לקמן ה' י"ג): (ז) וכלכל את המלך. כל סעודתו ומאכל הסוסים וכל צרכי הוצאה:

נפת

באור

הכהן, או נאמר שהיה סמוכך ואם לא נשאי מלות כמו עבד מלך (ירמיה ל"ח ז') וכמ"ש הרד"ק שם. רעה המלך, כתב הרדי"ח ז"ל כי היה מנהג המלכים כן לשנת אצלם תמיד איש ישתעשעו עמו ויאכל עמהם כדי לשמחם ולדבר על לבם ולגלות אליו המלכים נטח מלפוני לבם, וגם היום יתנהגו כן מלכי צרפת עכ"ל, והתמנות הזאת ידוע בשם (ווסטיגער ראַטה); ואם גם בימים האחרונים. בארצות המערב היה האיש הזה נבזה ומדל אישים (אף אם תיקר נפשו בעין המלך) ואין ראוי לחשוב אותו בין שרי המלכות, אולי בימים ההם יתד עמהם. (ו) על הבית, אשר על פיו ישק המלך וכל ביתו, ואמר הרדי"ח שהוא מה שקורין עתה (אמיקר דקאוס). על המס, מה שכתב הרד"ק שהוא המס האמור למטה ויהיה המס שלשים אלף איש ע"כ, כוונתו רק שגם המס הזה היה תחת פקודתו, אבל אין ספק שגם מסים אחרים מישראל ומיתר העמים אשר תחת ממשלת שלמה גבה, שהרי גם אצל דוד (ש"ב כ' כ"ד) נאמר ואדרם על המס ופירש הוא ז"ל שם להעלות מס על ישראל כשהיה צריך לתת לחייליו או לעשות רצונו וכו', וגם כתב כאן כי אדונירם הוא אדורם הנזכר למעלה בדוד וכן נזכר עם רחבעם אדרם אשר על המס (לקמן י"ב י"ח) ע"כ, וא"כ מוכח שגם יתר המסים נגבים על ידו. (ז) וכלכלו, הנכון בענין הזה כמו שכתב הרדי"ח שהנצבים האלה היה מפקודתם לשקים עיניהם כי אנשי המחוז אשר עליו נמנה יביאו לעת המועד צרכי שלחן המלך אל מקום מושבו, והוא נתן להם את מחירם בכסף מלא מאוצר המלך, והנה לא רצה שלמה לקנות מאכלו בעיר המלוכה כי היה לחמו לחם רב כנזכר להלן, ופחד פן יתיקר השער בעיר הבירה אם מיושבי העיר יקח טרף לביתו, ולדעתי כוון עוד המלך בזה לכוונה אחרת והוא כי ע"י כי מדי חדש בחדשו מכל גבולות הארץ הביאו האנשים את חקם למלך, כבר השתדלו לעשות שם בקרית מלך מקח וממכר לעצמם ועי"ז תהיה העיר רוכלת העמים רבתי בגוים שרתי במדינות, והנה לא היה נציב לכל שבט ושבט אך כל ארץ ישראל נחלק לי"ב מחוזות לפי ערכי הנחלות כמ"ש הרד"ק והרדי"ח, וחכמי העמים אמרו כי לא לקח שלמה כלל מאת בני ישראל מאכל שלחנו כ"א גבו זאת מנחלות אשר היו לשלמה לאחזה בתוך בני ישראל כמו מה שקורין אנחנו (קעניגליכע דאָמענען), אבל כפי משפט תורתנו אין ביד המלך להיות לו אחוזת עולם אם לא היא מנחלת אבותיו (ואם גם אמר שמואל במשפט המלך (ש"א ח' י"ג) ואת שדותיכם וגומר יקח ונתן לעבדיו הכוונה רק על תבואת השדה וכמו שאמר וזרעיכם וכרמיכם יעשר אבל לא כי יקח ארצם מידם לצמיתות), ואם נאמר כי הנחלות האלה היו לשלמה מפאת אחוזת אבותיו א"כ לא יתכן שיהיו מפוזרים במחוזות שונות, ומה שעשה החכם המבואר וואָלפֿזאָהן סעד לדבריהם ממה שלא נזכר פה עיר אחת מערי שמעון אין מזה ראיה מוכרחת כי נחלת שמעון היתה מובלעת בתוך חלק יהודה כנודע ומנחלת יהודה מנה כמה

ערים

לְכַלְכֵּל: (ח) וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם בֶּן־
חוּר בְּהַר אֶפְרָיִם: (ט) בֶּן־דֶּקֶר
בְּמָקַץ וּבְשַׁעַלְבִים וּבֵית שָׁמֶשׁ
וְאֵילוֹן בֵּית חָנָן: (י) בֶּן־חֶסֶד
בָּאֲרֻבּוֹת לוֹ שֹׂכֹה וְכָל־אֶרֶץ חֵפֶר:
(יא) בֶּן־אֲבִינָדָב כָּל־נָפַת דֹּאר
טָפַת בַּת־שְׁלֹמֹה הָיְתָה לּוֹ
לְאִשָּׁה: (יב) בַּעֲנָא בֶּן־אֲחִילוּד
תַּעְנַךְ וּמְגִדּוֹ וְכָל־בֵּית שְׁאָן אֲשֶׁר
אֵצֶל צָרְתַנָה מִתַּחַת לְיִזְרְעֶאל
מִבֵּית שְׁאָן עַד אָבֵל מְחוֹלָה עַד
מֵעֵבֶר לְיָקְמֳעָם: (יג) בֶּן־גֶּבֶר
בְּרָמֹת גִּלְעָד לוֹ חַוֹּת יָאִיר בֶּן־
מְנַשֶּׁה אֲשֶׁר בַּגִּלְעָד לוֹ חֶבֶל
אַרְגֹּב אֲשֶׁר בַּבָּשָׁן שִׁשִּׁים עָרִים
גְּדֹלוֹת חוֹמָה וּבְרִיחַ נְחֹשֶׁת:
(יד) אֲחִינָדָב בֶּן־עִדֹּא מַחֲנָיְמָה:

אחימעץ

דער דיא פערפפלעגונג. (ח) פאָלגענדעס זינד איהרע נאַמען: בן חור אים געבירגע אפרים, (ט) בן דקר אין מקץ אונד שעלבים אונד בית שמש נעבסט אילון בית חנן. (י) בן חסד צו ארבות, דיעזעם וואַר צוגעטהיילט שכה אונד דאַז גאַנצע לאַנד חפר. (יא) בן אבינדב אין דען פראָפינצען דור, טפת איינע טאָכטער שלמה'ס וואַרד איהם צור גע־מאַהלין, (יב) בענה זאָהן אחילוד אין תענך, מגדו אונד גאַנץ בית שאן, וועלכעס נע־בען צרתנה אונטערהאַלב יזרעאל ליעגט; דאַן פאָן בית שאן נענען אבל מחולה הין ביז יענזייטס פאָן יקמעם. (יג) בן גבר וואַר צו רמות גלעד, דיע־זעם וואַרען צוגעטהיילט דיא אָרטשאַפטען דעס יאיר זאָה־נעס מנשה אין גלעד; פערנער דען לאַנדשטריך ארגוב צו בשן בעשטעהענד אין זעכציג גראָ־סען שטעדטען מיט מויער אונד עהערנעם ריעגעל. (יד) אחינדב זאָהן ערא צו מחנים,

רש"י

(יא) נפת דאר. פלכי דאר: (יג) חבל ארגוב. ממונה היה עליהם לגבות מס המלך כי משפט המלך יש לגבות יציאותיו מן העם כמה שנאמר במשפט המלוכה בספר שמואל (א' ח'):

באור

ערים. (ח) בן חור, יונתן תרגם כל אלה שמות הנזכרים עם בן בר, ואע"כ אינגו בן חלק מהם עלם פרטי שאז אין לתרגם כלל בידוע, כי לדעתו אין לחלק שם עלם פרטי לשתי מלות (ינם עבד מלך שזכרנו תרגם יונתן עבדא דמלכא) ובפרט אם החות האחרון הוא מן האותיות אשר ישתנו לורתם בסוף. ואמרו המפרשים שלא היו האנשים האלה ידועים עוד בשם ונקראו בשם אביהם, וכן נראה שבל הפרים אשר זכר המה כלם אנשי שם כי היו אנשי מופת אולם הנלבים האלה שלא היו עליהם אך לגבות המס כאשר אמרנו היו נהם לעירי ימים לכן נקראו בשם אביהם. (יא) טפת בת שלמה, הנה כפי הנראה הפקיד שלמה הנלבים האלה בתחלת מלכותו וא"כ אם כדברי חז"ל שהיה שלמה בן י"ב שנים במלכו איך יהיה לו בת ראויה להיות לאשה? וכבר הרגיש בזה הרד"ק ואמר שבאמת בעת ההיא עוד לא היתה לו

לאשה

(טו) אֲחִימַעַץ בְּנַפְתָּלִי גַּם־הוּא
לָקַח אֶת־בָּשְׂמַת בַּת־שְׁלֹמֹה
לְאִשָּׁה׃ (טז) בַּעֲנָא בֶּן־חוּשָׁי
בְּאָשֵׁר וּבְעָלוֹת׃ (יז) יְהוֹשָׁפָט בֶּן־
פָּרוּחַ בְּיִשָּׂשכָר׃ (יח) שִׁמְעִי בֶן־
אֵלָא בְּבִנְיָמִן׃ (יט) גֶּבֶר בֶּן־אֻרִי
בְּאֶרֶץ גִּלְעָד אֶרֶץ סִיחוֹן מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי וְעֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּנְצִיב
אֶחָד אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ (כ) יְהוּדָה
וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים כַּחוֹל אֲשֶׁר־עַל־
הַיָּם לָרֹב אֹכְלִים וְשֹׁתִים
וּשְׂמֵחִים׃

תרגום אשכנזי

(טו) אחמעץ אין נפתלי, אויך
דיעזער נאהם איינע טאכטער
דעם שלמה, דיא בשמת, צור
פרוא. (טז) בענה זאהן חושי אין
אשר אונד בעלות, (יז) יהושפט
זאהן פרוח אין יששכר,
(יח) שמעי זאהן אלא אין בנימין,
(יט) גבר זאהן ארי אים לאנדע
גלעד, נעמליך אים לאנדע
דעם סיחון, קעניגס דער
אמוריים. אונד דעם עוג, קע-
ניגס פאן בשן. אונד נאך איין
שטאטטהאלטער איבער דאז
לאנד. (כ) יהודה אונד ישראל
ווארען צאהלרייך. דעם זאנדע
אם איפער דעם מעערעס אן
מענגע גלייך; זיא אסען,
טראנקען אונד ווארען פרעה-
ליך.

ושלמה

רש"י

(יט) ונציב אחד אשר בארץ. רב ושמואל פליגי חד אמר אחד ממונה על כולם הוא עזריה בן נתן האמור למעלה וחד אמר כנגד חודש העיבור:

בריאים

באור

לאשה ורק כותב הספר הזכיר זה פה. (טו) באשר, כתב הרד"ק בנחלת אשר. ועליו אמר החכם וואלפזאהן ואינו נראה מטעם שזכרתי למעלה ועל כן אומר אני אשר שם עיר כמו שנאמר ביהושע (י"ח) עכ"ד, ומה יענה על אחימעץ בנפתלי בפסוק הקודם? אבל באמת אין זה סותר כלל לדברי המפרשים שהבאנו לעיל שאם לפעמים היה חבל הנציב יותר או פחות משבט אחד מ"מ אין מן הנמנע שלא יהיה ג"כ כל נחלת שבט אחד בפקודת נציב אחד כי הכל לפי תבונת הארץ אם שמנה היא או רזה. (יט) ונציב אחד אשר בא־ץ, עיין רש"י והנכון לדעתי כי בי"ת במלת בארץ היא כמו על, כי זה מהוראת הבי"ת (עיין מכלול לרד"ק), והכוונה שהיה עוד נציב אחד המשגיח על כל הארץ, והנה לא הזכיר את שמו אולי היה זה אדנירם אשר על המס וסמך הכתוב על מה שהזכירהו כבר, או נאמר שהיתה הפקידה הזאת (יען כי רבה היא) חוזרת מידי שנה בשנה או לזמן ידוע לכמה שרים ולא היה לזה איש מיוחד. (כ) יהודה וישראל, הזכיר זה להורות כי אף שנתן המלך מס על הארץ לא היה העם כמתאוננים כי היו רבים מאוד ולא הרגישו כלל את העול הזה רק היו אוכלים ושותים ושמחים. ומה שאמרו אל רחבעם (לקמן י"ב ד') אביך הקשה את עלנו. זה היה אחרי אשר הטו הנשים את לבו והיה רוח רעה מבעתהו ולא שת עוד לבו לעסקי המלוכה והי' העם למשיסת הרודים גם כאשר הרמזנו לבאר זה בתולדת שלמה. אך לדעת הרדי"א כי שלמה במיטב כספו שלם את כל צרכי ביתו הנה הפסוק הזה נמשך על פרשה הבאה כאשר נבאר במה שיבוא.

ושלמה

ה (א) וּשְׁלֹמֹה הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל־
הַמַּמְלָכוֹת מִן־הַנָּהָר אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרָיִם
מַגִּשִׁים מִנְחָה וְעֹבְדִים אֶת־
שְׁלֹמֹה כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃ (ב) וַיְהִי
לֶחֶם־שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים
כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קָמַח׃
(ג) עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִאִים וְעֶשְׂרִים
בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן לְבַד מֵאַיָּל
וּצְבִי וְיַחְמוּר וּבַרְבֻּרִים אֲבוּסִים׃
(ד) כִּי־הוּא רֹדֶה בְּכָל־עֵבֶר הַנָּהָר
מִתִּפְסַח וְעַד־עַזָּה בְּכָל־מַלְכֵי

עבר

ה (א) שלמה הערשטע אין אַללען רייכֿען, פֿאָם שט־אָמע (פרת) ביז צום לאַנדע פלשתים אונד צור גרענצע פֿאָן מצרים; זיא בראַכֿטען דעם שלמה טריבוט אונד דיענטען איהם דורך זיינע גאַנצע לעבענסצייט. (ב) דער שפייזעבעדאַרף דעם שלמה פֿיר יעדען טאַג, בעשטאַנד אין דרייסיג כר פֿיינען אונד זעכֿציג כר געוואֶהנליכֿען מעהלעס. (ג) צעהן געמעסטעטען אונד צוואַנציג ווידערינדערן, הונדערט שטיקען קליינען פֿיעהעס, אויסער דען רעהען, הירשען, יחמור אונד געפֿיטטערטען קאַפונען. (ד) דען ער וואַר הערשער אים גאַנצען לאַנדע דיעסזייטס דעם שט־אָמעס פֿאָן תפסח ביז עזה, איבער אַללע קאֶניגע דיעס־

רש"י

ה (ג) בריאים. פטומים על האבוס: רעי. מן האחו: וברבורים אבוסים. יש מרבותינו אומרים תרנגולים

באור

ה (א) ושלמה היה מושל, נמשך על מה שלפניו שישראל היו אוכלים וגומר כי לא היה להם מגור מסביב יען שלמה היה מושל וגומר. ארץ פלשתים, הנכון כתרגום יונתן עד ארע פלשתאי ויהיה מלת עד גבול מצרים עומד במקום שנים והכוונה כי מושל מנהר (פרת) עד ארץ פלשתים (כי פלשתים עצמם נראה שהיו נכנעים או אנשי ברית לחירם מלך צור וחירם היה ריע ולא עבד מגיש מנחה לשלמה כמוכח מהספורים הבאים) ומגבול ארץ פלשתים מושל עד גבול מצרים. (ב) ויהי לחם שלמה, שב לבאר הענין כי בעבור זה הוצטרך להביא לחמו ממרחק כי עשה לחם רב: (ג) בראים, פטומים על האבוס: רעי, מן האחו (רש"י). ויחמור, מפורש בפרשת שמיני: וברברים, רבו הפירושים בהמלה וי"מ שהוא מין חיה, אך יותר נראה שהוא מין עוף שהרי לא נזכר העופות ואין ספק שגם עופות נתנו מעדני מלך, והרד"ק כתב וי"מ העופות המפוטמים כי הם שמנים מאחרים ע"כ, וגם הרדי"א אמר שלדעת חז"ל (בבא מציעא דף פ"ו) הוא מה שנקרא (קאַפוין) וא"כ המלה נגזרת מן ברא שענינו הכריתה כמו וברא לך (יהושע י"ז ט"ו) וכן וברא אתהן בחרבותם (יחזקאל כ"ג מ"ז) כי העופות האלה הם כרותות (פֿערטניטטען) וי"ת ועופיא פטימיא וכן מתורגם. (ד) כי הוא רדה, אמר כי בעבור זאת עבד שלמה מדי יום ביומו לחם רב כזה (וכבר העלה הרדי"א בחשבונו שארוחתו היתה מספקת לששים אלף איש עיין בדבריו) לפי שהיה רודה וגומר ובכל יום ויום היה באו אליו צירים ושרים נכבדים מכל מלכי הארץ לשחר את פניו והמה באו בהמון רב מעבדים ומשרתים להראות עשר כבוד אדוניהם וכל אלה היו אוכלים מעל שלחן

המלך

עֵבֶר הַנָּהָר וְשָׁלוֹם הָיָה לוֹ מִכָּל־
עֲבָרָיו מִסָּבִיב׃ (ה) וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה
וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ
וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מִדָּן וְעַד־בְּאֵר
שָׁבַע כֹּל יְמֵי שְׁלֹמֹה׃ (ו) וַיְהִי
לִשְׁלֹמֹה אַרְבָּעִים אֶלֶף אֻרְוֺת
סוּסִים לְמֶרְכָּבוֹ וּשְׁנֵים־עָשָׂר
אֶלֶף פָּרָשִׁים׃ (ז) וְכִלְכְּלוּ הַנִּצָּבִים
הָאֵלֶּה אֶת־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְאֵת
כָּל־הַקָּרֵב אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ־

שלמה

דיעסזייטס דעס שטראָמעס,
אויך האַטטע ער פֿריעדען פֿאָן
אַללען זייטען רינגסאומהער.
(ה) אונד יהודה אונד ישראל
וואָהנטען רוהיג, איין יערער
אונטער זיינעם וויינשטאָקע
אונד אונטער זיינעם פֿייגענ־
בוימע, פֿאָן דן ביז באר שבע,
דורך דיא גאַנצע לעבענסצייט
דעס שלמה. (ו) שלמה האַט־
טע פֿיערציג טויזענד קריפפען
פֿיר דיא פֿפֿערדע זיינעס גע־
שפאַננעס, אונד צוואָלף טוי־
זענד רייטער. (ז) אונד דיא
בעמעלדעטען שטאַטטהאַל־
טער פֿערפֿפֿלעגטען דען קאָ־
ניג שלמה אונד אַלל דיאיעני־
גען וועלכע צום טישע דעם

רש"י

תרנגולים פטומין: (ו) ארבעים אלף ארות סוסים. ובדברי הימים (ב' ט' כ"ה) הוא אומר ארבעת אלף פירשו רבותינו ארבעים אלף ארות היו ובכל אחת ארבע אלף איצטבלאות או ארבעת

באור

המלך. (ה) כל ימי שלמה, לדעת הרד"א מה שאמר כל הוא דרך הפלגה כמו וכל הארץ באו, והכוונה רק על הרוב שהרי לעת זקנתו הקים ה' לו לשטן את הדד והיה שטן לישראל כל ימי שלמה (פירוש ימי שלמה הנותרים) כמפורש לקמן (פרשה י"א). ואמר עוד על מה שבא כי שלום והשקט יהיה בימיו (דהי"א כ"ב ט') וז"ל וכבר ידעת שהגזרות האלה הם רוניות ולא כלליות עכ"ל, והוא כלל גדול ביעודי הנבואה: (ו) ארות סוסים, תרגום של אבוס בעליו אוריא דמרי' ולדעתי הכוונה בהיפך סוסי ארות כלומר סוס לארות כמו שבא נעדרים לאורות (ד"הי ב' ל"ב כ"ח) וכם כתב הרד"ק (ובן בשרשים) שהוא בהיפך מאורות סוסים דכאן — והענין שהיו לו ארבעים אלף סוסים העומדים תמיד מוכנים על האבוס, וכבר ידעת שאין זה זר כל כך שיהפך הסומך לנסמך כמו וכפפת השמן (ד"הי א' י"ז י"ב) שעורו שמן הכפפת, וכן קשת גבורים חתים (ש"א ב' ד') שעורו גבורי קשת ובזה יתנגד היטיב אל ונכשלים אזרו חיל ובזה כבר סרה הסתירה שהעירו עליו גם חכמי התלמוד וגם המפרשים ממה שבא בד"הי (ב' ט' כ"ה) ויהיה לשלמה ארבעת אלפים אוריות סוסים, כי שם הכוונה על האבוסים וכאן על הסוסים ובדעת הרלב"ג כי היה כמה סוסים אוכלים באבוס אחד. פרשים, השם פרש יאמר גם על הרוכב גם על הסוס כמו שכתב הרד"ק בשרשים כי מקול פרש ורומה קשת (ירמיה ד' כ"ט) הוא הרוכב אבל סוסים ופרשים ופרדים (יחזקאל כ"ז י"ד) המה הבהמות שרוכבים בהן, אולם איך שיובן יתקיים תמיד קמץ הפ"א בנטיה ולא מצינו בכל המקרא שישתנה לצוי, ואין הבדל אם הורחתו על הרוכב או על הסוס (רק שפעם אחת מצינו שבא פָּרָשׁ וגלגל (יחזקאל כ"ו י') הפ"ן בפתח וגם הכוונה על הרוכב) וא"כ נכון הוא כי פרש הוא תמיד ממשקל פַּעָל הדגוש והקמץ לתשלום ולזה לא ישתנה כמו חָרָשׁ, ולכן אתמה על הרד"ק שהוא כמסתפק במשקלו כי במשקל פֶּעָל כתב ונמלא מזה המשקל הפ"ן פתוחה פָּרָשׁ וגלגל, פרס כוש ופוט (שם ל"ח ה') לכל פורש ואשף (דניאל ב' י') ע"כ, ובמשקל הדגוש אמר וז"ל ואפשר להיות מזה הגזרה פרש וגלגל, פָּרָשׁ

כוס

שְׁלֹמֹה אִישׁ חָדְשׁוֹ לֹא יְעַדְּרוּ
דָּבָר׃ (ח) וְהַשְּׂעֹרִים וְהַתֶּבֶן
לַסּוּסִים וְלָרֶכֶשׁ יָבֹאוּ אֶ־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם אִישׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ׃
(ט) וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה
וּתְבוּנָה הַרְבֵּה מְאֹד וְרֹחַב לֵב
כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם׃
(י) וַתֵּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵחָכְמַת
כָּל־בְּנֵי־קֶדֶם וּמִכֹּל חָכְמַת
מִצְרָיִם׃ (יא) וַיֶּחְכַּם מִכָּל־הָאָדָם
מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל

ודרדע

קאָניגס שלמה צוטריטט האַט־
טען; איין יעדער (הַטטע דאַז
אַמט דער פֿערפֿלעגונג) אין זיי־
נעם מאָנאַטהע, אונד זיא
ליעסען עס ניכט אַם מינדע־
סטען מאַנגעלן. (ח) אויך דיא
גערשטע אונד דאַז שטראָה
פֿיר דיא ראָססע אונד פֿיר דאַז
מוילטהיר, בראַכטען זיא אַן
דען אָרט וואָ עס היין געהאָר־
טע, איין יעדער נאַך זיינער
פֿאָרשריפֿט. (ט) גאָטט פֿער־
ליה דעם שלמה ווייזהייט,
זעהר פֿיעלע קעננטניססע,
אונד איינען אומפֿאַססענדען
גייסט (פֿאָן אונגלויבליגער וויס־
סענשאַפֿטען) גלייך דעם זאַנדע
אַם אופֿער דעם מעערעס.

(י) דיא ווייזהייט דעם שלמה וואַר גרעסער, אַלס דיא ווייזהייט אַללער מאָרגענ־
לענדער, ״אונד (גרעסער) אַלס אַללע ווייזהייט דער מצרים. (יא) ער וואַר
ווייזער אַלס אַללע מענשען, מעהר אַלס איתן דער אזרחי אונד הימן אונד כלכל

אונד

רש"י

אלפים ארות ובכל אחת ארבעים אלף איצטבלאות: (ז) לא יעדרו דבר. אפילו של ימות החמה בימות הגשמים: (ח) והשעורים והתבן. היו נותנים אלו הנציבים אל המקום אשר יהי' שם המלך: (י) מחכמת כל בני קדם. מה היא חכמת בני קדם יודעים במזלות וכו' כדאיתא בפסיקתא דפרה אדומה וכל הפרשה הזאת נדרש שם לפי משמעה: (יא) ויחכם מכל האדם. כמשמעו: איתן והימן וכלכל

באור

כוס ופוט שהעי"ן פתוחה בהם והרי"ש היתה ראוי' להדגש לולי שהיא בלתי עלולה לקבל דגש, לפיכך נא פ"א הפעל בהם קמוץ עכ"ד: (ח) ולרכש, לדעת ר' יהודה הוא מין סוס קל ברגליו כי כן הוא בלשון ערבי, והרד"ק ימאן בזה לפי שבא כאן לסוסים ולרכש וכן באסתר (ח' י') בסוסים רוכבי הרכש, וא"כ הוא מין אחר (בלתי נודע), אבל אין מזה ראיה מוכרחת שהרי מצינו סוסים ופרשים (יחזקאל כ"ז י"ד), ופרשים שם מין סוס כאשר נאמרנו בשם הרד"ק עצמו בפסוק הקודם. אשר יהיה, הפעל יהיה מוסב על הרכש ונכלל בו גם הסוסים כלומר בכל מקום שהיו שם הסוסים אם בירושלים אם בערי הרכב היה צריך להביא שם ר"ל איש ואיש כפי משפטו אשר נחרץ מאת הנציב תבן ומספוא; גם יש לפרש אשר יהיה שם במקום שראוי להיות שם וכן מתורגם. (ט) ורחב לב כחול, לדעת הרד"ק יהיה ענינו רוחב לב בחכמות שהן כחול וגומר וא"כ יחסר הכנוי, ולדעתי סרס המקרא ושיעורו ותבונה כחול וגומר (ותבונה יכלול פה המדעים (דיא וויסענשאַפֿטען) וגם נתן לו רוחב לב והוא כי יש מהמשכילים אשר יאספו בנפשם חכמות רבות ועצומות יותר מאשר יכלכל רוחם, ולכן ידיעתם בעירוב ובלתי שלמה, אבל לשלמה נתן רוחב לב להכיל כל המדעים בסדר נאה וערך נכון: (יא) מאיתן האזרחי, קשה לברר יחס האנשים האלה, אבל יראה לי שהיה כולם משוררים כי איתן האזרחי והימן האזרחי השאירו לנו ברכה בשירי תהלים והיו מבני לוים כמו שהעיר הרד"ק, וגם

קינני

וְדַרְדַּע בְּנֵי מָחוֹל וַיְהִי־שְׁמוֹ בְכָל־הַגּוֹיִם סָבִיב׃ (יב) וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וָאָלֶף׃ (יג) וַיְדַבֵּר עַל־הָעֵצִים מִן־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר וַיְדַבֵּר עַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־

הרמש

אונד דרדע, דיא זאֶהנע דעם מחול, אונד זיין נאַמע וואַר בעקאַנט אונטער אַללען פֿאֶלקערן רינגסאומהער. (יב) ער שפּראַך זיך אויס אין דרייא טויזענד פֿאַבעלן, אונד זיינער געזעננע וואַרען טויזענד אונד פֿינף. (יג) ער שפּראַך זיך אויס איבער דיא ביימע, פֿאָן דער צעדער אים לבנון ביז צום איזאָפּ דער אַן דער וואַנד הערפֿאָרוועקסט, פֿער־נער איבער דאַז פֿיה, דאַז גע־

רש"י

ודרדע אחין היו בני זרח בן יהוד' שנא' בד"הי (א' ב' ו') ובני זרח זמרי ואיתן היו לוים משוררי'. בני מחול היו יודעים ליסד מזמורים האמירים במחולות שיר שהיו הלוים אומרים על דוכנם מזמורים שיסדו בספר תהלים משכיל לאיתן האזרחי. ומשכיל להימן האזרחי. ומ"א בפסיקתא מכל האדם זה אדם הראשון. איתן האזרחי זה אברהם. הימן זה משה. וכלכל זה יוסף. ודרדע זה דור המדבר. מחול שנמחל להם על מעשה העגל: (יב) שלשת אלפים משל. שלשת לימודי משלות שלש פעמים כתיב משלי שלמה בס' משלי: ויהי שירו חמשה. שלשה אלה ושיר השירים וקהלת: ואלף. בכל א' כדי הוא ללמוד. ומדרש אגדה שהיה אומר בכל פסוק שלשת אלפים משל ועל כל משל אלף וחמשה טעמים: (יג) וידבר על העצים. מה רפואת כל אחת ועץ פלוני יפה לבנין פלוני וליטע בקרקע פלונית וכן על הבהמה מה רפואתה ועיקר גדוליה ומאכל'. ומ"א מה ראה מצורע ליטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים ועל הבהמה ועל העוף ומה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסימן אחד וזה בשני סימנין ודגים ונכנס

בלא

באור

אינני רחוק כדעת קצת מחכמי העמים כי מחול הוא כלי שיר כנודע מספר תהלים, ואלה היו המנצחים על כלי השיר הזה, ובני הוא הצטרפות התואר כמו בן חיל ובדומה כי לדעתי יפאר הכתוב בשלשה פסוקים (י"א י"ב וי"ג) את שלמה רק ברוח מליצתו ומתק שיריו (וכמו שנבאר), כי בימים ההם חכמת המליצה עלתה על כל הידיעות ואין חכם ונבון כממשיל משלים: (יג) וידבר, אם כדעת המפרשים שהכוונה על החקירה העיונית בטבע הנבראים לדעת מהותם מזגם ותכליתם, א"כ יש לתמוה מדוע לא הזכיר גם הדוממים כמו המתכות ואבנים יקרות אשר גם להם סגולות מיוחדות וראוי לכל חוקר להשקיף עליהם, ויותר יפלא עוד שלא הזכיר האדם בחיר הבריאה ותכלית העולם התחתון אשר גם בנין גופו ואבריו גם תכונת נפשו המה מפלאי תמים דעות, ולזה יראה לי שהוא רק ביאור הפסוק שלפניו שאמר וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו וגומר ואמר שהמשלים ושירים היו כי דבר על העצים וגומר כי מהם היה מושל משלים הנקראים (פֿאַבעלן), ולכן לא הזכיר הדוממים כי המה בל יוכשרו היטיב למשל כי אין בהם רוח חיוני כלל ואין להם פעולה מיוחדת כל כך לקחת ממנה מוסר השכל (אשר הוא תכלית המשל) גם האדם לא יכנס בגדר מין המשלים האלה כי איכות מין המשל הזה הוא לשום פה ולשון לבלתי מדברים ולתת חכמה ובינה ובחירה חפשית בנבראים זולת האדם כנודע כל זה, ולזה אמר כי לא לבד דבר על העצים אשר המה לנגד עיניו תמיד ורואה את תכונתם ומשגיהם, אבל גם על הבהמה (והוא כולל גם כל חיה למינה) וגם על העוף אשר דרכו בשמים ולא ישכנו עם בני אדם ואף על הרמש אם גם שפעולות הרמשים אינן ניכרים כל כך וגם על הדגים אשר יחיו במים מתחת ובל נוכל לדעת ממקריהם ומשגיהם רק אחר הדרישה והחקירה

הרבה

הָרֶמֶשׂ וְעַל־הַדָּגִים׃ (יד) וַיָּבֹאוּ
מִכָּל־הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ אֵת חָכְמַת
שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל־מַלְכֵי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חָכְמָתוֹ׃
(טו) וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ־צוֹר אֶת־
עֲבָדָיו אֶל־שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי
אֹתוֹ מָשְׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אָבִיהוּ כִּי
אֹהֵב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל־הַיָּמִים׃
(טז) וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל־חִירָם לֵאמֹר׃
(יז) אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־דָּוִד אָבִי כִּי
לֹא יָכֹל לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה
אלהיו

פֿליענֿעל, דאַז געווירם אינד
דיא פֿישע. (יד) אונד עס קאַ־
מען (לייטע) אוס אַללען נאַ־
ציאָנען אום דיא ווייזהייט דעם
שלמה צו האָרען, (אַבגעזאַנ־
דעט) פֿאָן דען קאָניגען דער
ערדע, וועלכע געהאָרט האַט־
טען פֿאָן זיינער ווייזהייט.
(טו) דאַ שיקטע חירם קאָניג
פֿאָן צור, זיינע דיענער צו
שלמה, דאַ ער געהאָרט האַט־
טע דאס מאַן איהן צום קאָניגע
געזאַלבט האַבע אַן דער
שטעללע זיינעס פֿאַטערס; דען
חירם וואַר דעם דוד צו אַללען
ציטען איין פֿריינד געוועזען.
(טז) אונד שלמה ערליעס אַן
חירם פֿאָלגענדעס: (יז) דוא
וויסט עס פֿאָן מיינעם פֿאַטער דוד, דאס ער ניכט בויען קאָנטע איין הויז דעם נאַמען דעם
ע־

רש״י

בלא כלים: (יז) לא יכול לבנות בית וגו׳. לא היה רשאי מפני המלחמה והכתוב אומר והניח לכם מכל
אויביכם

באור

הרבה, ומזה תבין איך שמר הכתוב ערך המדרגה (דיא שטייגערונג). (יד) מאת כל מלכי
הארץ, פה העיר הרד״א שאם הכוונה כי מלכי הארץ באו מדוע לא נזכר בכתוב רק מלכת
שבא לבדה? אבל הנכון כי שיעור הפסוק ויבואו מכל העמים מאת כל מלכי הארץ וגומר
לשמוע את חכמתו כי שלחו שם את ציריהם למען ילמדו ממנו את הנהגת המדינה וחקי
המלוכה ומשפט המלך: (טו) וישלח, השליחות הזאת היתה (כמ״ש הרד״ק והרד״א)
רק לנחמו על אביו ולהביא לו ברכה בעת הוקם על כמו שעשה דוד לחנון מלך בני עמון
(ש״ב י״ו ב׳), ולזה לא נזכר מן השליחות הזאת דבר בד״הי (ב׳ ב׳) כי המחבר ד״הי לא היה
מגמתו לספר כל דברי שלמה, רק שם לו למטרה לבאר בארוכה כל עניני הבית הנבחר (כאשר
בארנו במבוא לספר שמואל). (טז) וישלח שלמה, אין נפשי לדעת המפרשים שאמרו כי אלה
דברים השיב שלמה ע״י שלוחי חירם כי אין זה במובן וישלח שלמה אל חירם כאשר יבין כל מבין
בלשון, לכן יראה כי שלמה לא רצה מדרך מוסר לשאול מאת חירם ע״י שלוחיו דבר אך השיב לו
דברי שלום ואמת וחדש את הברית אשר כרת אביו עמו, ואח״כ שלח לו שלוחים אחרים.
(יז) אתה ידעת, מאוד יתחלף תוכן הדברים הנאמרים כאן מאשר באו בספר ד״הי (שם), כי
שם לא הזכיר שהיה עם לבב דוד לבנות בית לה׳ אבל יפליג לדבר מקדושת עבודת הבית
ורוממות האל הקדוש השוכן בו, גם נזכר (שם ו׳) ששלמה בקש לשלוח לו איש חכם לעשות
בזהב ובכסף וגומר מה שלא זכר כאן, ואין ספק שכל הדברים הנאמרים גם פה גם שם הגיד
שלמה לחירם בכתב אך הסופרים הרימו ממנו כל אחד לפי מטרת תכליתו, המחבר ספר מלכים
שם לנגד עיניו רק דברי שלמה, והמחבר ד״הי שת לבו יותר על ענין הבית הנבחר כמו שבארנו
במקום

אלהיו מפני המלחמה אשר
סבבהו עד־תת יהוה אתם תחת
כפות רגלו: (יח) ועתה הניח יהוה
אלהי לי מסביב אין שטן ואין
פגע רע: (יט) והנני אמר לבנות
בית לשם יהוה אלהי כאשר ׀
דבר יהוה אל־דוד אבי לאמר
בנך אשר אתן תחתיך על־כסאך
הוא־יבנה הבית לשמי: (כ) ועתה
צוה ויכרתו־לי ארזים מן־
הלבנון ועבדי יהיו עם־עבדיך
ושכר עבדיך אתן לך ככל אשר
תאמר כי ׀ אתה ידעת כי אין בנו
איש ידע לכרת־עצים כצדנים:

רגלי קרי · המ"ס נלירי

ויה

עווינען זיינעס גאָטטעס, וועֿ=
גען דער קריעגע וועלכע
איהן אומרינגטען, ביז גאָטט
זיא (דיא פֿיינדע) אונטער זיינע
פֿוסזאָלען (זיינע בֿאָטהמעסיג=
קייט) בראַכטע. (יח) דאָך נון
האַט דער עוויגע מיר רוהע
געגעבען רינגסאומהער, ניר=
גענדס איזט איין הינדערניס,
נירגענדס איין באָזעס געשיק;
(יט) דאַהער דענקע איך
איין הויז צו בויען דעם עוויגען
מיינעם גאָטטע, זאָ וויא דער
עוויגע עס פֿערהייסען מיינעם
פֿאַטער דוד, אינדעם ער
שפראַך: דיין זאָהן, דען איך
אַן דיינער שטעללע אויף דען
טהראָן בעשטיממען ווערדע,
דיעזער זאָלל ערבויען דאַזהויז
מיינעם נאַמען צו עהרען.
(כ) דעמנאַך מאָגעסט דוא בע=
פֿעהלען, דאַס מאַן מיר צע=
דערן פֿעללע אויף דעם לבנון;
מיינע קנעכטע ווערדען בייא דיינען קנעכטען זיין, אונד דען לאָהן דיינער קנעכטע וויל
איך דיר גאַנץ זאָ געבען וויא דוא איהן בעשטיממען ווירסט; דען דוא ווייסט, דאַס אונטער
אונז ניעמאַנד איזט, דער זיך אויפֿס האָלצפֿעללען פֿערשטינדע, גלייך דען צידונים. —

אונד

ר ש " י

אויביכם מסביב ואחר כך והיה המקום וגו' לשכנו תדרשו וגו' (דברים י"ב ה') : (כ) כצדונים. שכנים

ב א ו ר

במקום הנזכר. המלחמה, לא רצה לגלות לו כי ה' מנעהו מפני כבוד אביו (רד"ק), וגם
אמת הוא כי ה' בעבור זאת מנעהו כמ"ש כי איש מלחמות אתה (ד"הי א' כ"ח ג'), ובא מלחמה
בלשון יחיד והפעל סבבהו בלשון רבים, שהענין כל מלחמה ומלחמה כמו כי תקראנה מלחמה
וי"ת עבדי קרבא (רד"ק). (כ) ארזים, יש לתמוה מה היה צריך שלמה עוד לארזים הלא
כבר הכין לו דוד אביו ארזים די והותר כמפורש בד"הי (א' כ"ב ד') שנאמר ועצי ארזים
לאין מספר כי הביאו הצידונים והצורים עצי ארזים לרב לדוד, ויראה לנו בזה כי לא בחר
שלמה בארזים אשר הכין לו אביו יען לא היו מובחרים כי התגרים לא יביאו לארץ אחרת
מטוב ארצם ואף כי אם ידעו כי בני המדינה אשר יסחרו מהם אינם יודעים כל כך לבקר
בין טוב ורע כי הארזים ששלח חירם עצמו לדוד היו אך לבנות בית לדוד ולא יותר כמפורש
בד"הי (א' י"ד א'), ולכן בקש שלמה כי עבדי מלך צור יכרתו לו ארזים, כי אם בדבר המלך
יעשו אין ספק שאך עץ לא ירקב גלל הקימה יבחרו, גם שאל כי עבדיו יהיו עם עבדי חירם
למען ילמדו גם המה המלאכה הזאת, כי כל חפץ שלמה הי' ללמד לבני ישראל מלאכת חרש

וחושב

(כא) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ חִירָם אֶת־דִּבְרֵי
שְׁלֹמֹה וַיִּשְׂמַח מְאֹד וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ
יְהוָה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִד בֵּן
חָכָם עַל־הָעָם הָרָב הַזֶּה׃
(כב) וַיִּשְׁלַח חִירָם אֶל־שְׁלֹמֹה
לֵאמֹר שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ
אֵלָי אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־כָּל־חֶפְצְךָ
בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי בְרוֹשִׁים׃
(כג) עֲבָדַי יֹרִדוּ מִן־הַלְּבָנוֹן יָמָּה
וַאֲנִי אֲשִׂמֵם דֹּבְרוֹת בַּיָּם עַד־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח אֵלַי
וְנִפַּצְתִּים שָׁם וְאַתָּה תִשָּׂא וְאַתָּה
תַּעֲשֶׂה אֶת־חֶפְצִי לָתֵת לֶחֶם
בֵּיתִי

(כא) אַלס חירם דיא וואָרטע דעם שלמה האֶרטע, דאַ פֿרייעטע ער זיך זעהר, אונד שפּראַך: געלאָבט וייא דער עווינע אַם הייטינען טאַגע, דער דעם דוד איינען וויזען זאָהן פֿיר דיעס צאַהלרייכע פֿאָלק גענעבען האַט! (כב) דאַרויף ערליעס חירם פֿאָלגענדעס אַן שלמה: פֿערנאָממען האַבע איך וואַס דוא אַן מיך ערלאַססען, איך וויל ערפֿיללען אַללע דיינע ווינשע אין בעטרעף דעם צעדערן־ אונד טאַננענהאָלצעס. (כג) מיינע קנעכטע זאָללען עס הינאַבברינגען פֿאָם לבנון צום מעער, אונד איך לאַססע עס אין פֿלאָסע (געזעגט) אויף דעם מעערע ביז אַן דען אָרט ברינגען, וועלכען דוא מיר אַנצייגען ווירסט, דאַזעלבסט לאַססע איך עס אויס אייגאַנדער שלאַגען, אונד דוא איבערנימססט עס; דוא אַבער זאָללסט מיינע ווינשע ערפֿיללען, מיר דען שפּייזעבעדאַרף מיינעס הויזעס צו ליעפֿערן.

רש"י

ליער לצד אחד היו ובממשלתו של חירם: (כג) אשימם דוברות. רפסודות קורא להם בדברי הימים (ב' ב' ט"ו) רי"ן בלע"ז קושרין העצים זה עם זה ומכיפין אותן על פני המים ומוליכין אותן כמו שמוליכין ספינות: עד המקום אשר תשלח אלי. אשר תודיעני להביא שם: ונפלתים שם. כשמתיר

באור

ויושב כאשר נאמרו בתולדת שלמה. (כא) בן חכם, הנה הבין חירם כי מגמת שלמה היא להרים עמו לא בחרב ולא בחנית (כאשר עשה אביו), רק להגליאם ע"י נשרון המלאכה לעשות מסחר ולקנות חכמות בדרך הצידונים, ובזה שמח שמחה גדולה ובד"הי (ב' ב' י"א) הוסיף עוד אשר יבנה בית לה' ובית למלכותו, ונאמת גם כל אלה היו אמצעיות להגיע אל חפצו שבל ימיו עוד ישראל על חרבם, אך ישיגו חיל במעשה ידיהם וחרילות המלאכותי ויעלו מעלה מעלה בסולם החכמה, ובל יהיו עוד פראי אדם ידם בכל ויד כל בם (כאשר זכרנו כל זאת במקום הנזכר). (כב) וישלח חירם, גם זה לא היה לדעתי ע"י שלוחי שלמה רק חירם שלח עמהם עוד שרים נכבדים אשר ידברו עם המלך על הדבר הזה נאחר היטיב ויאליטו ממנו הדבר מכסת העצים אשר ישלח חירם והמחיר אשר יתן שלמה בעבורם. ובעצי ברושים, כבר בא בד"הי כי שלמה בקש ממנו גם עצי ברושים ואלגומים (שם ז') [וביאור המלה מסוכך, לדעת קצת ברוש הוא הנקרא (פיכטע Pinea) ולדעת אחרים הוא (ציפרעססע Cupressus) ועוד י"א היותו ((טאננע Abies) ולזה הנחתיה בלי תרגום]. (כג) דברות, ובד"ה (ב ט"ו) רפסודות (פֿלָאָסען) עיין רש"י ונקראו דברות מענין הנהגה כי תרגום וינהג ודבר וכן ורעו כבשים כדברם (ישעי' ה' י"ז) מדברי רד"ק בשרשים. ונפצתים, עיין רש"י. לחם ביתי, הנה
בד"הי

ביתי: (כד) ויהי חירום נתן לשלמה עצי ארזים ועצי ברושים כל־חפצו: (כה) ושלמה נתן לחירם עשרים אלף כר חטים מכלת לביתו ועשרים כר שמן כתית כה־יתן שלמה לחירם שנה בשנה: (כו) ויהוה נתן חכמה לשלמה כאשר דבר־לו ויהי שלם בין חירם ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם: (כז) ויעל המלך שלמה מס מכל־ישראל ויהי המס שלשים אלף

איש

ליעפערן. — (כד) חירום ליעפערטע אלזא דעם שלמה צעדערן־ אונר טאננענהאלץ זא פיעל ער ווינשטע. (כה) הינגעגען ליעפערטע שלמה דעם חרם: צוואנציג טויזענד כר וייטצען צור פערפפלעגונג זיינעם הייזעס, אונד צוואנציג כר אהל אוים נעשטאסענען אליווען, דיעס האטטע שלמה דעם חירם יעדעם יאהר צו נעבען. (כו) דער עווינע פערליה דעם שלמה וייזהייט, זאוויא ער עס איהם פערהייסען, עס בליעב פריעדע צווישען חירם אונד צווישען שלמה אונד זיא שלאסען ביידע איינען בונד. (כז) נון ערהאב דער קעניג (וייכע אחככטאט) צום פראהנדיענסטע אוים גאנץ ישראל, אונד דיא פראהנמאנשאפט בעטרוג דרייסיג טויזענד מאן.

דיע

רש"י

לגין ומוציאין אל היבשה כל עץ ועץ לעצמו הוא קרוי ניפין (כל דבר שלם שמחלקים אותו לפרקים קרוי ניפין) דיפני"ר בלע"ז: (כה) מכלת לביתו. לשון מאכל: שמן כתית. שמן נקי שאין זתים נטחנים בריחים אלא כותש במכתשת ואין מעלה שמרים כל כך כמו הטחון: (כז) ויהי

המס

באור

בד"הי (שם) הבטיח שלמה לחירם רק לתת לעובדי המלאכה חטים ושעורים עשרים אלף כורים מכל מין ומין, וגם עשרים אלף בתים יין וכן לשמן, וגם נאמר כי חירם אמר החטים והשעורים השמן והיין אשר אמר אדני ישלח לעבדיו, וכאן שאל חירם לחם ביתו, ושלמה נתן לו רק עשרים אלף כר חטים ועשרים כר שמן ולא יין ושעורים כי המה ענינים שונים, וזה שנזכר כאן לא נזכר בד"הי, והבא בד"הי נשמט פה, והוא כי שלמה הבטיח לתת לאנשי המלאכה אם אין כסף מה שנזכר בד"הי חלף עבודתם, ומזולת יובן כי שלם ישלם לחירם העצים אשר יכרתו מיערו כאשר אמרנו, וחירם שאל מחיר העצים האלה מכלת ביתו, ומה שאמר להלן (כ"ה) כה יתן שלמה לחירם שנה בשנה, הכוונה כאשר כתב הרד"ק כל זמן שהיה שלמה צריך ליקח עצים מחירם, ובזה תראה כי הספורים אך מתחלפים ולא סותרים. (כה) מכלת לביתו, נחסר האל"ף ונבלע בדגש ושעורו מאכלת (רד"ק). (כו) וה' נתן חכמה, כפי מה שאמרנו היתה זאת אות חכמתו כי התחבר עם חירם, וסיבב כי יתערבו בני ישראל עם גוי עם חכם ונבון כצורים וצידונים. (כז) ויהי המס, הנה נאמר לקמן (ט' כ"ב) וכן בד"הי (ב' ח' ט') כי מבני ישראל לא נתן שלמה עבד, ולזה אמר כי זה הי' רק לכרות עצים עם עבדי חירם והוא אומנות ולא מלאכה, וזה מסכים למה שאמרנו, כי מגמת שלמה היתה שילמדו בני ישראל המלאכה הזאת, ולכן בחר לזה שלשים אלף מעמו, אך הקל את עולם כי החליפו מדי חדש בחדשו את

משמרתם

אִישׁ׃ (כח) וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה
עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת
חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים
בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס׃
(כט) וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף
נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב
בָּהָר׃ (ל) לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים בְּ
לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה
שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת

הרדים

(כח) דיעזע שיקטע ער נאך דעם
לבנון, וועכסעלווייזע, צו צעהן
טויזענד מאנאטהליך, זא דאס
זיא איינען מאנאטה אויף דעם
לבנון, צווייא מאנאטהע אבער
אין זיינעם הייזע ווארען; אונד
איבער דען פראהנדיענסט
וואר אדנירם געזעטצט.
(כט) שלמה האטטע זיעבענ־
ציג טויזענד לאסטטרעגער,
אונד אכציג טויזענד בערגהוי־
ער׃ (ל) אהנע דיא אנגעשטעל־
טען אויזעהער דעם שלמה,
וועלכע איבער דיא ארבייט
געזעטצט ווארען, נעהמליך
דרייא טויזענד אונד דרייא הונ־
דערט

רש״י

המס. עולה לשכר של שלשים אלף איש: (כח) חליפות. כמו שמשיים ואומר חדש יהיו
בלבנון כשהיו עשרת אלפים איש בתשרי בלבנון והעשרים אלף איש בביתי במרחשון מתחלפים
עשרת האלפים השניים ויוצאין ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובכסליו יוצאים עשרת אלפים
השלישים ויוצאין ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובטבת יוצאין הראשונים וחוזרים ללבנון וכן
חוזרים חלילה נמצאו כל עשרת אלפים שבהם חדש בלבנון ושני חדשים בביתם: על המס.
לגבות: (כט) שבעים אלף נושא סבל. להביא האבנים מן ההר לעיר ושמונים אלף החוצבים אותם
בהר הרי מאה וחמשים אלף וכולם גרים גרורים היו שנתגיירו מחמת גדולת שלמה ושולחנו וכן
כתיב (ד״ה ב׳ ב׳ ט״ז) ויספר שלמה את כל הגרים וימצאם מאה וחמשים אלף ויעש מהם שבעים אלף
וגו׳: (ל) משרי הנצבים. נוגשים ונציבים על עושי המלאכה: שלשת אלפים ושלש מאות. ובדברי
הימים (ב׳ ב׳ י״ז) הוא אומר ושש מאות אומר אני שלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על מאה
וחמשים אלף שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר והג׳ מאות שנוספי׳ בדברי הימים ממונים על
כולם שכל אחד ממונה על חמש מאות ויותר. ותדע שהרי יש עוד שני כתובים בדבר זה ומכחישין זה
את זה שנא׳ בו בספר זה ואלה שרי הנצבים אשר לשלמה חמש מאות וחמשים ובדברי הימים הוא אומר
מאתים וחמשים הרי ארבע מקראות מכחישין זה את זה אבל יש לנו לפרש שבמקראות האחרונים
ממונים על כולן. ולשלמה היו אלו הגרים להיות לנושא סבל ולחצב אבנים בהר ויהיו לו שאר עושי
המלאכה לערי המסכנות שהם אזרחיים שאלו הכתובים אמורים שם. ובספר מלכים מנה את הנציבים
הגרים שני מניינים שרי הארבעים והחמשה לבדם והשלש מאות החשובים ליקח עם מאתים וחמשים
שהיו ממונים על עושי ערי המסכנות ומנה חמש מאות וחמשים שרים. ובדברי הימים מנה כל נציבי
הגרים לעצמם הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים ושש מאות וכולן גרים ונציבי ערי המסכנות שהיו

באור

משמרתם, ונושאי סבל ותולבי בהר הנזכרים בפסוק הבא השה היו מן הגרים, וכבר הרגיש
גם רש״י ז״ל בסתירה הזאת, ולכן פירש שהי׳ המס הזה אך מכס כסף עולה לשכר של שלשים
אלף, אבליפה תפס עליו הרד״ק כי איך נאמר וישלחם לבנונה, האם שלח את הכסף לבנונה?
ולדעת רש״י תהיה הבונה ויהיה המס בערך שלשים אלף איש, והשלשים אלף איש אשר שכר
בעד המס הזה שלח, והוא איננו רחוק. (ל) [משרי הנצבים, תרגמתי כאלו כתוב משרים הנצבים,
ע״ד שפירש רש״י בתורה דברי לדיקים דברים המלודקים, וגם הסמיכות בעצי ארזים הוא
קרוב לענין זה]. שלשת אלפים ושלש מאות, המפרשים נלאו להשוות המספר הזה עם
מספר הנאמר בד״הי (ב׳ ב׳ י״ז) כי שם הוא אומר שלשת אלפים ושש מאות, אולם יען ההבדל

הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ ס (לא) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית׃ (לב) וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת׃

ויהי

דערט, דיא צו בעפעהלען האטטען איבער דאז פאלק וועלכעס בייא דער ארבייט בעשעפטיגט וואר. (לא) אויף בעפעהל דעם קאניגס בראכען זיא גראסע נעווילבטיגע שטיינע אויס, אום דען גרונד דעם הויזעס מיט קוואדערשטיינען צו לעגען. (לב) דיא בויאלייטע דעם שלמה אונד דיא בויאלייטע דעם חירום זאמט דען גבלים בעהויעטען זיא, אונד בערייטעטען דאז האלץ זא, וויא דיא שטיינע צום בויא דעם הויזעס.

אים

רש"י

ישראל מאתים וחמשים מנה לעצמן: הרודים בעם העושים במלאכה. הנוגשים את העם עושי המלאכה: (לא) ויסיעו. מן הסר לשון עקירה: אבנים יקרות. כבדות: אבני גזית. נפסלות ומשופות. וא"ת והרי כבר נאמר ומקבות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו פירוש כל ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אלא שהיה מסתת מבחוץ ומכניס ובונה מבפנים כך נדרש בסוטה: (לב) ויפסלו. בהרים: והגבלים. אומה ששמה גבל ובקיאים לסתת אבנים ולבנות כמה שנאמר (ביחזקאל כ"ז ט') בכור זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך: ויכינו. לשון הזמנה:

בקדש

באור

הזה הוא רק בכמית לא באיכות הספור, לזה אין להלאות הקורא בחקירות האלה. (לא) ויסעו, הסיע האבנים מעיקרן וכן ת"י ועקרו. אבנים יקרות, השרש יקר ידמה לכבוד שיאמר גם על הכבדות וגם על החשיבות, והוא דומה למלת אשכנזית (וויכטיג, געוויכטיג) וכאן הענין אבנים גדולות וכבדות אבני גזית. (לב) והגבלים, גבל היא עיר בממלכת צור (פהעניציען) ועיר היום שמה בערבי (געבלע) והיונים קוראים לה ביבלו"ס (מדברי החכם געזעניוס), ואנשיה היו בקיאים מאד במלאכת הבנין, כנזכר ביחזקאל (כ"ז ט') זקני גבל וחכמיה היו בך מחזיקי בדקך.

אמר בנימן זאב המבאר: יען לא נגר ולא בר נגר אנכי, וחכמת מלאכת הבנין נעדרה ממני מכל וכל, לזה נסגתי אחור מלבאר שתי הפרשיות הבאות, וקראתי למאהבי החכם המתרגם נ"י איש אשר רוח בו, ונכר השכיל בזה הענין בבאורו לספר ד"הי, ושמתי על שכמו גם הביאור למעשה בנין הבית, וידעתי כי יהי' זה לרצון בעיני הקורא אשר ידע את האיש הזה ואת שיחו, ואלה דבריו:

טרם אחל לבאר את שתי הפרשיות של בנין הבית, אעירך קורא נעים! כי ספור הענין הנכבד הזה איננו לפנינו בשלימותו כפי תפארתו ויפיו, אשר עד היום הזה ישאוהו גוים רבים על שפתותיהם לכבוד ולכבוד, וירוממוהו על כל שאר היכלי קדמוניות, כי ע"פ תבניתו הרשום לנגד עינינו הנה הוא הקטן מכל בתי תפארת ובירניות אשר קדם אשר נקראו בשמותם עלי אדמות, אכן עינינו הרואות בספרי יוסיפון ושאר חכמי קדם, ולפעמים גם בדברי חז"ל כי בנין שלמה היה כולל עוד נכבדות ויקר יותר מן הכתוב לזכרון בספרי הקודש, גם לא יאומן כי מעשה הבנין הקטן אשר לפנינו יכיל עבודת שבע שנים תמימות ע"י רבבות עושי המלאכה וידרוש אוצרות רבים ועצומים כאשר הכינם דוד בהמון גדול ורב (דה"א כ"ב כ"ח וכ"ט); אמנם הנכון בזה הוא כי הסופרים הקדושים, ר"ל כותב ספר מלכים וכן סופר ד"הי אשר הרחיב הספור בכמה ענינים (אם אמנם כי לא גלה לנו חדשות רק מעט מזעיר) הם לא כתבו עלי ספר רק את הדברים אשר התאימו עם תכלית הספר המיוחד ואשר שם רוח

הקודש

ו (א) וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע
מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית ר°
בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ
שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת
לַיהוָה׃ (ב) וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ
וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה

קומתו

ו (א) אים פֿיער הונדערט
אונד אַכציגסטען יאה־
רע נאַך דעם אויסצוגע דער
°קינדער ישראל אויס דעם
לאַנדע מצרים, אים פֿיער־
טען יאַהרע (נעהמליך
אים מאָנאַטהע זיו, דאַז איזט
אים צווייטען מאָנאַטהע) זייט
דעם שלמה דיא רעגיערונג אַנ־
געטרעטען איבער ישראל, ער־
בויעטע ער דען טעמפעל, דעם
עוויגען צו עהרען (ב דער
טעמפעל, וועלכען שלמה דעם
עוויגען צו עה־ען בויעטע,
האַטטע זעכציג עללען אין זיינער לענגע, צוואַנציג אין זיינער ברייטע אונד דרייסיג אין
זיי־

רש"י

ו (א) בחדש זיו. הוא אייר דאית ביה זיוא לאילני וכן תירגם יונתן זיו נילניא: הוא החדש השני.
למנין החדשים שהרי ניסן ר"ה לחדשים: למלך שלמה. מוסב על השנה הרביעית רביעית
ל: לבנות שלמה וכן הוא אומר (בדברי הימים ב' ג' ב') ויחל לבנותו בחדש השני בשנת ארבע למלכותו:
(ב) ששים אמה. ההיכל והדביר יחד:

באור

הקודש נפיסס. ועתה אל יחר אפך, ידידי הקירא! אם זעיר שם וזעיר שם בל יכולתי לזכות את ארחי, לשמור משמרת האמת ולסקל מסלתה נגד עיניך, כי הקולר הנמרץ בכמה כתובים הושיבני במחשכים מבלתי יכולת להרים כל מכשול לעיני כעירי עמי, פעם קשתה עלי הבנת המלות, פעם נפלא ממני קשור הכתובים, ופעם בל יכולתי להשוות הענין עם חקי מערכת הבנין, וזה המעט אשר העליתי כפי היותר פשוט בעיני, קחהו נא מידי ושים עיניך עליו, ואם לא תרצהו, לא לך בעקבי הרועים בשושנים הם רבותינו הרלב"ג והרד"ק והאברבנאל ז"ל אולי תמצא ארוכה באריכות דבריהם.

ו (א) בשמונים, חשוב ארבעים שנה לדור המדבר, י"ז ליהושע, רכ"ט לימות השופטים, מ' לעלי, מ' לשמואל ושאול, מ' לדוד וארבע לשלמה לפני הבנות הבית; ויעלה לך מספר ת"פ שנה מיציאת מצרים עד הבנין, ולשבעים זקנים נחלף מספר שמונים אל ארבעים שנה, אולי בחילוף סימני המספר מ"ס ופ"א (עיין הקדמתי לד"הי לד י"ד הערה א'). אכן יותר נפלא הוא כי יוסיפון בקדמוניות היהודים (ספר ח') מנה חמש מאות ותשעים ושתים שנה תחת מספר השנים הנאמרים בכתוב שלפנינו; וכנראה או נוסחא אחרת היתה לפניו או נודע לו חשבון אחר עפ"י קבלתו, כי רחוק יהיה לשער שבוש המעתקה או הדפוס בשנוי גדול כזה. זו. פירשו חז"ל (ר"ה י"א ע"א) דאית ביה זיוא לאילנא, ונקרא החודש השני כן, יען יזהירו בו הפרחים והצלים בראשי העצים בזיום ויפיים, ובשמות החדשים שעלו מבבל נחלף זיו אל אייר ושרשו איר (בפלס חייט מן חוט, ובעברית ביר מן בור) ומורה על החודש אשר בו יגלו טללי אורות בעשב הארץ ואור זרוע על פני כל הכבר. למלך, מוסב על השנה הרביעית כמ"ש רש"י, וכ"כ במס' ר"ה (ב' ע"ב) כי מקרא מסורס הוא ושיעורו בשנה הרביעית למלך שלמה על ישראל בחודש זיו וכו' ותרגמתי הענין בדרך מאמר מוסגר לשמור סדר המלות. ועפמ"ש חז"ל כי באחד בניסן ר"ה למלכים ובאחד בתשרי ר"ה לשנים ולשמטין וכו' יתכן לישבו עוד, שאמר החדש השני למלוך שלמה, כלומר החודש השני עפ"י חשבון

מלוכתו

קוֹמָתוֹ׃ (ג) וְהָאוּלָם עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת׃ (ד) וַיַּעַשׂ לַבָּיִת

הלוני

זיינער האֶהע. (ג) דיא האַללע וועלכע פֿאָר דעם היכל (היילי׳גען געמאַכע) דעם טעמפעלס זך בעפֿאַנד, האַטטע צוואַנ׳ציג עללען אין איהרער לענגע נאָך דער ברייטע דעם טעמ׳פעלס, אונד צעהן עללען אין איהרער ברייטע, פֿאָר דעם טעמפעל הער. (ד) דען טעמפעל פֿערזאַה ער מיט

פֿענ׳

רש"י

(ג) והאולם על פני. לפני ההיכל בכניסתו: ארכו על פני רוחב הבית. אורך האולם לרחבו של ההיכל מן הצפון לדרום כל מדה היתר׳ קרויה אורך והפחותה קרויה רוחב לפי שבהיכל מדת מן המזרח למערב יתירה קרויה אורך ובאולם שמדת מן הצפון לדרום יתירה בו קרויה אורך מן הצפון לדרום ושן המזרח למערב קרויה בו רוחב: על פני הבית. לפני הבית לצד מזרח לצד חוץ:

באור

מלוכתו שהוא אייר, ולא עפ"י חשבון השנים שהוא מרחשון. (ב) קומתו, ר"ל קומת עליית ההיכל שלשים אמה, אמנם בית ק"הק רק עשרים אמה קומתו כנאמר להלן בפסוק כ׳, ובדה"ב (ג׳ ג׳ וח׳) לא נזכרה קומת ההיכל והדביר, אך לעומת זה בא שם גובה האולם מאה ועשרים אמות (פסוק ד׳) ומזה תראה כי ספרי הקודש איש את רעהו יעזורו, הסתום בדברי האחד יגלה כוונה בדברי השני, וכל שנוייהם אינם בשום מקום בהתנגדות מוחלטת (כי עדות ה׳ נאמנה ולא יתכן היות דבר והפוכו בכלל האמת) ולא יבצר מאת החוקר הנאמן והמאמין לעשות שלום ביניהם ולהודיע כי אין סתירתם רק למראה עין לבד. (ג) והאולם, פירש"י לפני ההיכל בכניסתו, ועפי"ז היה האולם מעגל רחב ידים לפני השער ועמודי שיש סביב לו כמשפט היכלי קדם, ונקרא (פאָרטיקוס) או (פֿאָרהאַלע) וכ"ת, והנה כנראה אין זה נהסכם עם גובה מאה ועשרים אמות הנזכר בד"הי, גם יתנגד לחקי השיעור והיופי בחכמת הבנין, היות בית השער גבוה תשעים אמה יותר מן ההיכל, גם אין דמיון לזה בתבנית כל שאר היכלי קדם הנותרים בעצמותם או בציור תמונתם כיום הזה, ואף בבית שני (הנעשה בתבניתו כולו עפ"י הבית הראשון כמ"ש הרמב"ם ז"ל) היתה קומת האולם לדעת חז"ל (עירובין ב׳ ע"א) רק ארבעים אמה, ולנוסחת המשנה במדות (פ"ג משנה ז׳) עשרים אמה, וזה האחרון קרוב למה שספר יוסיפון בקדמוניות היות קומת עמודי האולם חמש ועשרים אמה. אכן עם כל זה אין צורך לנטות מן מסורת ספרי הקודש כדעת קצת חכמי העמים, ולבאר מאה ועשרים בד"הי כמו אמות עשרים (ע"ד הקרי מאות והכתיב אמות ביחזקאל מ"ב ט"ז) כ"א יראה לי כמ"ש בד"הי והגובה מאה ועשרים אין הכוונה על האולם בעצמו, כ"א על בנין גבוה מיוחד הנלב בתוך האולם, ולזה אמר והגובה (ולא וגבהו) ר"ל המקום היותר גבוה בתוכו, וכבר שערתי בביאורי שם כי היה כמין מגדל עוז גדל הקומה לחוזק המקדש, וכן נבנו שלשה מגדלים כאלה לפני האולם בבית השני (עיין מלחמות יהודה ליוסיפון חלק ו׳ וז׳ וספר תבנית היכל ח"ב פ"ג). ומה שלא נזכר מזה מאומה במלכים, אולי לא נבנה המגדל הזה עד בימי המלכים יוצאי ירך שלמה, אשר הבינוהו מפחד צר ואויב כי יבוא בשערי ירושלים (כמו שבנה עזיהו מגדלים רבים בירושלים ובמדבר עיין דה"ב פרשה כ"ו) ולזה לא בא זכרונו בפרשת הבנין במלכים, הכתובה בזמן בנין הבית, אכן רוב דברי הבנין בד"הי נעתקו מספרים המאוחרים בזמן (עיי"ש בהקדמה ד׳ ע"א וה׳ ע"ב) ולזה נזכר שם גובה המגדל על נכון: רחב הבית, ר"ל כל רוחב הבית (שהוא עשרים אמה כנזכר בכתוב הקודם) היה האורך לאולם הבית, ובענין הבדל האורך והרוחב כבר כתב הרד"ק ז"ל מקום השטח הגדול במדה יקרא אורך והקטן רוחב ע"כ. רחבו, נשמט בד"הי, ואלף זה הוסיף שם גובה ק"ך אמה, והטעם לזה, כי תכלית הסופר שם הוא תפארת המקדש

הקדמה

חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים׃ (ה) וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוּעַ סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל

יציע קרי ולדביר

פענסטערן, דיא דורכזיכטיג אונד פערשליעסבאר וואַרען. (ה) אַן דער וואַנד דעס טעמפעלס רינגס הערום בויעטע ער איינע גאַללעריע, אַן

רש"י

(ד) שקופים אטומים. רבותינו פירשו שקופים לשון ראייה ופתיחה והשקפה פתוחים מבחוץ ואטומים בפנים וקצרים מבפנים שלא כדרך שאר חלונות אחרות העשויות למאור להראות שאינו צריך לאורה: (ה) יציע. אפנטי"ץ בלע"ז ושלשה שמות יש לה יציע. תא. צלע. כך מפורש בבבא בתרא: את קירות הבית סביב. כלומר כנגד ההיכל. ובית קדשי הקדשים הוא הדביר עשה צלעות מבחוץ לדרום ולמערב

באור

(הקדמה לד כ') וגובה נפלא כזה הוא לתפארת הבנין ולחשיבותו בעיני העם, ולזה הוסיפו על דברי ס' מלכים, אך במדת הרוחב הבלתי נפלאה כ"כ סמך על הכתוב שלפנינו. (ד) חלוני, סמיכות המתואר אל התואר כמו אנשי החרים (להלן י' ט"ו) ואין אלה יוצאי הכלל כמו שחשבו המדקדקים, כ"א לדעתי נסמך המתואר אל תוארו להורות על התמדת התואר ועל דבקותו התמידית בעצם המתואר, כי אנשים החרים, הם הגברים אשר יתורו בארץ, ואף לא יהיה זה רק בזמנים מיוחדים, אבל אנשי החרים, הם אשר משמרתם ומשאם כל הימים לתור בתוך הארצות, וכן חלוני שקופים הם החלונים אשר כשרון ההשקפה דבק בהם מצד עצמותם ותמרם הוך. לא על ידי פעולת מקרה ושנוי זמניי ד"מ ע"י הפתיחה. שקופים אטמים, ראוים להשקיף מתוכם אף אם לא יפתחו כ"א ישארו סגורים ואטומים (ובא תואר שקופים בקל אף כי פעל השקף בהפעיל הוא, כענין ונהעטיף הכאן לא ישים והיה העטופים ללבן) ועפי"ז היו ממין זכוכית, ואף כי לא בא זכרון מעשה הזכוכית בספרי קדש עד המאה הרביעית לאמינס, והזכוכית הקדום הנקרא (אמריענגלאז, הארנפענסטער) אף הוא לא נזכר עד סוף המאה הראשונה ממנין הנ"ל, הנה כבר העירו חכמים שונים היות מעשה הזכוכית אחד הסודות אשר הסתירוהו חכמי צור מעיני כל איש ואבד גם עמהם עד אשר חזר ונגלה בזמן האחרון (כמו שנראה היות משפט זה ג"כ במלאכת המחט הצפוני), ומעתה יתכן כי לתפארת בית הקדש והנורא הובילו הצוריים מה מעט מהמלאכתם לעשות חלונותיו, אך בני ישראל לא ידעו לבנות את הדבר החדש הזה בשמו הגלמיי, כי דבר סתר היה עד עתה, כ"א אמרו בסתמות היות החלונות שקופים אף שהם אטומים וסגורים, ובאופן זה הזכירו גם הכתוב המדבר כלשון בני אדם. אך דרך אחר יש בזה לתרגום יונתן, שהעתיק פתיחן מלגיו וסתימן מלברא, כלומר פתוחים בפנים וסגורים לחוצה. וכתב הרד"ק ע"ז וז"ל ורבותינו פירשו בהפך זה שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים, לא לאורה אני צריך, כלומר רחבים היו מבחוץ וצרים מבפנים הפך מנהג העולם לומר שאינו צריך לאור הע"ל ע"כ, ומזה נראה כי ביאר יונתן את צורת החלונות כפי מנהג העולם תמיד, וחז"ל בחרו הדרך המתנגד להורות גדולתו של הקב"ה, אך הרלב"ג טען נגד דעתם ואמר כי זה דרך דרש, כי כבר התבאר במופתים הנדסיים כי מפני היות החלונות רחבות מבחוץ והולכות בשפוע ירבה יותר האור בבית וכו' ע"כ, ולדעתי העלים הרלב"ג פה את עיניו מחקי ההנדסה במלאכת החלונות, כי כל משכיל יודע בהיות החלונות רחבים מחוץ וצרים מפנים אז יקוו כל הנכוחים אל מקום אחד בתוך הבית ולא יתפשטו, ולזה יבחרו הבונים תמיד לעשותם רחבים מבפנים, כי אז יתרחבו בידודי האור לכל פנות החדר, ובזה לדקו דברי רז"ל ומשכנם תשוב התלונה על שכם הרלב"ג ז"ל. (ה) יציע, יוצא מתוך החומה לפני הבית ומקיף את הקיר סביב (גאַלעריע), ויבא שוה בחילוף המולא עם יצא ע"ד ואליע שאול הנך (תהלים קל"ט ח') כ"ל בפשוט, וחז"ל נחלקו עליו בגמ' דב"ב עיי"ש ועכ"פ לדעת הכל הוא בנין קטן הדבק לחומת הבית, ואולי נקרא יציע לפי שהוא כמצע אשר יוצע לפני הבנין. את קירות, ר"ל על אותן קירות שהיו סביב להיכל ולדביר, עליהן בנה היציע. להיכל, הוא מקום

הקידש

וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב: (ו) הַיָּצוּעַ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת

היציע קרי

הבית

אַן יענען, וואָנדען נעהמליך וועלכע דען היכל (דאַז היילִיגִ־ סטע געמאַך) אונד דען דביר (חייכגחכג לוּת חַלּערהייליגסטען) אומגאַבען, אונד רינגסאום־ הער ליעס ער געלענדער מאַ־ כען. (ו) דיא אונטערסטע גאַללעריע האַטטע פינף על־ לען אַן ברייטע, דיא מיטטלע־ רע זעבּם עללען אַן ברייטע אונד דיא דריטטע זיעבען על־ לען אַן ברייטע, דען אויסווענדיג רינגס אום דען טעמפעל האַטטע ער אַבזעטצע אַנגע־ בראַכט, אום, (בייא בויא דער גחַלעריען) דיא וואַנדע דעס הויזעס ניכט אַנגרייפען צו מיס־

סען

רש"י

ולצפון. וסוף המקרא הוא פירוש לראשו. ויבן על קיר הבית סמוך לקיר הבית יציע סביב כילד עשה את קירות הבית להיכל ולדביר עשה צלעות: ויעש. כמו עשה וכן ויהי לי לישועה (שמות ט"ו ב') כמו הי' לי לישועה: (ו) היציע התחתונה. בכל רוח ורוח היו התאי' שלשה זה על זה ומדת ארכו לא נאמרה כאן, ובמסכת מדות שנינו שלשים ושמנה תאים היו חמשה עשר בצפון חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן וכן בדרום ושמנה במערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהם התחתונו' חמש והאמצעית שש והעליונו' שבע למה כי מגרעות נתן לבית סביב חומה קומת התא ה' אמות ובשעולה כותל ההיכל ה' אמות גורע את עוביו וכנס בו אמה לפנים והניח על אותה כניסה ראשי קורות גג עליית התא שהיא קרקעית לאמצעית ובשעולה עשר כנס אמה להניח ראשי קורות עליית האמצעי' שהיא קרקע העליונה נמצאת אמצעית רחבה מן התחתונה אמה והעליונה רחבה מן התיכונה אמה: לבלתי אחוז בקירות הבית. שלא לדבק ראשי הקורות דרך נקבים בקירות הבית שקלקול החומה הוא ואינו דרך כבוד:

נכבנותו

באור

הקודש לפני בית ק"הק, ונקרא היכל ע"ש תפארתו כמו היכלי מלך, והיכל הוא בפלס הימן, הילד, ושרשו לדעתי יכל, כי ארמנות מלכים כאלה גדולים ונשאים הם ויכילו מרחב גדול בתוכם. ולדביר, כמפורש בדה"ב (ג' ט"ז) מענין ודעו כבשים כדברם, והוא מבוא בית ק"הק, אף כי לפעמים יכונה גם קודש הקדשים בעצמו בשם דביר. ויעש, פירש"י כמו עשה ור"ל סביב להיכל ולדביר עשה צלעות סביב, ואם אמנם אין טעם המפסיק על דביר מסכים לזה, בכ"ז הוכרך לומר כן לדעת חז"ל שהביא מקודם, כי צלע אחד הוא עם יציע, ועפ"ז סוף הכתוב הוא כפל ענין של תחלתו במלות שונות, אך בתרגומי הבדלתי בין יציע וצלע, כי יציע הוא עלם הבנין היולא חוץ לחומה, אך הצלעות הם עמודי המעקה אשר ישובו את היציע לבל יפול הנופל ממנו, ועפ"ז יכוון מאמר ויעש צלעות סביב לעצמו כמשפט הנגינה. (ו) היציע התחתונה, כך שיעור הענין בקצרה: קיר הבית רחב היה מלמטה אך נתחסר לצד מעלה, כי לא תהיה מתפארת הבית לנקוב את החומה ולתקוע אל קרבה את הקורות המבדילות בין יציע ויציע, ולזה השכיל שלמה לגרוע את עובי החומה ולהכניסו במדת אמה בין יציע התחתונה ליציע השנית, וכהגיעם לגג היציע השנית הכניסו עוד הפעם מדת אמה, וכניסות החומה אלה (שהם המגרעות בכתוב שלפנינו כמ"ש הרשב"ם נרפ"ד דב"ב) היו משכב ונשים לראשי קירות היציעים אשר היו גג ליציע העומדת מתחת וקרקע ליציע שלמעלה ממנה, ולזאת הסבה היתה היציע התחתונה קטנה ברחבה מן התיכונה, אשר לקחה עוד תוספת אמה מן עובי החומה ע"י מגרעת האמה הנכנסת, ומטעם זה היתה גם התיכונה קטנה ברחבה מן העליונה. מגרעות, כניסות החומה כאמור, כי הם ישרעו גרעת בעובי הקיר ועל ידיהם הוא נגרע

ונתמעט

הַבָּיִת׃ (ז) וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ׃ (ח) פֶּתַח הַצֵּלָע הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִּים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־

התיכנה

סען. (ז) אונד דער טעמפעל וואַרד בייא זיינער עררי̄כטונג, אוים גאַנצען שטיינען, זאָ וויא זיא אויסגעבראָ̄כען וואורדען, ערבויעט; האַמער אונד בייל, איבערהויפט אירגענד איין אייזערנעס געראָטהע, וואַרד ביים טעמפעל ניע געהאָרט, וועהרענד ער ערבויעט וואורדע. (ח) דער איינגאַנג צור מיטטעלסטען גאַללעריע בעפאַנד זיך אַן דער רע̄כטען זייטע דעם הויזעס; מאַן געלאַנגטע דורך ווענדעלטרעפפען צו דיזער מיטטעלסטען, זאָ וויא פאָן דערזעל̄בען צור דריטטען.

רש"י

(ז) בהבנותו אבן שלמה מסע. כמו שהסיעוה מן ההר ע"י השמיר כמו שהיא באה משם נתנה במקומות הבנין ולא סתתוה בכלי ברזל. ואבני גזית האמור למעלה מחלוקת היא במסכת סוטה: (ח) פתח הצלע התיכונה אל כתף הבית הימנית. י"ת תיכונה זו כמו תחתונה ותיכונה בין עליונה לתחתונה שבאמצע תאים שבדרום היה לה פתח אל החוץ בצורה התחתונה וזה התרגום ובלולים יעלו אל התיכונה: התיכונה. תרגם יונתן מציעתא כי התאים הללו לא היו פתוחים אל החוץ. ג' פתחים היו לכל אחד כך היא שנויה במס' מדות אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו. ולימד כאן שאחד מן התחתונים שבכותל דרומי היה לו פתח אל החוץ ודרך אותו פתח נכנסים לכולם. וצלע התיכונה דקרא לא תיכונה בין עליונה לתחתי' אלא תיכונה שבאמצע תאים שבדרום היה לה פתח אל החוץ בצירה (התחתונה) וזה התרגום ובלולים יעלו ממנה אל התיכונה שלמעלה הימנה משמע דצלע תיכונה למטה: בלולים. תירגם יונתן מסיבתא והוא שקורין ווי"ז בלע"ז והוא בנין עמוד אבנים

באור

ונתמעט. (ז) והבית, זהו טעם למה שקדם לבלתי אחוז בקירות הבית וכו', ור"ל כי לא יכלו לעשות חורים בקיר להנחת הקירות כמו שעושים בשאר בניינים של חול, כי כל כלי ברזל לא נשמע שם בבית בהבנותו, ואבני הקיר היו מדה אחת כלם (?) א"כ לא יתכן להניח שם חורים בבנין הקיר, ולעשות שם החורים אחר בנין הקיר ג"כ לא יתכן, כי לא נשמע כלי ברזל בבנין הבית, ולטעם זה הכניסו פסוק זה בין ספור התאים ובין ספור פתחי התאים (רד"ק). מסע נבנה, כמו שהסיעו אותן מן ההר, וגם היו פוסלין אותן במדת גזית, אבל משהביאו האבנים לבית לא היו פוסלים מהם דבר אלא היו בונים אותן שלמות כמו שהביאום מן ההר (הנ"ל). ובאגדת חז"ל נאמר שנתנו תולע הנקרא שמיר על גבי האבנים והן מתפתחות לפניו, ואם טחו עינינו מהבין זאת, כבר כתב רד"ק כי זה מדרך הקבלה שהיה אצלם מימי משה רבנו ואין להרהר אחריו, והאברבנאל הביא באחד המקומות כי שמע היות סגולה כזאת גם לדם השעיר, וכהנתנו עלי אבן אז מיד היא נבקעת, ואולי יהיה מזה אמרם ז"ל היות השמיר כמין שעורה עיי"ש, ובעיקר הנחת מלת שמיר הוא כלי חרוץ וחד לבקע האבנים כמו חטאת יהודה כתובה בעט ברזל ובצפורן שמיר, וגם שמיר ושית קרוב מזה. (ח) הצלע התיכנה, יונתן תרגם מכילתא ארעיתא, והתיכונה הסמוך לזה תרגם מציעתא, ומזה יראה שהיה כתוב לפניו בראש הכתוב התחתונה כמו שהוא בהעתקה היונית לשבעים הזקנים, כי מה שפירש רש"י תיכונה כמו תחתונה לתיכונה רחוק הוא. אך לדעתי יש ליישב המסורה ע"ד אחר, ולפרש כך: הפתח אשר יעלו בו אל הצלע התיכונה, הוכן מצד כתף הבית הימנית, והאופן שהגיעו אל הצלע התיכונה הזאת, היה ע"י לולים העולים מן הצלע התחתונה אל התיכנה, וכן מן התיכנה אל השלישית וכמתורגם. ובלולים, בק"ם דגש אחר הנח במו נולדו (דה"א כ' ח') עיין מש"ש. והוראת לול כבר ביאר הרד"ק שהוא בנין מלול, וכו עשו מעלות סביב בעיגול

להיות

התיכנה אל־השלשים: (ט) ויבן
את־הבית ויכלהו ויספן את־
הבית גבים ושדרת בארזים:
(י) ויבן את־היצוע על־כל־הבית
חמש אמות קומתו ויאחז את־
הבית בעצי ארזים: (יא) ויהי דבר־
יהוה אל־שלמה לאמר: (יב) הבית

היציע קרי

דריטטען (גאַלעריע). (ט) נאָכ־
דעם ער דען טעמפעל ער־
בויעט אונד פאָללענדעט האַט־
טע, דעקטע ער איהן מיט באַל־
קען אונד ברעטטערריהען
אויס צעדערנהאָלץ. (י) אונד
נאָכדעם ער דיא גאַללעריע
אום דען טעמפעל פינף עללען
האָך ע־בויעט האַטטע, ליעס
ער דען טעמפעל מיט צע־
דערנהאָלץ איינפאַססען.
(יא) דאַרויף וואַרד דאַז וואָרט

הזה

דעם עוויגען דעם שלמה וויא פאָלגט. (יב) אין בעטרעף דיעזעס הויזעס, וועלכעס דוא טיר

בויי

רש"י

עשוי מעלות מעלות והסילך בהן דומה כמקיף סביבת עמוד ועולין בו כמה וכמה אמות גבוה ואין
צריך לפסע כאחר סולם כי הקיפו הוא שיפועו: אל השלישים. כמו אל השלישיים: (ט) ויספון.
לשון כסוי תקרה: גבים ושדרות בארזים. שתי תקראות אחת עשויה לנוי מלמטה ואחת של ליזי ארזים
מלמעלה. של גבים הוא התחתונה. ות"י בהנתוכין ולא ידעתי מה הן. ושמעתי משמו של ר' מנחם
זצ"ל שהם נסרים ארוכים נאים כמין לורה וקורין לו בלשונינו ליזו"ד של ב"ז והוא לשון שמים שמי קירה.
ואני אומר שהם לבנים חלולים והם כאלי קנה עגול שעושין לכסוי בתים: גבים. לשון ארמי גיבתא
דקניא והם היו למעלה והשדרות למטה: ושדרות. לוחי ארזים סדורים למעלה מן הגבים לדריסת
הרגל כשצולין לראות בבדק הבית וכן ת"י ושדרות בארזים ועילא מנהון ר"ל מן הגבים סידרא דריכפת
רישי שרית ארזיא וריכפת לשון תכיפה וחבירו עבי שחקים (שמואל ב' כ"ב) ת"י מריכפת ענגין קלילין:
(י) חמש אמות קומתו. של כל אחד ואחד הרי ג' כן ט"ו אמות לבד עובי התקרה: ויאחז את הבית. הוא

באור

להיות עולים ויורדים בו בדרך הקף, ואולי נגזר לול מפעל הסורי לוול המורה על גלגול
כמו שהביא הערוך מתרגום ירושלמי (שמות י"ד י"ד) גלוולוי לקיבליהון, כי מעלות אלה ירוכו
עקלקלות סביב סביב להתעות ולגלגל את ההולך עליהם, וכן יורה לול על ארג מזור ובלול
יחד וברבוי לולאות בתוספת אל"ף (ע"ד מנה מנאות בנחמיה י"ב מ"ד) אולי להבדילו מן לול
שלפנינו. ועל"ז יאמר ליל על זמן החושך כי בו העניינים מעורבים לעין אנוש מבלתי יכולת
להבחינם היטב. (ט) גבים, הקורות לכפה, ופי' הרד"ק מלשון רז"ל גובבין את החומה
שפירושו כופפין והיחיד גב נרדף גם עם גו, שהוראתו על גב הא"ס הנוטה לכפוף. ושדרות,
קרשים סדורים בערך ישר ומכוון. ונא בש"ין ת' סמ"ך ע"ד וישחרו להם (ש"א ה' ט') ת'
ויסתרו ורבי' כמוהם. (י) היציע. כל יציע וציע (רד"ק): על כל הבית. סביב לכל הבי': קומתו. בכנוי זכר
ולמעלה נאמר היציע התחתונה בסימן נקבה, והוא ע"ד המחנה האחת והכהו, והרד"ק נדחק לפרש בי
למעלה נקרא צלע והוא ל' נקבה, אך אין זה ישוב לכנוי הסמוך שם ליציע, וגם צלע הוא לפעמי'
זכר כמו והצלעות צלע אל צלע וגו' להיות אחוזים (יחזקאל מ"א ו'). (יא) ויהי, כתב
הרלב"ג לפי שאמר אחר זה וירא ה' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון (להלן ט' ב')
למדנו שזאת הנבואה לא באה לשלמה בעצמו, ואמנם הודיעה לו הש"י ע"י נביא בעת שהיה
בונה הבית ע"כ, וזה נכון, כי דחוק יהיה לפרש להלן מלת שנית על דמיון המראה של
גבעון, כלומר אחרי שנגלה לו בזמן בנין הבית בראשונה בדמיון המראה ההוא, נראה לו אז
שנית בו, גם אין הנבואות שוות בלשונם, כי שם נראה אליו ה' ופה נאמר רק ויהי דבר
ה' ולא חזה מחזה שדי כלל. (יב) הבית, שיעור הכתוב: על אודות הבית אשר אתה בונה,
דע כי רק אם תלך בחקתי וגו' רק אז אקים את דברי אתך, כי כאשר נאה הש"י את רוב

ב אולרות

הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה אִם־תֵּלֵךְ
בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה
וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי לָלֶכֶת
בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־דְּבָרִי אִתָּךְ
אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ׃
(יג) וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃
(יד) וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת
וַיְכַלֵּהוּ׃ (טו) וַיִּבֶן אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת
מִבַּיְתָה בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִקַּרְקַע
הַבַּיִת עַד־קִירוֹת הַסִּפֻּן צִפָּה עֵץ
מִבָּיִת וַיְצַף אֶת־קַרְקַע הַבַּיִת
בְּצַלְעוֹת בְּרוֹשִׁים׃ (טז) וַיִּבֶן אֶת־
עֶשְׂרִים

בויעכט, ווערדע איך נור ווען דוא אין מיינען געזעטצען וואנדעלכט, מיינע פֿארשריפֿטען אויסאיבעכט, אונד עס בעאבאכטעסט נאך מיינען געבאטהען צו וואנדעלן, נור דאן (אלזאן) ווערדע איך אין ערפֿיללונג ברינגען מיינע צוזאגע דיא איך אייכנעשפראכען צו דיינעם פֿאטער דוד. (יג) דאם איך ווערדע וואהנען אונטער ישראלים קינדערן, אונד מיין פֿאלק ישראל ניעמאהלם פֿערלאססען. — (יד) (אויף פֿאלגענדע ווייזע) בויעטע שלמה דען טעמפעל אונד פֿאללענדעטע איהן. (טו) דיא וואנדע דעס טעמפעלס פֿערזאה ער פֿאן איננען מיט טאפֿעלווערק אוים צעדערן, פֿאם פֿוסבאדען דעם געביידעס ביז אן דאז געבעלקע דער דעקע ליעס ער (אלזאס) אינוועגדיג מיט האלץ בעלעגען, אונד דאן איבערצאג ער דען פֿוסבאדען מיט טאפֿעלווערק אוים טאננענהאלץ. (טז) אן דען היני טער

רש״י

כיסוי הגג העליון והספון האמור למעלה הוא תקרת העלייה: (טו) מביתה בצלעות ארזים. קירות ארז אצל קיר האבן כדי לטוח עליו זהב כמו שהוא אומר למטה ויצף שלמה את הבית פנימה זהב סגור ואי אפשר לטוח זהב על גבי האבנים כי אם בעצים ובמסמרות: קירות הספון. קירות העלייה: את קרקע הבית. הרצפה כולה:

באור

האוכרות ואת המון עושי המלאכה אשר לקח שלמה לפאר את בית ה׳ ואת תבנית הבית לנגד ולכבוד, אז דאג פן יחשוב הטפל לעיקר, ומן העיקר העלמי יעלים עיניו, ולזה העירו שלא יאמין כי יופי הבית ותפארת הבנין הם העיקר, כ״א המחשבה הטהורה בלב המתפללים בו היא התכלית האמתי, להיות כפים הפרושות לשמים גם נקיות מאון ועולתה לא תדבק בהן. (יג) ושכנתי, לא לבד כי אשים עתה את משכני בתוכם, כ״א גם לא אעזוב אותם לעולמים. (טו) ויבן, כסה את הקירות בארזים לכסות את האבנים, ופעל בנה מורה בכללו על הטבת הצורה והוספת הכשרון, לא על בנין חומה ובריח לבדו כמבואר בביאורי לדה״ב (א׳ ד׳). בצלעות, הם קרשים מחוטבים ומסודרים יחד לכסות ולעמוד בפני הקיר, כצלעות האדם אשר יקיפו את גוף האדם סביב ויגינו בעדו, וכן היו גם צלעות היציע הנזכרים למעלה (פסוק ה׳). מקרקע, פרט אחרי הכלל להודיע באיזה אופן כסה. קירות הספון, קירות התקרה, ונקראת התקרה ספון לפי שהוא מגין ומכסה את הבית, מענין חלקת מחקק ספון (דברים ל״ג כ״א) שיעורו טמון ומכוסה, וכן ספון בארז (להלן ז׳ ז׳ וירמיה כ״ב י״ד) על הנחת התקרה, ומזה שם ספינה. ויצף, מבואר בדה״ב (ג׳ ד׳). (טז) ויבן, שיער, כי כסה מקום

עֶשְׂרִים אַמָּה מִיַּרְכּוֹתֵי הַבַּיִת
בְּצַלְעוֹת אֲרָזִים מִן־הַקַּרְקַע עַד־
הַקִּירוֹת וַיִּבֶן לוֹ מִבַּיִת לִדְבִיר
לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ (יז) וְאַרְבָּעִים
בָּאַמָּה הָיָה הַבָּיִת הוּא הַהֵיכָל
לִפְנָי׃ (יח) וְאֶרֶז אֶל־הַבַּיִת פְּנִימָה
מִקְלַעַת פְּקָעִים וּפְטוּרֵי צִצִּים

יתיר ו'

הכל

טערוועגדען דעם טעמפעלס בעלענטע ער צוואַנציג עללען מיט טאַפעלווערק אוים צע־דערן, פאָם פוסבאָדען ביז צו רען באַלקען, אונד עררינטע־טע דאַזעלבסט אינגערהאַלב דעם דביר (אייגגאַנגעם) דאַז אַללערהייליגסטע. (יז) פירציג עללען היגגעגען בעטרוג דער אייגענטליכע טעמפעל, דאַז איזט דער היכל (דאַז הייליגסטע געמאַך), וועל־כער פאָרווערטס וואַר. (יח) אונד דיא צעדערנוואָנדע אים איננערן דעם טעמפעלס וואַרען פערציערט מיט קאָלאָקווינטען אונד אויפברעכענדען בליטהען, אַללעס וואַר

אוים

רש"י

(טז) את עשרים אמה מירכתי הבית. עשרים שהן מסוף ההיכל והלאה והעשרים שבסוף הבית הן של בית הכפורת (דהיינו קדשי הקדשים): עד הקירות. עד התקרה עשה קיר ארז לכסות, קיר האבן לטוח עליו זהב: ויבן לו. אותם עשרים אמה: מבית לדביר. לפנים ממחילת אמה טרקסין המפסקת בין ארבעים לעשרים ואותה מחילה קרויה דביר: לקדש הקדשים. הבדילן לאותן עשרים אמה: (יז) ההיכל לפני. לפני הדביר לצד החוץ: (יח) וארז אל הבית פנימה מקלעת פקעים. פירוש ואותם קורות ארזים שעשה אל הבית פנימה לכסות קיר האבן קלוע היה בציורי קליעות וצורת פקעים כמין כפתורים פקעים למויזייל"ש בלע"ז: ופטורי צצים. תירגם יונתן ואטונין שושנין צורות שלשלאות. פטורי לשון חבלים בלשון

באור

מקום מיוחד באחורי הבית באורך עשרים אמה בצלעות ארזים לעצמו, ואת המקום הזה מבית לדביר (שהוא מבוא בית ק"הק כמבואר בפסוק ה') הכין להיות שם בית קדש הקדשים. לו, ישם הלמ"ד תמור הפעול ע"ד פתחת למוסרי, וטעורו ויבן אותו. (יז) הבית, דע כי בית בא בפרשה זאת בשתי הוראות, האחת כללית על מקום הר הבית גם יחד, והשנית פרטית על ההיכל לפנים מן האולם עד הדביר ובית ק"הק, ולזה האחרון כוון פה במפורש מיד אחריו הוא ההיכל לפני. לִפְנָי, שם בפלס דְּוָי, והיו"ד סימן המשקל הוא, או ע"ד וקרע לו חלוני (ירמי' כ"ב י"ד) וכי"ב. ומצאנו בלשון חז"ל שהיה הכ"הג נכנס לִפְנָי ולפנים, ומזה יראה כי פני ופנים אחד הוא בהוראה הכללית רק נבדל בפרטות, כי החדר הפנימי במקדש ר"ל ההיכל הא לפני, והחדר היותר פנימי ר"ל בית ק"הק הוא לפנים, אך רש"י פירש לפני, לפני ההיכל לצד חוץ, ולדעתו בא הכתוב להודיע, שהיה ההיכל נוטה יותר לעומת פני הבית (געגען דיא פאָרדערזייטע דעס הויזעס) ולא היה באחוריו בירכתי הבית כמו הדביר וכן תרגמתי. (יח) וארז, בא בי׳חיד לשך בלתי מסויים ע"ד והבית בהבנותו אבן שלמה, והכוונה שנתן עץ ארז אל פנים הבית לצפות ממנו מקלעת פקעים. מקלעת, קלע יאמר בכללו על המדביק שום ענין בבנין אחר ויחזקהו בו בדבק טוב, והוא על הרוב לפאר הענין ההוא כמו שבא תמיד בבנין המקדש, והשם מקלעת נכנה ממנו על נוי והידור וכמתורגם. פקעים, סומך למקלעת ור"ל נוי של פקעים, וי"ת גלף חיזו ביעין וכן פירש הרלב"ג שהיו בדמיון הולאת הלמחים בעת אשר הם מתחילים להוציא ציץ, כי בראשונה יהיו כמו פקעים והם כמו בילים שבני ראשיהם חדים וכו' ע"כ, ונראה שפירשו כענין בן פקועה בלשון חז"ל, ויהי' שעורו ציצים המתבקעים לצאת מגזעם אשר הם נִצָבים שם, וכענין פטורי ציצים שאחריהם. והרד"ק פירשו מענין פקעות שדה (מ"ב ד' ל"ט) והם מין קישואים מרים ומקלים נפש כשם המות: (עיין פ"הם

להרמב"ם

הַכֹּל אֶרֶז אֵין אֶבֶן נִרְאָה׃
(יט) וּדְבִיר בְּתוֹךְ־הַבַּיִת מִפְּנִימָה
הֵכִין לְתִתֵּן שָׁם אֶת־אֲרוֹן בְּרִית
יְהוָה׃ (כ) וְלִפְנֵי הַדְּבִיר עֶשְׂרִים
אַמָּה אֹרֶךְ וְעֶשְׂרִים אַמָּה רֹחַב
וְעֶשְׂרִים אַמָּה קוֹמָתוֹ וַיְצַפֵּהוּ זָהָב

סגור

אוים צעדערן, קיין שטיין וואַר
זיכטבאַר. (יט) דען דביר אינ־
נערהאַלב דעם טעמפעלס,
ליעס ער פאַן אינגען ריכטען
אום דיא לאַדע דעם גאָטטלי־
כען בונדעס הינצוגעבען.
(כ) פאָר דעם דביר וואַר (איין
רויס), צוואַנציג עללען לאַנג,
צוואַנציג עללען ברייט אונד
צוואַנציג עללען האָך, ער אי־
בערצאָג איהן מיט פיינעם
גאָלדע

רש״י

גמרא כמו כפיטורי בפי ושט. לילים ל׳ פריים כמו וילך לין (במדבר י״ז כ״ג) מגלים ופרחים. ומנחם חברו ופטורי לשון פטר רחם (שמות י״ג ט״ז) וכמו יפטירו בשפה (תהלים כ״ב ח׳): הכל ארז אין אבן נראה. כל ביתא חפי נסרין דארזא לית אבנא מיתחזיא: מקלעת פקעים. ת״י גלף קיזו ביעין (פירוש חקיק כדמות כלים עגולים): (יט) ודביר בתוך הבית. מחילת אמה טרקסין: לתתן. כמו לתת: (כ) ולפני הדביר. לפנים מאותה מחילה חלל של כ׳ אורך ושל עשרי׳ רוחב: ועשרים אמה קומתו. כלומר עליית של בית קדשי הקדשים נמוכה משל היכל: ויצפהו. לדביר הוא המחיצה: זהב סגור. פירשו בו רבותינו בשעה שנפתח לימכר כל חניות אחרות נסגרות. וי״ת

באור

להרמב״ם ז״ל פ״ב דשבת מזכה כ׳) ושמם (קאָנקאַוויטעט) כמו שלועז גם הרלב״ג במ״נ, ונקרא פקעים או פקעות ע״ש מנהגם להתבקע מהר ולהפקיע המרלנים, ומאחר שהי׳ מראיהם נחמד לעין, בחרו תמונתם לשקלעות הקירות ולהדר הבית. ופטורי, פירש הרד״ק כמו פתוחי ומנינן פיטר מים ראשית מדון שהכוונה פותח, וזה נכון כי הוראת פטור נכללו על היוצא לחפשי ממעצור שיש עניין אשר יעצרהו כידוע מלשון חז״ל, וכן ואלה המשוררים פטורים (דה״א ט׳ ל״ג), רק שאין הכוונה פה במלת פטורי על פתוחי הארזים כנראה מפשטות לשון הרד״ק, כ״א על הכלים והפרחים אשר ימהרו להפתח ולצאת ממחבוא הגזע ע״ד פטר רחם וכמתורגם ציצים, בדגש חמור נח כמו חֲבִתִּים (שם שם ל״א). (יט) ודביר, הדביר הנזכר שעשה אותו פנימי להיכל הכין אותו לתת שם הארון (רד״ק): הכין, הזמין והעריך אותו מפנימה למען יהי מוכשר והגון לאוהל ארון ה׳, וחז״ל דרשו שהכין בפנים הקרקע במעמקים מתחתית הדביר מקום מחסה ומסתר לתת שם ארון ה׳ לעתות בצרה. לתתן, כתב הרד״ק מקור כמו לתת והנו״ן נוספת לפעמים במקור כמו באבדן מולדתי (אסתר ח׳ ו׳) השיבות מחרון אפיך (תהלים פ״ה ד׳) כמו שכתבנו בספר מכלל, ואחר שנוספה בו הנו״ן היתה דגושה בו התי״ו הנוספת לחסרון נו״ן למ״ד הפעל עכ״ל. והנה אבדן וחרון הם שמות בנ״ון המשקל ואין מהם ראיה למקור בנ״ון נוסף, אבן מצאנו בכתוב (מ״א י״ז י״ד) עד יום תתן ה׳, תחת תת בקרי, ומזה יראה שהיה מנהגם להוסיף נו״ן בסוף במקום הנו״ן הנשמטת בראש המלה מבלי היות לה תשלומין, (ע״ד שינוא ה״א בסוף ת׳ למ״ד בתחלתה). (כ) ולפני הדביר, ר״ל לפנים מן הדביר הבית והפריש ממרחבי הבית מקום של עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב וכו׳ וכן דעת רש״י ז״ל. קומתו, קומת המקום הזה של עשרים אמה אורך ורוחב היתה עשרים אמה, ומה שהיה בית ק״הק מרובע מכל צדדיו ושוה בשלש מדותיו ר״ל אורך ורוחב וקימה, אולי הוא רמז אל השי״ת אשר הבטיח לשכן שמו שם, והוא שוה בכל מדותיו ואינו משתנה בשום אופן. ומה שאמר קומתו בכנוי, לפי שהקומה של עשרים אמה היתה מיוחדת רק למקום הזה ר״ל לבית ק״הק, כי הבית בעצמו שלשים אמה קומתו (פסוק ב׳) אמנם בקומת הדביר המעיטו עשרה אמות למען יהיה מרובע מכל צדדיו כמ״ש, ובעודף עשרת האמות ממעל לדביר הבינו עליית בית ק״הק, אשר נסתר שם יואש המלך לדעת חז״ל. כן נראה לי להשיר

תלונות

סָגוּר וַיְצַף מִזְבֵּחַ אָרֶז׃ (כא) וַיְצַף
שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת מִפְּנִימָה זָהָב
סָגוּר וַיְעַבֵּר בְּרַתִּיקוֹת זָהָב לִפְנֵי
הַדְּבִיר וַיְצַפֵּהוּ זָהָב׃ (כב) וְאֶת־

ברתוקות קרי

כל

נאָלדע, דאַן איבערצאָג ער
דען אַלטאַר, דער אויס צע־
דערנהאָלץ וואַר. (כא) אונד
נאַלדעם שלמה דען טעמפּעל
פֿאָן אינגען מיט פֿיינעם גאָלדע
איבערצאָגען האַטטע, שיעד
ער אַב מיט גאָלדענעם קעט־
טענווערק דען פֿאָרדעררוים דעם דביר, אונד איבערצאָג איהן מיט גאָלד. (כב) עבען זאָ

אי־

רש"י

דהב טב ר"ל, מי שיש לו ממנו סוגרו לעצמו: ויצף מזבח ארז. הוא מזבח הקטורת ותמיה אני ושל משה למה נגנז: (כא) את הבית. בית קדשי הקדשים: ויעבר. לשון בריחים: ברתקות. שלשלאות:

באור

תלונות הרד"ק על סתירת הכתובים בזה ולבאר מלת קומתו בדיוק הכנוי. והרב ז"ל הביא עוד בשם יש מפרשים וז"ל מה שאמר ועשרים אמה קומתו מה שהיה מצופה זהב, וזהו שאמר אחריו ויצפהו זהב סגור, כי עשרים אמה בגובה צפה הקירות זהב והעשר אמות העליונות צפה באבן יקרה כלשם ושהם וספיר ודומיהם מן האבנים הטובות, וזהו שאמר בד"הי ויצף את הבית אבן יקרה (דה"ב ג' ו') וזה לתפארת (שם שם) ואח"כ אמר ויצף את הבית זהב (שם פסוק ז')[במ"כ הרד"ק ז"ל לא נאמר בכתוב ז' ויצף כמו בפסוק ו' כ"א ויחף ובין שני הפעלים האלה יש הבדל דק כמתורגם ומבואר שם] ורבותינו ז"ל הקשו אלה הפסוקים ותרצו כי קחשיב משפת קנים ולמעלה קחשיב ע"כ. סגור, עיין פירש"י, ואולי נאמר סגור על הזהב הצרוף והמזוקק אשר הותכו נטיפותיו באש בתוך הכור, ויורה סגר על הנזילה מענין דלף טורד ביום סגריר, ואולי עפ"ז ת"א כל צרעת בשם סגירו או סגירותא וכל צרוע בשם סגיר, כמו שנקרא השחין בלשון חז"ל בשם נזילות, לפי שיוצא ליחות הגוף ומתפשט בעור הבשר, כי רחוק הוא קצת לפרשו מן והסגירו הכהן כדעת הערוך, מאחרי שאין ההסגרה תואר דבק בצרעת בני האדם מפאת עצמות הדבר, כ"א מצוה עלינו עפ"י חק התורה, ואם כסתה הצרעת את כל הבשר לא יסגר עוד. ויצף, על פי הנגינה יראה שיעורו, כי צפה את המזבח בעץ ארז, אך מאחר כי גוף מזבח הקטורת ראוי להעשות מעץ, ורק גגו היה מזהב (כמבואר ג"כ בפסוק כ"ב), לזה יראה לי יותר נכון כי ויצף נמשך על הקודם, ויצפהו זהב סגור וכן צפה (זהב סגור) גם את המזבח של ארז (ובא מזבח בתמונת הנפרד ע"ד מתנים קמיו) ובפסוק כ"ב הוא חוזר על הענין ומודיעו ביתר ביאור כמשפט הפרשיות הא'ה. מזבח, הוא מזבח הקטורת (רש"י) וממה שבא מזבח ארז בלי סימן הידיעה יראה כי עשה שלמה מזבח חדש, ולזה תמה רש"י ואמר מזבח משה למה נגנז, אך בישוב הענין נ"ל כי על דרך שהסיר שלמה מזבח הנחושת של משה לפי שהיה קטן מהכיל (וגם זה אינו לדעת ר' יוסי בזבחים נ"ט ע"ב כי אם ליישב מעליא כאדם שאומר ננס פלוני ופסול לעבודה) כן יתכן שהסיר שלמה גם את מזבח הזהב להרבות תפארת הבית ע"י מזבח ארזים יקרים תחת שהיה לפנים מעצי שטים) ואולי אסף גם הזהב את נגהו על מזבחו של משה ואחך תוארו באש אשר תוקד עליו תמיד, ולזה חדשו בזהב זך וטהור, ואם אמרו חז"ל בס"פ חגיגה כי מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב כמה שנים אין האור שולטת בו, ה"ה ממה שאמרו כמה שנים תראה שלא היתה שליטת האש בו מן הנמנעות המוחלטות. (כא) ויעבר, עשה מקום מעבר בין הדביר ובין ההיכל להבדיל ביניהם, ומזה נקרא בריח הדלת בלשון חז"ל בשם עברא דדשא לפי שהוא כמו מעברה בין הדלת ובין המזוזה, והפעל מזה בא בת"א מבריח מן הקצה אל הקצה (שמות כ"ו כ"ח) מְעַבַּר מן סייפי לסייפי, וכן לברוח (שם ל"ו ל"ג) לאעברא: ברתקות, בשרשרות וקשורים, והוא ממשקל הדגושים ובפלס כַּמּוֹן ונגזר מבנין הכבד גדוליה רֻתְּקוּ בזקים (נחום ג' י') אך בא גם רְתֻקוֹת כסף צורף (ישעיה מ' י"ט) ממשקל הקל, כמו שמלאנו יֵרָתֵק חבל הזהב (קהלת י"ב ו') והשורא אחת נבלם.

כָּל־הַבַּיִת צִפָּה זָהָב עַד־תֹּם כָּל־
הַבָּיִת וְכָל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־לַדְּבִיר
צִפָּה זָהָב׃ (כג) וַיַּעַשׂ בַּדְּבִיר שְׁנֵי
כְּרוּבִים עֲצֵי־שָׁמֶן עֶשֶׂר אַמּוֹת
קוֹמָתוֹ׃ (כד) וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף
הַכְּרוּב הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת כְּנַף
הַכְּרוּב הַשֵּׁנִית עֶשֶׂר אַמּוֹת
מִקְצוֹת כְּנָפָיו וְעַד־קְצוֹת כְּנָפָיו׃
(כה) וְעֶשֶׂר בָּאַמָּה הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי
מִדָּה אַחַת וְקֶצֶב אֶחָד לִשְׁנֵי
הַכְּרֻבִים׃ (כו) קוֹמַת הַכְּרוּב
הָאֶחָד עֶשֶׂר בָּאַמָּה וְכֵן הַכְּרוּב
השני

איבערצאָג ער דען גאַנצען טעמפעל מיט גאָלד, ביז ער מיט זעממטליכען געביידען צו ענדע וואַר; אוך דען גאַנצען אַלטאַר, דער צום דביר געהאָרטע, איבערצאָג ער מיט גאָלד. (כג) איך בראַכטע ער אַם דביר צווייא כרובים אויס אָהלבוימהאָלץ אַן, דערען האָהע צעהן עללען בעטרוג. (כד) פֿינף עללען האַטטע דער איינע פֿליגעל דעם כרוב, אונד פֿינף עללען דער אַנדערע פֿליגעל דעם כרוב, זאָ דאַס צעהן עללען פֿאָן איינעם ענדע דער פֿליעגעל ביז צום אַנדערן ענדע דער פֿליגעל וואַרען. (כה) אונד צעהן עללען האַטטע איך דער אַנדערע כרוב; איינערלייא מאַאס אונד איינערלייא געשטאַלטונג האַטטעןביידע כרובים, (כו) זאָ דאַס דיא האָהע דעם איינען כרוב עבען זאָ צעהן עללען בעטרוג אַלס דיא דעם אַנדערן
כרוב

רש"י

(כב) ואת כל הבית. כל ההיכל כולו: (כג) עצי שמן. דאעי זיתא: עשר אמות קומתו. ורגליהם בקרקע עומדים אחד מצפון לארון ואחד מן הדרום סוככים על הארון ועל בדיו. אורך הכנפים מכסי' מקצת (רוחב הבדי') שהארון היה נתון ארכו לרחבו של בית ובדיו בולטין בפתח הדביר כרוב' שכנגד הפתח ובדיו נתונין בראשי אורכו כדי שיהיו שני לוים יכולים ליכנס ביניהם כשנושאין אותו במדבר: (כד) עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו. כשהן פרושות נמצאות כנפות שניהם שהיו
נוגעות

באור

(כב) ואת כל הבית, כלל אחר הפרט ומתורגם, ולדעת הרלב"ג שיעורו אף שצפה את כל ההיכל זהב, הנה לא היה מזהב מזוקק כמו הזהב שצפה בו הדביר, והזכיר זה לבאר דבר ההבדל שהיה בין קודש הקדשים ובין הקדש ע"כ. זהב, ובדה"א (כ"ט ד') שלשת אלפים ככרי זהב מזהב אופיר ושבעת אלפים ככר כסף מזוקק לטוח קירות הבתים ע"כ, שיעורו הזהב לקירות ההיכל והדביר והכסף לבניינים הסמוכים להם, ולטוח קירות הבתים נמשך על הזהב והכסף יחד, ובזה אין צורך למה שנדחקו המפרשים להסב מלות לטוח קירות הבתים על שלשת אלפים ככרי זהב. אשר לדביר, המכוון כנגד הדביר. (כג) כרובים, מבוארים בד"הב (ג' י') ע"ש. עצי שמן, תרגומו אעי זיתא, וכתב הרד"ק שאין לשאול איך שמת עצי מאכל לצורך מלאכה, כי י"ל שכרת הזיתים הזקנים שאינם עושים פירות, וכן בעלי מערכה שהיה בהם מעצי תאנה ועצי דקל, אמרו רז"ל שהם מאותן שאינם עושים פירות; ויש לפרש עצי שמן מין ממיני הארז יוצא ממנו שמן שעושין ממנו הזפת לפיכך נקרא עץ שמן כמו שמצאנו צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן (נחמי' ח' ט"ו) נמצא עץ שמן אינו עץ זיתים ע"כ, והרלב"ג אמר שצלמם לו חירם וק"ב לא השחית שלמה בזה עץ מאכל. (כה) מדה אחת, מפאת הכמות
הקומריי

הַשֵּׁנִי׃ (כז) וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּרוּבִים
בְּתוֹךְ ׀ הַבַּיִת הַפְּנִימִי וַיִּפְרְשׂוּ
אֶת־כַּנְפֵי הַכְּרֻבִים וַתִּגַּע כְּנַף־
הָאֶחָד בַּקִּיר וּכְנַף הַכְּרוּב הַשֵּׁנִי
נֹגַעַת בַּקִּיר הַשֵּׁנִי וְכַנְפֵיהֶם אֶל־
תּוֹךְ הַבַּיִת נֹגְעֹת כָּנָף אֶל־כָּנָף׃
(כח) וַיְצַף אֶת־הַכְּרוּבִים זָהָב׃
(כט) וְאֵת כָּל־קִירוֹת הַבַּיִת מֵסַב ׀
קָלַע פִּתּוּחֵי מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים
וְתִמֹרֹת וּפְטוּרֵי צִצִּים מִלִּפְנִים
וְלַחִיצוֹן׃ (ל) וְאֶת־קַרְקַע הַבַּיִת
צִפָּה זָהָב לִפְנִימָה וְלַחִיצוֹן׃
(לא) וְאֵת פֶּתַח הַדְּבִיר עָשָׂה דַּלְתוֹת
עֲצֵי־שָׁמֶן הָאַיִל מְזוּזוֹת חֲמִשִּׁית׃

ושתי

כרוב. (כז) דיזע כרובים שטעלטע ער אין דאז איננערסטע געמאך, אונד איהרע פליגעל ווארען אויסגעברייטעט, זא, דאס דער איינע פליגעל דיא איינע וואנד אונד דער אנדרע פליגעל דיא אנדרע וואנד בעריהרטע, אונד יענעביידען פליגעל דיא געגען דיא מיטטע דעס געמאכעס ווארען, בעריהרטען איינער דען אנדערן. (כח) ער איבערצאג דיא כרובים מיט גאלד. (כט) אונד אללע וועֶנדע דעס טעמפעלס האטטע ער רינגסאום געשמיקט מיט הערפארראגענדען פערציערונגען פאן כרובים, פאלמען אונד אויפברעכענדען בליטהען, זאוואהל פאן אינגען אלס פאן אויסען. (ל) אונד דען פוסבאדען דעס טעמפעלס איבערצאג ער מיט גאלד, זאוואהל אים אינגערן אלס אים אייסערן (טעמפעל). (לא) צום איינגאנגע דעס דביר ליעס ער טהירפליגעל פאן אהלבוימהאלץ פערפערטיגען, דאז טהירגעשטעללע האטטע פפאסטען (אין געשטאלט) איי־

רש"י

כונעית זו בזו ממלאות כל חלל עשרים אמה וגוף הכרובים אינו מן המדה יעומד נס: (כז) ותגע כנף האחד בקיר. לפון: וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר. דרום סוככים על הארון ועל בדיו: וכנפיהם אל תוך הבית נוגעית. וראשי הכנפים אשר באמצע הבית: נוגעות כנף אל כנף. שכל חלל הבית עשרים: (כט) ואת כל קירות הבית. קירות העץ: מסב קלע. מוקפת ציורין: פתוחי מקלעות כרובים. חקיקי צורת כרובים ודקלים ותכלים ופרחים: מלפנים ולחיצון. לבית הכפורת הפנימי ולהיכל החיצון: (ל) ואת קרקע הבית. כל הרצפה לפנימי ולחיצון לבית הכפורת ולהיכל: (לא) עצי שמן. עצי זית: האיל. אילי הפתח הם המזוזות שמכאן ומכאן עשויות עגולות כמין קלי' אילו ואלמיו. וכן בכל בנין יחזקאל ספות הפתחים קרויים אילין: מזוזות חמשית. המפתן

באור

החומריי, וקלב אחד מפאת האיכות הלוריי. (כז) ויפרשו, הפורסים. (כט) מסב, תואר בתמונת הפעיל מפעלי הכפל וטעמו כמו סביב, ונענין קלע ומקלעות עיין פסוק י"ח מ"ש שם. ותמרות, מענין תמרים, ובא במשקל זה כשהוא מורה על תמרים מעשי ידי אדם לנוי ולהידור (כמו שיאמר כותרות על הקף ראשי העמודים העשוים בדמות כתר ולא כתרים כראוי), כמו שתראה להלן ובפרשיות של בנין הבית ביחזקאל. (ל) לפנימה, בפנים הבית כלומר בהיכל ובדביר, וכן מקולה לו בבתים הסמוכים. (לא) האיל, מכון הפתח כלו נקרא איל כמו שבא ויעמד איל הפתח (יחזקאל מ"א ג') ונקרא כן מפאת שהוא הכסים והמחזק לדלתות

הבית

(לב) וּשְׁתֵּי דַּלְתוֹת עֲצֵי־שֶׁמֶן וְקָלַע
עֲלֵיהֶם מִקְלְעוֹת כְּרוּבִים וְתִמֹרֹת
וּפְטוּרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב וַיָּרֶד
עַל־הַכְּרוּבִים וְעַל־הַתִּמֹרוֹת אֶת־
הַזָּהָב׃ (לג) וְכֵן עָשָׂה לְפֶתַח הַהֵיכָל
מְזוּזוֹת עֲצֵי־שָׁמֶן מֵאֵת רְבִעִית׃
(לד) וּשְׁתֵּי דַלְתוֹת עֲצֵי בְרוֹשִׁים
שְׁנֵי צְלָעִים הַדֶּלֶת הָאַחַת גְּלִילִים
וּשְׁנֵי קְלָעִים הַדֶּלֶת הַשֵּׁנִית

גלילים

איינעם פינפעקעס. (לב) דיא צווייא טהיר־פליגעל אויס אהלבוים־האלץ, שמיקטע ער מיט פערציערונגען פאן כרובים, פאלמען אונד איפ־ברעבענדען בליטהען, אונד איבערצאג זיא מיט גאלד, וואבייא ער דאז גאלד אן דען כרובים אונד אן דען פאלמען, פלאטטען ליעס. (לג) עבענזא מאכטע ער אם איינגאנגע דעם היכל, פפאסטען אויס אהל־בוים־האלץ, פאן (דער גע־שטאלט) איינעם פיערעקעס; (לד) אונד צווייא טהירפליגעל אויס טאננענהאלץ; אויס צווייא בלעטטערן בעשטאנד דער איינע פליגעל, דיא איבעראיינאנדער צו שלאגען וארען, אונד אויס צווייא בלעטטערן דער אנדערע פליגעל, עבענפאללס איבעראיינ־

אנדער

רש"י

האחד והמזוזות מכאן ומכאן שתים הרי שלש והמשקוף שעליו עשוי כשתים כזה כך שמעתי. ואני אומר מזוזות חמישית חמשה צלעות היו למזוזות ולא היתה מרובעת ואינו מדבר לא במפתן ולא במשקוף אלא מלבנו מפתן ומשקוף קרויין אילים: (לב) וירד על הכרובים. היה מרדד הזהב טסים דקין בפיתוחי הצורות להיות שוקע בו במקום המחוק ובולט על הבליטה שלא יהא הזהב מבטל את הצורות ויהיו צורות העץ ניכרות בזהב: (לג) מאת רבעית. מזוזות ההיכל היו רבועות וכן תרגם יונתן מן ארבעה סטריהון מרבעין: (לד) ושתי דלתות. כל אחת כדי חצי רוחב הפתח: שני צלעים. ת"י תרין צירין ציר העליון וציר התחתון: גלילים. סגלגלין: ושני קלעים. אף זה מתורגם צירין לשון

באור

הבית. כי שורש אל מורה בכל סעיפיו וגזרותיו על הכח והאומץ, ומזוזות הם צלעות הפתח היוצאים בזוית זה נגד זה, כמו שנקרא הלוח היוצא חוץ לכותל בלשון חז"ל בשם זיז (וכן הפעל לא זזו משם), ומעתה שיעור הכתוב: האיל היו מזוזות ו בתמונת חמישית, כלומר שהי' האיל מתואר לבעל חמש זויות ע"י המזוזות. (לב) ושתי, טעמו ומה שנוגע לשתי דלתות עצי שמן הנה עליהם קלע מקלעות וכו', ויש פסוקים רבים שיחובר הנשוא אל הנושא ע"י וי"ו החיבור כמו והחיל היוצא למערכה והרעו במלחמה (ש"א י"ז כ'), בלאתיו וגבאיו ולא ירפאו (יחזקאל מ"ז י"א) ורבים כאלה, עיין מה שהובא בשמי על הענין הזה בהמעמר לבראשית (א' ב'). וצפה, חסר הכנוי ומוסב למעלה, דוגמת וישליכו הרגלים (מ"ב י' כ"ה) ששיעורו וישליכו אותם וכי"ב. וירד, הפעיל מפעלי הכפל וידוע הוראת רדד ורדה בלשון התרגום והמשנה על משטוח רקועי פחים בפטיש מחליק ומפשיט את איברי הזהב, ונאמר בדרך השאלה הרדד עמי תחתי (תהלים קמ"ד ב') ומזה נשאו את רדידי מעלי (ש"הש ה' ז') שהוא צעיף רחב ידים או מעיל מתפשט ומתרחב להתעטף בו היטב. (לג) מאת, עשויה מתכונת רביעית כמ"ש הרד"ק, ורביעית הוא שם התואר לתמונה מרבעת כענין חמישית (בפסוק ל"א). (לד) גלילים, עשויים איברים איברים למען יוכלו להניח חלקיהם איש על אחיו ולגוללם יחד וכמתורגם. קלעים, שיעורו צלעים, כי יגיד עליו רעו העומד לפניו, וב"ת יונתן ושבעים הזקנים ושאר מעתיקי

קדם

גְּלִילִים׃ (לה) וְקִלַּע כְּרוּבִים
וְתִמֹרוֹת וּפְטֻרֵי צִצִּים וְצִפָּה זָהָב
מְיֻשָּׁר עַל־הַמְּחֻקֶּה׃ (לו) וַיִּבֶן אֶת־
הֶחָצֵר הַפְּנִימִית שְׁלֹשָׁה טוּרֵי
גָזִית וְטוּר כְּרֻתֹת אֲרָזִים׃
(לז) בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית יֻסַּד בֵּית יְהוָה
בְּיֶרַח זִו׃ (לח) וּבַשָּׁנָה הָאַחַת
עֶשְׂרֵה בְּיֶרַח בּוּל הוּא הַחֹדֶשׁ
הַשְּׁמִינִי כָּלָה הַבַּיִת לְכָל־דְּבָרָיו
וּלְכָל־מִשְׁפָּטָו וַיִּבְנֵהוּ שֶׁבַע שָׁנִים׃

מִשְׁפָּטָיו קרי.

ואת

אַנדער צו שלאַגען. (לה) דיע־
זע פֿערציערטע ער מיט
כרובים, פּאַלמען אונד אויפֿ־
ברעכענדען בלטהען, אונד
איבערצאָג זיא מיט גאָלד, וויא
עס צור פֿאָרם פּאַססטע.
(לו) דאַן ערריכֿטעטע ער דען
איננערן פֿאָרהאָף אויס דרייא
רייהען קוואַדערשטיינע אונד
איינער רייהע פֿיין געשניטטע־
נער ברעטטער אויס צעדערן.
(לז) אים פֿיערטען יאַהרע
(דער רעגיערונג דעס שלמה)
וואַרד דער גרונד געלעגט צום
טעמפעל דעס עוויגען, אים
מאָנאַטהע זיו, (לח) אונד אים
איילפֿטען יאַהרע, אים מאָ־
נאַטהע בול, דאַז איזט דער אַכֿטע מאָנאטה, האַטטע ער פֿאָללענדעט דען טעמפעל אין
אַללען שטיקען אונד אין אַלל זיינען אָרדנונגען; ער בויעטע אַלזאָ זיעבען יאַהרע דאַראַן.

אַן

רש"י

קלעים. אומר אני שהוא לשון ארמי ל' כניסה שהוא נכנס בתוך המפתח: (לה) וקלע כרובים. על הדלתות: מיושר על המחוקה. הזהב מכוון על חקיקת הצורות שוקע במקום שקועו ובולט במקום בליטתו שיהיו הצורות נכרות בו: (לו) החצר הפנימית. היא עזרת הכהנים ועזרת ישראל והיא היתה לפני האולם. וקורא אותם פנימית לפי שהיתה לפנים מעזרת נשים. (ובמקרא לא מצינו כתיב עזרת כי אם במשנה): וטור כרותות ארזים. נדבך של קורות (מחוטבות) עשה בחומה: (לז) בשנה הרביעית. למלך שלמה: יסד בית ה'. הוטל יסודו: (לח) בירח בול. הוא מרחשון שהעשב בלה בשדה ובוללין לבהמה מן הבית מל' ויבל לחמורים (שופטים י"ט כ"א):

ואת

באור

קדם, ונחלף לד"י נקי"ף כמנהג שתי האותיות האלה ביונית ורומית, ועיין בביאור ש"הש (ד' י"ד) במלת קנמון, ובמפרשי תהלים (ס"ח י"ז) במלת תרצדון שהוא כמו תרקדון. (לה) מישר, מכוון ביושר על חקיק הצורות, ומחקה הוא שם המקרה מנחי הלמ"ד (כי הם נרדפים על הרוב עם הכפולים) ורעהו אנשי מְחֻקֶּה על הקיר (יחזקאל כ"ג י"ד), ואין צורך לומר שם שהוא תואר ונסמך תמור נפרד כדעת כל המפרשים והמדקדקים, ואם אמנם כי נחי הלמ"ד והכפולים נרדפים הם כמ"ש, עם כל זה יש הבדל דק ביניהם, כי חקק יאמר ביחוד על החורת והחוצב לתוך עומקו של דבר, אך חקה ירבה בכמות המובן (ולזה ימעט באיכותו) ויורה בסתמות על המתאר צורה מן הצורות ומעמידה על מקום ידוע ע"י פעולה מה. (לו) כרתות, קרשים כרותים ומחותכים בשוה באופן ישר ונחמד למראה. (לח) בול, ירח מרחשון כי בו עבר חג האסיף ובא כל יבול השדה אל תוך הבית, ומזה ת"י מיסף אבניא, גם דעת חז"ל בירושלמי רפ"ק דר"ה קרובה לזה, שאמרו לפי שבו בוללין לבהמה מן הבית, כלומר נותנים לה יבול מן הבית, ובא בול בחסרון יו"ד ע"ד שבא בול הרים ישאו לו (איוב מ' כ').

שלש

ז (א) וְאֶת־בֵּיתוֹ בָּנָה שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ
עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְכַל אֶת־כָּל־
בֵּיתוֹ׃ (ב) וַיִּבֶן אֶת־בֵּית ׀ יַעַר
הַלְּבָנוֹן מֵאָה אַמָּה אָרְכּוֹ
וַחֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים
אַמָּה קוֹמָתוֹ עַל אַרְבָּעָה טוּרֵי
עַמּוּדֵי אֲרָזִים וּכְרֻתוֹת אֲרָזִים
על

ז (א) אַן זיינ׳ם (אייגענען)
הויזע אבער בויעט ג
שלמה דרייאצעהן יאַהרע,
ביז ער דאַז גאַנצע הויז
פאָללענדעטע. (ב) ער בוי•
עטע אויך דאַז וואַלד•
הויז אים לבנון, וועלכעס
הונדערט עללען אין זיינער
לענגע, פינפציג עללען אין
זיינער בריטע אונד דרייסיג
עללען אין זיינער האֹהע האט•
טע. דיעזעס רוהעטע אויף
פיער רייהען זיילען אויס צעדערנהאָלץ, אונד אויף דען זיילען וואַרען צעדערן•
ברעט.

רש״י

ז (א) ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה. שבמלאכת גבוה נזדרז ובשלו נתעצל ובשבחו סיפר הכתוב: (ב) בית יער הלבנון. תירגם יונתן בית מקרית מלכיא (עמודי הארזים העומדים באורך המאה אמה כל טור וטור לאורך המאה ומטור הראשון לטור הרביעי חמשים אמה והוא רוחב הבית. הגה׳ מבכ״ה): וכרותות ארזים. קורות ארזים לאורך הבית היה טור עמודים נקוקע ה׳ רותות מעמוד לעמוד (והטור השני למול טור הראשון ברוחב הבית וכן ארבעה הטורים וסכך ה׳ סרים לרצפת הבית מטור לטור על הכרותות. והעמודים הללו עשויים פתחים כעין אכסדרה יהיו הכרותו׳ כמו משקוף שעל המזוזות והיו ג״כ אלו הכרותות כדי להעמיד עליהם המקורו׳ שהם הכל בית ה׳ זכרים בכתוב. ושאמר הצלעות אשר על העמודים ולא אמר על הכרותות לפי שה עמודים הם העיקר שהבית נכון עליהם והכרותות אינם אלא להחזיק ולחבר עמוד אל עמוד להיות הזהל אחד ומונחים על כן ולא היו זקיפין. וכאמרו על העמודים ר״ל על הכרותות שעל העמודים ולא נקראו בשם בפני עצמן לגבייהו. ואפשר נמי שהכרותות אינם עולים למעלה מן העמודים דאינם שוכבים למעלה אלא הם נתונים בראשי ה עמודים ובשוין למעלה ולא כעין משקוף השוקף על המזוזות אלא כמו יתד ארוך המחבר שני עמודים. ומ״ש וכרותות על העמודים פירושו כנגד העליון של עמודים. נמצא מה שעל הכרותות הוא על העמודים. עד כאן פירש בעל לירת

באור

ז (א) שלש עשרה ישנה, לא מפני היות ביתו יקר בעיניו מבית ה׳, הרבה את שנות מלאכתו יותר ממלאכת בנין הבית, כ״א כמו שאמרו חז״ל במלאכת גבוה נזדרז ובשלו נתעצל ובא הכתוב לספר בשבחו, ועוד נראה כי לבנין הבית כבר הכין דוד את הכל מקטן ועד גדול ואסף אוצרות אין מספר ואין משקל לכל כלי ולכל עבודה בד בבד כפי אשר השכילו ה׳ בתבנית המלאכה, וכן נשא את ראש עובדי העבודה נושאי סבל וחוצבי הר כמו שהאריך סופר דה״א לספר בזה בפרשה כ״ב וכ״ח וכ״ט, על כן לא היה מן הצורך לבלות זמן רב בבנין המקדש כמו בבנין ביתו אשר לא הוכן לפניו מאומה. אך עם כל זה, אם נשים עין על מלאכת בית ה׳ בשלימותו עם המון הלשכות והעזרות והעליות אשר כבר בא זכרונם בד״הי והרקיב יוסיפון לספר מהם, וכן אם נשגיח על החומות הגבוהות והבצורות, בעלי שלש מאות או ארבע מאות אמה, אשר הקים שלמה במורד הר הבית והחזיקם במחברות של ברזל, עד שהגבוהה והבצורה מכלם בפאת נגב עוד עמדה על תלה כאלף שנה אחרי הבנותה (כמבואר כל זה ביוסיפון ושאר ספרי קדש ישרי לבב), או נשתומם ונתפלא איך יראת שדי ואהבתו תאמץ ידי אנוש ותחליפהו כח לכלות כל זה בשבע שנים, תחת אשר שאר היכלי קדש הרמים והמפוארים לא הספיקו לבנותם עד עבור שנים רבות לדור הולך ולדור בא, ד״מ היכל רם ונשא בעיר עפבזו״ם אשר בין פלאי ארץ יתחשב, נוצקי כל אבני אשי״א לבנותו ולא השלימוהו עד כלות מאתים שנה, ובדומה. (ב) הלבנון, תרגמתי כדעת רוב המפרשים

עַל־הָעַמּוּדִים׃ (ג) וְסָפֻן בָּאֶרֶז מִמַּעַל עַל־הַצְּלָעֹת אֲשֶׁר עַל־הָעַמּוּדִים אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה עָשָׂר הַטּוּר׃ (ד) וּשְׁקֻפִים שְׁלֹשָׁה טוּרִים וּמֶחֱזָה אֶל־מֶחֱזָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ (ה) וְכָל־הַפְּתָחִים וְהַמְּזוּזֹת רְבֻעִים שָׁקֶף וּמוּל מֶחֱזָה

אל

ברעטטער. (ג) איך וואר עס בערעקט מיט צעדערן, אָבערהאַלב דעם טאַפּעלוועררקעם וועלבעס אויף דען זיילען זיך בעפֿאַנד; דיזע (זיילען) וואַרען פֿינף אונד פֿירציג, איממער פֿינפֿצעהן אין איינער רייהע. (ד) אונד שוועללען (אייגענטליך איינגענגע) וואַרען אין דען דרייא רייהען, אונד דורכזיכט וואַר געריכטעט געגען דורכזיכט בייא אַללען דרייען. (ה) דיא איינגענגע אונד פֿאָסטען בילדעטען נעבבט דער שוועללע איין פֿיערעק, אונד בייא אַללען דרייען

רש"י

הבית): (ג) וספן בארז. קרוי עלייה מלמעלה: על הצלעות. מחילות עליונות שעל הכרותות ארבעה מחילות זה אל זה ברוחב מסובים לאורך הבית כולן פתחים וחלונות כי בית הקיץ הוא עשוי לאויר ועל אותן מחילות קירוי הספון ארבעים וחמשה נסרים היה הספון שלשה טורי נסרים (לשלשה חללים שבין) ארבע טורי העמודים חמשה עשר נסרים הטור (כלומר נתונים בין כל חלל ט"ו מהם) ארכן לרוחב הבית מטור לטור ורחבן לאורך הבית זה אצל זה: (ד) ושקופים שלשה טורים. ועוד עשה קרוי אצל שלשה טורי הנסרים ושלשת טורי השקופים כי רוחב של ט"ו נסרים לא קירה את הבית בכל ארכו שהוא מאה אמה ועשה אצלו לקרות הבית קרוי של נסרים קטנים נתונים על מרישין קטנים הנותרים (הנתוכים) מטור כרותות ארזים אל טור שלשה מרישין זה אצל זה ושקופין משני לדיהן כעין משקוף שהדלת שוקף בו ועל אותן שקיפין ראשי הנסרים הקטנים נתונים בו ארכן של נסרים קטני' כנגד רחבן של נסרים גדולי' שנתן תחלה: ומחזה אל מחזה. ראשי נסרים של שקיף זה למול (ראשי) נסרים של זה: מחזה. לשון קלה ומנחם בן פיתרו וחיברו אצל מחוז חפצם. וכל חזית שבלשון משנה כך הוא בסדר מערכת התמיד וכן הוא עושה מחזה מכחין בפר' השותפין בבבא בתרא ויונתן אף הוא תירגמו זוי לקבל זוי אבל שקיפים אטומים (לעיל ו' ד') וכן רבועים שקף כולם תירגם כלונסא: (ה) וכל הפתחים והמזוזות. שבתם מקירת מלכים עשוי פתחים פתחים מפני האויר ולכך קראו בית יער שדומה ליער: רבועים שקף. תירגם יונתן מרבעין וחפן ומחופין היו הפתחים בנסרין דקין רבועין היו כשאר פתחי בתים ולא עשויין כיפה כעין פתחי אולם: ומול מחזה אל מחזה. ומול

באור

המפרשים כאלו כתוב בית היער אשר בלבנון, אם אמנם שיש קצת ספקות נגד זה, כי שלמה נתן את מגני הזהב אשר עשה אל בית יער הלבנון (להלן י' י"ז), ולו היה הבית הזה בלבנון א"כ עמד ברוחק הרבה מירושלים, ואיך יאמר הכתוב (שם י"ד כ"ה—כ"ו) עלה שישק מלך מצרים על ירושלים ויקח את אוצרות וגו' ויקח את כל מגני הזהב אשר עשה שלמה, ודוחק יהי' לומר שכוונת הכתוב כי עלה מירושלי' אל הלבנון, מאחר שאין לזה זכר כלל, על כן יראה יותר כי היה הבית סמוך לירושלים ונקרא בית יער הלבנון, ע"ש מלבו ביער אחד הדומה ללבנון (כמו שיאמר בלשוננו ענגלישער גארטען על כל גן יער הנערך במסדרות העצים כגנות ארץ אנגליא) או לפי שנבנה כלו מארזי לבנון. (ג) וספן, מחופה ומכוסה כת"י וחפא נסרין דארזא, ומבואר למעלה (ו' ט"ו). (ד) ושקפים, מענין משקוף כמ"ש רש"י, ופה הכוונה על הפתח כלו, רק שנקרא הכל על שם החלק כמנהג הלשון לפעמים. ומחזה, הפתחים אשר בכל טור וטור, היו נשקפים איש אל אחיו ומכוונים במחזה זה כנגד זה, עד שהרואה לתוך פתח הראשון מביט באויר כלם יחד עד הקצה. (ה) רבעים שקף, בצירוף המשקוף היתה תמונתם מרובעת. ומול, תרגמתי באופן כללי, ובפרטות נ"ל היות מלת מול פה שם מקרה, המורה על הנטיה המכוונת זה לעומת זה, ויתורגם (דיח ריכטונג

אל־מחזה שלש פעמים: (ו) ואת
אולם העמודים עשה חמשים
אמה ארכו ושלשים אמה רחבו
ואולם על־פניהם ועמדים ועב
על־פניהם: (ז) ואולם הכסא
אשר ישפט־שם אלם המשפט
עשה וספן בארז מהקרקע עד־
הקרקע: (ח) וביתו אשר־ישב
שם חצר האחרת מבית לאולם
כמעשה הזה היה ובית יעשה
לבת־פרעה אשר לקח שלמה
כאולם הזה: (ט) כל־אלה אבנים
יקרת

דרייען וואר איינע דורבויבט
דער אנדערן געגענאיבער.
(ו) דיא זיילענהאללע מאכטע
ער פינפציג עללען לאנג אונד
דרייסיג עללען ברייט, דאן
נאך איינע האללע פאר דער־
זעלבען, אונד זיילען זאמט
געבעלקע פאר דערזעלבען.
(ז) איך איינע טהראנהאללע
וואזעלבסט ער ריכטען זאלל־
טע, איינע געריכטסהאללע
נעהמליך, ליעס ער עררי־
טען אונד דערען גאנצען פוס־
באדען ליעס ער מיט צעדערן
בעלעגען. (ח) זיין פאל־
לאסט, וועלכען ער זעלבסט
בעוואהנטע, אים אנדערן
פארהאף איננערהאלב דער
האללע, וואר גאנץ נאך דיע־
זער וויזע. אויך ליעס ער
איינען פאללאסט עררי־טען,
דער טאכטער פרעה'ס דיא שלמה צום וויבע נאהם, גלייך דיעזער האללע. (ט) אללע דיע־
זע

רש"י

של מחזה מוסב לקראת מחזה האחרת וראש הנסר לקראת ראש הנסר שלש פעמים בכל תקרה ותקרה ואיני יודע האיך: (ו) ואת אולם העמודים. אולם עשה לפני העמודים האלה מבוא לבית חמשים אמה אורכו לרחבו של בית שהיה חמשים אמה ושלשים רחבו לפני אורך משך הבית אלא שלעולם המדה יתירה קרויה אורך והקצרה קרויה רוחב: ואולם על פניהם. אולם גבוה עשה על כל הבית: ועמודים ועב על פניהם. על כרותות ארזים שעל העמודים התחתוני' הכ"נ עמודים אחרים ומריש מעמוד לעמוד העמודים לארוג בהן ללעות מזה לזה והעבים לקירוי העלייה. עב הוא מריש כמו שמניגו והעבים אלו המרישין: (ז) ואולם הכסא. ואולמא לאתקנא תמן כורסי בית דינא דקאין תמן פרוסדא לבית דינא עבד. פרוסדא לשון פרוזדור: וספון בארז. מחופה קרקע הרצפה בארזים: מהקרקע. ת"י מן אוושא ועד אוושא מיסוד כותל זה ועד יסוד כותל זה: (ח) וביתו אשר ישב שם. דירה גמורה לאכול שם ולשכב שם: מבית לאולם. לפנים מן אולם של בית יער הלבנון: ובית יעשה. עלה בלבו לעשות בית לבת פרעה: כאולם הזה. כמעשה אולם הזה: (ט) כל אלה אבנים יקרות. כל האבנים

באור

דער איינען אויסגעזיבט געגען דיא אנדערע). (ו) על פניהם, על פני עמודי האולם כלומר לפניהם ובתרגומי השבתי הכנוי על האולם, כי זה יותר מכוון למליצת לשון גרמנית, והענין אחד. ועמודים, הם עמודים נמוכים בקומה העומדים לפני העמודים הגדולים אשר כפת האולם נשענת עליהם, והיו כמו מבוא ובית שער לאולם. ועב, פירשוהו חז"ל מריש והוא קורה הנתון ממעל לעמודים הקטנים, וכמו שנקראת כפת הרקיע ממעל לראשנו בשם עב (איוב פרשה ל"ו ול"ז) כן תקרא גם כפת הקורה בשם זה. (ז) אלם המשפט, אחרי שפרט את תכלית האולם הזכיר גם את שמו כפי מה שהוא נהוג אצל העם. מהקרקע, שיעורו מצד האחד של הקרקע עד כלו השני ומתורגם דרך כלל. (ח) מבית לאולם, כמשפט מלכי קדם להיות להם אולם לפני היכלם לשפוט שמה את העם, ומן האולם ההוא

יְקָרֹת כְּמִדֹּת גָּזִית מְגֹרָרוֹת
בַּמְּגֵרָה מִבַּיִת וּמִחוּץ וּמִמַּסָּד
עַד־הַטְּפָחוֹת וּמִחוּץ עַד־הֶחָצֵר
הַגְּדוֹלָה׃ (י) וּמְיֻסָּד אֲבָנִים
יְקָרוֹת אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אַבְנֵי
עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאַבְנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת׃
(יא) וּמִלְמַעְלָה אֲבָנִים יְקָרוֹת
כְּמִדּוֹת גָּזִית וָאָרֶז׃ (יב) וְחָצֵר
הַגְּדוֹלָה סָבִיב שְׁלֹשָׁה טוּרִים
גָּזִית וְטוּר כְּרֻתֹת אֲרָזִים וְלַחֲצַר
בֵּית־יְהוָה הַפְּנִימִית וּלְאֻלָם
הַבָּיִת׃ (יג) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
וַיִּקַּח אֶת־חִירָם מִצֹּר׃ (יד) בֶּן־
אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי
ח וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת

וימלא

זע (געביידע) האַטטען געוויל̄טיגע שטיינע, דיא נאַך מאַאסגאבע דער קוואַדערן מיט דער זעגע געשניטטען וואורדען; זאָוואָהל פֿאָן איננען אַלס פֿאָן אויסען, פֿאַן דעם גרונדע ביז צו דען בעראַל̄ונגען, אונד פֿאָן אויסען ביז אַן דען גראָסען פֿאָרהאָף. (י) אונד דער גרונד וואַרד געלעגט מיט געוויל̄טיגען שטיינען, מיט גראָסען שטיינע, צעהן - אונד אַכ̄טעללינגען שטיינען. (יא) אונד אָבען דאַרויף וואַרען געוויל̄טיגע שטיינע נאַך מאַאַס דער קוואַדערן, אונד צעדערן, (יב) אונד דער גראָסע פֿאָרהאָף רינגסאום האַטטע דרייא רייהען פֿאָן קוואַדערשטיינען אונד איינע רייהע פֿאָן צעדערנברעטטער (לור חואגעבוגג); עבען זאָ וואַר דער אינגערע פֿאָרהאָף דעם גאָטטעסליל̄ען טעמפעלס אונד דיא טעמפעלהאַללע. (יג) דער קאָניג שלמה שיקטע הין, אונד ליעס דען הירם אויס צור (טירוס) קאָממען. (יד) ער וואַר דער זאָהן איינער וויטווע אויס דעם שטאַממע נפתלי אונד זיין פֿאַטער וואַר אויס צור, איין קונסטאַרבייטער אין ערץ.

ער

רש"י

האלה עשויים כבדות: כמדות גזית. כמדת אבני גזית מדה אחת היתה לאבני גזית במדינה: וממסד עד הטפחות. בגובה היה הבנין הזה עשוי באבני גזית האלה מן היסוד עד שאי הקירה: וממסד. לשון יסוד: הטפחות. שאי קירה כמו וימיני טפחה שמים (ישעיה מ"ח י"ג): ומחוץ. לצד החוץ היה כל משך הקירות באבנים הללו עד החצר הגדולה: (י) ומיוסד אבנים גדולות. והיסוד שבתוך הקרקע היה של אבנים גדולות יותר ממדות גזית: (יא) ומלמעלה אבנים יקרות. ולמעלה ליסודות היו אבנים יקרות עד הטפחות כמו שאמור למעלה: וארז. וחפוי נסרין דארזא כמו שאמר וספון בארז: (יב) שלשה טורים גזית. החומה עשוי' שלשה נדבכין של אבנים ונדבך של עץ עליהם: (יד) חרש. אומן: וימלא את החכמה ואת התבונה ואת

באור

ילכו פנימה אל חדרי מושבם. (ט) יקרות, כבר העירו המדקדקים היות שם יקר משותף לרבוי הכמות והאיכות כמו כבוד וכובד. כמדות גזית, עפ"י מדות הקבועות לאבני גזית. מגוררות במגרה, ת"י ממסרן במסרין וכבר ביארתי ענין זה בדה"א (כ' ג'). וממסד, ממקום היסוד. הטפחות, הקורות והגגות ומענין ימיני טפחה שמים כמ"ש רש"י. (יא) וארז, מחובר אל אבנים. (יב) ולחצר, שיעורו וכן עשו גם לחצר בית ה' וגו'.

וַיִּמָּלֵא אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־מְלַאכְתּוֹ׃ (טו) וַיָּצַר אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסֹב אֶת־הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי׃ (טז) וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה לָתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מֻצַק נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת

הכתרה

ל ער וואַר ערפֿיללט מיט וויז=
הייט, פֿערנונפֿט אונד איינ=
זיכֿט, צור פֿערפֿערטיגונג אַל=
לערלייא אַרבייטען אין ערץ.
דיעזער קאַם נון צום קאֶניגע
שלמה אונד פֿערפֿערטיגטע
אַלל זיינע אַרבייט. (טו) ער
בילדעטע צווייא זיילען אויס
ערץ, אַכֿטצעהן עללען וואַר
דיא האֶהע איינער יעדען זיי=
לע, אונד איין פֿאַדען פֿאָן
צוואֶלף עללען קאָננטע (זאָ=
וואָהל דיא ערסטע אַלס) דיא
צווייטע זיילע אומפֿאַססען.
(טז) צווייא קנייפֿע מאַכֿטע
ער, אום זיא צו זעטצען אויף
דיא אָבערטהיילע דער זיילען,
איהר גוס וואַר אויס ערץ;
פֿינף עללען בעטרוג דיא האָ=

רש"י

הדעת. שלשה כלי אמנות שהעולם נברא בהן שנאמר בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו (משלי ג' כ') בשלשתן נבנה הבית: (טו) את שני העמודים. שהעמיד באולם יכין ובועז: שמנה עשרה אמה קומת וגו'. (ובדברי הימים ב' ג' ט"ו) הוא אומר שלשים וחמש אמה קומתן חילק שניהם כאחד. והאמה החסירה אומר אני חצי אמה היתה לכל אחד בראשו שאינו דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר למטה בענין ועל ראש העמודים מעשה שושן: וחוט י"ב אמה יסוב את העמוד השני. לימד שהיה ד' אמות על ד' אמות עגול שכל שיש בהקיפו ג' טפחים יש בו רוחב טפח ועוביו ארבע אצבעות והוא חלול כך מפורש בסוף ספר ירמיה. והרי זה מקרא קצר פירש ארכן של אחד וילמד השני ממנו ופירש היקפו של שני וילמד ממנו הראשון וכן תירגם יונתן וחוט משח תרתין עסרי אמין מקיף ליה וכן לעמודא תניינא: (טז) ושתי כותרות. פומייל"א בלע"ז: מוצק. טריסגיטי"ר בלע"ז: חמש אמות קומת הכותרת האחת. ובסוף הספר הוא אומר שלש אמות שנינו במשנה ארבעים ותשע מדות שתי אמות התחתונות של כותרת היו שוות לעמוד שלא היו בהן כורה ושלש העליונות היו עודפות לחוץ המוקפות כורה שנאמר שבכים מעשה שבכה כמין לולבין של דקל היו מוקפות. ואומר אני שלא מנה אותן שתי אמות התחתונות בסוף הספר לפי שהיו שוות לעמוד והעמוד

תחיב

באור

(טו) העמודים, למנוע כפל דברים ללא ענין הנני מליצ לך יד על מ"ש בזה בביאורי לספר דה"ב סוף פרשה ג'. קומת העמוד האחד, וכן קומת העמוד השנית. את העמוד השני, וכן את הראשון, ותפס הכתוב בכל פעם רק את האחד משניהם, ומובן מעצמו היות הכוונה גם על האחר, כי זולת זה אין סדרים ואין מערכה נכונה בבנינם. וכן להלן (מ"ב ט"ז ט"ו) את עולת הבוקר ואת מנחת הערב, שיעורו את עולת הבוקר ומנחתו ועולת הערב ומנחתו, רק שסמך הכתוב על המבין. (טז) כתרות, הקף ראשי העמודים בדמות כתר, ועיין מ"ש בפרשה הקודמת פסוק כ"ט. מצק, שם המקרה כמו ילוקה, ונסמך אל נחושת ולזה בא בפתח,

ושעורו

הַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת
קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃
(יז) שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְּדִלִים
מַעֲשֵׂה שַׁרְשְׁרוֹת לַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר
עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה
לַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת
הַשֵּׁנִית׃ (יח) וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים
וּשְׁנֵי טוּרִים סָבִיב עַל־הַשְּׂבָכָה
הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתָרֹת
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה
לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ (יט) וְכֹתָרֹת
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה
שׁוּשַׁן בָּאוּלָם אַרְבַּע אַמּוֹת׃

וכתרת

הע דעם איינען קנויפעס אונד
פינף עללען דיא האהע דעם
אנדערן קנויפעס. (יז) פלעכט־
ווערקע פאן גיטטערארבייט,
שנירע פאן קעטטענארבייט,
בעפאנדען זיך אן דעו קניי־
פען אבערהאלב דער זיילען;
זיעבען אן דעם איינען קנויפע
אונד זיעבען אן דעם אנ־
דערן קנויפע. (יח) ער
מאכטע דיא זיילען; צוויא
רייהען, רינגס אום דאז
איינע פלעכטווערק וועלכעס
דיא קנייפע אבערהאלב צו
בעדעקקען האטטע, (בילדע־
טען) דיא גראנאטאפפעל, אונד
אלזא מאכטע ער עס אויך (אן
אנדערן פלעכטווערק) ביים צוויי־
טען קנויפע. (יט) דיא קניי־
פע אבערהאלב דער זיילען
ווארען ליליענפארמיג, אונד
נאהמען איין, אין דער האל־

רש"י

תחוב בכותרת שתי אמות: (יז) שבכים מעשה שבכה. השבכות שהיה להם דומה כמין כיפה שקירין קייפ"א בלע"ז: מעשה שבכה. מוקפות היו צורות של לולבי דקל כמו ועל השבכה יתהלך וגדילים היו להם כמעשה שרשראות: שבעה לכותרת האחת. שבעה לולבין היו להקיף א' לשבכה אחת: (יח) ושני טורים. של רימונים ושל נחשת הרמונים תחובים בשרשרות המקפות את הכותרת כך מפורש בדברי הימים ונמשנה ארבעים ותשע מדות: לכסות את הכותרות אשר על ראש הרימונים. הרי זה מקרא מסורס לכסות הרמונים את הכותרות אשר על הראש. וכן היו הכותרות עשויות לפי סדר משמעות המקראות כמין שני אגנים היתה כל אחת אגן התחתון בית קיבולה למעלה והוא קרוי גולה כמו שאמור בענין וגולות הכותרות ותרגמו יונתן אגני קרונתון העליון כסוי על התחתון בית קיבולו למטה והיא קרויה שבכה כמה שנאמר בענין זה והשבכות שתים לכסות את שתי גולות הכותרות נמלא רחבה במקום הדבק ומשופעת ועולה ומשופעת ויורדת והוא קרוי בטן וכן תירגם יונתן מלעומת הבטן מלקביל דיבקא וגובה שתי האגנות האלה ארבע אמות וזהו שאמר מעשה שושן באולם ד' אמות מצויירות היו גם במין פרחי שושנים כדרך הציורין בכותל האולמות ד' אמות גובה והאמה החמישית היא כותרת

באור

ושיעורו מילוקה של נחושת. (יז) שבכים, קליעות של חוטים, וגם ארוגים כמעשה השבכה העשוי' שתי וערב לחלון שמשקיפים מתוכו (מ"ב א' ב') ונקראו גם הקליעות האלה ע"ד ההשאלה בשם שבכים, לפי שהם דומים לשבכת החלון. (יח) ויעש, הכתוב הזה כלו מקשה, ונלאו כל המפרשים לבארו ואחרי רואי כי דברי רש"י בלא"י דחוקים ונלאים כל כך כדברי האחרים, לזה נטיתי לפירושו בתרגום הגרמני. (יט) שׁוּשַׁן, פרח לבן נחמד למראה, וכן יורה שם על כד מלרים לבן ולח, וש"ש על מרמר הלבן, הכל ע"ש לובן המראה, ולדעת המפרשים נקרא שושן לפי שהוא בעל שש עלים. והנה פה בא פ"הפ בשורק בפלם שושן הבירה, ובשאר המקומות הוא בחולם. באולם, כפי הנגינה מושך למעלה, ולהטעים

(כ) וְכֹתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים
גַּם־מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר
לְעֵבֶר שְׂבָכָה וְהָרִמּוֹנִים מָאתַיִם
טֻרִים סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃
(כא) וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים לְאֻלָם
הַהֵיכָל וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־
הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת־
שְׁמוֹ בֹּעַז׃ (כב) וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים
מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם מְלֶאכֶת
הָעַמּוּדִים׃ (כג) וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם
מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד־ פ
שְׂפָתוֹ עָגֹל ׀ סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה

השבכה קרי. כנ"ל קומתו

לע פיער עללען · (כ) אויך וואַרען נאָך קנייפע אַן ביידען זיילען, אָבען אַם בויכע (דעם הערפאָררראַגענדען טהיילע) צור זייטע דעם פלעכטווערקעס · דיא גראַנאַטען וואַרען אין צווייא הונדערט רייהען רינגס אום (דען ערסטען וויא אויך) דען צווייטען קנויף · (כא) דיא זיילען שטעללטע ער אין דער פאָרהאַללע דעם היכל אויף · אַלס ער דיא רעכטע זיילע אויפשטעללטע, גאַב ער איהר דען נאַמען יכין (זיא בעשטעהע פעסט) אונד אַלס ער דיא לינקע זיילע אויפשטעללטע, גאַב ער איהר דען נאַמען בועז (אין איהר זייא קראַפט) · (כב) אונד אָבערהאַלב דער זיילען קאַם דאַז ליליענפאָרמיגע, דאַן וואַר פאָללענדעט דיא אַרבייט דער זיילע · (כג) דאַז טויכבאַד מאַכטע ער פאָן נעגאָססענער אַרבייט, וועלכעס צעהן עללען פאָן איינעם ראַנדע צום אַנדערן האַטטע, רינגס הערום גערונדעט, אונד פינף

רש"י

קטנה למעלה מן הגדולה הוא שנאמר וכתרת על שני העמודים: (כ) גם ממעל מלעומת הבטן · שהוא למעבר השבכה בסוף השבכה בשוליה הוא באמצע במקום הדבק שעל השבכה מדובקת בגולה אשר תחתיה: והרמונים מאתים · רימונים עשויין שתי טורים סביב מחורזים בשלשלת ומקיפין את השבכה: על הכותרת השנית · אף זה מקרא קצר על האחת וכן על השנית: (כב) ועל ראש העמודים מעשה שושן · חצי אמה בראש כל אחד היה כותלו דק כשושן ושאר העמוד עוביו ארבע אצבעות נבוב לכך לא נמנת אותה אמה ביציקת העמודים בדברי הימים לפי שלא היתה שוה למלאכת העמוד: (כג) עשר באמה משפתו עד שפתו ·

באור

המלילה הסכתיו בתרגומי למטה · (כ) וכתרות, שיעור הכתוב, וגם מלעומת הבטן אצל השבכה היו כותרות · ומאמר והרמונים מאתים טורים וגו' אינו נמשך לזה, רק הוא באור אל הרמונים הנזכרים למעלה . הכתרת השנית, וכן הראשונה, כמבואר בפסוק ט"ז. (כא) יכין, מבואר סוף פרשה ג' בדה"ב. (כג) ויעש, מעשה הים גם הוא מבואר בדה"ב (ד' ב' ה') ועליו אין להוסיף, כי לשון שני הספרים שוה בכל הענינים רק שנאמר שם (פסוק ג') במצקתו תחת שנאמר פה (פסוק כ"ד) ביצוקתו, והוא שם אחד על שני משקלים, ומה שאמר שם (פסוק ה') מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל תחת שבא בספרנו (פסוק כ"ו) אלפים בת יכיל, כבר אמרו חז"ל אלפים בלח הם ג' אלפים ביבש, וסופר ד"פי אשר תפארת הקדש תכליתו, תפס בסגנון הגדול. ועל הנשאר הואילה נא ושים עינך על ביאורי

קוֹמָתוֹ וְקָוֹה שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב
אֹתוֹ סָבִיב׃ (כד) וּפְקָעִים מִתַּחַת
לִשְׂפָתוֹ ׀ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר
בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב
שְׁנֵי טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים
בִּיצֻקָתוֹ׃ (כה) עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר
בָּקָר שְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀ צָפוֹנָה
וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀ יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה ׀ פֹּנִים
נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם
עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם
בָּיְתָה׃ (כו) וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ
כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן
אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל׃ (כז) וַיַּעַשׂ אֶת־

וקו קרי · כל"ל

המכנית

פֿינף עללען האך וואַר · איין
פֿאַדען פֿאָן דרייסיג עללען
קאָננטע עס רינגס אומפֿאַס־
סען · (כ״ד) אונד קאָלאָקווינ־
טען אומגאַבען עס רינגסאום
אינטערהאַלב דעם ראַנד־עס,
זיא נאַהמען צעהן עללען
רינגס אום דאַז טייכבאַד איין,
אונד וואַרען אין צווייא רי־
הען מיט דעם גוסע דעסזעל־
בען (אין איינם) געגאָססען.
(כ״ה) עס רוהעטע אויף צוועלף
רינדערן, דרייא געווענדעט
געגען מיטטערנאַכט, דרייא
געווענדעט געגען אַבענד,
דרייא געווענדעט געגען מיט־
טאַג אונד דרייא געווענדעט
געגען מאָרגען, דאַז טייכבאַד
וואַר אָבען איבער דענזעלבען,
אונד איהרע הינטערטהיילע
וואַרען זעממטלך איינווערטס.
(כ״ו) דיא דיקקע וואַר איינע
האַנדברייטע, אונד דער ראַנד נאַך אַרט דעם קעלכראַנדעס איינער אויפֿבליהענדען ליליע.
ער קאָננטע צווייא טויזענד בת פֿאַססען. (כ״ז) געשטעללע מאַכטע ער צעהן אויס

ערץ

רש"י

באמצעיתו שכל רוחב כלי עגול באמצעיתו הוא: וקו שלשים באמה. זהו שאמרו כל שיש
בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח הקיפו שלשים ורחב עשר ומתוכו הוא מודד בערובין:
קומתו. עומקו ובדברי הימים הוא אומר שעשאו לרחיצת הכהנים לטבול בתוכו: (כד) ופקעים.
וכורת ביצין תרגם יונתן: מתחת לשפתו. בשלש אמות תחתונות שהיו מרובעות שכך שנינו בגמרא
דעירובין שלש תחתונות מרובעות ושתים עליונות עגולות ואי אפשר לך להפיל אלפים בת שהם
מאה וחמשים מקוה טהרה ארבעים אלא בענין זה כמו שפירשו רבותינו בעירובין ועליונות מרובעות
והתחתונות עגולות אי אפשר לומר דהא כתיב משפתו עגול סביב לכך הוא אומר בפקעים הללו עשר
באמה מקיפין את הים סביב שבמקום ריבועו (פא"ו ו') והקיפו ארבעים אמה עשר אמה
לכל רוח אבל במקום עיגולו אי אפשר לומר עשר באמה סביב: שני טורים. הפקעים יצוקים
ביציקתו הכל מוצק יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר יציקתן על ידי מסמרות או על ידי דבק
שקורין שולדור"א בלעז: (כה) וכל אחוריהם. של בקרים הללו: ביתה. אל תחת הים היו
אחוריהם פונים פנים שנים שבלפין לקראת שבדרום ושל מזרח כנגד של מערב: (כו) ועביו
טפח. שוליו ודופניתיו אלא שאצל פיו היו דק ומרוקע ומרודד כמעשה שפת כוס שעושין בו
ומצוייר פרח ושושן: אלפים בת. שהן אלפים סאים. שהבת שלש סאין שנאמר האיפה והבת
תוכן אחד להם נמצאו חמשים ומאה מקוה טהרה. הארבעים מאות מאה מקוואות. והעשרים
מאות חמשים מקוואות. ואף כשתחלוק הכל לפי מדה שעיערו חכמים אמה על אמה ברום
ג' אמות למקוה תמצאנה כן. ג' אמות מרובעות ומאה מקוואות ושתים העגולות חמשים
מקוואות שהמרובע יתר על העיגול רביעית. (ובדברי הימים ב' ד' ה') כתיב הים שלשת

אלפים

הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר נְחֹשֶׁת אַרְבַּע
בָּאַמָּה אֹרֶךְ הַמְּכוֹנָה הָאֶחָת
וְאַרְבַּע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְשָׁלֹשׁ
בָּאַמָּה קוֹמָתָהּ׃ (כח) וְזֶה מַעֲשֵׂה
הַמְּכוֹנָה מִסְגְּרֹת לָהֶם וּמִסְגְּרֹת
בֵּין הַשְׁלַבִּים׃ (כט) וְעַל־הַמִּסְגְּרוֹת
אֲשֶׁר׀ בֵּין הַשְׁלַבִּים אֲרָיוֹת׀ בָּקָר
וּכְרוּבִים וְעַל־הַשְׁלַבִּים כֵּן מִמָּעַל

ומתחת

ערץ. פיער עללען וואַר דיא לענגע איינעם יעדען גע־שטעללעס, פיער עללען דיא ברייטע אונד דרייא עללען דיא האֶהע. (כח) דיא אַרבייט דיעזער געשטעללע וואַר אַל־זאָ: זיא האַטטען לייסטען, דיעזע לייסטען וואַרען צווישען דען טרעפפען. (כט) אונד אַן דען לייכטען צווישען דען טרעפפען וואַרען לאֶווען־רינד־אונד כרובים־פיגורען, עבענ־זאָ אָבען אַן דען טרעפפען, אונד אונטערהאַלב דער לאֶ־

וועץ

רש"י

אלפים ופירשו רבותינו במדת היבש שהגודש היה שליש בבית הקיבול: (כז) ושלש באמה קומתה. של מכונה לבד קומת האופן (פירוש חוץ מן הכן גופה. יד האופן. היא החוכן) שהיא יושבת עליו אמה וחצי אמה וגובה המכונה אמה וחצי ארבע באמה אורך וגו״ר. האמה גובה היתה מרובעת אבל חצי האמה היתה עגולה שנאמר וברא המכונה חצי האמה קומה עגול סביב: (כח) *)מסגרות להם. ראיתי במשנה ארבעים ותשע מדות המסגרות כמין טבלאות: מסגרות להם. המסגרות מיד אופן ליד אופן ויד אופן הוא עץ התחוב בחוך האופן דנקב וקרוי איישי"ל בלע"ז. וארבעה האופנים במכונה מסגרות מכאן ומסגרות מכאן מארבע לדדין ובין זו לזו ארבע אמות רוחב ולמעלה סרני כמו נסרים מול המסגרות והשלבים כמן התחתונה לעליונה ומסגרות אחרונה בין השלבים כעין מלאכת כרעי המטה של בני כפר שאינן עגולים אלא פלע ללוד בהם אריות וכרובים. ואומר אני שהשלבים הללו כעין שליבות סולם כמין מקלות נחושת זקופין על המסגרות התחתונה בשנים ושלשה בין מקל למקל מסגרות קבועות משליבה לשליבה ויונתן תרגם שליבא: (כט) ועל המסגרות אשר בין השלבים. היו מצויירות צורות אריות צורות בקרים וכרובים: ועל השלבים כן. בסים להושיב הכיור עליו מלמעלה למסגרת אשר

על

*) פי׳ וזה מעשה המכונה מבעל צורת הבית נדפס בסוף הפרשה.

באור

שם. (כז) המכנות, ענוה תשכין על מעשה המכונות האלה, ואיהבי הנסתרות והנגלות התערבו בו להראות במה כחם גדול, ואני בעניי אודה ולא אבוש כי כמה נתוכים יש בזה לא באתי אל מלין קנם לדעת אותם ולהבינם הבנה ברורה אשר אין תבלול בעינה ואין ענן וערפל סביבה. קח נא את הפשוט מידי, קורא משכיל! במלין מעטות, ואת ביאור הענינים כפי העולה על רוחי, ואם תדע אורח נכון אשר לא יכרו בו לעדיך כמו במסלה אשר סלות לי, הואילה נא והודיעני את דרכיך, כי רק את האמת ולא קבלת דעתי תפלתי. מלת מכונות תורה בזה על כליה המיוחדים לכונן בהם את הכיורות. (כח) מסגרות, לוחות המדובקים בצלעות המכונה, ונקראו כן לפי שהם סובבים על המכונה ונראים כסוגרים אותה. השלבים, הם מעלות העולות מתחתית הסולם אל שפיה, והיו משולבים סביב למכונה, ובין שליבה ושליבה היו המסגרות מדובקים. (כט) אריות, תמונת אריות וכו׳. ועל השלבים כן ממעל, שיעורו וכן עשו גם על השלבים אשר ממעל למסגרות. ליות, תרגמתיו מענין לוית חן (משלי א׳ ט׳) שפירושו דבק חן, [רק שזה הוי״ו נראה ובזה הוא נסתר כמו שׁוֹלְתָּה ושוֹלְתָּה] ונראה היו הליות כמין בסים ומדובקים מתחת לאריות ולשאר

הצורות

וּמִתַּחַת לָאֲרָיוֹת וְלַבָּקָר לֹיוֹת
מַעֲשֵׂה מוֹרָד׃ (ל) וְאַרְבָּעָה אוֹפַנֵּי
נְחֹשֶׁת לַמְּכוֹנָה הָאַחַת וְסַרְנֵי
נְחֹשֶׁת וְאַרְבָּעָה פַעֲמֹתָיו כְּתֵפֹת
לָהֶם מִתַּחַת לַכִּיֹּר הַכְּתֵפוֹת
יְצֻקוֹת מֵעֵבֶר אִישׁ לֹיוֹת׃ (לא) וּפִיהוּ פ
מִבֵּית לַכֹּתֶרֶת וָמַעְלָה בָּאַמָּה
וּפִיהָ עָגֹל מַעֲשֵׂה־כֵן אַמָּה וַחֲצִי
האמה

ווען אונד רינדער וואַרען אַנ־
פיגונגען איים געפלאַטטעטער
אַרבייט. (ל) יעדעם געשטעללע
האַטטע פיער עהערנע ראַ־
דער, דאַצו עהערנע פלאַט־
טען, אונד דיא פיער וויג־
קעל איינעם יעדען (געשטעל־
לעס) האַטטען שולטערבלעט־
טער; אונטערהאַלב דעם וואַש־
בעקענס וואַרען דיא שולטער־
בלעטטער איינגעגאָססען,
אונד דער זייטע איינעם יע־
דען (ראַדעס) אַנגעפיגט.
(לא) דיא אָפפנונג (דעם גע־
שטעללעס) פאָם איננערן דעם קראַנצעס אויפווערטס וואַר איינע עללע האָך, דיעזע
אָפפנונג וואַר גערונדעט נאָך אַרט איינעם זיילענפוסעס, אַנדערטהאַלב עללען וויט.
אויך

רש"י

על ראשם: ומתחת לאריות ולבקר. המרוקמין על המסגרות שבין השלבים: ליות מעשה
מורד. ליות כמין זכר ונקבה מחוברין זה בזה: מעשה מורד. מרודין במין רידוד טס דק
ואין בולטין בעביו ולא מקוקים בשיקוע. ויונתן תירגם ליות מעשה מורד מדנק עובד כינוש
שולדו"ר בלע"ז: (ל) וארבעה אופני. שנים לפניה ושנים לאחריה כדרך העגלות הגדולות:
וסרני נחשת. יונתן תירגם נסרין דנחש הם הנסרים העליונים מול המסגרות: סרני. כמו
נסרים: וארבעה פעמותיו. של כן שעליהם: כתפות להם. בולטות למעלה מן הנסרים בזויות
הכן. ותחת הכיור היושב על הכן היו הכתפות יצוקות (ס"א ללמד שמתוך הכן היו הכתפות
יוצאות ביציקה אחת והכתפות מחזיקות לכיור שלא יפול למטה לתוכו של כן): מעבר איש
ליות. מצד כל אחד מן הכתפות הי' ליות של זכר ונקבה מלויירות: מעבר איש. כמו איש אל
אחיו האמורים בכרובים: (לא) ופיהו מבית לכותרת ומעלה באמה. ופיהו של כן יוצא מתוך פיה
של כותרת ועולה למעלה אמה גובה והכותרת היא הגג המכונה עשוי כמין כובע משופע מכל צדדיו
ובאמצע נקבעת נקב עגול אמה וחצי אמה רוחב בעגול וסביב אותו נקב כמין היקף מחילה חצי אמה
גובה סביב וכך מפורש למטה בענין שנאמר וברא׳ המכונה חצי אמה קומה עגול סביב והוא קרוי פי
הכותרת והכן מונח על אותו היקף ושולי הכן תקועין בתוך פי ההיקף ולמעלה הימנו הוא בולט אמה
וזהו שאמר כאן ופיהו מבית לכותרות ולמעלה באמה: ופיה עגול מעשה כן. ופיה של כותרת עגול
דוגמת כן העגול: אמה וחצי האמה. רחבה בעגול: וגם על פיה מקלעות. צורת פרקים:

באור

הכורות. (ל) וסרני, יונתן תרגם נסרין דנחש, הם הנסרים העליונים מול המסגרות,
וסרני כמו נסרים (רש"י) וכ"ת. פעמתיו, הם הזויות כמו שתרגם יונתן, וכן ת"א פעמותיו
בתורה (שמות כ"ה י"ב) זיויתיה. ונקראו פעמות לפי שהם נראים כמנעלי איש אשר יכן את
פעמי רגליו ללכת הלאה. אך אין הכוונה בזה על זויות האופנים, כי העיגול אין לו זויות
כ"א על זויות המכונות (ובא פעמותיו בכנוי זכר, אף כי מכונה שם נקבה הוא, כמו שבא
כן גם אצל יליע וכלע, עיין פרשה הקודמת פסוק י') וכן חוזר ואומר בפסיק ל"ד וארבע
כתפות אל ארבע פנות המכונות. מעבר איש, כל איש ואיש, ר"ל מעבר כל אחד
מהם, ובא איש אף כי לא מאדם ידבר כמו ויתן איש בתרו לקראת רעהו (בראשית ט"ו י')
ופניהם איש אל אחיו (שמות כ"ה כ'). ליות, בכתוב זה הוא תואר בינוני מנקי שלמ"ד,
מענין ונלוו גוים רבים, והיקיד לוָה תמור לוָה להבדילו מן לוה כסף. (לא) ופיהו, פי
המכונה

הָאַמָּה וְגַם־עַל־פִּיהָ מִקְלָעוֹת
וּמִסְגְּרֹתֵיהֶם מְרֻבָּעוֹת לֹא־
עֲגֻלּוֹת׃ (לב) וְאַרְבַּעַת הָאוֹפַנִּים
לְמִתַּחַת לַמִּסְגְּרוֹת וִידוֹת
הָאוֹפַנִּים בַּמְּכֹנָה וְקוֹמַת הָאוֹפַן
הָאֶחָד אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה׃
(לג) וּמַעֲשֵׂה הָאוֹפַנִּים כְּמַעֲשֵׂה
אוֹפַן הַמֶּרְכָּבָה יְדוֹתָם וְגַבֵּיהֶם
וְחִשֻּׁקֵיהֶם וְחִשֻּׁרֵיהֶם הַכֹּל מוּצָק׃
(לד) וְאַרְבַּע כְּתֵפוֹת אֶל אַרְבַּע
פִּנּוֹת הַמְּכֹנָה הָאֶחָת מִן־הַמְּכֹנָה

כתפיה

אויך אן דיעזער אֶפֿפֿנונג וואַ־
רען פֿערציערונגען, אונד איה־
רע לייסטען וואַרען פֿיער־
עקיג, ניכט רונד. (לב) דיא
פֿיער רֶאדער בעפֿאַנדען זיך
אונטערהאַלב דער לייסטען,
אונד דיא אַקסען דער רֶאדער
וואַרען אַם געשטעללע. דיא
האֶהע איינעס יעדען ראַדעס
וואַר איינע אונד איינע האַל־
בע עללע. (לג) אונד דיא בע־
אַרבייטונג דער רֶאדער וואַר
גלייך דער אַרבייט איינעס
(געוועֶהנליכען) וואַגענראַדעס;
איהרע אַקסען, איהרע נאַ־
בען, איהרע רייפֿען אונד איה־
רע שפייכען, אַללעס וואַר
גענאָססען. (לד) פֿיער שול־
טערבלעטטער וואַרען אַן דען
פֿיער ענדען איינעס יעדען
געשטעללעס; אויס (איינעם שטיקקע מיט) דעם געשטעללע וואַרען דיא שולטער־
בלעטטער.

רש"י

(לב) וארבעת האופנים למתחת למסגרות. שהמסגרות מיד אופן ליד אופן כמו שפירשתי: וידות האופנים. הוא עץ התחוב באופנים. וקורין איישי"ל בלע"ז: במכונה. דביקים מלוקים במכונה בליקה אחת: (לג) כמעשה אופן המרכבה. תרגם יונתן כעובד גלגלי מרכבה אופן בתוך האופן שתי וערב כמו שאמר ביחזקאל במרכבה גבוה: ידותם. איישי"ל בלע"ז: וגביהם. בוייל"ש בלע"ז הם הנקבים: וחשוקיהם, הם העגולים סביב שהוא קישורן: וחשוריהם. זרועות האופנים התחובים מגביהם לחשוקיהם שקורין ריי"ש בלע"ז: (לד) וד' כתפות. כמו שפירשתי למעלה וארבע

באור

המכונה, ובא פיהו בכנוי זכר כמו פעמותיו בפסוק הקודם, ובשמות רבים בל"הק המסומנים בסימן נקבה ומשתמשים לשני המינים, ושיעור הכתוב: פי המכונה (אשר הוכן למושב הכיור) התרומם מבית לכותרת (הסובבת את המכונה ממעל לה) ועלה למעלה בגובה אמה, והפה הזה היה עגול כמעשה עיגול של כן וכולל ברחבו אמה וחצי האמה, והיו גם על פי המכונה הזה מקלעות (כמו על המסגרות והשלבים) אך המסגרות אשר סביב למקלעות האלה לא היו עגולות כמשפט פי המכונה, כ"א מרובעות, כן נראה לי פשטות הכתוב כפי המכוון למערכת הבנין ולסדר הכתובים. ויש מן החכמים אשר יפרשו פיהו על הכיור (אף שאין זכר לו בכל מעשה המכונה זולתי דרך העברה בפסוק הקודם להודיע מלב הכתפות) ופיה על הכותרת, והבוחר יבחר. (לב) וידות, הקוטב והציר אשר עליו יסוב האופן יקרא יד, כי הוא כיד האוחזת באופן ומקיפתו סביב. (לג) וגביהם, גב הוא הטבור אשר ממנו יצאו קני האופן, והוא כעין כפה עגולה הנקראת ג"כ גב (למעלה ו' ט'). וחשקיהם, המעגלה המקפת את האופן ובו תדבק נקראת בשם זה, כי הוראת חשק בכללו על הדביקות והאחיזה בענין מה, בין אם הוא מפאת הנפש או מפאת הגוף. וחשריהם, הם הקנים המתאספים יחד בטבור האופן (כי חשר שיעורו אסיפה כמו חשרת מים) ויוצאים ומתפשטים ממנו אל מול המעגלה. (לד) מן המכנה, מעשת אחד עם המכונה היו הכתפות מוצקים,

כְּתֵפֶיהָ׃ (לה) וּבְרֹאשׁ הַמְּכוֹנָה
חֲצִי הָאַמָּה קוֹמָה עָגֹל סָבִיב וְעַל
רֹאשׁ הַמְּכֹנָה יְדֹתֶיהָ וּמִסְגְּרֹתֶיהָ
מִמֶּנָּה׃ (לו) וַיְפַתַּח עַל־הַלֻּחֹת
יְדֹתֶיהָ וְעַל וּמִסְגְּרֹתֶיהָ כְּרוּבִים
אֲרָיוֹת וְתִמֹרֹת כְּמַעַר־אִישׁ
וְלֹיוֹת סָבִיב׃ (לז) כָּזֹאת עָשָׂה אֵת
עֶשֶׂר הַמְּכֹנוֹת מוּצָק אֶחָד מִדָּה
אַחַת קֶצֶב אֶחָד לְכֻלָּהְנָה׃
(לח) וַיַּעַשׂ עֲשָׂרָה כִיֹּרוֹת נְחֹשֶׁת
אַרְבָּעִים בַּת יָכִיל ׀ הַכִּיּוֹר הָאֶחָד
אַרְבַּע בָּאַמָּה הַכִּיּוֹר הָאֶחָד כִּיּוֹר

מסגרותיה קרי

אחד

בלעטטער. (לה) אָבען אַם געשטעללע וואַר איינע ער. האָהונג פֿאָן איינער האַלבען עללע, רינגםהערום גערונדעט. אונד אָבען אַם געשטעללע וואַרען אויך דיא אַקסען אונד לייסטען אויס (איינעם שטיקקע איט) דעמזעלבען. (לו) אין דיא פּלאָטען דער אַקסען אונד לייסטען שניטט ער כרובים-לאָווען, אונד פּאַלם-פיגורען, דיא דען עקקען איי-נער יעדען (לייסטע) רינגס-הערום אַנגעפּיגט וואורדען. (לז) זאָ מאַכטע ער דיא צעהן געשטעללע; אַללע האַטטען איינערלייא גוס, איינערלייא מאַאס, אונד איינערלייא פֿאָרם. (לח) ער מאַכטע צעהן עהערנע בעקקען, איין יעדעס בעקקען פֿאַסטע פֿירציג בת. איין יעדעס בעקקען האַטטע פֿיער עללען, אונד איין בעקקען קאַם אויף איין יעדעס

גע=

רש״י

פעמותיו כתפות להם ולא שנאן כאן אלא לומר מן המכונה כתפיה: (לה) חצי האמה קומה עגול. היא מחילה כמו שפירשתי למעלה שהוא סביב הנקב והאמה מרובעת: ועל ראש המכונה ידותיה. הם סרני הנחשת האמורים למעלה: ומסגרותיה ממנה. מסגרות התחתונות הולקו עמה ולא שחיברן לאחר כן: (לו) ויפתח על הלוחות ידותיה ועל מסגרותיה. התחתונות על שניהם פתח וחקק כרובים אריות (ותמרות סא״א): כמער איש וליות. פתח סביב בזכר ונקבה החבוקים בזרועותיהן כן פירשו רבותינו: כמער. לשון אחיזה ודיבוק כזכר המעורה בנקבה ופירשו איש ולויותו. ולפי משמעותו ליות לשון דיבוק שולדור״א בלע״ז כמו לוית היו שם עשויות כמערת איש והמערה כמו שפירשנו: (לז) מוצק אחד. כשם שיצק את הראשונה כן יצק את כולם: (לח) ויעש י׳ כיורות. כתוב בדברי הימי׳ (ב׳ ד׳ ו׳) את מעשה העול׳ ידיחו בם. וא״ר כיורו׳ הן הן סירו׳ במה דאת אמר בכיור את נעלים וגו׳

וכן

באור

לא שנדבקו בו מעשה ליות. (לה) ובראש, שיעורו ובראש המכונה עוד עלתה הגבהה מיוחדת בת חצי אמה, והיתה עגולה סביב, ומקומה לדעתי בתוך פי המכונה ממקום הכותרת ולמעלה, וכאשר נתנו את הכיור אל פי המכונה, הורידו אותו חצי האמה עד ההגבהה ההיא ושם הושיבוהו. (לו) הלחות, שם נסמך כה״א ע״ד ואת המזבח הנחשת (מ״ב ט״ז י״ד) ושיעורו לוחות יסודותיה. כמער איש, פי׳ הרלב״ג כענין ממערה גבע (שופטים כ׳ ל״ג) כלומר בקלה כל איש ואיש מהם. וליות, וי״ו לחיבור הנושא עם הנשוא כמו בפרשה הקודמת (פסוק ל״ב) ראה מש״ש, ושיעור הפסוק, בקלה כל אחד היו האריות והתמרות ליות סביב, וליות הוא תואר בינוני כמו בפסוק למ״ד עיי״ש. (לז) מוצק, ר״ל מפאת יציקת המתכת ומפאת כמות הנקושת ומפאת כורת המלאכה היו כל המכונות שוות.

לע״ר

אֶחָד עַל־הַמְּכוֹנָה הָאַחַת לְעֶשֶׂר
הַמְּכֹנוֹת׃ (לט) וַיִּתֵּן אֶת־הַמְּכֹנוֹת
חָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִיָּמִין
וְחָמֵשׁ עַל־כֶּתֶף הַבַּיִת מִשְּׂמֹאלוֹ
וְאֶת־הַיָּם נָתַן מִכֶּתֶף הַבַּיִת
הַיְמָנִית קֵדְמָה מִמּוּל נֶגֶב׃
(מ) וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת
וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת
וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃ (מא) עַמֻּדִים
שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־
רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת
שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת
הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
הָעַמּוּדִים׃ (מב) וְאֶת־הָרִמֹּנִים
אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת
שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה
הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי

גלת

געשטעללע פֿאָן דען צעהן גע=
שטעללען. (לט) פֿינף גע-
שטעללע זעטצטע ער צור
רעכֿטען זייטע דעם הויזעס
אונד פֿינף צור לינקען זייטע
דעם הויזעס; דאַז טויכֿבאַד
אַבער זעטצטע ער אַן דיא
רעכֿטע זייטע דעם הויזעס
זיד=אֶסטליך. (מ) חירום מאַכֿ-
טע דיא טאֶפּפֿע, דיא שוי-
פֿעלן אונד דיא בעקען, זאָ
פֿאָללענדעטע הירם דאַז גאַנ-
צע ווערק, וועלכֿעס ער פֿיר
דען קאֶניג שלמה צו מאַכֿען
האַטטע אים טעמפעל דעס
עוויגען. (מא) זיילען וואַרען
צוויא, רונדע קנייפֿע אָבען
אויף דען זילען צווייא, גיט-
טער=ווערקע צווייא, צור בע-
דעקקונג דערביידען רונדען
קנייפֿע אָבען אויף דען זיילען.
(מב) גראַנאַטאֶפּפֿעל וואַרען
פֿיערהונדערט צו דען ביידען
גיטטערווערקען, אימּמער
צווייא רייהען גראַנאַטאֶפּפֿעל
צו איינעם גיטטערווערק,
צור בעדעקקונג דער ביידען
רונ-

רש"י

וכן והכה בכיור (שמואל א' ב'): (לט) על כתף הבית. כנגד כתף הבית הימנית: מכתף הבית הימנית. משוך מצד הדרום לצד צפון וזהו קדמה מול נגב מקצוע מזרחית צפונית כנגד האויר שבין כותל צפוני של בית לצד כותל העזרה וכל צפוני קרוי ממול נגב משוך ומרוחק מן הדרום ואין מול וממול שוין בפתרון: (מ) ויעש חירום וגו'. יש ספרים כתוב הכיורות אומר אני הן הן סירות כמה דאת אומר כיור אש בעצים (זכרי' י"ב ו') וכן והכה בכיור: הכיורות. של נחושת לדשן את המזבח: היעים. מגרפות של נחושת שקורין וודי"ל בלע"ז לחתות בהן דשן בתוך הסירות: (מב) שני טורים

באור

לעשר המכונות, למ"ד הכללי וטעמו כן עשו לכל עשר המכונות. (מ) ויעש, מפה עד פסוק נ"א הוא מונה מספר לכל הכלים יחד, ופסוק זה בא גם בדה"ב (ד' י"א ב"ג) באה

מז"ם

גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָעַמּוּדִים׃ (מג) וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת
עֶשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־
הַמְּכֹנוֹת׃ (מד) וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד
וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת
הַיָּם׃ (מה) וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־
הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־
הַכֵּלִים הָאֹהֶל אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם
לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת
מְמֹרָט׃ (מו) בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם
הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין
סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן׃ (מז) וַיַּנַּח
שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב
מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל
הַנְּחֹשֶׁת׃ (מח) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת
כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת
מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר
עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב׃ (מט) וְאֶת־

רונדען קנייפע אָבען אייף דען זיילען. (מג) געשטעללע וואַרען צעהן אונד בעקקען צעהן, דיא אויף דען געשטעללען וואַרען. (מד) דאַז איינע טייכבאַר, אונד צוועלף רינדער אונטער דעם טייכבארע. (מה) אונד דיא טאָפּפע, דיא שויפעלן, דיא בעקקען אונד אַללע יענע געראַטהע וועלכע חירם דעם קאָניגע שלמה געמאַכט האַטטע, וואַרען אוים גלענצענדעם ערץ. (מו) אים קרייזע דעם ירדן ליעס זיא דער קאָניג גיעסען, אין דער דיכטען ערדע צווישען סכות אונד צווישען צרתן. (מז) אַללע דיעזע געראַטהע ליעס שלמה אויפשטעללען; דערען געוויכט דעם קופפערס, יוועגען גאַר צו גראָסער מענגע, ניכט ערפּאָרשט ווערדען קאָננטע. (מח) אונד אַללע געראַטהע דיא אים הויזע גאָטטעס וואַרען דען גאָלדנען אַלטאַר, אונד דען טיש וואָרויף דאַז שויאברָאָד וואַר, מאַכטע שלמה עבענפאַללס אוים גאָלד

האלה קרי

ר ש " י

רמונים. מלא רמונים נטור פרוזים בשרשרות: (מו) ילקם. התיכם והליקם כתבניתם: במעבה האדמה. בעובי גרגישתא: (מז) וינח שלמה. מלשקול את משקל הכלים האלה מרוב מאד וחדל

באור

מש"ג. (מג) עשר, כן הוא נכון ובדה"ב (שם י"ד) בא תמורתו עשה מה שאין לו סדר נאות באמצע הסכום כמו שהעירותי שם. (מה) ממרט, מרט ענינו עקירת שום ענין מיסודו, ויאמר בפרטות על לטישת המתכת מכל סלודה עד אשר יזהיר ויבריק לעין ויזוקק מכל סלאה וכתם, ובדה"ב (שם ט"ז) בא תמורתו נחושת מרוק, והענין אחד, כי גם מרק ענינו צירוף ונקיון כמו ומרק ושטף במים. (מו) במעבה, באדמה העבה אשר שם, כי לא מכל עפר ומכל אדמה יצא מוצק טהור ונקי, כי הקרקע העומדת ללקת בתוכה צריכה להיות ממין חמר עב וטוב למען יחזק החרט ולא יבקע, ולזה בחרו באדמת ככר הירדן המוכשרת למלאכה זאת מכל כד. ותחת מעבה נראה בז"הי עבי במשקל ארמי. צרתן, בדה"י שם

הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ ר
מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר
וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקַחַיִם זָהָב׃
(נ) וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת פ
וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר
וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי
לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת
לַהֵיכָל זָהָב׃ (נא) וַתִּשְׁלַם כָּל־
הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־
קדשי

גאָלד. (מט) דיא לייכטער,
פֿינף רעכטס אונד פֿינף
לינקס פֿאָר דעם דביר (אַלֿ-
לערהייליגסטען הייליגטהום), וואַ-
רען פֿאָן געדיגענעם גאָלדע,
דיא בלומען דיא לאַמפּען
אונד דיא ליכטשערען, וואַ-
רען עבענפֿאַללס פֿאָן גאָלד,
(נ) דיא שאַאלען, דיא מעס-
סער, דיא בעקען, דיא לאֶפּ-
פֿעל אונד דיא פֿאַננען וואַ-
רען פֿאָן געדיגענעם גאָלדע,
אונד דיא אַנגעלן, זאָוואָהל
צו דען טהירען דעם איננער-
סטען טעמפעלס, נעהמליך
דעם אַללערהייליגסטען, אַלס
אויך צו דען טעמפעלטהירען
אַם היכל (הייליגען געמאַכע), וואַרען פֿאָן גאָלד. (נא) זאָ וואַרד פֿערטיג דאַז גאַנצע
ווערק, דאַז דער קאֶניג שלמה געמאַכט פֿיר דען טעמפעל דעם עוויגען, שלמה
בראַכ-

רש"י

לספור משקלם: (מט) חמש מימין וחמש משמאל. אי אפשר לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח אם כן מכינו מנורה בלפון והתורה אמרה על ירך המשכן תימנה אלא של משה באמצע חמש מימינה וחמש משמאלה: והפרח. של מנורה: והנרות. בזיכין שנותנין בהן השמן והפתילה: והמלקחים. שמרימין בהן את הפתילה מתוך השמן: (נ) והסיפות. כלי של מיני זמר הוא וכן מזמרות: והמזרקות. לקבל דם: והכפות. לבזיכי לבונה: והמחתות. לחתות בהן תרומת הדשן וגחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטורת: והפתות. מפתחות שמעתי שמפתחין בהם את המנעול: לדלתות הבית. שהוא קדש קדשים: לדלתי הבית. שהוא להיכל כל פתחותיהן היו זהב: (נא) את קדשי דוד אביו. מה שנשאר מכסף וזהב שהקדיש אביו. ומדרש אגדה שלא
רלה

באור

פסוק י"ז נאמר לרדתה, עיין מש"ש על זה. (נ) והספות, מזרקים קטנים והיחיד מן הדם אשר בסף, והנה ספה וספף ואסף יורו שלשתם על הקנין, ומזה סף על הכלי שאוספים לתוכו את המשקים. והמזמרות, סכינים או כלים אחרים לחתוך בהם ומענין כרמך לא תזמור (ויקרא כ"ה ג'). והמזרקות, אגנות שהיו זורקים את הדם מתוכם, והונח אח"כ גם לשאר אגנות כמו מזרקי יין (עמוס ו' ו'). והכפות, כלים כפופים לפנימה, כמו שנקרא גם בית הקיבול של היד כף מטעם זה. והמחתות, לחתות בהם גחלים. סגור, עיין פרשה הקודמת פסוק כ'. והפתות, צירי הדלתות, ונקראו פתות מענין פתח שפתיו (משלי ח' ו') שציורו פותח כי עליהם תפתח הדלת. (נא) את קדשי דוד, עיין רש"י ז"ל ובפשוט נראה כי כמו שהכין דוד אוצרות לבנין הבית, כן הכין גם סגלה מיוחדת אשר תעמוד למשמרת בגנזי המקדש לימים הבאים, כנאמר בדה"א (כ"ט ב'—ג') ובכל כחי הכינותי לבית אלקי הזהב לזהב והכסף לכסף וגו' ועוד ברצותי בבית אלקי יש לי סגלה נתתי לבית אלקי למעלה מכל הכינותי לבית הקודש ע"כ, וכן נזכרו קדשים האלה פעמים רבות בימי המלכים שאחרי שלמה, ולזה אמר פה הכתוב כי אחרי שבנה שלמה את הבית, הביא את קדשי אביו
אשר

בראכטע אויך וואס דוד זיין פאטער געהייליגעט, דאז זילבער, דאז גאלד אונד דיא געראטהע, (דוועם) גאב ער אין דיא שאטצקאממערן דעם גאטטעסהויזעס.

קָדְשֵׁי ׀ דָּוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה׃

אז

רש"י

רלה שלמה לתת מאוצרו הקדש לבנין הבית. ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרין לפי שהיה יודע שסופו ליחרב שלא יהו העכו"ם אומרי' קשה ירחם שלקחו נקמתם מן הבית שנבנה מן גזילות וחבלות שגזל מהם דוד וי"א כך אמר שלמה רעב היה בימי אביו ג' שנים שנה אחר שנה והיו לו לבזוז ההקדשות הללו להחיות בהן עניי ישראל:

פירוש מבעל צורת הבית וזה מעשה המכונה

עשה ארבעה אופני נחושת שנאמר וארבעה אופני נחשת למכונה האחת בצורת עגלה גדולה וקומת האופן האחד אמה וחצי אמה. ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה אופן בתוך אופן למען יוכל להוליכם אל אשר יהיה הרוח והרצון להוליכם שמה יוליכם מבלי שיצטרך להסבם אנה ואנה. והמרחק שמאופן לאופן ממזרח למערב ארבע אמות וכן מצפון לדרום שהוא מרובעת לא ארוכה כעגלות שלנו וזהו שאמר ארבע באמה ארך המכונה האחת וארבע באמה רחבה מקצ עב וארוך נתחב בשני האופנים שממזרח למערב הצפונים. וכן כמו ואותן האופנים שבתוך אלו היה מקצ נתון ונתחב בשנים מהם שמצפון לדרום המזרחיים וכן בשנים המערביים ואלו המקצו' קראם הכתוב ידות זהו שאמרו וידותיהם. ופי' וגביהם הוא מרכזי האופנים שבתוכם סובבים המקלות הללו ויקראים גב לפי שהוא הגובה שבאופן בשכבו על הארץ וכן כל מרכז העיגול היא הגיבה שממנו לפי שכל הבדדין נמשכין מעמו. ופירש וחשוקיהם הם העיגולים החצונים שמקשר חישוריהם שהם העצים הדקים כמין זרועות הנתחבים ונתונים מגב לחישוק והוא מלשון וחשוקיהם כסף (שמות כ"ז י') והוא הגלגל המגלגל על הארץ ורגילין לעשות סביבו ברזל עגול ונקרא בלשון המשנה בפרק י"א דכלים סובב של גלגל ובאן לא היה צריך לסובב לפי שהוא כולו מנחושת. ומסגרות פי' כמין טבלאות עשוי להם על סידות לארבע רוחות בריבוע וזהו שאמר ומסגרותיהם מרובעות לא עגולות והם סוגרים העגלה מארבע רוחותיה לפיכך נקראו מסגרות. ועל המסגרות הללו נסרים מנחושת קראם הכתוב סרני נחושת והיא מלה מסורסת ועליהם כלו מכחון ולא על גבם עשויה כמין שליבו' סולם ומבין שליבם לשליבה מסגרות ועליהם כורת בקר וגו'. והיו הנסרים עולים מעל המסגרות עד כנגד קומת האופנים ומשופעים והולכים כבובע וכמין כיסוי שבעגלות לבים עד בואם כנגד קומת האופן ושם נמשכין זה אל זה עד שמכסין אותו זולת באמצעו למעלה אינן מכסין אבל יש בהם נקב עגול רוחב עיגולו אמה וחציו הכיסוי הזה נקרא כותרת והנקב שבו פי הכותרות וזהו שאמר ופיה עגול מעשה כן אמה וחצי האמה. וסביב זה הנקב עולה מחילה בגובה חצי אמה וזהו שאמר ובראש המכונה חצי אמה קומה עגול סביב. ובתוך המחילה הזאת נכנס ונתחב הכן שהוא כלי קבול המקבל הכיור כשהכיור תחב בכן והכן בתוך מחילה זו שעל העגלה והכן בתחתונה הוא עגול בחצי האמה כשיעור גובה המחילה שעל הנקב העגול שבמכונה למעלה ועולה הכן על המחילה הזאת אמה וזה מה שאמר ופיהו מבית לכותרת מעלה באמה. ומעתה יש לנו שלש אמות קומת המכונה שהאופן אמה וחצי והמחילה העגולה חצי אמה ואמה יולא גובה הכן מעליה והאמה הזאת היא מרובעת ולו ארבע כתפות בארבע פינותיו וזהו שאמר וארבע כתפות על מכונה האחת מן המכונה כתפיה לפי שהכיור הוא למטה בשפולו משופע שיכנוס לתוך הכן וכדי שלא יכול אל תוכו יותר משיעור הגדלה. לכך נעשו אלו הכתפות שישאו ויסבלהו: עד כאן לשון בעל צורת הבית.

באור

אשר הכין למשמרת אל בית ה'. נתן, לפי שהפסיק בכמה שמות אחרי הפעל ויבא, לזה הזכיר עוד הפעם את נשוא המאמר, אך החליפו בפעל נתן שענינו אחד עם ויבא. גם יש לפרש ויבא (לבית ה') את קדשי דוד וגו' ואת הזהב, וכן נתן את הכלים באוצרות בית ה'. ובזה תמו דברי ביאורי על מלאכת בנין הבית, אשר יואל אלוה לבנותו במהרה ולהראותינו בתפארת עוז אנ"יר.

ח (א) אז יקהל שלמה את־זקני
ישראל ואת־כל־ראשי
המטות נשיאי האבות לבני
ישראל אל־המלך שלמה
ירושלם להעלות את־ארון
ברית־יהוה מעיר דוד היא ציון:
(ב) ויקהלו אל־המלך שלמה
כל־איש ישראל בירח האתנים
בחג הוא החדש השביעי:
(ג) ויבאו כל זקני ישראל וישאו
הכהנים את־הארון: (ד) ויעלו

ח (א) דאמאלס פערזאממעלטע שלמה דיא עלטעסטען פאן ישראל, אללע הייפטער דער שטעממע זאממט דען פאמיליענפירשטען דער קינדער ישראל צו (זיך) דעם קעניגע שלמה, נאך ירושלים, אום דיא בונדעסלאדע דעם עוויגען העררים צו פיהרען אויס דער שטאדט דוד'ס, דאז איזט ציון. (ב) אללע מעננער פאן ישראל פערזאממעלטען זיך ביים קעניגע שלמה אים מאנאטע איתנים (געגענווערטיג תשרי גענאננט) צום פעסטע, דאז איזט אים זיעבענטען מאנאטע. (ג) דא קאמען אללע עלטעסטען ישראל'ס, אונד דיא פריעסטער טרוגען דיא לאדע. (ד) זיא פיהרטען דיא

רש"י

ח (א) נשיאי האבות לבני ישראל. של בני ישראל: מעיר דוד. שנתנו שם דוד כשהביאו מבית עובד אדום: (ב) בירח האתנים. תרגם יונתן בירחא דעתיקיא דקרן ליה ירחא קדמאה בזמנא וכען הוא ירחא שביעאה מזמינתא ת״ה וכתיב בניסן שהוא ראש חדשים נקרא תשרי שביעי

באור

ח (א) אז יקהל, כבר אמרתי פעמים כי אחר מלת אז יבוא לרוב הפעל בעתיד אם גם המובן על העת שעברה. אולם אם זכרוני נאמן לי יהיה זה אך אם הפעל בנסתר אבל במדבר ונוכח יבא על נכון בעבר כמו מאז באתי (שמות ה' כ"ג) אז אמרתי (תהלים מ' ח') אז הייתי בעיניו (שיר השירים ח' י') וכדומה. נשיאי האבות, לדעת המפרשים המה ראשי המטות בעצמם ובא כן רק ליתר באור, ויותר נראה כי נחסר וי"ו העטוף ונשיאי האבות המה נשיאי בתי אבות שהם רק ראש למשפחה ולא לשבט, כמו ונשיא בית אב למשפחת הקהתי (במדבר ג' ל'), וכן נשיא בית אב לשמעוני (שם כ"ה י"ד), שפירש רש"י שם אחד מחמשה בתי אבות שהיו לשמעון. (ב) בירח האיתנים, רבו המפרשים בבאור השם הזה, חז"ל אמרו שנולדו בו איתני עולם האבות, וי"מ לפי שיש בו מועדים היותר עצומים בקדושה ובמעלה כיום תרועה ויום הכפורים, ולאנס געזעניוס דרך אחרת בזה עיין ספר המלים שלו ערך איתן, ולדעתי הנכון כדעת הריק"ם שהביא הרד"ק שנקרא כן בעבור שאוספים בו כל תבואת השדה (עיין שרשים שרש אית), ואולי הוא נגזר מן את שהוראתו כלי שחופרין בו האדמה, והוא אחד מכלי האחריש, וידוע כי אם עבר קיץ כלה קציר חורשין ועודרין את פני האדמה לצורך הזריעה בחורף, ונקרא בעבור זה החודש הזה האתנים, הנ"ן והיו"ד המה ליחס, כמו אדמוני והמ"ם לרבים ויו"ד הרבוי נפלה כדרכה. בחג, הנכון לדעתי שהבי"ת תשמש כאן, במקום הלמ"ד כדרכה לפעמים (עיין מכלול לרד"ק בשמוש הבי"ת), והכוונה שהיו נאספים שם לחוג את חג הסוכות וגם את חג חנוכת הבית, ומלת בחג הוא בעין מאמר מוסגר. (ד) ויעלו, מתורגם (פיהרען) ולא (הערויפפיהרען), עיין הקדמה לדברי הימים (כ"ב ע"א):

אהל

אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל
וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃
(ה) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת
יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי
הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר
לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃
(ו) וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־
דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ
הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי
הַכְּרוּבִים׃ (ז) כִּי הַכְּרוּבִים
פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן
וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־
בַּדָּיו מִלְמָעְלָה׃ (ח) וַיַּאֲרִכוּ

הבדים

לאַדע דעם עווינגן אינד דאַז
שטיפֿטסצעלט אונד אַללע
הייליגען גערעטהע, דיא אים
צעלטע וואַרען; דיא פריע־
סטער אונד דיא לוים (כעהניך)
פֿיהרטען דיעזעלבען. (ה) אינד
דער קעניג שלמה אונד מיט
איהם דיא גאַנצע געמיינדע
ישראל דיא זיך צו איהם פֿער־
זאַמעלט האַטטע, וואַרען
פֿאָר דער לאַדע, אָפּפֿערטען
שאַאפֿע אינד רינדער, דיא נ׳
ניכֿט צו צעהלען אונד ניכֿט צו
בערעכֿנען וואַרען פֿאָר מעננע.
(ו) דיא פריעסטער בראַכֿטען
דיא בונדעסלאַדע דעם עווינגען
אַן איהרען אָרט, אין דען דביר
דעם טעמפעלס, אַלזאָ אין
דאַז אַללערהייליגסטע, אונ־
טער דיא פֿליגעל דער כרובים.
(ז) דען דיא כרובים האַטטען
אויסגעברייטעטע פֿליגעל אי־
בער דען אָרט דער לאַדע, אינד ר״ה
בעדעקטען זאָ דיא לאַדע אונד
איהרע שטאַנגען אָבענאויף.
(ח) דיא שטאַנגען מאַכֿטען זיא

רש"י

שביעי: (ד) ואת אהל מועד. שעשה משה וגנזו שלמה משנבנה בית ראשון כמו ששנינו בתוספתא דסוטה: אשר באהל. אשר נטה דוד לארון: (ו) כנפי הכרובים. אותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע ואין אלו כרובים של כפורת שעל הארון: (ז) אל מקום הארון. מקיר אל קיר

כמו

באור

אהל מועד, הוא האהל שעשה משה, ולדעת חז"ל גנזו שלמה עם כל כליו בעליות המקדש. הכהנים והלוים, הכהנים העלו את הארון והלוים את כליו (רד"ק ורלב"ג), ובד"הי (ב' ה' ד') נאמר וישאו הליים את הארון, ואמרו המפרשים כי שיעורו גם שם הכהנים, כי מצינו במקומות מה שנקראו כהנים לוים, גם כא שם העלו הכהנים הלוים בלא וי"ו המחבר, וזה ראיה למה שאמרתי בבאורי לספר יהושע (ג' ג') שאם יבוא הכהנים הלוים אין הכוונה כמו שהבינו המפרשים הכהנים שהם מבני לוי, אך שיובן במסרון וי"ו ע"ש. (ו) כנפי הכרובים, הם הכרובים שעשה שלמה ועמדו בארץ, אבל הכרובים של משה היו בשתי קצות הכפרת, וגם המה היו תחת הכרובים של שלמה (מדברי הרלב"ג). (ח) ויארכו, יש מחלוקת בין

המפרשים

הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־
הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא
יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ (ט) אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי
לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם
מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה
עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ (י) וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים
מן

זאָ לאַנגע, דאַס דיא ענדען
דער שטאַנגען פאָם הייליג־
טהומע פאָר דעם דביר געזע־
העין וואורדען, דאָך וואַרען זיא
ניכט זיכטבאַר פאָן אויסען,
אונד בליעבען דאַזעלבסט ביז
אויף דען הייטיגען טאַג.
(ט) ניכטס וואַר אין דער לאַ־
דע אַלס דיא ביידען שטיינער־
נען טאַפעלן, וועלכע משה
אַם חורב היניין געלעגט, אַלס
דער עוויגע זיך פערבאַנד מיט
דען קינדערן ישרא׳ס בייא איה־
רעם אויסצוגע אויס מצרים.
(י) אַלס דיא פריעסטער אויס

רש״י

כמו שאמר למעלה בענין: (ח) ויראו ראשי הבדים. בפרוכת שכנגד הפתח באמה טרקסין יכול יהיו מקרעין בה ויוצאין ת״ל ולא יראו החוצה הא כיצד דוחקין ובולטין כעין שני דדי אשה כענין שנאמר בין שדי ילין (שיר א׳ י״ג): (י) בצאת הכהנים מן הקדש. הכהנים שנשאו הארון בדביר כשיצאו שרתה שכינה

באור

המפרשים אם אלה הבדים הם המה של משה ורק היו מושכין אותם עתה לחוץ לצד פניו, כי לא צריכין עוד לשאת בהם או שעשה שלמה בדים אחרים גדולים מאותם של משה, והטעם כי רצה שילך הכהן הגדול ביניהם בבואו אל הקדש פנימה ולא יפנה אנה ואנה (עיין רד״ק בשרשים והרדי״א כאן). והנה אם גם אין ספק כי שרש ארך גם בהפעיל לפעמים הוא עומד, כי אף אם נסכים לדברי הרד״ק בשרשים שאמר, כי האריך ימים איננו כמו שחשבו רבים בודד אבל ה״א עובר כמו הימים יאריכון אותך שאם הי׳ עומד צריך לבוא ביחס הלמ״ד כמו כי ארכו לו שם הימים (בראשית כ״ו ח׳), [אבל אין מזה ראיה מוכרחת, כי מלת לו שם הוא רק כמו לך לך לאי לך וכדומה], הלה מלינו ובהאריך הענן (במדבר ט׳ כ״ב) ושם בודאי עומד, בכל זאת נראה שכאן הוא יוצא כדעת כל המפרשים, ומתרגום יונתן שהעתיק וַאֲרִיכוּן בקל ולא וְאוֹרִיכוּן באַפְעֵל אין להביא ראיה שהרי מלינו גם להיפך כי יַאַרְכוּ הימים (יחזקאל י״ב כ״ב) תרגם ויורכון יומיא, ושם אין ספק שהוא עומד ובכל זאת תרגם באַפְעֵל רק שהשמיט האל״ף וא״כ אין לסמוך בזה על עדותו. ולא יראו החוצה, בהיכל כי הי׳ רק על פני הדביר. (ט) אין בארון, כתב הרד״ק ז״ל: וזה לראיה שלא היו בו לא שברי לוחות ולא ס״ת, וארון שבו ס״ת נראה שנתנו באוצר בית ה׳ עם אהל מועד עכ״ל, ולא הזכיר הרב לצלנת המן ומטה אהרן, לפי שלדעתו לא היו אלה מונחים בארון רק לפני הארון, וכן פסק הרמב״ם בהלכות בית הבחירה (פ״ד) ע״ש, והנה נטה הרד״ק אחרי ר׳ יהודה בר אלעאי (שקלים דף ט׳) שאמר כי שתי ארונות היו, והרלב״ג אמר וז״ל: זה לא ישלול שלא היו בארון הדברים שנזכרו בתורה כמו צנצנת המן ומטה אהרן, אך שלל בזה שלא היה מן התורה רק עשרת הדברים (המה שני לוחות האחרונים, וגם הראשונים והם שברי לוחות כנ״ל דעתו) כי הם מקיפים כל התורה והוא כדעת רבנן שם שלא היה רק ארון אחד, לא באר לנו הרלב״ג איה מקום ספר התורה אם היה (כדעת קצת מחז״ל) דף יוצא מהארון ששם היה ספר התורה מונח, או שגם הוא הסכים לדעת הרד״ק בזה כי נתנו אותו באוצר בית ה׳, וכמו שהביא הרד״ק ראיה לדבריו מס״ת שמצא חלקיהו הכהן, ואין להאריך בזה. אשר כרת, הרי זה מקרא קצר ושעורו עליהם

מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית
יְהוָה׃ (יא) וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים
לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־
מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה׃
(יב) אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר
לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל׃ (יג) בָּנֹה בָנִיתִי
בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ
עוֹלָמִים׃ (יד) וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־
פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד׃
(טו) וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִד
אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר׃ (טז) מִן־
הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־
בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם

ואבחר

דעם הייליגטהומע נינגען, דאַ ערפיללטע דאַז געוועלקע דען טעמפעל דעם עוויגען. (יא) אונד דיא פריעסטער קאָננטען זיך ניכט הינשטעללען צום דיענסטע פאַר דעם געוועלקע, דען ערפיללט האטטע דיא הערליכקייט דעם עוויגען דאַז גאָטטעסהויז. (יב) דאַ שפראַך שלמה: עוויגער! דער דוא עס אויסשפראַכסט אים געוועלקע צו טהראָנען! (יג) איך האַבע געבויעט איין וואָהנהויז דיר צו עהרען, איינען אָרט צו דיינער רעזידענץ אין עוויגקייט. (יד) דאַן וואַנדטע דער קעניג זיין געזיכט, אונד זעגנעטע דיא גאַנצע פערזאַממלונג ישראל'ס. אונד דיא גאַנצע פערזאַממלונג ישראל'ס וואַר געגענווערטיג; (טו) אונד ער שפראַך: געלאָבעט זייא דער עוויגע גאָטט ישראל'ס, דער עס מינדליך אויסגעשפראָכען צו מיינעם פאַטער דוד, אונד מיט זיינער מאַכט עס אויך ערפיללטע! ער שפראַך נעהמליך: (טז) זייט דעם טאַגע, דאַ איך הערויס געפיהרט האַבע מיין פאָלק ישראל אויס מצרים, ערוועהלטע איך קיינע שטאַדט אויס

רש"י

שכינה בהיכל: (יב) אז אמר שלמה. כשראה הענן אמר עתה רואה אני שהשכינה שורה בבית שבניתי שהרי כך הבטיח לבא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר כי בענן אראה על הכפורת (ויקרא ט"ז ב') כך שנוייה בספרי: (יג) לשבתך עולמים. שמשנבחרה לא הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר: (טו) אשר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה בית: ובידו מלא. קיים את דברו בידו הטובה: (טז) מן היום וגו'. את זה דבר אל דוד אבי:

באור

בית ה' ברית וגו' וכן תרגם יונתן. (יב) בערפל, בא הבי"ת קמוצה בעבור הידיעה כלומר בערפל כזה שהוא בדרך נסי אבל לא בערפלי ענני הטבעים; ואין לומר שבא הקמ"ץ בעבור המפסיק, כי לא מצינו הנקודה השלישית לפני הנגינה שתשתנה בעבור טעם המפסיק. והנה יראה שהענן לא היה נראה רק בדביר ובהיכל ששם הכהנים עומדים וכאשר יצאו לחוץ ואמרו לשלמה כי לא יכלו לעמוד ולשרת, אז אמר להם שלמה הוא הדבר אשר דבר ה' לשכון בערפל וכבר בארו חז"ל היכן דיבר (עיין רש"י), וברגשות לבבו ושמחתו הוסיף עוד בנה בניתי וגו'

וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי
יִשְׂרָאֵל׃ (יז) וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד
אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־
לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֱטִיבֹתָ
כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ׃ (יט) רַק אַתָּה
לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא
מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃
(כ) וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר
דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב
עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כא) וָאָשִׂם שָׁם
מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית
יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ
בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ויעמד

אַללען שטעממען ישראל'ס,
אום איין הויז צו בויען, דאַס
מיין נאַמע דאַזעלבסט וועֶרע,
ביז איך דען דוד ערוועהלטע,
(רעגענט) צו זיין איבער מיין
פאָלק ישראל. (יז) אונד אַלס
עס אים וויללען מיינעס פאַ-
טערס דוד וואַר, איין הויז צו
ערבויען דעם נאַמען דעם עווי-
גען גאָטטעס ישראל, (יח) דאַ
שפּראַך דער עוויגע צו מיינעם
פאַטער דוד: דאַס דיין הערץ
זיך זעהנטע, מיינעם נאַמען
צו עהרען איין הויז צו בויען,
דיעזער וויללע וואַר וואָהל-
טהעטיג. (יט) דאָך זאָללסט
דוא דאַז הויז ניכט ערבויען,
זאָנדערן דיין זאָהן, דער אויס
דיינען לענדען הערפאָרגעהען
ווירד, דיעזער זאָלל ערבויען
דאַז הויז מיינעם נאַמען צו עה-
רען. (כ) נון האַט דער עוויגע
זיין וואָרט ערפיללעט, וועל-
כעס ער אויסגעשפּראָכען,
אונד איך שטעהע נון דאַ אַן
דער שטעללע מיינעס פאַ-
טערס דוד, איך זיטצע אויף
דעם טהראָנע ישראל'ס, זאָ וויא דער עוויגע עס אויסגעשפּראָכען, איך בויעטע דאַז
הויז דעם נאַמען דעם עוויגען גאָטטעס ישראל, (כא) אונד בעשטיממטע דאַזעלבסט איי-
נען פּלאַטץ פיר דיא לאַדע, אין וועלכער דער בונד דעם עוויגען איזט, דען ער געשלאָס-
סען מיט אונזערן פאָטערן, אַלס ער זיא הערויספיהרטע אויס דעם לאַנדע מצרים.

הער-

באור

כלומר עתה כאשר אראה כי ענגך עומד בנית זה אדע כי הבית אשר בניתי הוא מכון שבתך, גם יתכן לפרש כל המאמר ה' אמר וגו' בדרך הקריאה מול הקב"ה וכן מתורגם. (טז) ואבחר בדוד, כלומר עד אשר בחרתי בדוד כי אז בחרתי בירושלים במקום שבנה שם דוד מזבח כנזכר בסוף שמואל, ובד"הי (ב' ו' ה') מפורש זה באר היטב, כי שם נאמר לא בחרתי בעיר וגו' ולא בחרתי באיש להיות נגיד על עמי ישראל ואבחר בירושלים ואבחר בדוד וגו', וכבר אמרתי זה פעמים שכל הדברים שנאמרו ונשנו במקרא, האחרון תמיד יותר מזוקק. (יח) יען, עיין בבאור דה"ב (ו' ח'). (יט) רק אתה, בעבור כבוד אביו העלים הסבה בעבורה מנע ה' את דוד מלבנות בית אלהים. (כא) עם אבותינו וגו', ובד"הי (שם ו' י"א) נאמר רק עם בני ישראל

(כב) וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה לִפְנֵי מִזְבַּח
יְהוָה נֶגֶד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ
כַּפָּיו הַשָּׁמָיִם׃ (כג) וַיֹּאמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין־כָּמוֹךָ אֱלֹהִים
בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ
מִתָּחַת שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד
לַעֲבָדֶיךָ הַהֹלְכִים לְפָנֶיךָ בְּכָל־
לִבָּם׃ (כד) אֲשֶׁר שָׁמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ
דָּוִד אָבִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לוֹ
וַתְּדַבֵּר בְּפִיךָ וּבְיָדְךָ מִלֵּאתָ כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ (כה) וְעַתָּה יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל שְׁמֹר לְעַבְדְּךָ דָוִד אָבִי
אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לּוֹ לֵאמֹר
לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מִלְּפָנַי יֹשֵׁב
עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל רַק אִם־יִשְׁמְרוּ
בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי
כַּאֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְפָנָי׃ (כו) וְעַתָּה
אלהי

(כב) הערנאך טראט שלמה פאר דען אלטאר דעם עוויגען אים אנגעזיכטע דער גאנצען פערזאממלונג ישראל'ס, אונד בריטעטע זיינע הענדע גגען הימעל אויס, (כג) אונד שפראך: עוויגער גאטט ישראל'ס! עס איזט קיין גאטט וויא דוא אבען אים הימעל אונד אונטען אויף דער ערדע! דער דוא ערהעלטסט דען בונד אונד דיא ליעבע דיינען קנעכטען, דיא פאר דיר וואנדעלן מיט גאנצעם הערצען, (כד) דער דוא איך געהאלטען האסט דיינעם קנעכטע דוד מיינעם פאטער, וואס דוא צו איהם געשפראכען! דוא האסט עס אויסגעשפראכען מיט דיינעם מונדע אונד מיט דיינער מאכט עס פאללפיהרט אם היטיגען טאגע. (כה) א עוויגער גאטט ישראל'ס! האלטע נון דיינעם קנעכטע דוד, מיינעם פאטער, וואס דוא צו איהם געשפראכען; דוא שפראכסט נעמליך: עס זאלל דיר ניע אן איינעם נאכפאלגער פאר מיר פעהלען, דער אויף דעם טהראנע ישראל'ס זיטצען וויררד; ווען נור דיינע זאהנע בעאבאכטען איהרען וועג, זא פאר מיר צו וואנדעלן בוויא דוא פאר מיר געוואנדעלט ביזט. (כו) זא מא־
גע

ר ש " י

(כב) ויעמוד שלמה לפני מזבח ה'. כתוב (בדברי הימים ב' ו' י"ג) כי עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה ויעמוד עליו ויברך על ברכיו: (כג) שומר הברית. ממתין וגונז לשמור הברית והחסד לקיים הבטחתו: (כד) אשר שמרת לשון שמירת הבטחה:

ב א ו ר

וגם זה הותקן ביתר שאת כי לא את אבותינו לבד כרת ברית. (כב) ויעמד, בד"הי (שם י"ג) מפורש כי עמד על כיור נחשת אשר עשה. (כג) שמר הברית והחסד, הוי"ו תשמש לפעמים במקום עם כמו ויוסף הי' במצרים (שמות א' ה') עם יוסף שהיה במצרים ועוד רבים (עיין מכלול לרד"ק), וגם פה פירושו כן כי תשמור הברית עם החסד כי תקיים יותר ממה שהבטחת. (כה) ללכת לפני, ובד"הי (שם ט"ז) ללכת בתורתי, ובזה יהי' עם הלכת לפני בכל במלות
שונות

אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאָמֶן נָא דְבָרְיךָ
אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לְעַבְדְּךָ דָּוִד אָבִי׃
(כז) כִּי הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹהִים עַל־
הָאָרֶץ הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם
לֹא יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי־הַבַּיִת הַזֶּה
אֲשֶׁר בָּנִיתִי׃ (כח) וּפָנִיתָ אֶל־
תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנָּתוֹ יְהוָה
אֱלֹהָי לִשְׁמֹעַ אֶל־הָרִנָּה וְאֶל־
הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עַבְדְּךָ מִתְפַּלֵּל
לְפָנֶיךָ הַיּוֹם׃ (כט) לִהְיוֹת עֵינֶךָ
פְתֻחֹת אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה לַיְלָה
וָיוֹם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְתָּ
יִהְיֶה שְׁמִי שָׁם לִשְׁמֹעַ אֶל־הַתְּפִלָּה

דברך קרי. אשר

געזיך דען בעווערען, גאָטט ישראל'ס! דיין וואָרט, וועלכעס דוא געשפראָכען צו דיינעם קנעכטע דוד, מיינעם פֿאַטער. (כז) זאָללטע דען אַבער גאָטט אויף ערדען וואָהנען?— דאַ דאָך דיא הימעל אונד דער הימעל הימעל דיך ניכט פֿאַססען קעננען, פֿיעלווענינגער (קאַן עס) דיעזעס הויז וועלכעס איך געבויעט.— (כח) אָ מעגעסט דוא (גנאַ־דיגסט) דיך נור ווענדען צום געבעטהע דיינעם קנעכטעס אונד צו זיינעם פֿלעהען, עוויגער מיין גאָטט! אום צו האָרען אויף דאַז רופֿען אונד אויף דאַז געבעטה, וועלכעס דיין קנעכט היטע פֿעררילכטעט פֿאָר דיר, (כט) דאַס דיין אויגע אימער אָפֿען זייא, (דאַס דוא היעזט דייכע פֿאָרזעהונג, וואַכען וואָלטע) איבער דיעזעס הויז, דעם נאַכטס אונד אַם טאַגע, איבער דען אָרט, פֿאָן דעם דוא זאַגטעסט: מיין נאַמע זאָלל דאַזעלבסט זיין; אונד דאַס דוא האָרעסט אויף דאַז גע־

רש"י

(כז) האמנם. לשון תימה: לא יכלכלוך. לא יכילוך:

אשר

באור

שונות אשר ינעם יותר כנודע. (כז) האמנם, הה"א בפת"ח כי היא לתימה כלומר האם יהי' זאת, אמת כי ישב אלהים על הארץ, הנה השמים וגו', אולם הבית הזה הוא רק מכון לשבתך לשמוע שם אל הרנה ואל התפלה (מדברי הרד"ק). והנה ה' נתן לדוד שתי הבטחות (ד"ה א' כ"ח), האחת כי שלמה ישב על כסאו אחריו ומלכותו תכון לעולם אם ילך בדרכי ה', והשנית כי הוא יבנה את בית מקדש ה', ולזה אמר שלמה נגד הבטחה הראשונה יאמן נא דבריך וגו' ואח"כ כי ישיג בבית אשר בנה התכלית הנרצה, כי יהיה עיני ה' פקוחות אל הבית הזה ואזניו קשובות לכל התפלה אשר יתפללו לו במקום הזה. ואתה קורא הנעים שים עיניך ולבך אל התפלה הנשגבה הזאת, והבן כי לא הזכיר דבר ממעשה הקרבנות ועבודת הכהנים כי יהיה לרצון, ולא דבר רק מעבודה הנבחרת שהיא בלב והיא התפלה, ובזה הראה לעמו כי הקרבנות הם רק האמצעים המביאים אל התכלית הנרצה מאתו ית', והוא כי נשא לבנו אליו ית' לעבדו ברוח נכון ונפש חפצה, ואין להאריך בדברים אשר כל משכיל יבין מעצמו. (כח) היום, וכל"הי (שם י"ט) לא נאמר היום, ויהיה הכונה בכל עת אשר אתפלל לפניך, ואח"כ לא יהיה להיות עיניך וגו' תכלית התפלה (כאשר באר הרדי"א), רק שיגורו ופנית אל תפלת עבדך כי יהי' עיניך פקוחות, והנה התפלל תפלה על עצמו ואח"כ על עם ישראל,

ולבסוף

אֲשֶׁר יִתְפַּלֵּל עַבְדְּךָ אֶל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה׃ (ל) וְשָׁמַעְתָּ אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ
וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ
אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַתָּה תִּשְׁמַע
אֶל־מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֶל־הַשָּׁמַיִם
וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ׃ (לא) אֵת אֲשֶׁר
יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׁא־בוֹ
אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה לִפְנֵי
מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה׃ (לב) וְאַתָּה
תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ
אֶת־עֲבָדֶיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת
דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק
לָתֶת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ׃ (לג) בְּהִנָּגֵף
עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אוֹיֵב אֲשֶׁר
יחטאו

נעבעטה, וועלכעס דיין קנעכט
אן דיזעם ארטע פעררכטעט.
(ל) ערהערען מאגעסט דוא דאז
פלעהען דיינעם קנעכטעס
אונד דיינעם פאלקעס ישראל,
ווען זיא בעטען אן דיזעם אר־
טע; ערהערען מאגעסט דוא
עס אם ארטע דיינעם וואהנ־
זיטצעס; ערהערען — אונד
פערצייהען — (לא) ווען יע־
מאנד זיך פערזינדיגט געגען
זיינען נעכסטען, דיזער איהם
איינען אייד אויפערלעגט דען
ער צו שווערען האט, אונד עס
קאממט דער אייד פאר דיינעם
אלטארע אין דיזעם הייזע;
(לב) דא מאגעסט אים הימעל
דוא עס הערען, אונד אויסאי־
בען דאז רעכט אן דיינען קנעכ־
טען, דאס דיא שולד דען שול־
דיגען טרעפפע, אינדעם דוא
זיינען וואנדעל פערגילטסט אב
זיינעם הויפטע, אונד דער גע־
רעכטע אונשולדיג ערקלערט ווערדע, אינדעם איהם געלאהנט ווירד נאך זיינער גע־
רעכטיגקייט. — (לג) ווען דיין פאלק ישראל פאר דעם פיינדע געשלאגען ווירד, וויל זיא גע־
זינ־

רש"י

(לא) אשר יחטא איש לרעהו. בועל אשת איש: ונשא בו אלה. כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו: ונשא בו. לשון נושה: ובא אלה לפני מזבחך. והעמיד הכהן את האשה לפני ה' (במדבר ה' י"ח): (לב) לתת דרכו בראשו. ובצתה בטנה וגו': ולהצדיק צדיק.
ונקתה

באור

ולבסוף גם על הנכרי. (ל) ושמעת וסלחת, ענינו תשמע לסלוח לו אם יתודה אליך חטאתו, אך בכל זאת תשפוט משפט צדק בין איש לרעהו ובל תשא לעון הנשבע בשקר. (לא) ונשא בו, לדעת רש"י ורד"ק הוא מענין נושה כי מלינו באל"ף כנושה כאשר נושא בו (ישעי' כ"ד ב') ועוד כמוהו, וא"כ נחלפה שי"ן ימנית בשמאלית, ואין צורך לזה אם נאמר שימוש בו הוא במקום עליו, כמו הבהמה אשר אני רוכב בה (נחמי' ב' י"ח) ועוד רבים (עיין מכלול לרד"ק), והכוונה אם יחטא איש לרעהו, ורעהו ישא עליו אלה. ובא אלה, כבר התקינו חז"ל שהשבועה בס"ת או בנקיטת חפץ, ונראה כי בחרו גם במקום קדוש והיו משביעין אותו בימים ההם אצל מזבח ה' לאיים עליו כאשר מלינו בסוטה, וע"ז אמר ובא אלה (יבא) הוא בנוי סתמי, ויראה לי כי נחסרה ה"א הדעת במלת אלה (וראוי להיות האלה) וזה בעבור האל"ף שאחריה, כי דרכה להיותה נעדרת בהסמכה לאות הגרון כאשר אמרנו פעמים. (לג) אשר יחטאו, כי
יחטאו

יֶחֶטְאוּ־לָךְ וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ וְהוֹדוּ אֶת־
שְׁמֶךָ וְהִתְפַּלְלוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ
בַּבַּיִת הַזֶּה׃ (לד) וְאַתָּה תִּשְׁמַע
הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל וַהֲשֵׁבֹתָם אֶל־הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבוֹתָם׃ (לה) בְּהֵעָצֵר
שָׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר כִּי יֶחֶטְאוּ־
לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה
וְהוֹדוּ אֶת־שְׁמֶךָ וּמֵחַטָּאתָם
יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם׃ (לו) וְאַתָּה ׀
תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת
עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרֵם
אֶת־הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵלְכוּ־
בה

זינדיגעט ווידער דיך, אונד זיא קעהרען צוריק צו דיר, ערקענ־נען דיינען נאַמען, אונד בעטען אונד פֿלעהען צו דיר אין דיע־זעם הייזע; (לד) דאַ מאָגסט דוא עס הערען אים הימעל, אונד פֿערגעבען דיא זינדע דיינעס פֿאָלקעס ישראל, אונד זיא צוריקברינגען אין דאַז לאַנד וועלכעס דוא איהרען פֿאָטערן געגעבען.— (לה) יוען דער הימ־מעל זיך פֿערשליעסט, דאַס קיין רעגען קאָממט, ווייל זיא גזינדיגעט ווידער דיך, אונד זיא בעטען אַן דיעזעם אָרטע, ערקעננען דיינען נאַמען אונד קעהרען צוריק פֿאָן איהרען זינ־דען ווייל דוא זיא געדעמיטהי־געט; (לו) זאָ העֶרע דוא עס אים הימעל, אונד פֿערגיב דיא זינדע דיינער קנעכטע אונד דיינעס פֿאָלקעס ישראל, נאַכדעם דוא איהנען דען גוטען וועג געציינט, וואָרויף זיא
וואַנ־

רש"י

ונקתה ונזרעה זרע כך נדרש בתוספתא דסוטה: (לג) והודו את שמך. שחייב אדם לברך על הרעה:
(לה) כי תענם. למען תענם כי משמע לשון אשר:

ירקין

באור

יחטאו לך וכן הוא בד"הי (כ"ד) גם בא שם ואם ינגף וגו', והוא מדויק יותר. בבית הזה, הנשארים בעיר יתפללו על אחיהם אשר נשבו (מדברי רד"ק). (לד) ואתה תשמע השמים, יונתן תרגם כל השמע השמים בפרשה הזאת תקבל מן שמיא, והוא הנכון כי כן בא בד"הי בכל אלה (זולת שם כ"ז) מן השמים. (לה) כי תענם, הנכון כפירוש רש"י והרד"ק שהוא מל' ענוי ובא בקל כמו אודך כי עניתני (תהלים קי"ח כ"א) ע"ש בבאור, וגם הוא בלי ספק יוצא, וכן נתן אלהים לבני אדם לענות בו (קהלת א' י"ג) אין ספק שהוא מענין הזה. (לו) כי תורם, בכל המקרים הנזכרים בפרשה לא נאמר כי ה' יורם הדרך זולת כאן אצל עצירת גשמים, ולכן יראה לי כי הי' למלך כוונה מיוחדת בזכרון זה והוא כי רצה להזכיר את עמו הרעב שהי' בימי אביו (שמואל ב' כ"א) אל שאול ואל בית הדמים ולא נעתר ה' לארץ עד כי הוקעו שבעת בני שאול, והנה לולא גלה ה' את סודו לעבדיו הנביאים להורות לבני ישראל את הדרך אשר ילכו ואת המעשה אשר יעשו לא יעלה על הדעת כי רק בראשי האנשים האלה יתרצה ה', ואין ספק לדעתי כי היו רבים מרננים אחרי דוד בזה באמרם ה' לא צוה בזאת (כי כפי משפט תורתינו לא יומתו בנים על אבות) ואך הוא לקח את נקמתו מבית שאול, ולזה כוון שלמה באמרו כי תורם וגומר לאמור כי עמקו מחשבות ה' וכל דרכיו משפט
ואין

בָּהּ וְנָתַתָּה מָטָר עַל־אַרְצְךָ
אֲשֶׁר־נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה׃
(לז) רָעָב כִּי־יִהְיֶה בָאָרֶץ דֶּבֶר
כִּי־יִהְיֶה שִׁדָּפוֹן יֵרָקוֹן אַרְבֶּה
חָסִיל כִּי יִהְיֶה כִּי יָצַר־לוֹ אֹיְבוֹ
בְּאֶרֶץ שְׁעָרָיו כָּל־נֶגַע כָּל־מַחֲלָה׃
(לח) כָּל־תְּפִלָּה כָל־תְּחִנָּה אֲשֶׁר
תִהְיֶה לְכָל־הָאָדָם לְכֹל עַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּן אִישׁ נֶגַע
לְבָבוֹ וּפָרַשׂ כַּפָּיו אֶל־הַבַּיִת הַזֶּה׃
(לט) וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן
שִׁבְתֶּךָ וְסָלַחְתָּ וְעָשִׂיתָ וְנָתַתָּ
לָאִישׁ כְּכָל־דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע
אֶת־לְבָבוֹ כִּי־אַתָּה יָדַעְתָּ לְבַדְּךָ

את

וואנדעלן זאָללען, אונד ניב רעגען פיר דיין לאַנד וועלכעס דוא דיינעם פֿאָלקע אין בעזיטץ געגעבען. — (לז) ווען הונגער איזט אים לאַנדע, ווען פעסט איזט, ווען ש וינדזוכט, געלבזוכט, הייאשרעקקע אָדער פֿעלדגראס הערשט, ווען איין פֿיינד איהם אים לאַנדע זיינע שטעדטע בעלאַגערט, צרער זאָנסט איינע פלאַגע אונד קראַנקהייט דאַ איזט; (לח) זאָ מאָגעסט דוא יעדעם געבעטה, יעדעם פֿלעהען, פֿאָן יעדעם איינצעלנען מענשען אונד פֿאָן דיינעם גאַנצען פֿאָלקע ישראל, ווען זיא ערקעננען יעדער דיא וואונדע זיינעם הערצענס, אונד דיא הענדע אויסברייטען אין דיעזעם הויזע, (לט) דוא אים הימעל, דיינעם פעסטען וואָהנזיצע, עס ערהאָרען, פֿערציהונג אַנגעדייהען לאַססען, אונד איינעם יעדען נאַך זיינעם וואַנדעל פֿערגעלטען, זאָ וויא דוא זיין הערץ קעננעסט; איני

דעם

רש"י

(לז) ירקון. שהתבואה אינה עולה בקנה לעשות שבולת:

באור

ואין לנו להרהר אחרי מדותיו יתעלה. (לז) שדפון, לדעת הרלב"ג והרדי"א שדפון וירקון המה חולי הגוף וכן תרגם הרמב"מן בתורה, ויתכן גם דעת רש"י ורד"ק שהמה מכות התבואה כי סגנון הלשון יורה שכל סוג וסוג מהמקרים הרעים חלק ע"י פעל יהיה וא"כ שדפון וירקון הנכלל עם ארבה וחסיל הוא ג"כ כמוהו מכה המכלה פרי האדמה. בארץ שעריו, הכוונה נהפך בשערי ארצו או שהוי"ו של ושעריו עומד במקום שנים וכן הבי"ת של בארץ ושעורו בארצו ובשעריו. (לח) לכל האדם לכל עמך, כתב הרד"ק בין ליחידים בין לרבים, והרלב"ג אמר וז"ל אשר תהי' לכל אחד מאישי האדם אשר לעמך ישראל כי על הנכרי לא התפלל שלמה עתה ע"כ, וגם מפסוק מ' נראה שרק על עם ישראל ידבר, אולי כפי מה שבא בדה"י (גם כ"ט) לכל האדם ולכל עמך ישראל, נראה יותר כפירוש הרד"ק. נגע לבבו, ונל"הי נגעו ומכאובו כפל ענין במלות שונות. (לט) וסלחת ועשית, הכוונה לדעתי גם פה בהפך תעשה זאת ותשלא והעד שאין סליחה ועשיה שני ענינים שהרי בד"הי נשמט מלת ועשית (כי אינו לא לצורך הענין ולא ליופי המליצה: אשר תדע, הכונן כי נחסר כ"ף הדמיון והענין כי תתן לו כדרכיו כפי אשר נחנת את לבו אם באמת ובתמים, שב אליך ורצוי לשעות אל תפלתו. כי אתה ידעת לבדך, ונל"הי כי אתה לבדך

ידעת

אֶת־לְבַב כָּל־בְּנֵי הָאָדָם׃ (מ) לְמַעַן
יִרָאוּךָ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־הֵם
חַיִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נָתַתָּה לַאֲבֹתֵינוּ׃ (מא) וְגַם אֶל־
הַנָּכְרִי אֲשֶׁר לֹא־מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
הוּא וּבָא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה לְמַעַן
שְׁמֶךָ׃ (מב) כִּי יִשְׁמְעוּן אֶת־שִׁמְךָ
הַגָּדוֹל וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה וּזְרֹעֲךָ
הַנְּטוּיָה וּבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל־הַבַּיִת
הַזֶּה׃ (מג) אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם
מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר־
יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּן
כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־שְׁמֶךָ לְיִרְאָה
אֹתְךָ כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלָדַעַת כִּי־
שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר

בָּנִיתִי

דעם דוא דאז הערץ אללער מענשענקינדער קעננעכט, (מ) אויף דאס זיא דיך עהרפירכטען דיא גאנצע צייט וועלכע זיא פערלעבען אים לאנדע, דאז דוא אונזערן פאטערן געגעבען. (מא) אויך דער פרעמדע, דער ניכט פאן דיינעם פאלקע ישראל איזט, דער אום דיינעם נאמענס ווילען אויס פערנעם לאנדע קאממט, (מב) ווא מאן געהערט האט פאן דיינעם גראסען נאמען, פאן דיינער שטארקען מאכט אונד דיינעם אויסגעברייטעטען ארמע; ווען דיעזער נון קאממט אונד בעטעט אין דיעזעם הויזע; (מג) זא מאגעסט דוא עס הערען אים הימעל, דיינעם פעסטען וואהנזיטצע, אונד אין אללעם אום וואס דער פרעמדע דיך אנרופט איהם וויללפאהרען, אויף דאס אללע פעלקער דיינען נאמען ערקעננען אונד דיך פירכטען זא וויא דיין פאלק ישראל, דאס זיא ערקעננען דאס נאך דיינעם נאמען גענאננט וויד דיעזעם הויז וועלכעס איך ערבויט.

רש"י

(מג) ככל אשר יקרא אליך הנכרי. ובישראל הוא אומר לתת לאיש ככל דרכיו לפי שישראל מכיר בהקב"ה ויודע שהיכולת בידו ואם אין תפלתו נשמעת תולה את הדבר בעצמו ובחטאו אבל העכו"ם קורא תגר ואומר בית ששמו הולך לסוף העולם נתייגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו ולא מצאתי בו ממש לפיכך ככל אשר יקרא אליך העכו"ם אבל ישראל אם אתה רואה

באור

ידעת וזה נכון יותר כפי משפט הלשון גם נא רק את לבב בני האדם ונחסר מלת כל וגם ע"ז תתרומם נאות המליצה כנודע כל זאת לכל יודעי לשון וספר. (מ) למען יראוך, ובד"הי מפורש יותר ללכת בדרכיך כל הימים וגומר. (מא מב) וגם הנכרי, שני הכתובים האלה באו באחד בד"הי (שם ל"ב) כי קיצר שם בלשונו עיין שם ועיניך תחזינה כי שם תתיפה הדרת המליצה ביתר שאת מאשר הוא פה, והנה כבר אמרנו פעמים כי כל מגמת נפש שלמה היתה כי ישראל יעשה חיל לא בכח ידם ונוראות ימינם, רק ע"י כשרון המלאכה ומרולות הקנין והמסחר כי יביאו ממרחק לחמם באניות סוחר וארחות רוכלים (דורך טיפֿפאהרט אונד קאראוואנען) ולזה הי' כל חפצו לבוא בברית שלומים עם כל העמים אשר סביביו

בָּנִיתִי׃ (מד) כִּי־יֵצֵא עַמְּךָ לַמִּלְחָמָה
עַל־אֹיְבוֹ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵם
וְהִתְפַּלְלוּ אֶל־יְהוָה דֶּרֶךְ הָעִיר
אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בָּהּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־
בָּנִתִי לִשְׁמֶךָ׃ (מה) וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם
אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־תְּחִנָּתָם
וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם׃ (מו) כִּי יֶחֶטְאוּ־
לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יֶחֱטָא
וְאָנַפְתָּ בָם וּנְתַתָּם לִפְנֵי אוֹיֵב
וְשָׁבוּם שֹׁבֵיהֶם אֶל־אֶרֶץ הָאוֹיֵב
רְחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה׃ (מז) וְהֵשִׁיבוּ
אֶל־לִבָּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבּוּ־שָׁם
וְשָׁבוּ ׀ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלֶיךָ בְּאֶרֶץ
שביהם

בייעט. (מד) ווען דיין פאלק אויסציעהעט צום שטרייטע ווידער זיינען פיינד, אין יעדער ריכטונג דיא דוא זיא שיקען ווירסט, אונד זיא ביטען צו דיר נאך דער שטאדט היןדיא דוא ערוועהלטעסט, נאך דעם הויזע דאז איך ערבייעט דיינעם נאמען צו עהרען; (מה) זא מאגסט דוא ערהערען אים הימעל איהר געבעטה אונד איהר פלעהען, אונד איהר רעכט אויספיהרען. (מו) ווען זיא זינדיגען ווידער דיך, — דען עס איזט יא קיין מענש דער ניכט זינדיגעט — אונד דוא צירנעכסט איבער זיא אונד גיבסט זיא פרייז דעם פיינדע, אונד איהרע זיענער פיהרען זיא געפאנגען אין פיינדעס לאנד, פערן אדער נאהע; (מז) אונד זיא נעהמען עס צו הערצען אין דעם לאנדע ווא זיא געפאנגען זינד, בעקעהרען זיך אונד בעטען צו דיר
אים

רש"י

שהוא משחית בממונו את חבירו אל תתן לו: (מד) דרך העיר. פונים לצד ירושלים: (מה) ועשית
משפטם

באור

סביביו למען לא ימנעו את עמו לערוך מערכה באויבם ולשמור בה' ולכן השתדל ג"כ כי גם בני ישראל לא יתענו את הגוים אשר יחזיקו באמונת אבותם ולא עליהם נגה אור התורה, ומזה תבין את הענין הזה כי התפלל נגד עמו שה' ישמע גם תפלת הנכרי למען ילמד ג"כ ליראה אותו, ובזה כבר הורה כי אין לנו להרחיק את הנכרים רק לקרב אותם בכל דאפשר, למען גם המה יכירו את האמת לעבוד את השם הנורא שכם אחד. (מד) כי יצא, אחר שהתפלל כי ישמע ה' את תפלת הנכרי למען יראו את שם הנכבד ויכבדו הבית אשר בו בחר לשכן שמו שם, ולזה לא ישא חרב על עם סגולתו, אמר עתה, אולם אם בכל זאת יהי' צריכין לצאת למלחמה יהי' ה' בעזרתם, והוסיף לומר בדרך אשר תשלחם להורות כי לא יעשו מלחמה לשלול שלל ולבוז בז רק אם יהי' ברצון האל החפץ שלום, וזה רק לעמוד על נפשם אם הגוים יגורו בם מלחמה. דרך העיר, כל המפרשים פירשו נוכח המקדש, וכן דעת חז"ל וכן מתורגם, ואולי נחסר כ"ף הדמיון, והכוונה כי יתפללו כמנהג העיר הזאת והבית הזה לאל אלקי ישראל ולא יפנו אל אלילים ושטי כזב. (מה) ועשית משפטם, כי כאשר אמרנו לא יבאו לקרב אם לא הציר להם האויב וא"כ המה יצדקו בריבם. (מו) כי יחטאו, אחר שהתפלל כי יצליחו במלחמה הוסיף עוד שאם גזרה חכמתו ית' להכניעם תחת אויביהם לא
ימאסם

שֹׁבֵיהֶם לֵאמֹר חָטָאנוּ וְהֶעֱוִינוּ
רָשָׁעְנוּ׃ (מח) וְשָׁבוּ אֵלֶיךָ בְּכָל־
לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם בְּאֶרֶץ
אֹיְבֵיהֶם אֲשֶׁר־שָׁבוּ אֹתָם
וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ אַרְצָם
אֲשֶׁר־נָתַתָּה לַאֲבוֹתָם הָעִיר אֲשֶׁר
בָּחַרְתָּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּנִיתָ°
לִשְׁמֶךָ׃ (מט) וְשָׁמַעְתָּ הַשָּׁמַיִם
מְכוֹן שִׁבְתְּךָ אֶת־תְּפִלָּתָם וְאֶת־
תְּחִנָּתָם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטָם׃
(נ) וְסָלַחְתָּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ־
לָךְ וּלְכָל־פִּשְׁעֵיהֶם אֲשֶׁר פָּשְׁעוּ־
בָךְ וּנְתַתָּם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שֹׁבֵיהֶם
וְרִחֲמוּם׃ (נא) כִּי־עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ
הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם מִתּוֹךְ

בניתי קרי. כור

אים לאַנדע איהרער זיעגער, אינדעם זיא שפרעכען: וויר האַבען אונז פֿערזינדיגעט אונד פֿערגאַנגען, וויר זינד שולדיג; (מח) האַבען זיא זאָ זיך בעקעהרעט צו דיר, מיט גאַנצעם הערצען אונד מיט גאַנצער זעעלע, אים לאַנדע איהרער פֿיינדע דיא זיא געפֿאַנגען נאַהמען, אונד בעטען צו דיר אין דער ריכֿטונג געגען איהר לאַנד הין, דאַס דוא געגעבען איהרען פֿאֶטערן, געגען דיא שטאַדט וועלכֿע דוא ערוועהלטעסט אונד געגען דאַז הויז וועלכֿעס איך געבויעט דיינעם נאַמען; (מט) דאַן מאֶגעסט דוא ערהאֶרען אים הימעל, דיינעם פֿעסטען זיטצע, איהר געבעטה אונד איהר פֿלעהען, אונד איהר רעכֿט אויספֿיהרען. (נ) דוא מאֶגעסט פֿערצייהען דיינעם פֿאָלקע, וואַס זיא געזינדיגעט ווידער דיך, אַללע פֿערברעכֿען דערען זיא געגען דיך זיך שולדיג מאַכֿטען; לאַס איהנען באַרמהערציגקייט צו טהייל ווערדען ביא איהרען זיעגערן, דאַס זיא זיך איהרער ערבאַרמען. (נא) דאַ זיא דיין פֿאָלק אונד דיין אייגענטהום זינד, וועלכֿעס דוא הערויסגעפֿיהרט האַסט אויס

מצרים

באור

ימאסם ויגעלם לכלותם. (מח) העיר, עפ"י הערתי בפסוק מ"ד שיעורו ודרך העיר. (נ) ורחמום, כתב הרד"ק שיניחום לצאת מהגלות ולשוב אל ארצם כאשר עשה כורש ע"כ; והנה לא התפלל כי יוציאם ה' ביד חזקה ובזרוע נטויה כאשר עשה במצרים, כי איש מנוחה היה שלמה ולא לבש רוח נקמה אך כל ישעו הי' כי לא ישא גוי אל גוי חרב ומחשבות המלחמה מקצה הארץ ועד קצהו, והנה בד"הי לא נאמר רק וסלחת לעמך אשר חטאו לך ולא זולת זה, ויראה לי כי לכוונה מיוחדת השמיט הסופר של ד"הי (שהוא עזרא בדעת חז"ל) המאמר ונתתם לרחמים וגומר כי נודע הוא כי רק אנשים מעטים מבני ישראל עלו עם עזרא מבבל כי רובם לא עזבו את ארץ מגורם כי היו כאחד התושבים שם ולא חסרו דבר, ואין ספק שהיה זאת רע בעיני עולי בבל כי אחיהם מאסו בארץ החמדה, ולזה לא רצה עזרא להזכיר כי שלמה בקש מה' רק לתת אותם לרחמים לפני שביהם ולא להשיבם אל אדמתם, ומה שבא לעיל (ל"ד) והשבתם אל האדמה וגומר, לא נאמר על כלל האומה אשר הגלה

מארצה

כּוּר הַבַּרְזֶל׃ (נב) לִהְיוֹת עֵינֶיךָ
פְתֻחוֹת אֶל־תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־
תְּחִנַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לִשְׁמֹעַ
אֲלֵיהֶם בְּכֹל קָרְאָם אֵלֶיךָ׃ (נג) כִּי־
אַתָּה הִבְדַּלְתָּם לְךָ לְנַחֲלָה מִכֹּל
עַמֵּי הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּיַד ׀
מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־
אֲבֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
(נד) וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל
אֶל־יְהוָה אֵת כָּל־הַתְּפִלָּה
וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת קָם מִלִּפְנֵי מִזְבַּח
יְהוָה מִכְּרֹעַ עַל־בִּרְכָּיו וְכַפָּיו
פְּרֻשׂוֹת הַשָּׁמָיִם׃ (נה) וַיַּעֲמֹד
וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל
גָּדוֹל לֵאמֹר׃ (נו) בָּרוּךְ יְהוָה
אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל
כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֵּר לֹא־נָפַל דָּבָר
אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר

דבר

מצרים, אוס דעם איזערנען שמעלצאָפען. (נב) אָ דאַס דיין אויגע (דאַס הייסט דיינע פֿאָרזאָרגע) געריכטעט זיין מאָגע, אויף דאַז פֿלעהען דיינעס קנעכטעס, אויף דאַז פֿלעהען דיינעס פֿאָלקעס ישראל, דאַס דוא זיא אימּמער ערהאָרעסט, ווען זיא דיך אַנרופֿען. (נג) דען דוא האַסט זיא אויסגעשידען דיר צום איגענטהומע אויס אַללען פֿעלקערן דער ערדע, זאָ וויא דוא עס פֿערהייסען דורך דיינען דיענער משה, אַלס דוא הערויסגעפֿיהרט אונזערע פֿאָרעלטערן אויס מצרים, עוויגער גאָטט! — (נד) אַלס שלמה דאַמיט צו ענדע וואַר, דיעזעס געבעטה אונד דאַז פֿלעהען דעם עוויגען פֿאָרצוטראַגען, שטאַנד ער אויף פֿאָם אַלטאַרע דעם עוויגען, וואָ ער זיין קניע געביינט אונד זיינע הענדע געגן הימּמעל אויסגעברייטעט האַטטע. (נה) שטעללטע זיך הין אונד זעגנעטע דיא גאַנצע פֿערזאַממלונג ישראלס מיט לויטער שטיממע, וויא פֿאָלגט: (נו) געלאָבט זייא דער עוויגע דער רוהע געשענקט האַט זיינעם פֿאָלקע ישראל, גאַנץ זאָ וויא ער עס פֿערשפּראָכען, עס בליעב ניכט איין וואָרט אונערפֿיללט פֿאָן אַלל דען גוטען פֿערהייסונגען, דיא ער

אויך

רש"י

משפטם. נקמתם באויביהם: (נא) כור הברזל. חרסים שמזקקין בו זהב קרוי כור: (נו) ככל אשר

באור

מאלה רק על אנשים יחידים אשר נפלו ביד צר כנראה מענינו. (נא) כור הברזל, לדעת הרד"ק הכוונה שצרפם במצרים בכור שצורפים בו הזהב והכסף, ומה שאמר הברזל והכורים לא יעשו אותם מברזל אלא מאדמה לחוזק הצרוף שנצרפו בו עכ"ל; אך לדעתי כור הברזל הוא התנור שמתיכין בו הברזל והוא צריך הסק ואש מתלקחת יותר מהכורים שמתיכין בו שאר המתכות, לפיכך דימה את ענים ואת לחצם כאלו היו נתונים בכור הברזל ובמו שבא בכור עני (ישעי' מ"ח י'). (נד) מכרוע, שיעורו ממקום שהיה כורע על ברכיו ופורש כפ ו

דִּבֶּר בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃ (נז) יְהִי
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה
עִם־אֲבֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־
יִטְּשֵׁנוּ׃ (נח) לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו
לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר
מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר
צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ׃ (נט) וְיִהְיוּ
דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי
יְהוָה קְרֹבִים אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ
וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם
בְּיוֹמוֹ׃ (ס) לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי
הָאָרֶץ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין
עוֹד׃ (סא) וְהָיָה לְבַבְכֶם שָׁלֵם עִם
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת בְּחֻקָּיו
וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו כַּיּוֹם הַזֶּה׃
(סב) וְהַמֶּלֶךְ וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ
זֹבְחִים זֶבַח לִפְנֵי יְהוָה׃ (סג) וַיִּזְבַּח
שְׁלֹמֹה אֵת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר
זָבַח לַיהוָה בָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם
אֶלֶף וְצֹאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף
וַיַּחְנְכוּ אֶת־בֵּית יְהוָה הַמֶּלֶךְ
וכל

אויסגעשפראָכען דורך זיינען
דיענער משה. (נז) מאֶגע דער
עוויגע אונזער גאָטט מיט אונז
זיין, וויא ער עס וואַר מיט אונ-
זערן פאֶטערן, ער פערלאַססע
אונד פערשטאָסע אונז ניכט.
(נח) ער נייגע אונזער הערץ צו
זיך היין, דאַס זיר וואַנדעלן אין
אַלל זיינען וועגען, אונד בע-
אָבאַכטען זיינע געבאָטהע,
זיינע געזעטצע אונד זיינע פער-
אַרדנונגען, דיא ער אונזערן
פאֶטערן בעפאָהלען. (נט) אונד
דיעזע מיינע וואָרטע דיא איך
פלעהענטליך אויסשפראַך
פאָר דעם עוויגען, מאֶגען נאַ-
הע זיין דעם עוויגען אונזערעם
גאָטטע טאַגס אונד נאַכטס,
דאַס ער אויספיהרע דאַז
רעכט זיינעם קנעכטעם אונד
דאַז רעכט זיינעם פאָלקעם
ישראל, צו יעדער צייט נאַך
דעם צייטבעדירפניס-
סע. (ס) דאַמיט עס ערקענ-
נען אַללע פעלקער דער ערדע,
דאַס נור דער עוויגע איין
גאָטט איזט, זאָנסט ניעמאַנד
מעהר. (סא) אונד זאָ בלייבע
דען אייער הערץ אונגע-
טהיילט דעם עוויגען אייערעם
גאָטט, דאַס איהר אין זיינען
געזעטצען וואַנדעלט אונד זיינע
געבאָטהע בעאָבאַכטעט וויא
אַם הייטיגען טאַגע. —
(סב) דער קאֶניג אונד מיט
איהם גאַנץ ישראל, בראַכטען
אָפּפער פאָר דעם עוויגען. (סג) אונד שלמה בראַכטע פריידענאָפּפער דאַר, דיא ער
דעם עוויגען צו עהרען שלאַכטעטע, צוויא אונד צוואַנציג טויזענד רינדער אונד הונ-
דערט אונד צוואַנציג טויזענד שאַפע, זאָ וויהעטען איין, דער קאֶניג אונד אַללע קינדער

ר ש " י

דבר. והיכן דבר והניח לכם מכל אויביכם (דברים י"ב י') : (נט) לעשות משפט עבדו ומשפט עמו .

וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (סד) בַּיּוֹם הַהוּא
קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת־תּוֹךְ הֶחָצֵר
אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵית־יְהוָה כִּי־עָשָׂה
שָׁם אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי־מִזְבַּח
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה קָטֹן
מֵהָכִיל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
וְאֵת חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ (סה) וַיַּעַשׂ
שְׁלֹמֹה בָעֵת־הַהוּא ׀ אֶת־הֶחָג
וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל
מִלְּבוֹא חֲמָת ׀ עַד־נַחַל מִצְרַיִם
לפני

ישראל דאַז גאָטטעסהויז. (סד) אַן יענעם טאַגע ווייהעטע שלמה דען אינגערן רוים דעם פֿאָרהאָפֿעס וועלכער פֿאָר דעם טעמפעל דעם עוויגען וואַר, דען ער מוסטע דאַזעלבסט דאַרברינגען דאַז גאַנצאָפּפֿער, דאַז שפּייזאָפּפֿער אונד דיא פֿעטטשטיקקע דער פֿריידענאָפּפֿער, אינדעם דער קופּפֿערנע אַלטאַר פֿאָר דעם עוויגען, צו קליין וואַר, אום דאַז גאַנצאָפּפֿער דאַז שפּייזעאָפּפֿער אונד דיא פֿעטטשטיקע צו פֿאַססען. (סה) שלמה היעלט צו יענער צייט דאַז (לויבהיטטען=) פֿעסט, אונד גאַנץ ישראל מיט איהם, אין זעהר גראָסער פֿערזאַממלונג, פֿאָן דעם פֿאַססע חמת ביז אַן דען באַך מצרים, פֿאָר
דעם

רש"י

לחנוע עלבונם מיד האויב: (סד) את תוך החצר. דברים ככתבן דברי ר"י קדש את רצפת העזרה בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה: כי מזבח הנחשת. מזבח האבנים שעשה תחת מזבח הנחשת: קטן מהכיל את העולה ואת המנחה. שהרנו להביא א"ל רבי יוסי והלא כבר נאמר אף עולות יעלה שלמה על המזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ולמנין עולות זה של אבנים גדול משל משה שמזבח משה מקום מערכתו אמה על אמה וזה היה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמש מאות ושבעים ושש כשל משה א"כ מהו קידש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה וקטן מהכיל בשל משה הוא אומר כאדם שאמר לחבירו ננס פלוני ופסול לעבודה: (סה) מלבוא חמת. שהיא בצפונה של ארץ ישראל: עד נחל מצרים. שהוא כנגדו בדרומה באלה מסעי:

באור

השמים. (סד) קדש המלך, עיין פירוש רש"י שהביא מחלקות ר' יהודה ור' יוסי (זבחים נ"ט ע"א), והנה כבר הסכימו כל המפרשים שלפי פשטות הכתוב הנכון כדעת ר' יהודה וכל איש למראה עיניו ישפוט כי לר' יוסי לא מצינו ידינו ורגלינו בפסוק בד"הי (ב' י' ז') שגם שם מפורש בהדיא שהמזבח שעשה שלמה קטן מהכיל, ולשוא עמלו המבארים להסיר המבוכה הזאת, וז"ל הרדי"א וכבר אמרו חז"ל על זה דעית חלוקות והיותר יתישב לפי פשטות הכתובים הוא שאין ראוי לחשוב שאמר זה על מזבח הנחושת שעשה משה, שהנה בד"הי יבואר שהי' זה המזבח שבנה שלמה עכ"ל. ועל מה שהקשה ר' יוסי מן החשבון של אלף עולות שהעלה שלמה בגבעון (עיין מה שכתבתי בפירוש הפסוק הזה לעיל), על זה השיב הרדי"א כי עשרים אלף בקר ומאה ועשרים אלף היו רק השלמים כנזכר וא"כ נשארו עוד הרבה עולות להקריב. ועוד נראה לי (מלבד מה שתרצו חז"ל שם ע"ז שלדעת ר' יהודה הי' באמת מזבח של משה גדול משל שלמה), כי גם בשלמים לא הזכיר רק אותם שהביא שלמה לעצמו ונראה מלשון הכתוב יזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח לה' ועוד היה מיתר העם כהנה וכהנה, גם יתכן כי העולות אשר הקריבה כליל למזבח היה יכולים להקריב כל היום עד קרבן תמיד של בין הערבים והיה מקריבין אחת אחת אבל השלמים היו הבעלים דוחקים למהר מעשהו למען
יוכלו

לִפְנֵי יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ שִׁבְעַת יָמִים
וְשִׁבְעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם:
(סו) בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁלַּח אֶת־הָעָם
וַיְבָרְכוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֵּלְכוּ
לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל
כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהֹוָה
לְדָוִד עַבְדּוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:

ט (א) וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת
אֶת־בֵּית יְהֹוָה וְאֶת־בֵּית
הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה
אֲשֶׁר חָפֵץ לַעֲשׂוֹת: (ב) וַיֵּרָא יְהֹוָה
אֶל־שְׁלֹמֹה שֵׁנִית כַּאֲשֶׁר נִרְאָה
אליו

דעם עווינען אונזערעם' גאָטט, דורך זיעבען אונד וויעדער זיעבען טאַגע, אַלזאָ דורך פֿיערצעהן טאַגע. (סו) אם אַכטען טאַגע ענטליעס ער דאַז פֿאָלק, דיעזע זעגנעטען דען קאָניג אונד גינגען אין איהרע צעלטע פֿריידיג אונד וואָהלגעמוטה, איבער אַלל דאַז גוטע וועלכעס דער עוויגע געטהאַן אַן זיינעם קנעכטע דוד אונד אַן ישראל, זיינעם פֿאָלקע.

ט (א) אַלס נוּן שלמה צו ענדע וואַר מיט דעם בויע דעס גאָטטעסהויזעס אונד דעס קאָניגליכען פּאַלאַסטעס, אונד מיט אַלל זיינען ווינשען, דיא ער אויספֿיהרען וואָללטע. (ב) דאַ ערשיען איהם דער עוויגע צום צווייטען מאַהלע, זאָ וויא ער

רש"י

שבעת ימים. של חינוך: ושבעת ימים. חג הסוכות נמצא שאכלו ושתו ביום הכפורים: (סו) לדוד עבדו. להודיע שמחל לו עונותיו כדאיתא במועד קטן בשעה שבקש שלמה להכניס הארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערי' זה בזה: ולישראל עמו. שמחל להם על עון יום הכפורים ויצתה בת קול ואמרה כולכ' מזומני' לחיי העולם הבא:

והיה

באור

יוכלו עוד להכין ממנו לסעודת היום. (סה) שבעת ימים, מפורש בדה"ב (ז' ט') כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים, וכן תרגם יונתן כאן. (סו) ביום השמיני, מבואר בד"הי (שם י') כי זה היה ביום עשרים ושלשה לחודש השביעי, וא"כ שמיני הוא שמיני לחג, כי שבעת ימים הראשונים עשו את חנוכת הבית ושבעה האחרונים את חג הסכות, ואף שמיני עצרת הוא ביום כ"ב לחודש, הנה כבר בארו חז"ל כי ביום השמיני נטלו רשות מן המלך וביום כ"ג שבו לאהליהם. והנה בא יום הכפורים בתוך שבעת ימי החנוכה, ולדעת חז"ל הותרה להם לאכול, אולם הרד"ק כתב שבאמת התענו ביה"כ ובכל זאת הקריבו בו ביום שלמים ולא אכלו מהם עד לערב ולדעתו היו ממעטין בזמן אכילת קדשים אשר לדעת חז"ל הוא נאסר ולא ידעתי מאין לו להרב שהקריבו שלמים ביה"כ או בשבת כי זה אינו מוכח כלל מהכתובים. (סו) לדוד, ובד"הי נוסף עוד ולשלמה.

ט (א) ואת כל חשק שלמה. הכוונה שבנה בית ה' וביתו כחשקו ורצונו כאשר יזם לעשות וכאשר נאמר בדה"י (שם י"ב), ואת כל הבא על לב שלמה לעשות בבית ה' ובביתו הצליח:
(ב) כאשר נראה, כלומר בחלום הלילה כנזכר בגבעון כי שלמה לא זכה למראה הנבואה בגלוי עינים, ולכן בדה"י (שם) שבא מפורש וירא אלקים אל שלמה בלילה, לא הזכיר עוד

כאשר

אֵלָיו בְּגִבְעוֹן׃ (ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלָיו שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּפִלָּתְךָ וְאֶת־
תְּחִנָּתְךָ אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתָּה לְפָנַי
הִקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר
בָּנִתָה לָשׂוּם שְׁמִי־שָׁם עַד־עוֹלָם
וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל־הַיָּמִים׃
(ד) וְאַתָּה אִם־תֵּלֵךְ לְפָנַי כַּאֲשֶׁר
הָלַךְ דָּוִד אָבִיךָ בְּתָם־לֵבָב וּבְיֹשֶׁר
לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ חֻקַּי
וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמֹר׃ (ה) וַהֲקִמֹתִי
אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתְּךָ עַל־יִשְׂרָאֵל
לְעֹלָם כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל־דָּוִד
אָבִיךָ לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ
מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃ (ו) אִם־שׁוֹב
תְּשֻׁבוּן אַתֶּם וּבְנֵיכֶם מֵאַחֲרַי וְלֹא
תִשְׁמְרוּ מִצְוֺתַי חֻקֹּתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי
לִפְנֵיכֶם וַהֲלַכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
לָהֶם׃ (ז) וְהִכְרַתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי

להם

איהם צו גבעון בערייטס ער־שיענען וואר. (ג) אונד דער עוויגע שפראך צו איהם: איך האבע ערהערט דיין געבעטה אונד דיין פלעהען, וועלכעס דוא פאר מיך בראכטעסט, יא היילינגען וויל איך דיעזעס הויז, דאז דוא געבויעט, מיין נאמע זאלל דאזעלבסט בלייבען ביז אין עוויגקייט, אונד מיינע פארזעהונג אונד מיין וואהלוואללען זאללען דארט וואלטען אימממערוועהרענד. (ד) אונד אין בעטרעף דיינער ווען דוא פאר מיר וואנדעלסט, זא וויא עס דיין פאטער דוד געטהאן, מיט אויפריכטיגקייט דעס הערצענס אונד מיט רעדליכקייט, אינדעם דוא פאללפיהרעסט אללעס וואס איך דיר געביעטהע, אונד מיינע געזעטצע אונד פארשריפטען בעאבאכטעסט. (ה) דאן וויל איך בעפעסטיגען דען טהראן דיינעס רייכעס איבער ישראל אין עוויגקייט, זא וויא איך עס פערהייסען דיינעם פאטער דוד, אינדעם איך שפראך: עס זאלל דיר קיין נאכקאממע דעם טהראנע ישראלים ענטריססען ווערדען. (ו) ווען איהר אונד אייערע קינדער אייך אבער פאן מיר אבווענדעט, ניכט בעאבאכטעט מיינע געבאטהע אונד מיינע געזעטצע דיא איך פיר אייך בעשטיממטע, היגגעהעט אונד פרעמדען גאטטערן דיענעט אונד זיא אנבעטעט: — (ז) דא וויל איך ישראל פערטילגען פאן דעם באדען דען איך איהנען גע־

רש"י

ט (ג) והיו עיני ולבי. תרגם יונתן ותהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא. יהא עיני

באור

כאשר נראה בגבעון: (ד) ואתה, בד"ה באו כאן עוד איזה פסוקים המתיחסים אל תוכן תפלת

להם ואת־הבית אשר הקדשתי
לשמי אשלח מעל פני והיה
ישראל למשל ולשנינה בכל־
העמים: (ח) והבית הזה יהיה
עליון כל־עבר עליו ישם ושרק
ואמרו על־מה עשה יהוה ככה
לארץ הזאת ולבית הזה:
(ט) ואמרו על אשר עזבו את־
יהוה אלהיהם אשר הוציא את־
אבתם מארץ מצרים ויחזקו

באלהים

גענעבען, דאַז הויז, דאַז איך מיינעם נאַמען געהייליגעט, וויל איך מיינעם גע׳זיכטע ענטריקען, אונד ישראל ווירד צום בייאשפיעל אונד צור וואַר־נונגסלעהרע דיענען. (ח) יאַ דיעזעם הויז, דאַז דאַז ער־האַבענסטע זיין זאָללטע, דאַ־ריבער ווירד יערער פֿאָראי־בערגעהענדע זיך ענטזעטצען אונד צוריקבעבען; מאַן ווירד פֿראַגען: וועסוועגען האַט דער עווינע אַלזאָ געטהאַן דיעזעם לאַנדע אונד דיעזעם הויזע? — (ט) אונד עס ווירד געאַנטוואָר־טעט ווערדען: דעסיועגען, וויל זיא פֿערליעסען דען עווי־גען איהרען גאָטט, דער איהרע פֿאָרעלטערן הערויסגעפֿיהרט אויס דעם לאַנדע

מצרים

רש"י

שם אם לבי ומפלי שם: (ז) ואת הבית אשר הקדשתי לשמי. תנאי הוא ביני וביניכם ואם לא תשמעו מה נאמר שם והשמותי את מקדשכם (ויקרא כ"ו ל"א): ולשנינה. כתרגום ולשועי יספרו את הרעות הבאות עליו ויתלעגו בו כמו ויספר ואשתעי'. ולשון שנינה אף הוא לשון דבור דכתיב ושננתם לבניך (דברים ו' ז'): (ח) והבית הזה יהיה עליון. כל זמן שלא חטאתם ומשתחטאו כל עובר עליו ישום וישרוק וכן כתוב (בדברי הימים ב' ז' כ"א) והבית אשר היה עליון כל עובר עליו וגו' וכה פתרונו והבית הזה אשר היה עליון ונורא אף לעכו"ם כמו שאמר למעלה וגם אל הנכרי אשר לא מעמך וגו' ועכשיו בחורבנו כל העובר עליו אף העכו"ם ישום וישרוק ויאמר כי חטא' שלישראל גורם: ישם. יתמה כמו ושממו עליה אויביכם. על יומו נשמו אחרונים: ישרק. שופלי"ר

באור

תפלת שלמה ע"ש: (ז) אשלח, י"ת ארחוק וכן תרגם איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה (ישעיה נ' א') אדי אתרחקת, וגם הזכם נעזעניום הביא שני הפסוקים האלה בהוראה אחת, אכן יען שהפעל שלח לא יפול היטב על בית, לכן יראה שהוא כמו והקול נשמע בית פרעה, והכוונה שישלח הכהנים המשרתים שם מעל פניו כי ילכו בגולה, כי מן הבית עצמו דבר בפסוק הבא, אולם בד"הי (שם כ') נאמר והבית הזה אשליך מעל פני ואתננו למשל וגומר. (ח) יהי' עליון, לפי הפשוט הוא מקרא קצר ובתשלומתו אשר אמרתי יהי' עליון וגומר, והרד"ק פירוש עליון מענין בעלות גדים נעתו שהוא לשון כריתה ועליו אמר המכם וואָלפֿזאָהן שים לבון זה עם מה שבא בד"הי (שם כ"א) והבית הזה אשר הי' עליון לכל עבר עליו ישום, כי יהי' שעורו והבית הזה אשר הי' עליון יהי' עליון עכ"ל, והוא מסכים לת"י שהעתיק דהוי עלאי יהי' חריב, והרד"א כתב וז"ל ואפשר לומר כי ירמיהו הנביא כותב הספר הזה רמז בזה אל הבנין האחרון ואמר כי הבית הזה אשר עתה ישום עליו כל עובר, עוד יהי' עליון ע"כ, הנך רואה שלדעתו אף שהדברים הושמו בפי ה' בכל זאת יחס סגנון הלשון אל הנביא וא"כ אין לתמוה על השנוים והחלופים שנפלו במאמר ה' בין כאן לדברי הימים (א' ט'). ואמרו, תוכן המאמרים האלה יסודתם בתורת משה (דברים כ"ט כ"ג כ"ד), וזה קצת ראיה לדברי האברבנאל שהבאתי בפסוק הקודם כי נודע הוא שזה דרך הנביא ירמי' כי כמה פסוקים באו

בספרו

בֵּֽאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֻ לָהֶם
וַיַּעַבְדֻם עַל־כֵּן הֵבִיא יְהוָה
עֲלֵיהֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃
(י) וַיְהִי מִקְצֵה עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר־
בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת־שְׁנֵי הַבָּתִּים אֶת־
בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃
(יא) חִירָם מֶלֶךְ־צֹר נִשָּׂא אֶת־
שְׁלֹמֹה בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי
בְרוֹשִׁים וּבַזָּהָב לְכָל־חֶפְצוֹ אָז
יִתֵּן הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְחִירָם עֶשְׂרִים
עִיר בְּאֶרֶץ הַגָּלִיל׃ (יב) וַיֵּצֵא חִירָם
מִצֹּר לִרְאוֹת אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר
נָתַן־לוֹ שְׁלֹמֹה וְלֹא יָשְׁרוּ בְּעֵינָיו׃

וישתחוו קרי ויאמר

תרגום אשכנזי

מצרים, אונד זיך אַן פֿרעמדע
גאֶטטער הינגען, זיא אַנבעֿ
טעטען אונד איהנען דיענטען,
דאַרום האַט ער איבער זיא
נעבראַכט אַלל דיעזעס אונֿ
גליק. — (י) צוואַנציג יאַהרע
וואַרען צו ענדע, אין וועלכען
שלמה דיא ביידען הייזער, דען
טעמפעל דעם עוויגען אונד
דען קעניגליכען פאַללאַסט
ערבויעט האַטטע. (יא) חירם,
דער קאֶניג פֿאָן צור (דעם
זאַנרע טירוס), האַטטע רען
שלמה (דאַביי) פֿערזעהען מיט
צעדערן: אונד מיט טאַננענֿ
האָלץ, אונד מיט גאָלד זאָ
פֿיעל ער פֿערלאַנגטע, דאַפֿיר
גאַב דער קאֶניג שלמה דעם
חירם צוואַנציג שטערטע אים
לאַנדע גליל (גאַליזעאַ).
(יב) חירם פֿאָן צור קאַם, אום
דיא שטערטע צו בעזיכטיגען דיא איהם שלמה געגעבען, זיא געפֿיעלען איהם אַבער
ניכט

רש"י

בלע"ז כן דרך כל הרואה חורבן פתאום לשרוק: (י) עשרים שנה. שבע שנים לבית ה' ואת ביתו שלש עשרה שנה כמו שאמר למעלה: (יא) נשא את שלמה. ענין עסק בכלכל את משאו בדבר זה:
ארץ

באור

בספרו שהם נכתבים ובלשונם כאשר המה בתורת אלקים: (יא) נשא, תמך את שלמה כי התומך את זולתו ינשאהו בזה והנופל הוא יורד ואם יתמך יעלה. עשרים עיר, כתב הרד"ק ז"ל ובד"הי אמר כי חירם נתן לשלמה עשרים עיר (והוא ט"ם כי שם לא נזכר כלל מספר הערים ובפירושו לדה"י כבר נשמר מזה) מארצו, וכן הי' כי שלמה נתן משלו לחירם עכ"ל, והנה שם (ב' ח' ב') נאמר ויושב שם את בני ישראל, וכבר אמרתי בתולדת שלמה (עיין מבוא לספר משלי) כי לדעתי גם חירם הושיב בערי ישראל צורים למען יהיו לעם אחד ע"ש, וא"כ הוא, נאמר כי יען הסופר ספר מלכים שם לתכלית מעשהו הספורים הנכבדים הראוים כי זכרם יעמוד לדור דורים, לכן הזכיר רק הערים שנתן שלמה לחירם כי מזה הוסב שם הארץ ארץ כבול עד היום הזה, אבל מגמת מחבר ד"הי הי' כאשר אמרתי פעמים להגדיל תפארת ישראל ולהרים קרן דוד ושלמה בנו אשר גם שניהם השתדלו בבנין הבית בכל עוז, ולזה זכר רק כי חירם נתן לשלמה ערים אשר בנה שלמה והושב שם בני ישראל ולא רצה לספר כי גם שלמה נתן לחירם שם ושארית בארץ הקדושה, כי לא יעשה כן ע"פ דת התורה כאשר כבר נתעורר ע"ז הרד"א ובחר לו בעבור זה דרך זר ורחוק עיין בדבריו כי אין להאריך.
ארץ

(יג) וַיֹּאמֶר מָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי אָחִי וַיִּקְרָא לָהֶם
אֶרֶץ כָּבוּל עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
(יד) וַיִּשְׁלַח חִירָם לַמֶּלֶךְ מֵאָה
וְעֶשְׂרִים כִּכַּר זָהָב׃ (טו) וְזֶה דְבַר־
הַמַּס אֲשֶׁר־הֶעֱלָה ׀ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
לִבְנוֹת אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּיתוֹ
וְאֶת־הַמִּלּוֹא וְאֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלָםִ
וְאֶת־חָצֹר וְאֶת־מְגִדּוֹ וְאֶת־גָּזֶר׃
(טז) פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם עָלָה

וילכד

ניכט. (יג) ער שפראך אַלזאָ: וואַס פֿיר שטערטע זינד דיעס, ברודער! דיא דוא מיר דאַ געגעבען? — אונד נאַננטע זיא לאַנד כבול (געפֿעססעלט), וויא עס ביז צום הייטיגען טאַגע הייסט. (יד) חירם שיקטע (געגענזייטיג) דעם קאֶניגע, הונדערט אונד צוואַנציג ככר גאָלדעס. — (טו) אויף פֿאָלגענדע אַרט וואַר דיא איינריכטונג דעם פֿראָהנדיענסטעס, דען שלמה אויפֿלעגטע, אום צו בויען דען טעמפעל דעס עוויגען אונד זיינען פּאַללאַסט, דען מלוא (איינען בעזאָנדערן טהייל דער פֿעסטונג) אונד דיא מויער ירושלים'ס, דאַן חצור, מגדו אונד גזר. (טז) [פרעה, דער קאֶניג פֿאָן מצרים, וואַר נעהמט:

רש"י

(יג) ארץ כבול. ארץ כבלים ארץ טיט שהרגל משתקע ונכבלת בה: (טו) וזה דבר המס. מה שמפרש בסוף הענין כל העם הנותר וגו' ויעלם שלמה למס עובד אותו המס היה לבנות בו את כל אלה: ואת המלוא. מקום היה בירושלים בעיר דוד ונקרא מלוא על שם שמוקף חומה נמוכה ומלאות לתוכה עפר:

באור

(יג) ארץ כבול, הנכון כדברי חז"ל (שבת דף נ"ד) שהוא מענין כבלי ברזל לפי שהי' ארץ חול וטיט והרגל נטבעת בה כאילו הוסמה בכבל. ואין לטעון ממה שבא ארץ כבול ולא ארץ כבולה, כי אין כאן יחס המתואר ותואר רק סמיכות ע"ד הצטרפות התאר, וא"כ אין לשמור מין הנסמך כנודע, וכבול אם שהוא בינוני הפעול כלומר ארץ שהשוכן שם הוא כבול (איין זאָנדר רעגעפֿעססעלטען), או שהוא שם עלם ע"ד חָרוּל, והוא אחד אם כֶּבֶל ויש לו שני משקלים (דאַז פֿעססעלזאַנד). גם אין טענה איך הכלים חירם את שלמה איש בריתו כל כך לקיוא הערים אשר נתן לו בשם גנאי? כי נאמר שבאמת חירם לא קרא השם הזה לזכר עולם ורק שהוא אמר כן בדרך לחוק, ועי"ז הי' שם זה עליו כל הימים. (יד) מאה ועשרים, למעלה אמר רק כי חירם נשא את שלמה בזהב וכאן פרט סך הזהב שנתן לו. (טו) וזה דבר המס, עיין פירוש רש"י אשר על פיהו מתורגם באשכנזית, ורד"ק הביא עוד פירוש אחר והוא כי וזה דבר ענינו וזה הסבה אשר בעבורה העלה מס על הארץ לבנות וגומר, כמו וזה הדבר אשר מל יהושע (יהושע ה' ד') וכן דעת הרד"א, גם יש לפרש בחסרון וי"ו במלת דבר ויהי' נמשך על הפסוק שלפניו, והכוונה וזה הזהב שלא חירם ודבר המס (והוא אינו המס שנזכר להלן רק מס ממון מבני ישראל או מהעמים אשר היו כבושים תחתיו) אשר העלה שלמה הי' לבנות וגומר, ודבר ענינו כמו את דברי האתונות (ש"א י' ב'), דברי עונות גברו (תהלים ס"ה ד') שאינו רק תקון הלשון. המלוא, עיין רש"י. ומה שכתב ומלאות לתוכה עפר, יראה לי שעשו זאת להעמיד החומה שלא תפול אם ינגחו בה בכלי קרב כמו אילי הברזל ובדומה, ואולי יש לפרש שהיה מקום שאצרו שם מאכל או כלי נשק לצורך המבצר (מאַגאַזין אָדער לייגהויז), וזה יודלק כפי מה שבא לקמן (מ"ב י"ב כ"א) בית מלוא, אולם בית מלוא הנזכר בשופטים (ט' ו' וכ') הוא שם עיר כנראה מענינו, וע"ע בביאור דה"א (י"א ח'). (טז) פרעה,

הוא

וַיִּלְכֹּד אֶת־גֶּזֶר וַיִּשְׂרְפָהּ בָּאֵשׁ
וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הָרָג
וַיִּתְּנָהּ שִׁלֻּחִים לְבִתּוֹ אֵשֶׁת
שְׁלֹמֹה׃ (יז) וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת־גֶּזֶר
וְאֶת־בֵּית חֹרֹן תַּחְתּוֹן׃ (יח) וְאֶת־
בַּעֲלָת וְאֶת־תַּמֹר בַּמִּדְבָּר
בָּאָרֶץ׃ (יט) וְאֵת כָּל־עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת
אֲשֶׁר הָיוּ לִשְׁלֹמֹה וְאֵת עָרֵי
הָרֶכֶב וְאֵת עָרֵי הַפָּרָשִׁים וְאֵת
חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָשַׁק לִבְנוֹת
בִּירוּשָׁלַםִ וּבַלְּבָנוֹן וּבְכֹל אֶרֶץ
ע מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ (כ) כָּל־הָעָם הַנּוֹתָר

תדמור קרי. מן

תרגום אשכנזי

יעהמליך הערויפגעקאממען, האטטע גזר עראָבערט אונד עס אין בראַנד געשטעקט; ער טאָדטעטע דען כנעני, דער דיא שטאַדט בעוואָהנטע. אונד גאַב זיא זיינער טאָכטער, דער פֿרויא דעם שלמה, צור מיטגיפֿט. (יז) נון ערבויעטע שלמה גזר אונד בית חרן דאַז אונטערע, (יח) בעלת אונד תדמר אין דער וויסטע דיא אים לאַנדע וואַר. (יט) אונד אַללע פֿאָררַאטהסשטעדטע דיא שלמה האַטטע, זאָ וויא אַללע שטעדטע פֿיר דיא וואַגען אונד דיא שטעדטע פֿיר דיא רייטער, אונד וואַס שלמה זאָנסט נאָך לוסט האַטטע צו בויען אין ירושלים, אים לבנון, אונד אים גאַנצען לאַנדע זיינער העררשאַפֿט. (כ) אַללעס פֿאָלק

רש״י

(טז) שלוחים. נדוניא: (יח) ואת תדמר במדבר בארץ. אצל הישוב: (יט) ערי המסכנות.
קרוי

באור

הוא מאמר מוסגר לבאר מדוע בנה שלמה את גזר: שלוחים, ת"י מתנן, ורש"י כתב נדוניא והענין אחד, ונקרא שלוחים לפי שהאב יתן אותם לבתו בעת שלח אותה לבית אישה כמו ושלשים בנות שלח החוצה (שופטים י"ב ט'), ובא בל"ר לפי שהי' מדרכם לתת מתנות שונות, וכלשון המורגל בפי חז"ל סבלונות ג"כ ברבים. והנה בדה"ב (פרשה ח') לא נזכר אלא מגדו וגזר, ואולי היו הערים האלה בעת ההיא כבר נשמות ולא רצה הסופר להזכירם, אולם בגזר אין ספק שיש עוד סבה אחרת שלא העלה אותה בתוך הערים שבנה כי הוא לא רצה להיות מזכיר עון שלמה ולא זכר כלל מהנשים הנכריות אשר הטו את לבו רק אמר ואת בת פרעה העלה וגומר והזכירהו בזה לשבח באמרו כי אמר לא תשב לי אשה וגומר (שם י"א) והטעם הזה לא נזכר פה: (יח) במדבר בארץ, לדעת חכמי העמים היתה תדמר עיר בארץ ארם (זיריען) אשר עוד היום נראו ממנה חרבות הנקראים (רואינען פאָן פאַלמירא) ונקרא כן בעבור התמרים אשר סביבה כמו עיר התמרים וכן הכתיב תמר ובקרי נוסף דל"ת (עיין ספר המליס להחכם געזעניאוס ערך תדמר), ואז"כ יהי' מדבר רק מקום מרעה (עיין רד"ק שרש דבר), וכבר דברנו מזה בבאורנו לספר יהושע, ולפ"ז נוכל לומר במדבר בארץ שהכוונה במדבר שהוא בארץ ולא במדבר ילול ישימון; אבל יותר יראה לי כי מלת בארץ מקומה אחר ואת בעלת, ואמר כי אלה הערים שזכר היו בארץ (ישראל), אבל תדמר הי' במדבר, ובדה"י בא רק תדמר במדבר ולא נזכר בארץ. (יט) ערי המסכנות, הנכון כפירוש רש"י ערי האוצרות והרד"א אמר שהמה הערים הפחותות והוא מענין סגניות כי כן הוראת שרש סכן גם בעברית כמו אשר לא
בבסכנות

מן־האמרי החתי הפרזי החוי
והיבוסי אשר לא־מבני ישראל
המה: (כא) בניהם אשר נתרו
אחריהם בארץ אשר לא־יכלו
בני ישראל להחרימם ויעלם
שלמה למס־עבד עד היום הזה:
(כב) ומבני ישראל לא־נתן שלמה
עבד כי־הם אנשי המלחמה
ועבדיו ושריו ושלשיו ושרי רכבו
ופרשיו: (כג) אלה ׀ שרי הנצבים
אשר על־המלאכה לשלמה
חמשים וחמש מאות הרדים
בעם העשים במלאכה: (כד) אך
בת־פרעה עלתה מעיר דוד אל־

ביתה

דאז איבריג בליעב פאן אמורי, חתי, פרזי, חוי אונד יבוסי, וועלכע ניכט צו דען קינדערן ישראל געהארטען, (כא) איהרע נאכקאממען נעהמליך, דיא נאך איהנען בליעבען אים לאנדע, וועלכע דיא קינדער ישראל ניכט פערטילגען קאננטען, דיעזע האב שלמה צום פראהנדיענסטע אויס פיר איממערוועהרענד. (כב) אבער פאן דען קינדערן ישראל'ס בעשטיממטע שלמה ניעמאנד צום קנעכטע; דען זיא ווארען דיא קריעגסמענער, דיא האבבעדיענטען, דיא פירשטען, דיא הויפטלייטע, דיא אבערסטען זיינער וואגען אונד זיינער רייטער. (כג) דיעזע ווארען אויך דיא אבעראויפזעהער בייא דער ארבייט דעם קאניגס שלמה, פינף הונדערט אונד פינפציג אן דער צאהל, וועלכע דיא אויפזיכט האטטען איבער דאז פאלק, דאז בייא דער ארבייט בעשעפטיגט וואר. — (כד) [אבער ערסט נאכדעם דיא טאכטער דעם פרעה אויס עיר דוד, אין דאז הויז געצאגען וואר

רש"י

קרוי בית אולרא: (כג) שרי הנצבים. ממונים על הממונים: חמשים וחמש מאות. שלש מאות היו גרים הממונים על שבעים אלף נושא סבל ושמונים אלף חוצב בהר ושלשת אלפים ושלש מאות הרודים בעם שאמר למעלה לבד משרי הנצבים לשלמה וגו' שלשת אלפים ושלש מאות (ובדברי הימים ב' ב' י"ז) הוא אומר שש מאות אלו שלש מאות שחסר שם מנה כאן שהיו ממונים על כולן ומאתים וחמשים הנותרים היו ישראל ממונים על שאר עושי המלאכה (ובדברי הימים ב' ח' י') מנאן לעצמן ואלה שרי הנצבים לשלמה חמשים ומאתים הרודים בעם עושי המלאכה: (כד) אך בת פרעה. שהיתה מתחלה בעיר דוד כמה שנאמר בראש הספר ויביאה אל עיר דוד עלתה מעיר דוד וגו'. ובדברי הימים מפרש כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד וגו' כי קדש המה אשר באה אליהם ארון ה' (דברי הימים ב' ח'

באור

במסכנות (דברים ח' ט'), וכן טוב ילד מסכן וחכם (קהלת ד' י"ג). (כא) עד היום הזה, פירושו תמיד כמבואר בהקדמת דה"י לד"ו הערה א' עיי"ש. (כב) ומבני ישראל, ומה שבא לעיל ויהי המס שלשים אלף כבר כתב הרד"ק כי לכרות עצים לא היה עבודת עבד כחוצב בהר ונושא סבל, וכבר דברנו מזה בתולדת שלמה: (כג) ואלה, פירושו ומאלה בני ישראל היו גם שרי הנצבים וכו'. שרי הנצבים, עיין פירוש רש"י. (כד) אך בת פרעה,

מלת

בִּיתָהּ אֲשֶׁר בָּנָה־לָהּ אָז בָּנָה אֶת־הַמִּלּוֹא׃ (כה) וְהֶעֱלָה שְׁלֹמֹה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה עֹלוֹת וּשְׁלָמִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בָּנָה לַיהוָה וְהַקְטֵיר אִתּוֹ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְשִׁלַּם אֶת־הַבָּיִת׃ (כו) וָאֳנִי עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בְּעֶצְיוֹן־גֶּבֶר

אשר

וואַר, דאַס ער (שלמה) איהר געבויעט, ערשט דאַן עררי־ טעטע ער דען מלוא (דען בע־ גרענצונגסטהייל [פֿעסטונגסטהייל]). (כה) דרייאמאהל דעם יאַהרעס בראַכטע שלמה גאַנצ־ אונד פֿריידענאָפּפֿער דאַר, אויף דעם אלטאַרע וועלכען ער דעם עוויגען צו עהרען ערבייעט, אום דאַמאָן אין רויך אויפֿגע־ הען צו לאַססען, וואַס פֿיר דען עוויגען בעשטיממט וואַר, זאָ פֿערפֿאָללקאָממנעטע ער דען טעמפעל (דיענסט). (כו) איין שיף ליעס זיך דער קאָניג שלמה בויען, צו עציון גבר

נעבסט

רש"י

י"א) אז בנה שלמה את המלוא. לבנו' לתוכו בתים לעבדיו ולשפחותיה וזה שהוכיחו ירבע' אביך הניחו פרוץ לעולי רגלים ואתה בנית אותו לעשו' אנגריא לבת פרעה וזהו אך האמו' כאן אך בזו הטיח שלמה שבנה לו את המלוא בך שמעתי. ואני אומר אך בת פרעה וגו' כלומר הערים האמורות למעלה הוצרך לבנות למסכנות לרכב ולפרשים ולגדולה אך את המלוא לא היה בונה לשום גדולה כי אביו הניחו לפרוש בו עולי רגלים אהלים אלא שבת פרעה עלתה אל ביתה והמלוא סמוך לאותו בית אז בנה את המלוא: (כה) על המזבח. של בית עולמים: והקטיר אותו. ואותו מזבח הקטרת אשר לפני ה' לקטרת הסמים: (כו) ואני. אניה:

באור

מלת אך ל־עתי נמשך על אז בנה והוא לפי שזכר למעלה בתוך הערים שבנה גם המלוא אמר עתה שהמלוא בנה אך כאשר העלה את בת פרעה כי המלוא הי' במצודת דוד ולא סמוך לבית בת פרעה ביער לבנון (וכן הוא דעת הרד"ק) ולא כפי' הרלב"ג והרד"יא שפי' המלוא סמוך לביתה ובנה שלמה זה לכבודה, ואולי הי' משכנה בעיר דוד סמוך למקום שבנה את המלוא ולא הי' רצה להשמיע באזניה קול פטיש ורעש עושי המלאכה, כן יראה על דרך הפשוט, אולם כפי דרש חז"ל (עיין רש"י) יהי' מלוא סמוך לבית בת פרעה כדעת הרלב"ג. (כה) שלש פעמים, ובדה"ב (ח' ג') ביאר שהי' זה בחג המצות בחג השבועות ובחג הסכות, ועוד האריך שם בדבר הזה כדרכו בכל העניינים הנוגעים בענין הבית והקרבנות. והקטיר אתו, יונתן תרגם ויקטיר עלוהי, ויהי' אתו כמו עליו (ועיין ברד"ק שפירש הפסוק לכוונה הזאת בשני אופנים), ולי נראה כי נחסר הלמ"ד השמוש במלת והקטיר והוא המקור (שדרכו בפתח הה"א ובירי עי"ן הפעל אך שבא כאן יו"ד ההמשך) ואתו הוא כמו אותו וכבר הביא הרד"ק בשרשים שרש את רבים כמיהו, אך שהוראת את כאן הוא במקום יחס שממנו כמו והתנחלתם אותם (ויקרא כ"ה מ"ו) ועוד כמוהו (עיין שרשים שם), והכוונה ולהקטיר ממנו (מכל קרבן וקרבן) הדבר אשר לפני ה' כלומר החלבים ואימורין שמקריבין אותן לפני ה'. ושלם, השלים כל עסקי הבית כנאמר ד"הי שהעמיד כהנים לעבודתם ולוים לשירם ולזמרם. את הבית, שיעורו עבודת הבית. (כו) ואני, בא ביחיד והכוונה על הקבוץ כמו שיאמר הלועז (אייגע פֿלאָטטע), או שבאמת שלמה לא עשה רק ספינה אחת ולזה לא חשב הסופר של ד"הי להזכיר זה כי שם נאמר רק אז הלך שלמה אל עציון ואל אילות על שפת הים, [ונראה שהכוונה שהלך לשם לקבל האניות ששלח לו חירם (דה"ב ט' י"ח) ולא כדעת הרד"ק שאמר שהלך ובנה אותן] אבל באני הנזכר בפסוק הבא המכוון על המקינן שהרי בד"הי נאמר אניות ברבים, ועל

ענין

אֲשֶׁר אֶת־אֵלוֹת עַל־שְׂפַת יַם־
סוּף בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃ (כז) וַיִּשְׁלַח
חִירָם בָּאֳנִי אֶת־עֲבָדָיו אַנְשֵׁי
אֳנִיּוֹת יֹדְעֵי הַיָּם עִם עַבְדֵי שְׁלֹמֹה׃
(כח) וַיָּבֹאוּ אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם
זָהָב אַרְבַּע־מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים כִּכָּר
וַיָּבִאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃

י (א) וּמַלְכַּת־שְׁבָא שֹׁמַעַת אֶת־
שֵׁמַע שְׁלֹמֹה לְשֵׁם יְהוָה
וַתָּבֹא לְנַסֹּתוֹ בְּחִידוֹת׃ (ב) וַתָּבֹא
יְרוּשָׁלַמָה בְּחַיִל כָּבֵד מְאֹד גְּמַלִּים
נֹשְׂאִים בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב־מְאֹד
וְאֶבֶן יְקָרָה וַתָּבֹא אֶל־שְׁלֹמֹה
וַתְּדַבֵּר אֵלָיו אֵת כָּל־אֲשֶׁר הָיָה
עִם־לְבָבָהּ׃ (ג) וַיַּגֶּד־לָהּ שְׁלֹמֹה

אח

נעבסט אילות אם אופער דעם שילפמעערעס אים לאנדע אדום. (כז) חירם שיקטע אין איינעם שיפפע זיינע קנעכטע שיפפלייטע דיא אין דער מעערעספארטה קונדיג וואַרען, (פאַהרענר) מיט דען קנעכטען דעם שלמה. (כח) זיא גינגען נאך אופיר האָלטען פאָן דאָרט אַן גאָלד פיער הונדערט אונד צוואַנציג ככר, אונד בראַכטען עס דעם קאָניגע שלמה.

י (א) דיא קאָניגין פאָן שבא האָרטע דען רוף דעם שלמה, דעססען רוהם אויסעראָרדענטליך וואַר, אונד קאַם, איהן דורך ראָטהזעל צו פריפען. (ב) זיא לאַנגטע אין ירושלים אַן, מיט איינעם זעהר גראָסען צוגע, מיט קאַמעעלען דיא מיט שפעצעריי־ען אונד גאָלד אין גראָסער מענגע אונד מיט קאָסטליכען ערעלשטיינען בעלאַדען וואַרען, אונד אַלס זיא צו שלמה קאַם, דאַ טרוג זיא איהם פאָר, אַללעס וואס איהר אַם הערצען לאַג. (ג) אונד שלמה ערקלעהרטע אַללע איהרע פאָר.

באור

ענין אופיר עיין להלן י' כ"ב נמה שכתבתי שם. (כח) ארבע מאות ועשרים, ובד"הי ארבע מאות וחמשים, ואמרו המפרשים כי שלשים ככר הוציאו להוצאת הדרך וזה רחוק. ואולי נשתנה משקל הככר מימות ירמי' (שהי' כותב מלכים לדעת חז"ל) עד עזרא שחבר ד"הי ומה שהי' אז ארבע מאות ועשרים עלה עתה למספר ארבע מאות וחמשים.

י (א) ומלכת שבא, שבא הוא מחוז בערבי המאושר (גליקליכע אַראַביען) ואמר הרד"א כי יתכן שהאניות אשר שלח שלמה הודיעו טבעו בעולם. לשם ה', נלאו המפרשים בפירוש המאמר הזה, והנכון לדעתי כדעת החכם וואגזעהן שהכוונה כי שמעה את שמעו שהתנשא לשם ה' כלומר לשם גדול ומפואר, כי דרך העברי ליחס דבר מופלג לה' כמו הררי אל, שלהבת יה ובדומה, ולהרחיק ההגשמה מתורגם הוא באופן כללי כמו שתראה. ובדה"ב (ט' א') נשמטו המלות לשם ה'. בחידות, ענינו לדעתי כמשמעו במליצות סתומי הכוונה כי החכמה בזאת היתה מפוארה בימים ההם, וכבר אמרנו לעיל כי גם הכתוב ינשא נאות מליצת שלמה יותר משאר חכמותיו. (ב) אשר היה עם לבבה, כלומר כל חפציה, כענין הטינת כי הי'

אֶת־כָּל־דְּבָרֶיהָ לֹא־הָיָה דָּבָר
נֶעְלָם מִן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא הִגִּיד
לָהּ׃ (ד) וַתֵּרֶא מַלְכַּת־שְׁבָא אֵת
כָּל־חָכְמַת שְׁלֹמֹה וְהַבַּיִת אֲשֶׁר
בָּנָה׃ (ה) וּמַאֲכַל שֻׁלְחָנוֹ וּמוֹשַׁב
עֲבָדָיו וּמַעֲמַד מְשָׁרְתָו וּמַלְבֻּשֵׁיהֶם
וּמַשְׁקָיו וְעֹלָתוֹ אֲשֶׁר יַעֲלֶה בֵּית
יְהוָה וְלֹא־הָיָה בָהּ עוֹד רוּחַ׃
(ו) וַתֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֱמֶת הָיָה
הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּאַרְצִי עַל־
דְּבָרֶיךָ וְעַל־חָכְמָתֶךָ׃ (ז) וְלֹא־
הֶאֱמַנְתִּי לַדְּבָרִים עַד אֲשֶׁר־בָּאתִי
וַתִּרְאֶינָה עֵינַי וְהִנֵּה לֹא־הֻגַּד־לִי

משרתיו קרי   החצי

פֿאָרטרענע, ניכֿטס וואַר דעם קאָניגע זאָ דונקעל, דאַס ער עס איהר ניכֿט ערקלאָהרט העטטע. (ד) אַלס נון דיא קאָניגין פֿאָן שבא דיא וויז-הייט דעם שלמה איינזאַה, אונד, (אַלס זיא זאַה) דאַז הויז וועלכֿעס ער געבויעט האַטטע, (ה) אונד דאַז שפיי-זען בייא זיינער טאַפֿעל, דיא פֿלאַטצאָרדנונג זיינער האָפֿ-דיענער, דיא אויפֿוואַרטונג זיינער בעדיענטען אונד איה-רע קליידונג, זאָ וויא יענע זיינער מונדשענקען, דאַן זיינען אויפֿגאַנג, ווען ער צום טעמפעל דעם עוויגען זיך ערהאָב, דאַ האַטטע זיא קיינע גייסטעסגעגענוואַרט מעהר, (ו) אונד שפראַך צום קאָניגע: עס איזט וואַהר, וואַס איך געהאָרט האַבע אין מיינעם לאַנדע פֿאָן דיינען אַנשטאַלטען, אונד פֿאָן דיינער וויזהייט. (ז) איך טרויעטע דיעזען וואָרטען ניכֿט, ביז איך נון זעלבסט געקאָממען בין אונד מיינע אוי-גען עס געזעהען האַבען, דאַס מאַן מיר ניכֿט דיא העלפֿטע געזאַגט, דאַס דיינע וויזהייט

אונד

רש"י

(ה) ועולתו אשר יעלה בית ה'. דרך מבוא שהכין מביתו לבית המקדש שהיה עולה בו לבית ה':

באור

ה' עם לבבך (לעיל ח' י"ח). (ג) כל דבריה, הכוונה פתרון החידות אשר ערכה לפניו. (ד) והרא, לדעת המפרשים הכוונה על ראית הלב אבל לא יתקשר זה היטיב עם והבית אשר בנה, לכן יראה לי שהוא ראית העינים ממש והכוונה על סדר הענינים אשר הבין בחכמה, וכן מתורגם. גם יתכן שהוי"ו של והבית במקום בי"ת כמו שהביא הרד"ק דוגמתו במכלול (בערך שמוש הוי"ו ע"ש) והענין שראתה חכמתו בבית וגומר. (ה) ומושב עבדיו, יתכן שהוי"ו של ומושב לבאר והענין שראתה גם חכמתו במאכל שלחנו והוא מושב עבדיו והמה האוכלים על שלחן המלך כי הושיבם כפי מעלתם הגדול כגדלו והצעיר כצעירתו. ומעמד משרתיו, המה העומדים סביב השלחן לשמש האורחים והיה כל אחד על פקודתו כראוי לעשות כרצון איש ואיש. ומלבשיהם, גם העבדים גם המשרתים היו לובשים בגדים אשר בהם ניכר מדרגתם ופקודתם עד כי ידע כל אורח הגדולה ויקר הראוי לתת לאיש הזה. ומשקיו, הזכיר שרי המשקים ביחוד, כי המה צריכין להזהר מאוד בפקודתם שתהיה השתיה בדת בגבורה ולא בשמי, ולבלתי ספות הרוה את הצמאה, כי רבת המכשלה אם לא ישימו עין על זה. ובדה"י נזכר גם אכל ומשקיו ומלבשיהם כי הי' המנהג שהמשקים היו נערים יפה תואר ויפה מראה מלבשים רקמה. ועלתו, כשהיה עולה לבית ה' בהמון חוגג, ואינו מענין עולה וזבח כאשר הבינו יונתן כי יגיד רעו בד"הי ועליתו. עוד רוח, מרב השתוממות.

הֶחֱצִי הוֹסַפְתָּ חָכְמָה וָטוֹב אֶל־
הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר שָׁמָעְתִּי׃ (ח) אַשְׁרֵי
אֲנָשֶׁיךָ אַשְׁרֵי עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה
הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ תָּמִיד הַשֹּׁמְעִים
אֶת־חָכְמָתֶךָ׃ (ט) יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בָּרוּךְ אֲשֶׁר חָפֵץ בְּךָ לְתִתְּךָ עַל־
כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־
יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם וַיְשִׂימְךָ לְמֶלֶךְ
לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ (י) וַתִּתֵּן
לַמֶּלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים ׀ כִּכַּר זָהָב
וּבְשָׂמִים הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן יְקָרָה
לֹא בָא כַבֹּשֶׂם הַהוּא עוֹד לָרֹב
אֲשֶׁר־נָתְנָה מַלְכַּת־שְׁבָא לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה׃ (יא) וְגַם אֳנִי חִירָם אֲשֶׁר־
נָשָׂא זָהָב מֵאוֹפִיר הֵבִיא מֵאֹפִיר
עֲצֵי אַלְמֻגִּים הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן
יְקָרָה׃ (יב) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ אֶת־עֲצֵי ᵒ
האלמגים

אונד גיטע אַללעם איבערטריפֿפֿט וואַס איך דאַפֿאָן געהערט האַבע. (ח) הייל דיינען לייטען! הייל דיעזען דיינען קנעכֿטען, דיא אימער פֿאָר דיר שטעהען, דיא דיינע וויזהייט העֶרען. (ט) געפריעזען זייא דער עוויגע דיין גאָטט, דער אַן דיר וואָהלגעפֿאַללען פֿאַנד, דיך פֿיר דען טהראָן ישראל'ס צו בעשטימען; יאַ אין דער אונענדליכֿען ליעבע דעם עוויגען צו ישראל, האַט ער דיך צום קעֶניגע איינגעזעטצט, אום רעכֿט אונד טיגענד צו איבען. (י) זיא גאַב דעם קעֶניגע הונדערט אונד צוואַנציג ככר גאָלדעס, שפעצרייען אין גראָססער מענגע אונד קעֶסטליכע שטיינע; נאָך ניע קאַם (איכם זאַנד) זאָלכֿע שפעצרייא, אונד אין זאָ גראָססער מענגע, וויא זיא דיא קעֶניגין פֿאָן שבא דעם קעֶניגע שלמה געגעבען. (יא) אויך דיא פֿלאָטטע דעם חירם, וועלכֿע גאָלד פֿאָן אופיר האָלטע, האַטטע אוים אופיר אלמגים-האָלץ אין גראָססער מעננע געבראַכֿט, אונד קאָסטליכע שטיינע. (יב) דער קאָניג מאַכֿטע אוים דעם אלמגים-האָלצע, געלענדער

אַם

רש"י

(יא) עצי אלמוגים. קוראי"ל בלע"ז:

באור

(ז) אל השמועה, על השמועה וכמו וימליכהו אל הגלעד ואל האשורי (ש"ב ב' ט'), והעד כי בד"הי נאמר על. (יא) עצי אלמגים, ובד"הי עצי אלגומים בחילוף כמו כבש וכשב, שלמה ושלמה וכדומה, והנה שרשו גום או מוג ואל הוא סי' הידיעה (ארטיקעל) בערבי כי גם בעברית לדעת חכמי העמים הה"א הדעת בתשלומה אל, אך נשמט הלמ"ד ונשלם בדגש ע"ד אקח תקח מן לקח וכאן בא ע"ד לשון ערבי וכן אבני אלגביש (יחזקאל י"ג י"א). אולם לא נודע לנו בבירור ענין העץ הזה לדעת רש"י הוא קאראלן ולדעת הרד"ק הוא מה שקורין (זאנדעלהאלץ) אשר יפיק ריח ויקר מאוד, ועמו הספנים המכס גועניאס, והרד"ק בשרשים השמיט גם אלגומים גם אלמגים ולא הביאו לא במרבעים (בערך אות אל"ף באשר הביא אלגביש)

הָאַלְמֻגִּים מִסְעָד לְבֵית־יְהוָה
וּלְבֵית הַמֶּלֶךְ וְכִנֹּרוֹת וּנְבָלִים
לַשָּׁרִים לֹא בָא־כֵן עֲצֵי אַלְמֻגִּים
וְלֹא נִרְאָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
(יג) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה נָתַן לְמַלְכַּת־
שְׁבָא אֶת־כָּל־חֶפְצָהּ אֲשֶׁר שָׁאָלָה
מִלְּבַד אֲשֶׁר נָתַן־לָהּ כְּיַד הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה וַתֵּפֶן וַתֵּלֶךְ לְאַרְצָהּ הִיא
וַעֲבָדֶיהָ׃ (יד) וַיְהִי מִשְׁקַל הַזָּהָב
אֲשֶׁר־בָּא לִשְׁלֹמֹה בְּשָׁנָה אֶחָת
שֵׁשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ כִּכַּר זָהָב׃
(טו) לְבַד מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וּמִסְחַר

הרכלים

אַם טעמפעל דעם עוויגען, אונד אַם קאֶניגליכען פאַל-לאַסטע, אויך האַרפען אונד לויטען פיר דיא זאֶנגער; נאָך ניע איזט זאָלכעס אלמג-האָלץ היער אַנגעקאָממען, אונד נאָך ניע געזעהען וואָרדען ביז אויף דען הייטיגען טאג.
(יג) דער קאֶניג שלמה גע-ווערהטע (געגענזייטיג) דער קעניגין פאָן שבא יעדעס פער-לאַנגען וועלכעס זיא אויסגע-שפראָכען, אויסערדעם וואַס ער איהר גאַב נאַך דער ווירדע דעם קאֶניגס שלמה; דאַ-רויף רייזטע זיא צוריק און-נינג אין איהר לאַנד זיא אונד איהרע דיענערשאַפט. (יד) דאַז געוויכט דעם גאָלדעס, וועל-כעס שלמה אין אייגעם יאַה-רע בעקאַם, וואַר זעכס הונ-דערט זעכס אונד זעכציג ככר גאָלדעס. (טו) אויסער (דען איינקינפטען) פאָן דען קרע-

מערן

רש״י

(יב) מסעד לבית ה׳. (בדברי הימים ב׳ ט׳ י״א) כתיב מסילות לבית ה׳ לכך אני אומר המסעד הזה לשון רצפה: לשרים. לבני לוי: (יג) נתן למלכת שבא. נתינה זו אינה אלא לימוד חכמה: מלבד אשר נתן לה. מתנות מגדנות המלויין כאן ואינם מלויין במקומה: (יד) שש מאות ששים ושש. חירם נתן לו ק״כ ומלכת שבא ק״כ ואני תרשיש הביאה מאופיר ת״כ הרי תר״ם והששה לא ידעתי מאין (ובד״הי ב׳ח׳ י״ח) כתיב שהביאו מאופיר ארבע מאות וחמשים ואין מונה שם ק״כ של חירם ויש לתקן המקרא שהשלשים היתירים היו מן הק״כ של חירם שהרי עבדי חירם היו שם עם עבדיו: (טו) לבד מאנשי התרים. שהיו מביאים לו הסוחרים התרים באין לסחורה: הרוכלים.

באור

אלגמים) וגלא נשרש ׳מוג וגוש, ואנחנו הנחנו המלה בלי תרגום כי הלכנו בעקבות המתרגם יונתן. (יב) מסעד, ובד״הי נאמר מסלות, וכבר מבואר שם כי שלמה עשה מסלה לעלות אל בית ה׳ ומעקה מפה ומפה להשען עליו, והמסעד הזה הי׳ מעצי אלמוגים וכן שאר העליות אשר בבית ה׳ ובית המלך עשאם המלך מעצי ,אלמוגים. ואולי נחלף בכאן הלד״י בסמ״ך ועניינו מלעד המקום שצועדים בו והוא אחד עם מסלה מן סלל. (יג) כיד המלך, כחברו באסתר (א׳ ז׳) כלומר כפי יכולת׳ מעושר מלך כמותו ובת״י, ויראה לי כי מה שאמר את כל חפצה גומר המה דברים יקרים בערך המלאכתי (קונסטזאַכען) אשר מצאו חן בעיניה ושאלה מאתו ומלבד אשר נתן לה המה המתנות מדברים הטבעים (נאַטורפראָדוקטע) אשר נמצא במבחר ארץ ישראל, וזה מסכים למה שבא בד״הי מלבד אשר הביאה אל המלך שהכוונה לדעת המפרשים מלבד מה שנתן לה׳ ננגד מה שהביאה לו. (טו) התרים, ובד״הי אנשי התרים ולדעת המפרשים המה הסוחרים המוזרים בארצות ור״ש אחרי מקום מולא כל סחורה וסחורה, והנד״א אמר שהוא שם אומה שקורין (טאַרטאַרען) ואולי גם זה דעת יונתן

שתרגם

הָרֹכְלִים וְכָל־מַלְכֵי הָעֶרֶב
וּפַחוֹת הָאָרֶץ׃ (טז) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה מָאתַיִם צִנָּה זָהָב שָׁחוּט
שֵׁשׁ־מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל־הַצִּנָּה
הָאֶחָת׃ (יז) וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת מָגִנִּים
זָהָב שָׁחוּט שְׁלֹשֶׁת מָנִים זָהָב
יַעֲלֶה עַל־הַמָּגֵן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם
הַמֶּלֶךְ בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן׃ (יח) וַיַּעַשׂ
הַמֶּלֶךְ כִּסֵּא־שֵׁן גָּדוֹל וַיְצַפֵּהוּ זָהָב
מוּפָז׃ (יט) שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּה
וְרֹאשׁ עָגֹל לַכִּסֵּה מֵאַחֲרָיו וְיָדֹת
מִזֶּה וּמִזֶּה אֶל־מְקוֹם הַשָּׁבֶת
וּשְׁנַיִם אֲרָיוֹת עֹמְדִים אֵצֶל

כל"ל　　הידות

מערן אונד אויסער דעם האַנ־דעל דער קויפלייטע, פאָן אללען קאֶניגען ערבים (חרחביענס) אונד דען שטאַטט־האַלטערן דעם לאנדעס. (טז) דער קאֶניג שלמה מאַכ־טע צווייא הונדערט פאַנצער פאָן געשלאַגענעם גאָלדע, זעכס הונדערט (שקל) גאָלד גינג אויף צו איינעם פאַנצער. (יז) אונד דרייא הונדערט שילדע פאָן געשלאַגענעם גאָל־דע; דרייא מנים (איינען דע־רען איינע איין הונדערט שקל בעטרוג) גאָלדעס, גינגען אויף צו איינעם שילדע, אונד דער קאֶניג לעגטע זיא אין דאַז וואַלדהויז אים לבנון. (יח) דער קאֶניג מאַכטע איינען גראָסען טהראָן אויס עלפענביין, אונד איבערצאָג איהן מיט פיינעם גאָלדע. (יט) זעכס שטופען האַטטע דער טהראָן, אונד איין רונדער הימעל ערהאָב זיך איבער דען טהראָן פאָן הינטען, אַרמלעהנען וואַרען צו ביידען זייטען אַם זיטצע, אונד צווייא לאֶווינגען שטאַנ־
דען

רש"י

מיכרי בשמים ימוליכין אותם מעיר לעיר: וכל מלכי הערב. תרגם יונתן וכל מלכי סומכותא לי' ערובה המלכים שהיה בערובתן וסומכין עליו גארלאנטיא"ה בלע"ז: (טז) צנה. מקפת את האדם משלשה רוחותיו והוא שאמר (בספר תהלים ה' י"ג) כצנה רצון תעטרנו: שש מאות זהב. והוא שש מנים שהזהב הוא הדינר: (יז) זהב שחוט. הוא רך ונוח להירקע: (יח) זהב מופז. מבהיק כמרגליות: (יט) שש מעלות. מדרגות לעלות בו וראש הכסא היה עגול מקום מושב המלך: מאחריו. תיקון הכסא היה רחב והמעלות היו לצד פניו ולצד אחריו היה המושב גבוה מן הכסא מקום עגול: וידות מזה ומזה. לסמוך זרועותיו עליהם בימין מקלות זהב מפאה לפאה פשוטין

באור

שתרגם יאגר אומניא, והכוונה המס שנתנו האומניא והוא שם ארץ או עיר, וכבר מצינו בדחז"ל עיר ששמה הסניא (קידושין דף ע"ב) ועיין בערוך, ובל"הי המאמר יותר מבואר כי שם נאמר לבד מאנשי התרים והסוחרים מביאים וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה. (טז) צנה, מין מגן גדול (רד"ק בשרשים) והוא מכסה את כל הגוף כידוע, אך רש"י ז"ל כתב כאן מקפת את האדם משלשה רוחותיו, ויונתן תרגם תריסין וגם הוא מגן עיין ערוך ערך תרים, ועוד היום נקרא מין מגן בל"א (טארטשע) ועיין ס' המלין להחכם וועזעל בזה. זהב שחוט, אמר הרד"ק אין שחוט אלא מתוך וכן חץ שחוט (ירמיה ט' ז') זהב טהור הנמשך כשעוה ע"כ, וע"פ דרכנו כי כל האותיות השמוש מובדלים למשקל א"כ נאמר כי שרשו חוט (שהוא מתוח ומשוך) והשי"ן למשקל. (יז) מנים, מנה בדחז"ל היא מאה וכן בא בל"הי ושלש מאות זהב (מדברי רד"ק). (יח) מופז, נקי מכל סיגים ובל"הי זהב טהור. (יט) שש

הַיָּדֽוֹת׃ (כ) וּשְׁנֵ֤ים עָשָׂר֙ אֲרָיִ֔ים
עֹמְדִ֥ים שָׁ֛ם עַל־שֵׁ֥שׁ הַֽמַּעֲל֖וֹת
מִזֶּ֣ה וּמִזֶּ֑ה לֹא־נַעֲשָׂ֥ה כֵ֖ן לְכָל־
מַמְלָכֽוֹת׃ (כא) וְכֹ֡ל כְּלֵי֩ מַשְׁקֵ֨ה
הַמֶּ֤לֶךְ שְׁלֹמֹה֙ זָהָ֔ב וְכֹ֗ל כְּלֵ֛י בֵּית־
יַ֥עַר הַלְּבָנ֖וֹן זָהָ֣ב סָג֑וּר אֵ֣ין כֶּ֔סֶף
לֹ֥א נֶחְשָׁ֛ב בִּימֵ֥י שְׁלֹמֹ֖ה לִמְאֽוּמָה׃
(כב) כִּ֠י אֳנִ֨י תַרְשִׁ֤ישׁ לַמֶּ֙לֶךְ֙ בַּיָּ֔ם
עִ֖ם אֳנִ֣י חִירָ֑ם אַחַת֩ לְשָׁלֹ֨שׁ שָׁנִ֜ים
תָּב֣וֹא ׀ אֳנִ֣י תַרְשִׁ֗ישׁ נֹֽשְׂאֵת֙ זָהָ֣ב
וָכֶ֔סֶף שֶׁנְהַבִּ֖ים וְקֹפִ֥ים וְתֻכִּיִּֽים׃

ויגדל

רען נעבען דען אַרמלעהנען. (כ) אינד צוועלף לאווען שטאַנ־דען אויף דען זעכס שטופען צו ביידען זייטען; נאָך ניע וואַרד זיינעם גלייכען געמאַכט אין אירגענד איינעם רייכע. (כא) אַללע טרינקגעשיררע דעם קאָניגס שלמה וואַרען פאָן גאָלד, אַללע געראַטהע דעם וואַלדהויזעס אים לבנון וואַרען פאָן קאָסטליכעם גאָלדע; זילבער וואַר אין דען טאַגען דעם שלמה ניכט אים מינדעסטען געאַכטעט. (כב) דען דער קאָניג האַטטע איין תרשיש־שיף אים מעערע, אין פערבינדונג מיט דען שיפפען דעם חירם, איינמאַהל אין דרייא יאַהרען קאַמען תרשיש־שיפפע אַן, בעלאַדען מיט גאָלד אונד זילבער, עלפענביין אונד אַפפען אינד פפויען.

רש"י

לימין ולשמאול: ושנים אריות. של זהב וכל צורת הכסא מפורשת באגדת מגלת אסתר: (כא) אין כסף לא נחשב. אין כסף באחד מהם כי לא נחשב: (כב) אני תרשיש. ספינות אפריקא: שנהבים וקפים ותכיים. שן דפיל וקופין וטוסין:

באור

מעלות, עיין פירוש רש"י. (כא) אין כסף, כפירוש רש"י ורד"ק אין שום כלי מכסף כי לא היה הכסף נחשב וגומר, ובד"הי נאמר רק אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה. (כב) אני תרשיש, כבר האריכו המפרשים מבני עמינו ומזולתם לחקור מקומו איה, זה תפש ומצא אותו באפריקא זה באזיא וזה באירופא, ואחרי שאין להוציא כאור אמתו לא אעמיק בחקירה הזאת, אך זאת אגיד כי לדעתי לדקו דברי הרדי"א בזה שאין האני הנזכרת כאן היא אני שהלכה אופירה לעיל (ט' כ"ז) כאשר חשבו רבים וכן שאמים כי אופיר ותרשיש אחד המה, כי זאת לא נראה כלל, ואף כי לדעת רוב המעתיקים כי תרשיש הוא בארץ ספרד (שפאַניען) כי כבר נזכר (בראשית י' כ"ט) בבני יקטן אופיר וחוילה ואמר ויהי מושבם ממשא וגומר, וא"כ הי' אופיר וחוילה סמוכים, וחוילה נודע (אף אם שני ארצות נקראו בשם הזה) הוא בחלק אַזיען (עיין געזעניוס), א"כ איך יהי' אופיר בספרד, ומה שאמרו חכמים שונים כי אניות תרשיש הם כנוי לכל אניה גדולה על צורה ידועה, אמת ונכון הוא, והראיה לזה ממה שנאמר אניות תרשיש ללכת אופירה (לקמן כ"ב מ"ט) וכמו שכתב הרדי"א שם, וז"ל אניות מהנהוגות בתרשיש ר"ל בתבניתם ע"כ, וע"ז נאמר בתהלים ברוח קדים תשבר אניות תרשיש (תהלים מ"ח ח'), אך בכל זאת בפסוק שלפנינו קשה הוא לפרש כן (כמו שחשב המכם ווֹאַפּוֹאָהן) שהרי בד"הב (ט' כ"א) נאמר כי אניות המלך הלכות תרשיש וגומר ע"ש בביאור. עם אני חירם, ובד"הי עם עבדי חירם והוא נכון יותר כי לקח לחובלים ומשוטים צורים הבקיאים במלאכת הנהגת הספינה. וכן כתב הרדי"א כאן. שנהבים, י"ת שן דפיל וכן פתרהו כל המפרשים הראשונים, ולפ"ז הם שתי מלות שן־הבים והפיל הי' נקרא בעברית או באמת משאר לשונות הקדם הַב או הַבָּה, ואולי נוכל לדמות אותו למלת הבאי בלשון חז"ל שענינו דבר מופלג יוצא מחק הטבע, ונקרא הפיל כן לפי שנורא מראהו מאוד. וקפים, אומים שפניהם דומה לצורת האדם וכן שמו בדמז"ל ובלשון יון. ותכיים, לדעת רוב המעתיקים הוא העוף שקורין (פפוי)

(כג) וַיִּגְדַּל֙ הַמֶּ֣לֶךְ שְׁלֹמֹ֔ה מִכֹּל֙
מַלְכֵ֣י הָאָ֔רֶץ לְעֹ֖שֶׁר וּלְחָכְמָֽה׃
(כד) וְכָל־הָאָ֔רֶץ מְבַקְשִׁ֖ים אֶת־
פְּנֵ֣י שְׁלֹמֹ֑ה לִשְׁמֹ֙עַ֙ אֶת־חָכְמָת֔וֹ
אֲשֶׁר־נָתַ֥ן אֱלֹהִ֖ים בְּלִבּֽוֹ׃ (כה) וְהֵ֨מָּה
מְבִאִ֜ים אִ֣ישׁ מִנְחָת֗וֹ כְּלֵ֨י־כֶ֜סֶף
וּכְלֵ֤י זָהָב֙ וּשְׂלָמוֹת֙ וְנֵ֣שֶׁק וּבְשָׂמִ֔ים
סוּסִ֖ים וּפְרָדִ֑ים דְּבַר־שָׁנָ֖ה בְּשָׁנָֽה׃
(כו) וַיֶּאֱסֹ֣ף שְׁלֹמֹה֮ רֶ֣כֶב וּפָֽרָשִׁים֒
וַֽיְהִי־ל֗וֹ אֶ֤לֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת֙ רֶ֔כֶב
וּשְׁנֵים־עָשָׂ֥ר אֶ֖לֶף פָּרָשִׁ֑ים וַיַּנְחֵם֙
בְּעָרֵ֣י הָרֶ֔כֶב וְעִם־הַמֶּ֖לֶךְ
בִּירוּשָׁלִָֽם׃ (כז) וַיִּתֵּ֨ן הַמֶּ֧לֶךְ אֶת־
הַכֶּ֛סֶף בִּירוּשָׁלִַ֖ם כָּאֲבָנִ֑ים וְאֵ֣ת
הָאֲרָזִ֗ים נָתַ֛ן כַּשִּׁקְמִ֥ים אֲשֶׁר־
בשפלה

(כג) דער קאָניג שלמה וואַרד אַלזאָ גראָסער אַלס אַללע קאָניגע דער ערדע אַן רייכטהום אונד אַן וויזהייט. (כד) אַללע (קעָניגע דער) לענדער זוכטען דיא בעקאַננטשאַפט דעס שלמה, אום דיא וויזהייט צו הערען, דיא גאָטט זיינעם גייסטע איינגעגעבען. (כה) אונד יעדער בראַכטע זיין געשענק, זילבערנע אונד גאָלדנע געראַטהע, קליידונגסשטיקקע, וואַפפען אונד שפּעצערייען; פפערדע אונד מויל־טהיערע יאַהר פיר יאַהר. (כו) שלמה בראַכטע זאָ פיעל אַן וואַגען אונד רייטער צוזאַממען, דאַס ער טויזענד אונד פיער הונדערט וואַגען, אונד צוועלף טויזענד רייטער האַטטע, דיעזע פערלעגטע ער אין דיא וואַגענשטעדטע, אָדער זיא וואַרען ביים קאָניגע אין ירושלים. (כז) דער קאָניג מאַכטע דאַז זילבער אין ירושלים שטיינען גלייך, אונד דיא צעדערן ליעס ער דען זיקאָמאָרען גלייך ווערדען,
דיא

רש״י

(כה) ונשק. כלי זיין: (כו) אלף וארבע מאות רכב. ובד״הי (ב׳ א׳ י״ד) כתיב אלף וארבע מאות ואומר אני אלף וד׳ מאות בערי הרכב היו והשלש מאות עם המלך בירושלים. וכך פירושו בד״הי ויניחם בערי הרכב ועם המלך היה עוד רכב אח׳ בירושלים וכאן כך פירושו וינחם בערי הרכב ועם המלך היו מקצתן בירושלים (עיי׳ מה שנרשם שם בד״הי): וינחם. וינהלם: (כז) כאבנים. ולמעלה הוא אומר למאומה רבותינו פירשו כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה
את

באור

והעוף הזה לא לבד נחמד למראה כי נוצותיו יבריקו כמראה הקשת בחוך הענן אבל הי׳ גם נותן בימי קדם מעדני מלך, ובפרט אשכו לשונו למטעמים כנודע מספרי הקדמונים, אולם הרדי״ק אמר בשם חכמי הנוצרים כי שנהבים המה פיגים (פערלען) וקפים (קאָראַללען) ותכיים (מאַרבראַ) שהוא מין בושם ידוע. (כד) וכל הארץ, שיעורו וכל מלכי הארץ כמפורש בד״הי. (כו) וינחם, כמו ויניחם כי כן בא בד״הי. (כז) בשקמים, מין תאנה גרועה ועוד שמו עליו (זיקאָמאָר) עיין ספר המלים לקכר געזעניוס, והמה מצויים הרבה מן הארזים ולזה
נאמר

בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב׃ (כח) וּמוֹצָא הַסּוּסִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה מִמִּצְרָיִם וּמִקְוֵה סֹחֲרֵי הַמֶּלֶךְ יִקְחוּ מִקְוֵה בִּמְחִיר׃ (כט) וַתַּעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל־מַלְכֵי הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֵצִאוּ׃

יא (א) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת רַבּוֹת

ואת

דיא אין דען גרינדען זאָ צאַהלרייך וואַרען. (כח) דער בעצוג דער פפערדע דעם שלמה וואַר אויס מצרים. איינע געזעללשאַפט קאָניגלי־כער קויפלייטע נעהמליך קויפטע זיא צוזאַמּמען אין איינעם בעשטיממטען פרייזע. (כט) מאַן בעצאָג אונד בראַכּ־טע אויס מצרים דאַז געשפאַן אום זעכס הונדערט זילבער־שטיקקע, דאַז ראָס צו הונ־דערט אונד פינפציג; עבענ־זאָ האַבען זיא (דען פפערדע־בעדאַרף) פיר אַללע קאָניגע דער חתים אונד פיר דיא קאָניגע פאָן ארם, מיט זיך הערויסגעבראַכט.

יא (א) דער קעניג שלמה ליעבטע פיעלע אויסלענדישע פרויען, אונד נעבסט

דער

רש"י

את בת פרעה: (כח) ומוצא הסוסים אשר לשלמה. היה ממצרים: ומקוה. אסיפ' סוחרי הסוסים במצרים סוחרי המלך שלמה היו קונין אותם במחיר ממצרים מן המלך שלא יוציא אדם סוס משם אלא על ידם כך שמעתי ולכך נקוד על ומקוה טעם זקף גדול ללמוד שהתיבה עומדת בעצמה ואינה דבוקה לאחריה: (כט) וסוס בחמשים ומאה. למדנו שהמרכבה בארבע סוסים וכן בדמים הללו לכל מלכי החתים ולמלכי ארם: בידם. של סוחרי שלמה יוצאים ממצרים:

באור

נאמר שקמים גדעו וארזים נחליף (ישעיה ט' ט'). (כח) ומקוה, הנכון בפירוש מלת מקוה כדעת הרי"קס שהביא הרד"ק שהוא כמשמעו לשון אסיפה וקבוץ וא"כ תהיה הו"יו של ומקוה במקום כי וענין הכתוב ומוצא הסוסים אשר לשלמה (הי') ממצרים כי מקוה סחרי המלך יקחו מקוה (סוסים) במחיר, ויש עוד פירושים אחרים אבל רחוקים הם, ויונתן הניח מלת מקוה במתכנתה בלי תרגום כלל ועליו אמר הרדי"א (ודבריו העתיקום בעל לקט שכחה) שלדעת יונתן יהיה קוה שם מקום והמ"ם לשמוש ופירש את דבריו בדרך זר ע"ש, אולם אם גם נאמר כן בד"הי ומוציאים סוסים לשלמה ממצרים ומכל הארצות הנה בכל זאת צדקו דברי החכם וואלפזאהן כי יען לא מצינו שום זכר בתנ"ך ממקום ששמו כן לכן אין לקבל פירושו. (כט) ותעלה ותצא, הכוונה לדעתי מחיר סוסי המרכבה (שהם ארבעה) במצרים עם הוצאת העליה הי' שש מאות. וכן לכל מלכי, המפרשים באורו שכל המלכים לקחו מאת סחרי שלמה ועליהם מוסב הכנוי של בידם וכן מתורגם, ולדעתי אין צורך לזה רק הכוונה שבערך הזה היו נותנים גם כל שאר המלכים אשר לקחו בידם (כלומר ע"י שלוחיהם) הסוסים ממצרים, כי אותם שהיו קונים מהתגרים עוד הרבה במחיר, וכדי בזה יקר וגדולה למלך ישראל אם הי' לו בארץ מצרים ברשיון המלך מקוה סחרים כאחד המלכים, כי אף אם התחתן שלמה עם פרעה הן בזה עוד לא סרה שנאת מצרים לעבריים, ומקוה הסחרים אשר לשלמה אין ספק שהיה מבני ישראל, גם נראה מפרשה הבאה שפרעה עצמו לא היה נאמן בבריתו עם שלמה כי נתן כבוד ויקר לשונא נפש שלמה.

יא (א) והמלך שלמה, כבר הרמזתי לבאר ענין חטא שלמה בתולדותיו בראש ספר משלי,

וְאֶת־בַּת־פַּרְעֹה מוֹאֲבִיּוֹת
עַמֳּנִיּוֹת אֲדֹמִיֹּת צֵדְנִיֹּת חִתִּיֹּת׃
(ב) מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אָמַר־יְהוָה
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא־תָבֹאוּ בָהֶם
וְהֵם לֹא־יָבֹאוּ בָכֶם אָכֵן יַטּוּ
אֶת־לְבַבְכֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם
בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה׃
(ג) וַיְהִי־לוֹ נָשִׁים שָׂרוֹת שְׁבַע
מֵאוֹת וּפִלַגְשִׁים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
וַיַּטּוּ נָשָׁיו אֶת־לִבּוֹ׃ (ד) וַיְהִי
לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ
אֶת־לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְלֹא־הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־יְהוָה
אֱלֹהָיו כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו׃ (ה) וַיֵּלֶךְ

שלמה

דער טאָכטער דעם פּרעה, אויך מואביטערינגען, עמוני־טערינגען, אדומיטערינגען, צידוניערינגען אונ־ חתיערינ־נען. (ב) פֿאָן פֿאָלקערן, פֿאָן דע־נען דער עוויגע צו ישראל גע־שפּראָכען: איהר זאָללט ניכט קאָממען אונטער איהנען, אונד זיא (זאָללען ניכט קאָממען) אונטער אייך, דען פֿירוואַהר! זיא קאָננטען פֿערפֿיהרען איי־ער הערץ צו איהרען גאָט־טערן — אַן דיעזע היענג זיך שלמה, אונד ליעבטע זיא. (ג) ער האַטטע אַן פֿרויען דעם ערסטען ראַנגעס זיעבען הונדערט, אונד אַן קעבסווייבערן דרייא הונדערט; אַבער זיינע פֿרויען פֿערפֿיהרטען זיין הערץ. (ד) צור צייט, וואָ שלמה אַלט וואורדע, האַטטען זיא זיין הערץ שאָן פֿרעמדען געטטערן צוגע־פֿיהרט, אונד זיין הערץ היעלט עס ניכט מעהר זאָ אינגעטהיילט מיט דעם עוויגען זיי־נעם גאָטטע, וויא דאַז הערץ זיינעס פֿאַטערס דוד. (ה) שלמה פֿאָלגטע עשתרת,

דעם

רש"י

יא (א) ואת בת פרעה. אף היא מן הנכריות אלא שהיתה חביבה עליו מכולם מנאה לעצמה

באור

קזו מסס. ואת בת פרעה, רש"י פי' לפי שחביבה עליו וכו' וכענין הזה פירשו רש"י ורד"ק את הארץ ואת יריחו (יהושע ב' ב'), אולם בכאן יש לרד"ק ולרלב"ג לכל אחד דרך אחר בזה, אך לכל הפירושים היה מן הראוי כי יבוא ואת בת פרעה בסוף הפסוק כאשר יבין כל קורא משכיל, ולכן יראה לפרש (אם גם הנגינה בל תסכים לזה) כי מלת את הוא בהוראת עם והוי"ו ללא ענין כאשר הביא הרד"ק רבים כמותה במכלול בשמוש הוי"ו, והכוונה עם בת פרעה אהב עוד מואביות וגו' כי בת פרעה היתה המלכה וכדעת רש"י. (ב) לאהבה, המקרה במקום דרך המקור, ע"ד לאהבה את ה' אלהיך, ושעורו לאהוב אותם. (ד) זקנת שלמה, על מה שהעיר החכם וואָלפֿסזאָהן כאן שאם היה שלמה (כדעת חז"ל) בן י"ב שנים וארבעים שנה מלך, א"כ מה זקנה יש כאן? כבר חקרתי ודרשתי עליו במקום הנזכר, גם יחלק דברי האומר כי נקרא זקן רק בבחינת ימי נעוריו, וכמו שקראו יוסף ובנימן ילד בהצטרפות אל אחיהם, כן נאמר על בן חמשים זקן ביחס אל ימי הילדות, ומלבד זה כבר אמרתי בתחלת הספר בשם הרד"א כי זקן יאמר רק על איש ששערותיו ילבינו ואפס כמו יהי' מאיזהו השנה שיהיה, וא"כ אין מן התימה כי שלמה אשר נתן לנשים חילו היה זקן טרם בא בימים. וכתב הרד"א כי יען מנעוריו אהב נשים נכריות, לכן לעת זקנתו היה תחת ממשלתם והטו את לבו.

שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי
צִדֹנִים וְאַחֲרֵי מִלְכֹּם שִׁקֻּץ
עַמֹּנִים׃ (ו) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא מִלֵּא אַחֲרֵי
יְהוָה כְּדָוִד אָבִיו׃ (ז) אָז יִבְנֶה
שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב
בָּהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלָםִ
וּלְמֹלֶךְ שִׁקֻּץ בְּנֵי עַמּוֹן׃ (ח) וְכֵן
עָשָׂה לְכָל־נָשָׁיו הַנָּכְרִיּוֹת
מַקְטִירוֹת וּמְזַבְּחוֹת לֵאלֹהֵיהֶן׃
(ט) וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בִּשְׁלֹמֹה כִּי־
נָטָה לְבָבוֹ מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הַנִּרְאָה אֵלָיו פַּעֲמָיִם׃ (י) וְצִוָּה
אֵלָיו עַל־הַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי־
לֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא
שָׁמַר אֵת אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃
(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה לִשְׁלֹמֹה יַעַן
אֲשֶׁר הָיְתָה־זֹּאת עִמָּךְ וְלֹא

שמרת

דעם גאָטצען דער צידנים, אינר מלכם, דעם גאָטצען דער עמנים. (ו) זאָ טהאַט שלמה וואַס מיספעלליג וואַר דעם עוויגען, אונד וואַנדעלטע ניכט פאָללקאָממען דעם עוויגען נאַך, וויא זיין פאַטער דוד. (ז) ענדליך ערריכטעטע שלמה גאַר איינע אַנהאָהע דעם כמוש, דעם גאָטצען מואבס, אויף דעם בערגע דער אָבערהאַלב ירושלים ליגט; אונד דעם מולך, דעם גאָטצען דער קינדער עמון'ס. (ח) אונד זאָ געשטאַטטעטע ער אַלל זיינען אויסלענדישען פרויען, דאַס זיא רייכערן אונד אָפפערן דורפטען איהרען גאָטטערן. (ט) דאַ צירנטע דער עוויגע אויף שלמה, וויל זיין הערץ זיך אַבגעווענדעט פאָם עוויגען גאָטט ישראל'ס, דער איהם צווייא מאַהל ערשיענען וואַר, (י) אונד איהם דיעספאַללס בעפאָהלען, דאַס ער ניכט נאַכוואַנדלע דען פרעמדען גאָטטערן, ער אַבער ניכט בעאָבאַכטעטע וואַס דער עוויגע בעפאָהלען. (יא) דער עוויגע שפראַך דאַהער צו שלמה: וויל עס זאָ מיט דיר געוואָרדען, דאַס דוא ניכט בעּ

רש"י

וכן ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל (שמואל ב' ב' ל'): (ז) אז יבנה שלמה במה. רבותינו אמרו מתוך שלא מיחה בנשיו נקראת על שמו: בהר אשר על פני ירושלם. הר הזתים: (יא) אשר היתה זאת עמך. אשר ידעת שאתה עובר על מצותי:

באור

(ה) מלכם, הוא מולך הנזכר להלן, ולפי שהיתה עבודתו אכזרי מאד כידוע, נקרא שקוץ, וכן בא על כמוש שקוץ מואב כי נראה הוא כמוש הוא בעל פעור, ומבעל פעור נודע איך היתה עבודתו מתועבת ונגאלה, גם לדעת חז"ל גם לדעת חכמי העמים. (ח) וכן עשה, כלומר שבנה להן במות ושם היו מזבחות וגו'. (ט) הנראה, הוא עבר כמוכח מענין וגם מקמצות האל"ף (כי בבינוני היה בסגו"ל) ובא בה"א במקום אשר, ומצינו עוד כיוצא בו כמו הנמצאו פה (דה"א כ"ט י"ז) רד"ק. (יא) ויאמר, ע"י נביא, וחז"ל בס"ע אמרו שהוא אחיה השילוני. זאת עמך, עיין פירוש רש"י, ולדעתי כוון במלת זאת על העו"ן שהניח להיות עמו ומדרך

שָׁמַרְתָּ בְּרִיתִי וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר
צִוִּיתִי עָלֶיךָ קָרֹעַ אֶקְרַע אֶת־
הַמַּמְלָכָה מֵעָלֶיךָ וּנְתַתִּיהָ
לְעַבְדֶּךָ׃ (יב) אַךְ־בְּיָמֶיךָ לֹא
אֶעֱשֶׂנָּה לְמַעַן דָּוִד אָבִיךָ מִיַּד
בִּנְךָ אֶקְרָעֶנָּה׃ (יג) רַק אֶת־כָּל־
הַמַּמְלָכָה לֹא אֶקְרָע שֵׁבֶט אֶחָד
אֶתֵּן לִבְנֶךָ לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי
וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי׃
(יד) וַיָּקֶם יְהוָה שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה אֵת
הֲדַד הָאֲדֹמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא
בֶּאֱדוֹם׃ (טו) וַיְהִי בִּהְיוֹת דָּוִד
אֶת־אֱדוֹם בַּעֲלוֹת יוֹאָב שַׂר
הַצָּבָא לְקַבֵּר אֶת־הַחֲלָלִים וַיַּךְ
כל

בעאָבאַכטעט האַסט מיינען
בונד אונד מיינע געזעטצע
דיא איך דיר בעפאָהלען, זאָ
וויל איך דאַז רייך דיר ענט־
רייסען אונד עס געבען דיי־
נעם קנעכטע. (יב) אין דיינען
טאַגען אַבער, וויל איך דיעס
ניכט פאָללציעהען, אום דיי־
נעם פאַטערס דוד ווילען;
דער האַנד דיינעס זאָהנעס
ערסט וויל איך עס ענטריי־
סען. (יג) דאָך דאַז גאַנ־
צע רייך וויל איך איהם
ניכט ענטרייסען, איינען
שטאַם וויל איך דיינעם זאָה־
נע לאַססען, אום מיינעם
קנעכטעס דוד ווילען, אונד
וועגען ירושלים, דאַז איך
מיר ערוועהלט. (יד) דער
עוויגע ליעס נון אַלס ווידער־
זאַכער דעם שלמה אויפ־
טרעטען, דען אדומיטען הדד,
ער וואַר פאָן דען נאַכקאָמ־
מען דעם קאֶנינגס צו אדום. (טו) אַלס נעהמליך דוד אין אדום וואַר, וועהרענד יואב
דער הערעספירשט פאָם בעגרעבניססע דער ערשלאַגענען צוריקצאָג, נאַכדעם
ער

רש"י

(טו) ויהי בהיות דוד את אדום. אז ויברח הדד מפני דוד ויואב: לקבר את החללים. שקברו
להרוגים של אדום הוא שנאמר שם בספר (שמואל ב' ח' י"ג) ויעש דוד שם בשובו מהכות את אדום
שהיו הכל מקלסין אותו איש חסיד שקיבר את הרוגיו וכן הוא אומר במלחמות גוג ומגוג וקברו כל
עם הארץ והיה להם לשם וי"ת לקבר את החללים לחלאה ית קטיליא לקחת את חליצתם:
ולחם

באור

המוסר לא רצה הנביא להזכיר זה בפירוש, וכן נראה מכל הענין שלא חפץ לאמר בתוכחת
מגולה הלכת אחרי אלהים אחרים. (יג) שבט אחד, לפי שהיה נחלת יהודה ובנימן
יחד קראם שבט אחד (רד"ק ורלב"ג), והזכיר יהודה לפי שהיה מני אז ראש שבטי יה וגביר
לאחיו, ולכן בא תמיד רק מלך יהודה, ואולי כוון גם במלת אחד על המיוחד כמו שרגילין
חז"ל לדרוש. ולמען ירושלים, לפי שנבחרה להיות שם ב"המק, והיה מן הצורך שהמולך
שם יהיה מזרע דוד, כדי שיהי' שנה שיעמיד עניני הבית באופן שלם להיותו מעשה אבותיו
(רד"א). (יד) ויקם, אמר אף שהבטיח לשלמה כי בימיו לא יקרע המלוכה ממנו מ"מ הענים
אותו כדי רשעתו להמרות את רוחו. הוא באדום, שיעורו הוא מזרע המלוכה שהיה באדום
(רד"ק). (טו) את אדום, באדום, ושעור הכתוב לדעתי כך הוא, ויהי בהיות דוד באדום
כאשר עלה יואב: (כלומר שב אל ארצו). לקבר, ענינו מלקבר ונחסר המ"ם בעבור פגישת
שתי אותיות השמוש כאשר זכרנו פעמים. את החללים, אחר אשר הכה כל זכר וכן הבין הרד"ק

כָּל־זָכָר בֶּאֱדוֹם׃ (טז) כִּי שֵׁשֶׁת
חֳדָשִׁים יָשַׁב־שָׁם יוֹאָב וְכָל־
יִשְׂרָאֵל עַד־הִכְרִית כָּל־זָכָר
בֶּאֱדוֹם׃ (יז) וַיִּבְרַח אֲדַד הוּא
וַאֲנָשִׁים אֲדֹמִיִּים מֵעַבְדֵי אָבִיו
אִתּוֹ לָבוֹא מִצְרָיִם וַהֲדַד נַעַר
קָטָן׃ (יח) וַיָּקֻמוּ מִמִּדְיָן וַיָּבֹאוּ
פָּארָן וַיִּקְחוּ אֲנָשִׁים עִמָּם מִפָּארָן
וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־לוֹ בַיִת וְלֶחֶם אָמַר
לוֹ וְאֶרֶץ נָתַן לוֹ׃ (יט) וַיִּמְצָא
הֲדַד חֵן בְּעֵינֵי פַרְעֹה מְאֹד וַיִּתֶּן־
לוֹ אִשָּׁה אֶת־אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ אֲחוֹת
תַּחְפְּנֵיס הַגְּבִירָה׃ (כ) וַתֵּלֶד לוֹ
אֲחוֹת תַּחְפְּנֵיס אֵת גְּנֻבַת בְּנוֹ
וַתִּגְמְלֵהוּ תַחְפְּנֵס בְּתוֹךְ בֵּית
פַּרְעֹה וַיְהִי גְנֻבַת בֵּית פַּרְעֹה
בְּתוֹךְ בְּנֵי פַרְעֹה׃ (כא) וַהֲדַד

שמע

ער אַללעם מענגליכע צו אדום
ערשלאַגען׃ (טז) [דען זעכס
מאָנאַטהע האַטטען יואב אונד
גאַנץ ישראל אדום בעזעטצט,
ביז ער אַללעס מענגליכע
אויס אדום אויסגעראָטטעט]׃
(יז) דאַ פֿליכטעטע הדד, ער
אונד איינינע אדומיטער פֿאָן
דען קנעכטען זיינעס פֿאַטערס,
דיא ער מיט זיך האַטטע,
אום נאַך מצרים צו ענטקאָמ־
מען; הדד וואַר נאָך איין
קליינער קנאַבע. (יח) זיא
מאַכטען זיך פֿאָן מדין אויף
אונד קאַמען נאַך פארן; זיא
נאַהמען לייטע אויס פארן
מיט זיך, אונד קאַמען נאַך
מצרים, צו פרעה דעם קאָ־
ניגע פֿאָן מצרים, דיעזער
גאַב איהם איינע וואָהנונג,
אונד פֿערשפּראַך איהם אונ־
טערהאַלט, אינדעם ער איהם
לענדערייען אַנוויעז׃ (יט) הדד
פֿאַנד בייא פרעה גונסט אי־
בער דיא מאַסען, דען ער
גאַב איהם צור פֿרויא, דיא
שוועסטער זיינער געמאַהלין,
דיא שוועסטער דער פֿירֿ־
שטין תחפנים׃ (כ) דיעזע
שוועסטער דער תחפנים גע־
באַר איהם זיינען זאָהן גנבת;
תחפנס ערצאָג איהן אים פּאַללאַסטע דעם פרעה, אונד גנבת בליעב דאַרויף אים
פּאַללאַסטע דעם פרעה, אונטער דען קינדערן דעם פרעה. (כא) הדד ערפֿוהר נון אין

מצרים

רש"י

(יח) ולחם אמר לו. אמר למשרתיו כך וכך לחם תנו לו ליום: (יט) הגבירה. המלכה:

באור

והרדי"א הורא״ת הוי"ו של ויך ורבים כמוהו (עיין מכלול לרד"ק), והנה נראה כי אף שהרג יואב כל זכר, מ"מ לא שלח ידיו בזרע המלוכה, אך כאשר בא דוד לאדום אז ירא הדד לנפשו כי ירא שהוא לא יקום ולא ירחם. (יח) ולחם אמר לו, רצה לומר שאמר לתת לו לחם שנה בשנה, וגם נתן לו ארץ להיות מושל עליה (רדי"א), וזה איננו רחוק שמהו כאחד מפחות הארץ שהרי נ"ן לו אחות הגבירה לאשה, אולם עוד יש לפרש כי הוי"ו של וארץ לנתינת טעם והכוונה ולחם אמר לו כלומר הבטיח לו לחם תמיד, כי נתן לו ארץ אשר ממנו יכלכל את

שָׁמַע בְּמִצְרַיִם כִּי־שָׁכַב דָּוִד
עִם־אֲבֹתָיו וְכִי־מֵת יוֹאָב שַׂר־
הַצָּבָא וַיֹּאמֶר הֲדַד אֶל־פַּרְעֹה
שַׁלְּחֵנִי וְאֵלֵךְ אֶל־אַרְצִי׃
(כב) וַיֹּאמֶר לוֹ פַרְעֹה כִּי מָה־
אַתָּה חָסֵר עִמִּי וְהִנְּךָ מְבַקֵּשׁ
לָלֶכֶת אֶל־אַרְצֶךָ וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי
שַׁלֵּחַ תְּשַׁלְּחֵנִי׃ (כג) וַיָּקֶם אֱלֹהִים
לוֹ שָׂטָן אֶת־רְזוֹן בֶּן־אֶלְיָדָע
אֲשֶׁר בָּרַח מֵאֵת הֲדַדְעֶזֶר מֶלֶךְ־
צוֹבָה אֲדֹנָיו׃ (כד) וַיִּקְבֹּץ עָלָיו
אֲנָשִׁים וַיְהִי שַׂר־גְּדוּד בַּהֲרֹג דָּוִד
אֹתָם וַיֵּלְכוּ דַמֶּשֶׂק וַיֵּשְׁבוּ בָהּ
וַיִּמְלְכוּ בְּדַמָּשֶׂק׃ (כה) וַיְהִי שָׂטָן
לְיִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵי שְׁלֹמֹה וְאֶת־

הרעה

מצרים, דאס דוד היימגע־גאנגען זייא צו זיינען פֿאֶטערן, אונד דאס יואב דער העערעס פֿירשט געשטאָרבען זייא, דא שפראך הדד צו פּרעה: ענטלאַססע מיך, דאס איך אין מיין לאַנד צוריקגעהע. (כב) פרעה שפראַך צו איהם: וואַס ענטבעהרסט דוא דען בייא מיר, דאס דוא פֿערלאַנגעסט אין דיין לאַנד צוריק צו געהען? אונד דיזער שפראַך: ניכטס! אַבער ענטלאַססע מיך נור. — (כג) פֿערנער ליעס דער עוויגע איהם (דעם שלמה) איינען ווידערזאַכער אויפֿטרעטען אין רזון, דעם זאָהנע אלידע'ס דער ענטפֿלאָהען וואַר דעם הדרעזר קאֶניג פֿאָן צובה, זיינעם העררן. (כד) ער זאַממעלטע לייטע אום זיך, אונד וואַרד אַנפֿיהרער איינער שטרייפֿפּאַרטהייא [וועהרענד דוד זיא (דיא מַרמעע דעם הדרעזר) שלוג]; זיא גינגען נאַך דמשק, בעזעטצטען עס, אונד הערשטען צו דמשק. (כה) דיעזער וואַר

ישראל

רש״י

(כא) כי שכב דוד. ד״ד שמת מיתת עצמו נאמרה בו שכיבה יואב שנהרג נאמרה בו מיתה. ד״א דוד שהניח בן הגון ממלא מקומו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן הגון ממלא מקומו לא נאמר׳ בו שכיבה כי אם מיתה: (כג) ויקם אלהים לו שטן. לשלמה וזו היא שאמר נתן הנביא לדוד (שמואל ב׳ ז׳ י״ד) אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים: (כה) ואת הרעה אשר הדד.

עם

באור

ביתו. (כא) כי שכב, דוד שהלך בדרך כל הארץ ונקבר בקבר אבותיו נאמר שכב עם אבותיו אבל יואב שנהרג ונקבר בביתו במדבר לא שייך בו שכב עם אבותיו, ורד״ק העיר שמלת שכיבה לא נאמר׳ רק על מלך או גדול הדור. (כד) עליו, כמו אליו. בהרג דוד אתם, הוא מאמר מוסגר, ושיעור הכתוב לדעתי כי בהרוג דוד אותם כלומר חיל הדדעזר (כנזכר בש״ב ח׳) ברח רזון וקבץ אליו אנשים והיה להם לשר והמה פשטו בארץ לשלול שלל ולבוז בז, ולעת זקנת שלמה הלך הוא ואנשיו לדמשק להחזיקו בה, וכבר הכר בזה לישראל כי ארם דמשק היו עבדים לדוד כנזכר שם. (כה) כל ימי שלמה, מעת זקנת שלמה כל ימיו הנשארים (רלב״ג ורד״ק). ואת

הרעה

הָרָעָה אֲשֶׁר הֲדָד וַיָּקָץ בְּיִשְׂרָאֵל
וַיִּמְלֹךְ עַל־אֲרָם׃ (כו) וְיָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט אֶפְרָתִי מִן־הַצְּרֵדָה
וְשֵׁם אִמּוֹ צְרוּעָה אִשָּׁה אַלְמָנָה
עֶבֶד לִשְׁלֹמֹה וַיָּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ׃
(כז) וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־הֵרִים יָד
בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת־הַמִּלּוֹא
סָגַר אֶת־פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו׃
(כח) וְהָאִישׁ יָרָבְעָם גִּבּוֹר חָיִל
וַיַּרְא שְׁלֹמֹה אֶת־הַנַּעַר כִּי־עֹשֵׂה
מְלָאכָה הוּא וַיַּפְקֵד אֹתוֹ לְכָל־

סבל

ישראל איין ווידערזאַכער, דורך דיא גאַנצע לעבענס־צייט דעם שלמה, דאַצו נאָך דאַז אונהייל וועלכעס הדד (שטיפטעטע); ער בעאיינ־טרעכטיגטע ישראל וועהרענד ער קאֶניג איבער ארם וואַר. — (כו) אונד ירבעם זאָהן דעם נבט, איין אפרתי אוים צרדה (דער נאַמע זיינער מוטטער וואַר צרועה, איינע פערוויטוועטע פרוי) וואַר איין דיענער בייא שלמה, ערהאָב זיך טראָטציג ווידער דען קאֶניג. (כז) פאָלגענדעס וואַר דיא פעראַנלאַססונג, דאַס ער זיך ערהאָב געגען דען קאֶניג: שלמה בויעטע דען מלוא (איינען בעזאָנדערן פעסטונגסטהייל אין ירושלים) אונד בעססערטע דיא ליקען אוים אין דער שטאַדט זיינעס פאַטערס דוד. (כח) דער מאַן ירבעם וואַר איין וואַקערער העלד, שלמה זאַה דען יינגלינג דאַס ער פלייסיג אין דער אַרבייט וואַר, אונד זעטצטע איהן (אַלס בע־פעהלס־

רש״י

עם הרעה שע״י הדד היתה גם זו של רזון: (כו) וירם יד במלך. הוכיחו ברבים: (כז) וזה הדבר. אשר הוכיחו עליו: שלמה בנה את המלוא. ובבנין זה סגר את פרץ עיר דוד שהיה הפרץ אחורי המלוא אמר לו אביך פרץ פרצות בחומה ליכנס בו עולי רגלים ואתה גדרת אותם לעשות אנגריא לבת פרעה להושיב שם עבדיה ומשרתיה: (כח) וירא שלמה את הנער. קודם לכן: כי עושה מלאכה הוא. מהיר במלאכתו וזריז: לכל סבל בית יוסף. לכל עסקי מיסין דבית יוסף

באור

הרעה, עם הרעה שסבב הדד. ויקץ, פעל יוצא והוא לשון בריתה כמו לקצות בישראל (מ״ב י׳ ל״ב) ואף שזה הוא מנחי הה״א ובא מן הכפולים, כבר נודע כי קצץ וקצה שוים בהוראתם (עיין שרשים לרד״ק). וימלך, לפי שמלך בדמשק על ארם שהיו עד עתה נושאי מנחה לישראל נתן מגרעת בממשלתם. (כז) וזה הדבר, לדעת כל המפרשים הוכיח ירבעם את שלמה על פניו כאשר בנה את המלוא וסגר את פרץ עיר דוד, וחטא שלמה אם כדעת חז״ל שבזה היה לשטן לעולי רגלים או כדעת יתר המפרשים שמנע בזה האנשים אשר יבקשו משפט מפיו לבוא לפניו, אך לכל הפירושים יהי׳ עיקר חסר מן הספר, לכן יראה לי כי הרמת יד של ירבעם היתה במה שנטה אזן לדברי אחיה, וקבל ממנו עשרה קרעים ואין לך מרד גדול מזה, ואם כי היתה זאת לו ע״י נביא ה׳ שלשה לא האמין כי מה׳ יצא הדבר, ולכן כאשר שמע שלמה בזאת בקש להמיתו. וסיפר הכתוב כי ירבעם היה גבור חיל ויכליא למלוכה, ואף שהיה רק עבד לשלמה כבר שמהו המלך לשר ונגיד לכל סבל בית יוסף, ולזה היו עיני כל ישראל עליו, ואמר כי כאשר בנה שלמה את המלוא וגו׳ והיה ירבעם מנושי המלאכה, ראה את כשרון מלאכתו ויפקידהו על סבל יוסף ובעת ההיא אירע לו זאת. את פרץ, במשמעו שהי׳ במלודת ציון עוד פרצים, ואולי עוד מהיום כאשר לכד דוד את המצודה מיד היבוסי. (כח) והאיש, הוא מאמר מוסגר

כי

סֵבֶל בֵּית יוֹסֵף׃ (כט) וַיְהִי בָּעֵת
הַהִיא וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלִָם
וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הַנָּבִיא
בַּדֶּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְּשַׂלְמָה
חֲדָשָׁה וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה׃
(ל) וַיִּתְפֹּשׂ אֲחִיָּה בַּשַּׂלְמָה
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּקְרָעֶהָ
שְׁנֵים עָשָׂר קְרָעִים׃ (לא) וַיֹּאמֶר
לְיָרָבְעָם קַח־לְךָ עֲשָׂרָה קְרָעִים
כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִנְנִי קֹרֵעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה מִיַּד
שְׁלֹמֹה וְנָתַתִּי לְךָ אֵת עֲשָׂרָה
הַשְּׁבָטִים׃ (לב) וְהַשֵּׁבֶט הָאֶחָד
יִהְיֶה־לּוֹ לְמַעַן עַבְדִּי דָוִד וּלְמַעַן
יְרוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי בָהּ
מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ (לג) יַעַן ׀
אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְעַשְׁתֹּרֶת
אֱלֹהֵי צִדֹנִין לִכְמוֹשׁ אֱלֹהֵי מוֹאָב

ולמלכם

פֿעהנ(סהאַבער) איבער אַללע אַבגאַבען דעם הויזעם יוסף. (כט) אַלס נון צו יענער צייט ירבעם איינסט הערויסגינג אויס ירושלים, בעגעגנעטע איהן דער פּראָפֿעט אחיה דער שילוניטע (אויס שילה) אַם וועגע, ער וואַר בעדעקט מיט איינעם נייען אָבערקליידע, אונדביידע וואַרען אַלליין אויף דעם פֿעלדע. (ל) דאַ ערגריף אחיה דאַז נייע געוואַנד דאַז ער איף זיך האַטטע, אונד צעררים עס אין צוואָלף שטיקקע. (לא) אונד שפּראַך צו ירבעם: נים דיר צעהן שטיקקע, דען אַלזאָ שפּריכט דער עוויגע גאָטט ישראל'ס, איך ענטרייסע דאַז רייך דער געוואַלט דעם שלמה, אונד געבע דיר דיא צעהן שטעממע. (לב) דאָך דער איינע שטאַם זאָלל איהם בלייבען, אום מיינעם קנעכטעם דוד וויללען, אונד וועגען דער שטאַדט ירושלים דיא איך ערקאָרען האַבע אויס אַללען שטעממען ישראל'ס. (לג) וויל זיא מיך פֿערלאַססען האַבען, פֿערעהרונג בעציגטען דעם עשתרת, דעם גאָטצען דער צדונים, כמוש, דעם גאָטצען מואב'ס, אונד

באור

כי וירא שלמה נמשך למעלה כאשר באַרנו · על סבל, כפירוש רש"י · (כט) בשלמה חדשה, כתב הרד"ק או אחיה או ירבעם, ואין לו הכרע וכבר נחלקו בזה חכמי ישראל והמה הסכימו כדעת האומר שלמת אחיה היתה לפי שכן דרך הצדיקים להיות קורעים על מחלוקת של בית דוד, אולם אין מזה ראיה מוכרחת, כי לא היתה הקריעה הזאת דרך צער ואבל רק לסימן ואות, ובפשוט יראה שירבעם היה לבוש שלמת כבוד ופאר כדרך הפקידים ע"ד שמלה לכה קצין תהיה לנו, ויען היתה השלמה הזאת אות גדולה וגדרה לכן רמז לו כי יקרע ה' את גדולת שלמה ויתן לו ממנו עשרה חלקים · ושניהם לבדם, הזכיר זה לומר אף שהיו שניהם לבדם נודע הדבר אל המלך כאשר אמרנו · (לג) צדנין, כמו צידונים ורבים כמוהו, ומה שאמר עזבוני וישתחוו

וּלְמִלְכֹּם אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְלֹא־הָלְכוּ בִדְרָכַי לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי וְחֻקֹּתַי וּמִשְׁפָּטַי כְּדָוִד אָבִיו׃
(לד) וְלֹא־אֶקַּח אֶת־כָּל־הַמַּמְלָכָה מִיָּדוֹ כִּי ׀ נָשִׂיא אֲשִׁתֶנּוּ כֹּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי אֹתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי וְחֻקֹּתָי׃
(לה) וְלָקַחְתִּי הַמְּלוּכָה מִיַּד בְּנוֹ וּנְתַתִּיהָ לְּךָ אֵת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים׃
(לו) וְלִבְנוֹ אֶתֵּן שֵׁבֶט־אֶחָד לְמַעַן הֱיוֹת־נִיר לְדָוִיד־עַבְדִּי כָּל־הַיָּמִים ׀ לְפָנַי בִּירוּשָׁלִַם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לִי לָשׂוּם

שמי

תרגום אשכנזי

מלכם, דעם גאָטצען דער קינדער עמון'ס, אונד ניכט גע=וואַנדעלט זינד אין מיינען וועגען אום צו האַלטען וואַס מיר וואָהלגעפעלליג איזט, נעהמליך מיינע געזעטצע אונד רעכטע, זאָ וויא דוד זיין (שלמה'ס) פאַטער (בעאָבאַכ=טעטע). (לד) דאָך וויל איך ניכט דאַז גאַנצע קאָניגרייך זיינער האַנד ענטציעהען, איהן אויך פירשט זיין לאַ=סען דורך דיא גאַנצע צייט זיינעם לעבענס, אום מיינעם קנעכטעם דוד ווילען, דען איך געוועהלט, דער מיינע פאָרשריפטען אונד געזעטצע בעאָבאַכטעט האַט. (לה) דער האַנד זיינעם זאָהנעם אַבער, ווילל איך ענטציעהען דיא רע=גיערונג, אונד זיא איבער דיא צעהן שטעממע דיר צו=טהיילען. (לו) דאָך וויל איך איינען שטאַם זיינעם זאָהנע נעבען, דאַמיט מיין דיענער דוד צו אַללען צייטען איינע לייכטע פאָר מיר האַבע אין ירושלים, דער שטאַדט דיא איך ערקאָרען, אום מיינען

נאַ=

ר ש " י

מנשה ואפרים לפי שמשבט אפרים היה: (לו) ניר. ממשלה וניר לשון עול:

ב א ו ר

נל"ר כי אין ספק שרבים משרי המלוכה הלכו בעקבות המלך כי הוא עומד לנס עמים. (לד) כל הממלכה, לדעת המפרשים תהיה הכוונה שום דבר מהממלכה כמו לא תעשה כל מלאכה, ויהיה זה שלילה כוללת; אך לדעתי איננו כן, כי כיון שבא השם בה"א הדעת, דינו כמו בכנוי שהוראתו חלקית כמו ולא יעיר כל חמתו (תהלים ע"ח ל"ח) שפירושו שוללי חלקית והעד הנאמן לזה ואל יעל כל העם, אל תיגע שמה את כל העם (יהושע ז' ג') שפירושו לא יעל כל העם רק מקצתם, ולזה יראה לי שהמאמרים ולא אקח וגו' כי נשיא וכו' הם דבר אחד עם כתוב למעלה (פסוק י"ג) רק את כל הממלכה לא אקרע, שבט אחד אתן וגו', ואין הבדל בין אם יקדם הנושא או יבוא אחר הפעל, כי בלי ה"א הוא שולל כללי ובה"א הוא שולל חלקי, ומלת כי נשיא הוא כמו אף כענין וסלחת לעוני כי רב הוא (תהלים כ"ה י"א) וכן ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל (שם צ"ד י"א), והכוונה לא אקח מידו (מבית דוד) כל הממלכה לעולם, וגם אותו (שלמה) לנשיא (כלומר ראש לכל שבטי ישראל) אשתנו כל ימי חייו, ובזה יתקשר היטב המקרא הזה עם הפסוקים הבאים כי פתח במה דסיים, על נשיא אשיתנו אמר ולקחתי המלוכה מיד בנו, ועל ולא אקח את כל הממלכה אמר ולבנו אתן שבט אחד. (לו) שבט אחד, עיין מ"ש לעיל פסוק י"ג, והרד"ק אמר שהכוונה עוד שבט אחד נוסף על שבט מולדתו, שהוא יהודה, והנוקד ינקר. ניר, לדעת המפרשים והמעתיקים הוא כמו נר כנ"ר כי המלך

שְׁמִי שָׁם׃ (לז) וְאֹתְךָ אֶקַּח וּמָלַכְתָּ ס״פ בזקף בקמץ
בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וְהָיִיתָ
מֶּלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ (לח) וְהָיָה
אִם־תִּשְׁמַע אֶת־כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָ
וְהָלַכְתָּ בִדְרָכַי וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר
בְּעֵינַי לִשְׁמוֹר חֻקּוֹתַי וּמִצְוֺתַי
כַּאֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד עַבְדִּי וְהָיִיתִי
עִמָּךְ וּבָנִיתִי לְךָ בַיִת־נֶאֱמָן
כַּאֲשֶׁר בָּנִיתִי לְדָוִד וְנָתַתִּי לְךָ
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ (לט) וַאְעַנֶּה אֶת־
זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת אַךְ לֹא כָל־

א׳ נחה הימים

נאמען דארט רעזידירען צו לאססען. (לז) דיך אבער ערוועהלע איך, דוא זאללסט גאנץ זא רעגיערען וויא עס דיינע זעלע וויגשעט, אונד דוא זאללסט קאניג זיין איבער ישראל. (לח) וועז דוא נון בעפאלגעכט, אללעס וואס איך דיר בעפעהלע, אין מיינען וועגען וואנדעלסט, אונד טהעסט וואס מיר וואהלגעפעלליג איזט, מיינע געזעטצע אונד פארשריפטען נעהמליך זא צו בעאבאכטען וויא עס מיין דיענער דוד געטהאן; דאן וויל איך מיט דיר זיין, דיר איין בלייבענדעס הויז עררינטען, זא וויא איך עס דעם דוד עררינטעט, אונד דיר ישראל איבערלאססען. (לט) יא דעמיטהיגען וויל איך דעסהאלב דיא נאכקאממענשאפט דעם דוד, דאך ניכט צו אללען צייטען.

שלמה

רש״י

(לט) אך לא כל הימים. כי לימות המשיח תשוב המלוכה אליו. ובסדר עולם מצאתי ואענה את זרע דוד למען זאת כנגד שלשים וששה שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה שנשאה בשנה הרביעית למלכו וכנגדו נגזרה גזירה על מלכות בית דוד ליחלק וראוייה היתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למלכו אלא שקילקל לשלוח שוחד למלך ארם ולא סמך על הקב״ה והוא שנאמר (בדברי הימים ב׳ ט״ו י׳) בשנת שלשים ושש למלכות אסא בנה בעשא את הרמה וא״א שהרי אסא קבר את בעשא בשנת כ״ו למלכותו אלא ט״ז שנה שלו הוא קורא שלשים ושש שהן סוף שלשים ושש לחלוקת המלכות והגיד הכתוב שבאותה שנה קילקל אסא: אך לא כל הימים. אלא ל״ו שנה:

קטני

באור

נר לרגלי העם ההולכים אחריו, ורש״י אמר ממשלה וניר לשון עול ע״כ, פירוש כי תרגום של ולא עלה עליה עול סליק עלה נירא. (לז) אקח, אקח לי, כלומר אבחר. (לח) כאשר בניתי, ר״ל שיתמיד מלכותו על ישראל כאשר יתמיד מלכות בית דוד על יהודה (מדברי הרד״א). (לט) ואענה, הוי״ו פתוחה והאל״ף נחה והוא שלא כמשפט, כי כ״ל האל״ף בחטף פתח כדין העתיד מפיעל הדגוש (מדברי רד״ק), וי״ת ועני בעבר כלומר בעבור זאת עניתי ויהיה הוי״ו להיפך, אך לפ״ז היה ראוי נקמ״ץ כנודע. למען זאת, מה שהזכיר למעלה שהלך אחרי אלהים אחרים, גם יתכן לפרשו על הענין האחרון כלומר למען תקים המלוכה בידו וכ״ת. כל הימים, כי תשוב העטרה לבית דוד, וכתב הרד״א ז״ל: ומאשר ראינו שלא נתקיים היעוד הזה בכל זמן בית ראשון וגם לא בזמן בית שני, ידענו בהכרח שיתקיים עוד לעתיד.

ויבקש

הַיָּמִים׃ (מ) וַיְבַקֵּשׁ שְׁלֹמֹה
לְהָמִית אֶת־יָרָבְעָם וַיָּקָם יָרָבְעָם
וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל־שִׁישַׁק מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם וַיְהִי בְמִצְרַיִם עַד־מוֹת
שְׁלֹמֹה׃ (מא) וְיֶתֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה
וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְחָכְמָתוֹ הֲלוֹא־
הֵם כְּתֻבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
שְׁלֹמֹה׃ (מב) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ
שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלִַם עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ (מג) וַיִּשְׁכַּב
שְׁלֹמֹה עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר
דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃

יב (א) וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶם כִּי שְׁכֶם
בָּא כָל־יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ׃
(ב) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ ׀ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
וְהוּא עוֹדֶנּוּ בְמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח

מפני

(מ) שלמה זוכטע דען ירבעם
אומצובריננגען, דאך ירבעם
מאכטע זיך אויף, ענטפלאה
נאך מצרים צו שישק, דעם
קעניגע פאן מצרים, אונד
בליעב אין מצרים ביז שלמה
געשטארבען וואר.—(מא) דיא
וויטערע געשיכטע דעם
שלמה, אללעם וואס ער
געטהאן אונד זיינע וויזהייט,
זינד אויפגעצייכנעט אים בוכע
דברי שלמה (געשיכטע
שלמה'ס). (מב) דיא צייט,
וועלכע שלמה אין ירושלים
איבער גאנץ ישראל רעגיער-
טע, וואר פירציג יאהרע.
(מג) שלמה לעגטע זיך
צו זיינען פאטערן, ווארד בע-
גראבען אין דער שטאדט זיי-
נעם פאטערס דוד, אונד
רחבעם זיין זאהן רעגיערטע
אן זיינער שטעללע.

יב (א) רחבעם גינג נאך שכם,
דען גאנץ ישראל וואר
נאך שכם געקאממען, אום
איהם צו הולדיגען. (ב) אלס
עס ירבעם, זאהן דעס נבט,
ערפוהר, וואר ער אין מצרים,
וואהין ער ענטפלאהען וואר

באור

(מ) ויבקש, כאשר שמע זאת וכאשר באַרנו, וכבר כתב הרדי"א ז"ל: ואולי שידע (שלמה) דבר מיעודי אחיה הנביא ובקש להרגו ע"כ.

יב (א) וילך רחבעם, הנה עד עתה לא היתה מלכות ישראל ירושה שינחיל אותה אב לבנו רק בבחירה חפשית מעם הארץ (וואהלרעכט); ואם גם דוד הושיב את שלמה בנו על כסאו, בכל זאת ידע כי בזאת לא תכון המלוכה בידו ולכן המליכוהו שנית נגד כל עם ישראל כנזכר בד"הי (א' כ"ט), והנה ראו העם שאם גם אסף דוד כל קהל ישראל והמליך את שלמה ברצונם, בכל זאת כבר היו כמעט מוכרחים מפאת המוסר גם מיראת העונש שלא להפר עצת המלך הזקן דוד, ולזה התחכמו עתה להקבץ עמים יחדו לא בעיר המלוכה מושב המלך ושריו ורעים הסובבים אותו, רק בחרו באחת מערי ישראל. להמליך אותו, אם יהיה ישר בעיניהם.
(ב) וַיֵּשֶׁב וגו', ובדה"ב (י' ב') נאמר וַיָּשָׁב ירבעם ממצרים, ואין ספק שזה נכון, וכן הבינהו הרד"ק והרדי"א, ומה לנו אל הלחץ והדוחק בפירוש הפסוק אם כוונתו מבוררת במקום אחר, כי אם גם נאמר שהבי"ת של במצרים במקום מ"ם, הנה הפעל וַיֵּשֶׁב (שהוא מנחי היו"ד)

שלא

מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב יָרָבְעָם
בְּמִצְרָיִם׃ (ג) וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ־לוֹ
וַיָּבֹאו יָרָבְעָם וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
וַיְדַבְּרוּ אֶל־רְחַבְעָם לֵאמֹר׃
(ד) אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה
עַתָּה הָקֵל מֵעֲבֹדַת אָבִיךָ הַקָּשָׁה
וּמֵעֻלּוֹ הַכָּבֵד אֲשֶׁר־נָתַן עָלֵינוּ
וְנַעַבְדֶךָּ׃ (ה) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לְכוּ־
עֹד שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלָי וַיֵּלְכוּ
הָעָם׃ (ו) וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
אֶת־הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר־הָיוּ עֹמְדִים
אֶת־פְּנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו בִּהְיֹתוֹ חַי
לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם נוֹעָצִים לְהָשִׁיב
אֶת־הָעָם־הַזֶּה דָּבָר׃ (ז) וַיְדַבֵּר
אֵלָיו לֵאמֹר אִם־הַיּוֹם תִּהְיֶה־
עֶבֶד לָעָם הַזֶּה וַעֲבַדְתָּם וַעֲנִיתָם
וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים

ויבא קרי. וידברו קרי. והיו

פֿאָר דעם קעניגע שלמה (רעז
ער בליעב ווייטרעם אין מצרים).
(ג) מאַן שיקטע הין, אונד ליעס
איהן איינלאַדען, אונד ירבעם
מיט דער גאַנצען פֿערזאַממ־
לונג ישראל'ס גינגען הין, אונד
זאַגטען דעם רחבעם פֿאָלגענ־
דעם: (ד) דיין פֿאַטער האַט
אונזער יאָך ערשווערט, דאָך
דוא מאֶגעסט אונז נון ערלייכ־
טערן דען האַרטען דיענסט דיי־
נעס פֿאַטערס אונד זיין שווע־
רעס יאָך, דאַז ער אונז אויפֿ־
געלעגט; דאַן וואָללען וויר דיר
דיענען. (ה) ער אַנטוואָרטע־
טע איהנען: געהעט, נאָך
פֿערלויף פֿאָן דרייא טאַגען
קאָממט וויעדער צו מיר, אונד
דאַז פֿאָלק גינג. (ו) דאַ בע־
ריעטה זיך דער קעניג רחבעם
מיט דען אַלטען, וועלכע פֿאָר
שלמה זיינעם פֿאַטער גע־
שטאַנדען האַבען, אַלס ער
נאָך לעבטע, אונד שפּראַך:
וואַס ראַטהעט איהר, דאַס
מאַן דיעזעם פֿאָלקע צור אַנט־
וואָרט געבע? (ז) אונד זיא
שפּראַכען צו איהם, וויא פֿאָלגט: ווען דוא הייטע נור דיענסטווילליג ביזט דיעזעם פֿאָלקע,
איהנען בייאפּפליכטעסט, אונד דיא אַנטוואָרט אין גיטיגען אויסדריקקען צו איהנען

באור

שלא במשפט כנודע. [אם אמנם כי כנים דברי ידידי החכם המבאר נ"י וישרים למוצאי דעת כמו שהסכמתי לזה גם בהקדמתי ובבאורי לד"הי, בכל זאת לא הסגתי בתרגומי גבול המסורת שהיא סיג לתורה. דברי המתרגם]. (ג) וישלחו, וכבר שלחו, ויתכן כדברי הרד"ק שאלחו טרם נקהלו בשכם ולזה נמרו בעיר שכם שהיא בהר אפרים וירבעם היה אפרתי, והנה קראו לו לפי שכבר היתה מודעת נבואת אחיה כמ"ש הרד"ק. (ד) אביך הקשה, הענין הזה כבר בארתי ביד ה' הטובה בתולדת שלמה. (ה) לכו עד, לדעתי מלת עד נמשך על הבא ונחסר בי"ת השמוש ושעורו לכו עתה ושובו אלי בעוד שלשת ימים, וכן נראה מד"הי שלא נזכר מלת לכו רק נאמר עוד שלשת ימים ושובו אלי, ויפה אמר הרד"ק שגם זאת לא לחכמה יחשב לו כי נתן להם זמן להעמיק עצה ולחשוב מחשבות נגדו, וטוב היה לו לאחוז מיד במשפט המלוכה בטרם יעלה ביד ירבעם להטות את לבב ישראל אליו. (ו) בהיותו חי, כלומר כל ימי חייו, וזה לעד כי היו מבינים מאד בחכמת המדיני ונאמני רוח. את העם, ובד"הי להשיב לעם הזה. (ז) אם היום תהיה עבד, תהיה נכנע להם ותענם כרצונם (רד"ק), ובד"הי יש להפסוק הזה יתר שאת

כי

וְהָיוּ לְךָ עֲבָדִים כָּל־הַיָּמִים׃
(ח) וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר
יְעָצֻהוּ וַיִּוָּעַץ אֶת־הַיְלָדִים אֲשֶׁר
גָּדְלוּ אִתּוֹ אֲשֶׁר הָעֹמְדִים לְפָנָיו׃
(ט) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מָה אַתֶּם
נוֹעָצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת־הָעָם הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי לֵאמֹר הָקֵל מִן־
הָעֹל אֲשֶׁר־נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ׃
(י) וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ
אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה־תֹאמַר לָעָם הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ
הִכְבִּיד אֶת־עֻלֵּנוּ וְאַתָּה הָקֵל
מֵעָלֵינוּ כֹּה תְּדַבֵּר אֲלֵיהֶם קָטָנִּי
עָבָה מִמָּתְנֵי אָבִי׃ (יא) וְעַתָּה אָבִי
הֶעְמִיס עֲלֵיכֶם עֹל כָּבֵד וַאֲנִי
אֹסִיף עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם
בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם
בָּעַקְרַבִּים׃ (יב) וַיָּבוֹ יָרָבְעָם וְכָל־

ויבא קרי. העם

שפריכט, זאָ בליבען זיא דיר אונטערטהאַן צו אַללען צייטען. (ח) ער אַבער פערליעס דען ראַטה דער אַלטען, וועלכע זיא איהם ערטהיילטען, אונד בעריעטה זיך מיט דען יינגלינגען, וועלכע מיט איהם גראָס געוואָרדען, אונד פאָר איהם שטאַנדען, (ט) אונד שפראַך צו איהנען: וואַס ראַטהעט איהר, דאַס וויר אַנטוואָרטען דיעזעם פאָלקע, וועלכעס מיך אַנגעשפראָכען מיט דען וואָרטען: ערלייכטערע דאַז יאָך, וועלכעס דיין פאַטער אונז אויפגעלעגט האַט! (י) דאַ שפראַכען צו איהם דיא יינגלינגע, וועלכע מיט איהם גראָס געוואָרדען: אַלזאָ מוסט דוא שפרעכען צו דיעזעם פאָלקע, וועלכעס דיך אַנגעשפראָכען מיט דען וואָרטען: דיין פאַטער האַט ערשווערט אונזער יאָך, אונד דוא ערלייכטערע עס אונז! אַלזאָ מוסט דוא צו איהנען שפרעכען: מיין קליינער פינגער איזט דיקקער אַלס דיא לענדען מיינעס פאַטערס. (יא) ווען נון מיין פאַטער אייך איין שווערעס יאָך אויפגעלאַדען, זאָ וויל איך אייערעם יאָכע עטוואַס הינצופיגען. מיין פאַטער האַט אייך געציכטיגעט מיט גייסעלן; איך אַבער וויל אייך מיט שקאָרפיאָנען ציכטיגען. — (יב) אַלס נון ירבעם מיט דעם גאַנ־

ר ש" י

יב (י) קטני עבה. אצבע קטנה שלי: (יא) בעקרבים איסגלוטי"ר בלע"ז שעוקצין כעקרב:

ב א ו ר

כי גם נאמר אם תהיה לטוב להעם הזה ורציתם וגו', והנה מדרך המוסר לא רצו להגיד מה יהיה אם לא יענה אותם טוב. (ח) אשר העומדים, ונל"ה נחסר מלת אשר והוא נכון יותר. (י) קטני, המלה הזאת זרה בדקדוק (עיין מכלול לרד"ק) ואין להאריך בזה, והנה המאמר הזה היה משל, הכינוי (געווינטספרוך) ולכן הי' זה גם למשל בפי הכסילים האלה. (יא) בשוטים, כמו שוט לסוס (משלי כ"ו ג'). בעקרבים, מין ממיני הקוצים ונקראו כן לפי שעוקצין (רד"ק)

הָעָם אֶל־רְחַבְעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר שׁוּבוּ
אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי: (יג) וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ
אֶת־הָעָם קָשָׁה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲצַת
הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יְעָצֻהוּ: (יד) וַיְדַבֵּר
אֲלֵיהֶם כַּעֲצַת הַיְלָדִים לֵאמֹר
אָבִי הִכְבִּיד אֶת־עֻלְּכֶם וַאֲנִי אֹסִיף
עַל־עֻלְּכֶם אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם
בַּשּׁוֹטִים וַאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם
בָּעַקְרַבִּים: (טו) וְלֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ
אֶל־הָעָם כִּי־הָיְתָה סִבָּה מֵעִם
יְהוָה לְמַעַן הָקִים אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי אֶל־
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט: (טז) וַיַּרְא כָּל־
יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵהֶם מ̈
וַיָּשִׁבוּ הָעָם אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר ׀
לֵאמֹר מַה־לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד וְלֹא־ ל̇
נַחֲלָה בְּבֶן־יִשַׁי לְאֹהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל
עתה

גאַנצען פֿאָלקע צו רחבעם אַם דריטטען טאַגע קאַם, זאָ וויא עס דער קעניג געשפּראָכען, אינדעם ער זאַגטע: קאָממט ווידער צו מיר אַם דריטטען טאַגע! (יג) דאַ אַנטוואָרטעטע דער קעניג דעם פֿאָלקע האַרט; ער פֿערליעס דען ראַטה דער אַלטען, וועלכען זיא איהם ערטהיילט, (יד) אונד רעדעטע זיא אַן נאַך דעם ראַטהע דער יינגלינגע מיט דען וואָרטען: ווען מיין פֿאַטער ערשווערט האַט אייער יאָך, זאָ וויל איך דעמזועלבען נאָך עטוואַס הינצופֿיגען; מיין פֿאַטער האַט אייך געציכטיגעט מיט גייסעלן, איך וויל מיט שקאָרפּיאָנען אייך ציכטיגען. (טו) דער קעניג גאַב אַלזאָ דעם פֿאָלקע קיין געהאֶר, דען עס וואַר איינע שיקקונג פֿאָן גאָטט, אום איין ערפֿיללונג צו ברינגען זיין וואָרט, וועלכעס ער אויסגעשפּראָכען דורך אחיה דען שילוני צו ירבעם דעם זאָהנע נבט. (טז) אלס נון גאַנץ ישראל זאַה, דאַס דער קעניג זיא ניכט האֶרען וואָללטע, דאַ גאַב דאַז פֿאָלק דעם קעניגע פֿאָלגענדע אַנטוואָרט: וואַס האַבען וויר פֿיר טהייל אַן דוד? קיינען אַנטהייל האַבען וויר נונמעהר אַן דעם זאָהנע ישי, אין דיינע צעלטע צוריק ישראל

באור

וכן נקרא בדחז"ל המאטין ברסן ומתג עקרב, עקרב של פרומביא שמאה (כלים פרק י"א), ולפי דרכנו יהי' פרשו עקר כי עקן בארמית דומה בהוראתו לעקר בעברית בענין כריתה כמו שאמרו כנין שעקן תאנה בשבת (סנהדרין דף מ"א) וכן יהיה עקר בעברית מענין עוקץ בדחז"ל והבי"ת למשקל. (טו) סבה, כתב הרד"ק בשרשים ענין כולם וכל אשר הם מזה השרש סבוב והקפת הדבר ע"ש, וי"ת ארי הוה פלוגתא מן קדם ה', ויראה לי שהוא מענין פלגס שענינו המטרה והתכלית (דאָז ציעל, דער צוועק) כי תרגום של כמטרה לחץ (איכה ג' י"ב) כפלגיסא, ושרשו פלג כחבירו פלגס שענינו דבר החלוק בין שני מינים כמו פלגס אינו כשר לא לאיל ולא לכבש (פרה פרק א') עיין ערוך ערך פלג ופלגס. (טז) מה לנו, דרך השאלה האם יש לנו חלק בדוד, וכחבירו אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי (שמואל ב' כ' א') ובא לא אבל

עַתָּה רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל
לְאֹהָלָיו׃ (יז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים
בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם
רְחַבְעָם׃ (יח) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
רְחַבְעָם אֶת־אֲדֹרָם אֲשֶׁר עַל־
הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ כָל־יִשְׂרָאֵל בּוֹ אֶבֶן
וַיָּמֹת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ
לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס יְרוּשָׁלִָם׃
(יט) וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד
הַיּוֹם הַזֶּה׃ (כ) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ כָּל־
יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׁב יָרָבְעָם וַיִּשְׁלְחוּ
וַיִּקְרְאוּ אֹתוֹ אֶל־הָעֵדָה וַיַּמְלִיכוּ
אֹתוֹ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה
אַחֲרֵי בֵית־דָּוִד זוּלָתִי שֵׁבֶט־
יהודה

ישראל! — — נון מעגסט דוא
דיין הויז בעטראַכטען, דוד! —
אונד זאָ גינג ישראל צו זיינען
צעלטען. (יז) אַבער דיא זאָה־
נע ישראל'ס, דיא אין דען
שטעדטען יהודה'ס וואָהנטען,
בעהעררשטע רחבעם.
(יח) דער קעניג רחבעם שיקטע
דען אדרם, וועלכער איבער
דען פראָהנדיענסט געזעטצט
וואַר. אַבער גאַנץ ישראל וואַרף
איהן מיט שטיינען, דאַס ער
שטאַרב, אונד דער קעניג
רחבעם בעאיילטע זיך דען וואַ־
גען צו בעשטייגען, אום נאַך
ירושלים צו ענטקאָממען.
(יט) זאָ וואַרד ישראל אַבטרינ־
ניג דעם הויזע דוד ביז צום היי־
טיגען טאַגע. (כ) דען שאָן אַלס
גאַנץ ישראל געהערט האַט־
טע, דאַס ירבעם צוריק גע־
קעהרט זייא, האַטטען זיא
הינגעשיקט, אונד איהן צור געמיינדע רופען לאַססען. נון מאַכטען זיא איהן צום קעניגע
איבער גאַנץ ישראל, אונד ניעמאַנד היעלט עס מיט דעם הויזע דעם דוד, אַלס דער שטאַם
יהודה

רש"י

(טז) ראה ביתך. בית המקדש שבנית לך לבדך יהיה: (יח) אדורם. הוא אדונירם:

באור

שם כי יובן בחסרון פעל הקישור היות (האַבען) כלומר ולא יש לנו, וכן היגאה גמא בלא בצה (איוב ח' י"א), שעורו בלא היות בצה, וגם יש לפרש ולא נחלה בבן ישי כמו לבן ישי, והכוונה אין אנחנו נחלה לבן ישי, כי משול ימשול עלינו הוא וזרעו אחריו. [ולולא הכתוב בד"הי שנוסף שם איש לאהליך ישראל, היינו יכולים להמשיך ולא נחלה בבן ישי אל מלות לאהליך ישראל, ויתורגם: (קיין אַיגענטהומסרעכט האַט דער זאָהן ישי מַן דייכע לעלטע ישראל!) דברי המתרגם]. ראה, כלומר ראה עתה מה יהיה עם ביתך (משפחתך) בית דוד כי לא יהי' לו עוד יורש עצר. (יז) ובני ישראל, שעורו ועל בני ישראל וגו' מלך רחבעם. (יח) וישלח, אמר הרד"ק ז"ל: והנה נתחרט רחבעם מעצתו הנבערה ושלח את אדרם אשר על המס לדבר אליהם רכות ולהטות לב העם אליו, אבל המה לא הטו אוזן לדבריו ע"כ, ונכונה דבר, כי הי' אדרם זקן ונכבד בעיני העם שגם בהיות דוד מלך עליהם כבר הי' הוא על המס כנזכר בס' שמואל, אך בכל זאת לא שמעו לקולו כי דברי המלך המרו את רוחם. התאמץ, כלומר הראה את אומץ לבו רק במה שעלה במרכבה לנוס, והתפעל הוא כמו חזק ונתחזק (ש"ב י' י"ב) ובדומה שיורה על חוזק הפעולה והתמדתה. (כ) ויהי, הוי"ו לבאר פשעם בבית דוד כי כשמוע וגו' והקריאה היא אותה הקריאה הנזכרת בתחלת הפרשה. זולתי, כבר אמרנו כי שבט בנימין לא
הזכיר

יְהוּדָה לְבַדּוֹ׃ (כא) וַיָּבֹאוּ רְחַבְעָם
יְרוּשָׁלַ͏ִם וַיַּקְהֵל אֶת־כָּל־בֵּית
יְהוּדָה וְאֶת־שֵׁבֶט בִּנְיָמִן מֵאָה
וּשְׁמֹנִים אֶלֶף בָּחוּר עֹשֵׂה מִלְחָמָה
לְהִלָּחֵם עִם־בֵּית יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב
אֶת־הַמְּלוּכָה לִרְחַבְעָם בֶּן־
שְׁלֹמֹה׃ (כב) וַיְהִי דְּבַר הָאֱלֹהִים
אֶל־שְׁמַעְיָה אִישׁ־הָאֱלֹהִים
לֵאמֹר׃ (כג) אֱמֹר אֶל־רְחַבְעָם
בֶּן־שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶל־כָּל־
בֵּית יְהוּדָה וּבִנְיָמִין וְיֶתֶר הָעָם
לֵאמֹר׃ (כד) כֹּה אָמַר יְהוָה לֹא־
תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּן עִם־אֲחֵיכֶם
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי
מֵאִתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּשְׁמְעוּ
אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ לָלֶכֶת
כִּדְבַר יְהוָה׃ (כה) וַיִּבֶן יָרָבְעָם

ויבא קרי
את

יהודה אַליין. (כא) אַלס רחבעם
נאַך ירושלים קאַם, דאַ פֿער־
זאַממעלטע ער דאַז גאַנצע הויז
יהודה אונד דען שטאַם בנימן,
הונדערט אונד אַכֿטציג טוי־
זענד אויסערלעזענע קריעגס־
מעננער צום שטרייטע ווידער
ישראל, אום דאַז רייך
צוריק צו ברינגען אַן רחבעם,
דעם זאָהנע דעם שלמה.
(כב) דאַ וואַרד דאַז וואָרט דעם
עוויגען אַן שמעיה דען געטט־
ליכֿען מאַן, וויא פֿאָלגט:
(כג) שפּריך צו רחבעם, דעם
זאָהנע שלמה'ס, דעם קעני־
גע פֿאָן יהודה, צום געזאַממ־
טען הויזע פֿאָן יהודה אונד
בנימן אונד דעם איבריגען
פֿאָלקע, וויא פֿאָלגט: (כד) זאָ
שפּריכֿט דער עוויגע: ציעהעט
ניכֿט אויס, שטרייטעט ניכֿט
מיט אייערן ברידערן, זאָהנע
ישראל'ס! קעהרעט צוריק יע־
דער אין זיין הויז! דען פֿאָן
מיר וואַרד עס בעשטיממט.
זיא געהאָרכֿטען דעם וואָרטע
דעם עוויגען, אונד קעהרטען
איהרעם וועגעם צוריק נאַך דעם עוויגען וואָרט. (כה) ירבעם ערבויעטע שכם אַם בערגע
אפרים'ס

רש״י

(כא) ואת שבט בנימן. העומדים על הגבול שיהודה ובנימן היה גבולם סמוך זה לזה:

באור

הזכיר לפי שהיה רק טפל לשבט יהודה, אבל יען בא פה זולתי לבד, יראה לי כי אך שבט יהודה היה לבבם שלם עם בית דוד כי עצמם ובשרם המה, אבל שבט בנימן הטו שכם לעבדו רק מיראת אנשי יהודה הסובבים אותם. (כא) לרחבעם בן שלמה, בא השם תמורת הכנוי ולדעתי בא להורות כי יען הוא בן שלמה לכן אמר בלבו כי ישוב אליו המלוכה. (כג) ויתר העם, כי היו רבים משאר שבטים יושבים בערי יהודה ובנימן (מדברי החכם וואָלפזאָהן), גם יתכן כי מה שנאמר שהיו כל ישראל אחרי ירבעם הוא ע״ד וכל־הארץ באו (בראשית מ״א נ״ז) ועניננו רוב ישראל ונשיאי העדה היו עם ירבעם, אבל עוד היו יחידים אשר החזיקו בבית דוד גם משאר השבטים, וגם המה ילכו עם רחבעם בלבא. (כה) ויבן ירבעם, הנה גם שכם גם פנואל היו מני אז ערים בצורות עם בריחים שהרי נאמר ואת מגדול פנואל נתץ (שופטים

ח׳

אֶת־שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם וַיֵּשֶׁב בָּהּ וַיֵּצֵא מִשָּׁם וַיִּבֶן אֶת־פְּנוּאֵל׃
(כו) וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד׃
(כז) אִם־יַעֲלֶה ׀ הָעָם הַזֶּה לַעֲשׂוֹת זְבָחִים בְּבֵית־יְהוָה בִּירוּשָׁלַםִ וְשָׁב לֵב הָעָם הַזֶּה אֶל־אֲדֹנֵיהֶם אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ יְהוּדָה וַהֲרָגֻנִי וְשָׁבוּ אֶל־רְחַבְעָם מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃
(כח) וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלַםִ הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ

ישראל

אפרים'ס, אונד בליעב דאַ־זעלבסט, דאַן גינג ער פֿאָ־דאָרט הינוועג, אונד ערבויע־טע פנואל. (כו) נון וואָהנטע ירבעם אין זיינעם הערצען: דאַז רייך קאָננטע יעטצט צו־ריק געבראַכט ווערדען אַן דאַז הויז דוד; (כז) ווען דיעזעם פֿאָלק הינויף ציעהעט, אום אָפּפֿער דאַרצובֿרינגען אים הויזע דעם עוויגען צו ירושלים, זאָ ווענדעט זיך דאַז הערץ דיע־זעס פֿאָלקעס צו איהרעם הע־רן, צו רחבעם דעם קע־ניגע פֿאָן יהודה; יאַ ערשלאַ־גען ווערדען זיא מיך, דאַכטע ער אונד צו רחבעם דעם קעניגע פֿאָן יהודה וויעדערקעהרען. (כח) דער קעניג ענטשלאָס זיך אַלזאָ, מאַכטע צווייא גאָלדענע קעלבער, אונד שפּראַך צו איהנען (דעם פֿאָלקע): איהר זייד לאַנגע גענוג נאַך ירושלים הינויף געגאַנגען! היער זינד דיינע געטטער, ישראל! דיא

דיך

רש"י

(כו) אם יעלה העם הזה וגו'. אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד בלבד ויהיה הוא יושב ואני עומד ובמוצאי שביעית בזמן הקהל יקרא את פרשת המלך שהוא ראש במדינתו ואני כשאר

העם

באור

ח' י"ז), ואצל שכם בא וישמעו כל בעלי מגדל שכם ויבאו אל צריח וגו' (שם ט' מ"ו), אך שני המקומות נחרבו הראשון ע"י גדעון והשני ע"י אבימלך כמפורש (שם שם), ולכן אין ספק כי כאשר בנה עתה ירבעם הערים האלה העמיד את מבצריהם על תלם, אולם אין להוכיח ממלת ויבן מוסב רק על החומות והיכלים שבנה בתוכן לפי שהיתה העיר שכם כבר נושבת אחרי שהתאספו שם להמליך את רחבעם (וכמו שחשב הרד"ק), כי נוכל לומר שהכוונה אך שהתאספו על פני השדה במקום שהי' לפנים עיר שכם והעם היו שוכנים באהלים או בערים וכפרים הסמוכים, כי כן היה המנהג בימי קדם להתאסף ראשי עם בהוסדם יחדו על סדרי המדינה וענייני המלוכה בכר נרחב תחת כיפת השמים, והעד מדבורה שישבה תחת תומר וכל ישראל עלו אליה למשפט. וישב בה, לדעתי אין הכוונה שבחר שכם לעיר מלוכה וישב שם כל ימיו, שהרי אמר ויצא משם, אך הענין שישב שם זמן מה להשגיח על המלאכה ואח"כ יצא לפנואל וישב גם שם, וע"ע לקמן י"ד י"ז. (כח) שני עגלי זהב, הנה כשחטאו ישראל במדבר המירו את כבוד אל בתבנית שור ועשו להם עגל מסכה ולמדו העבודה הזאת בארץ מצרים אשר עבדו לשור (אפיס) כנודע, ולכן גם ירבעם שישב במצרים בחר בתמונה הזאת, והנך רואה שאמר אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים, וכדברים האלה דברו העם במעשה עגל (מדברי החכם וואלפסזאהן). רב לכם, די לכם ואל תוסיפון עוד לעלות ירושלימה כמו רב עוד יוסף

בני

יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ (כט) וַיָּשֶׂם אֶת־הָאֶחָד
בְּבֵית־אֵל וְאֶת־הָאֶחָד נָתַן בְּדָן׃
(ל) וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחַטָּאת וַיֵּלְכוּ
הָעָם לִפְנֵי הָאֶחָד עַד־דָּן׃ (לא) וַיַּעַשׂ
אֶת־בֵּית בָּמוֹת וַיַּעַשׂ כֹּהֲנִים
מִקְצוֹת הָעָם אֲשֶׁר לֹא־הָיוּ מִבְּנֵי
לוי·

דיך הערויסגעפֿיהרט אויס
דעם לאַנדע מצרים. (כט) ער
זעטצטע דאַז איינע נאַך בית
אל, אונד דאַז אַנדערע גאַב
ער נאַך דן. (ל) דיעס וואַרד
איין געגענשטאַנד דער זינדע,
דען דאַז פֿאָלק גינג הין צור אַנ־
בעטונג דעם איינען ביז נאַך דן.
(לא) ער עררִיכֿטעטע דען הע־
העןטעמפעל, אונד שטעלל־
טע פריעסטער אַן, אויס איי־
נעם טהיילע דעם פֿאָלקעס,
דיא ניכֿט פֿאָם שטאַממע לוי

רש"י

העם נמלאתי בזוי: (ל) עד דן. בסוף גבול הארץ:

באור

בני חי וכדומה (מדברי רד"ק). (כט) האחד בבית אל, יראה כי בחר בשני המקומות האלה כי כבר היו מקודשים בעיני העם מני קדם, כי בבית אל בנה אברהם מזבח ושם נראה ה' שתי פעמים ליעקב (עיין בהמעמר לספר בראשית פרשת לך לך ופרשת וילא) ובדן היה מאז פסל מיכה והיה שם כל ימי היות בית אלהים בשילה (שופטים י"ח ל"א). (ל) וילכו, הכוונה לדעתי שהעם היו נרוצים אחרי האחד שהיה בדן יותר מאחרי האחר שהיה בבית אל, והוא הדבר אשר דברתי כי היתה עיר דן מקדם לחטאת בית ישראל. והנה המפרשים יתמהו כי נהפך לב כל ישראל כאיש אחד לסור מאחרי ה'? ואחז כל אחד מהם את דרכו להתיר הספק הזה; הרלב"ג אמר לפי שהיו ישראל בימי שלמה אוכלים ושמחים לא עסקו בתורה והלכו אחר הבלי העולם בתענוגות בני אדם, ולכן לא שמו ה' לנגד עינם והיו עלולים לעזוב אותו מכל וכל; ורד"ק אמר שהיתה כוונת ירבעם לעבוד את ה' ע"י אמצעי, וכן הי' הענין במדבר שהי' העגל תמורת משה; ולרדי"א דעת אחרת בזה עיין בדבריו, כי אין להלאות הקורא בהם; אולם אנכי אתמה על החכמים האלה, האם לא ידעו את ישראל ולא הבינו כי מעת לאתם מתחת סבלות מצרים עד גלות הארץ היתה זאת משפטם פעמים רבות? אם העמיד ה' להם איש כלבבו לשופט, דבקו באלהי אמת כל ימי השופט, וכמעט שכב השופט ההוא עם אבותיו סרו מהר מן הדרך אשר הורם, נזרו אחור עזבו את אלהים חיים ושבו ללכת אחרי אלהים אחרים, ואף אם המלך עצמו לא נאמנה את אל רוחו, כי המלך עומד לנס עמים בעקבותיו ילכו ראשונה השרים והסגנים ואחריהם עד מהרה כל יתר העם, וכבר נאמר גם ברחבעם ובחזקתו עזב את ה' וכל ישראל עמו (דה"ב י"ב א'). (לא) מקצות העם, כמו ומקצה אחיו לקח, וחז"ל אמרו מן הקוצים כלומר מן הפחותים (רד"ק), וכן דעת כל המפרשים הראשונים שהמ"ם לשמוש רק שהקו"ף הוקל מהדגש בעבור אות שורשית כדרכו, וגם יונתן כוון לזה שתרגם קלת מן עמא, אך שהוא הסב המ"ם למלת העם כאלו נכתב מקלה או קלות מהעם, והוא כמו יש לאל ידי, ותשם בפוך עיניה, ויען שהפכו השמוש בא קלה בשמיכות, והנה היתה גם זאת מערמת ירבעם כי גרש שבט לוי מהסתפח בנחלת ה' כי בזה הטה את לב העם, באמרו אליהם כל העדה כולם קדושים, וכל אחד ואחד יוכל להיות כהן לאל בהבית אשר בנה הוא בבית אל ודן או באחת הבמות אשר בנה כל אחד לעצמו, גם לקח מבני לוי ערי הלוים וחלקו לעם, וע"ז נאמר כי עזבו הלוים את מגרשיהם ואחוזתם והלכו ליהודה וירושלים כי הזניחם ירבעם (דה"ב י"א י"ד) ואין ספק כי היה זה לרצון בעיני ההמון (מדברי הרדי"א בשנוי ותיל ק

לֵוִי׃ (לב) וַיַּעַשׂ יָרָבְעָם ׀ חָג בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁמִינִי בַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר יוֹם ׀
לַחֹדֶשׁ כֶּחָג ׀ אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל
עַל־הַמִּזְבֵּחַ כֵּן עָשָׂה בְּבֵית־אֵל
לְזַבֵּחַ לָעֲגָלִים אֲשֶׁר־עָשָׂה
וְהֶעֱמִיד בְּבֵית אֵל אֶת־כֹּהֲנֵי
הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה׃ (לג) וַיַּעַל
עַל־הַמִּזְבֵּחַ ׀ אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּבֵית־
אֵל בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁמִינִי בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר־בָּדָא מִלִּבד
וַיַּעַשׂ חָג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל עַל־
הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃

מלבו קרי.

וואֶרען. (לב) ירבעם פֿעראָרד־
נעטע איין פֿעסט אים אַכטען
מאָנאַטע אין דען פֿינפֿצעהנ־
טען טאַג דיעזעס מאָנאטס,
נאַך אַרט דעם פֿעסטעס אין
יהודה, אונד אָפּפֿערטע אויף
דעם אַלטאַרע. (ער פֿעראַנ־
לאַסטע דיעס צו בית אל,
דאַמיט מאַן דאָרט אָפּפֿע־
רע דען קעלבערן, דיא ער גע־
מאַכט, אונד צו בית אל
שטעללטע ער דיא פריעסטער
פֿיר דיא האֶהען אַן, וועלכע ער
ערריכטעט.) (לג) ער אָפּפֿער־
טע אַלזאָ אויף דעם אַלטאַרע,
דען ער אויפגעשטעללט צו בית
אל אַם פֿינפֿצעהנטען טאַגע
דעם אַכטען מאָנאַטס, דעם
מאָנאַטעס, דען זיין הערץ דאַ־
צו זיך אויסערזעהען; ער היעלט
איין פֿעסט פֿיר אַללע קינדער
ישראל, אונד בעשטיעג דען אַלטאַר, אים רייכערווערק דאַרצובריננגען.

דאָך

רש"י

(לג) בחדש השמיני. דרש להם הוא חדש האסיף ובו ראוי החג להיות: בדא מלבו. לשון כזב קונטרו"ביר בלע"ז:

והנה

באור

לשון). (לב) בחדש השמיני, החליף החדש השביעי בשמיני להרחיק ישראל עוד ממקומות ירושלים (רד"ק). ויעל, העלה זבחים. כן עשה, כוונת הכתוב הסתום הזה לדעתי כן הוא, הנה ירבעם ראה את תועלת הגדולה אשר יצמיח לעיר מלוכה אם יתאספו שם המון חוגג כאשר הי' זאת בירושלים, והנה ראה כי העם הולכים אל העגל אשר בדן, ויזניחו את העגל אשר בבית אל (כאשר אמרנו לעיל), ולזה התחכם להרים קרן עבודת העגל בבית אל [כי בית אל היה סמוך למושב מלכי ישראל כנאמר ובית אל לא תוסיף עוד להנבא כי מקדש מלך הוא וגו' (עמוס ז' י"ג)] לעשות את החג בבית אל למען ינהרו אליו כל עם ישראל, ולזה אמר הכתוב כן עשה בבית אל על החג (ובדעת הרד"ק אך שהוא פירש הענין באופן אחר עיין בדבריו), שעשה רק בבית אל ולא בדן. לעגלים, אף שלא היה בבית אל רק עגל אחד אמר ברבוי, כי הכוונה לאלהי העגלים. (לג) ויעל, הכפיל זה הענין להמשיך זה אל המעשה אשר יבוא בפרשה שאחריו. בדא. לשון כזב ושקר כמו מפר אותות בדים (ישעי' מ"ד כ"ה) והדומים לו, אך באלה הוא מן הכפולים ופה הוא מגזרת הנחים, כ"חז"ל משה אמת ותורתו אמת והן בדאין (סנהדרין ק"י). ויעל, ירבעם עלה על המזבח וכאשר עלה בא אליו איש אלהים (רד"ק), כי הפעל כאן מן הקל ולעיל הי' מן הפעיל.

מיהודה

יג (א) וְהִנֵּה ׀ אִישׁ אֱלֹהִים בָּא
מִיהוּדָה בִּדְבַר יְהוָה אֶל־
בֵּית אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד עַל־
הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר׃ (ב) וַיִּקְרָא
עַל־הַמִּזְבֵּחַ בִּדְבַר יְהוָה וַיֹּאמֶר
מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה־
בֵן נוֹלָד לְבֵית־דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ
וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת־כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת
הַמַּקְטִירִים עָלֶיךָ וְעַצְמוֹת אָדָם
יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ׃ (ג) וְנָתַן בַּיּוֹם
הַהוּא מוֹפֵת לֵאמֹר זֶה הַמּוֹפֵת
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ
נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר־עָלָיו׃
(ד) וַיְהִי כִשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת־דְּבַר
אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל־
הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית־אֵל וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם
אֶת־יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר ׀

תפשהו

יג (א) דאך זיעהע! דא קאם
איין געטטליכער מאן אוים
יהודה אין אויפטראג דעס
עוויגען נאך בית אל, וועהרענד
ירבעם שאן אויף דעם אלטא-
רע שטאנד אום צו רייכערן,
(ב) אונד ריעף דעם אלטא-
רע צו אין אויפטראג דעס עווי-
גען, וויא פאלגט, אינדעם ער
שפראך: אלטאר! אלטאר! —
זא שפריכט דער עוויגע: עס
ווירד איין זאהן געבארען דעם
הויזע דעם דוד, זיין נאמע ווירד
יאשיהו זיין; דיעזער ווירד
שלאכטען אויף דיר יענע האָ-
הענפריעסטער, דיא אויף דיר
רייכערן, אונד ווירד מענשענ-
געביינע אויף דיר פערברעננען
לאססען. (ג) אן יענעם טאגע
גאב ער איין וואונדערצייכען,
אינדעם ער זאגטע: דיעס איזט
דאז צייכען, וועלכעס דער
עוויגע פערהייסען האט: דיע-
זער אלטאר נעמליך ווירד בער-
שטען, אונד דיא אשע דארויף
ווירד אויסגעשיטטעט ווער-
דען. — (ד) אלס דער קעניג
הארטע דיא ווארטע דעם געטטליכען מאננעס, דיא ער דעם אלטארע אין בית אל צו-
ריעף, דא שטרעקטע ירבעם זיינע האנד אום פאם אלטארע, אינדעם ער שפראך:

ער-

רש"י

יג (א) והנה איש אלהים. זה היה עדו: (ב) מזבח מזבח. שבבית אל ושבדן: ועצמות אדם. של ירבעם זה אלא שחלק לו כבוד: (ג) ונתן ביום ההוא. הנביא מופת לדבריו ביום

באור

יג (א) מיהודה, מארץ יהודה בן דעת כל המפרשים וגם יונתן שתרגם אתא משבט יהודה ר"ל מנחלתו של שבט יהודה, כי זר הוא לפרשו שהיה משבט יהודה מלבד שאין לו המשך כלל בפסוק שלפנינו. ולדעת חז"ל בס"ע הוא עדו (עיין רש"י). (ב) מזבח מזבח, כמו אברהם אברהם שהוא דרך המליצה לחזק (מרד"ק). נולד, בינוני במקום עתיד כדרך הנבואה כמו הנני מביא את המבול, אך אין הענין כמו ושרה שומעת ורבקה אלא שיוכן היתה שומעת היה אלא בחסרון פעל הראשי היות (זיין), כי החסרון הזה לא יבוא רק בעבר וגם בעתיד. יאשיהו, נשתנה הנבואה הזאת משאר נבואות שפרט לך הכתוב את שם האיש

אשר

תְּפְשֻׂהוּ וַתִּיבַשׁ יָדוֹ אֲשֶׁר־שָׁלַח
עָלָיו וְלֹא יָכֹל לַהֲשִׁיבָהּ אֵלָיו׃
(ה) וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וַיִּשָּׁפֵךְ הַדֶּשֶׁן
מִן־הַמִּזְבֵּחַ כַּמּוֹפֵת אֲשֶׁר נָתַן
אִישׁ הָאֱלֹהִים בִּדְבַר יְהוָה׃
(ו) וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר ׀ אֶל־אִישׁ
הָאֱלֹהִים חַל־נָא אֶת־פְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי וְתָשֹׁב
יָדִי אֵלָי וַיְחַל אִישׁ־הָאֱלֹהִים
אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַתָּשָׁב יַד־הַמֶּלֶךְ
אֵלָיו וַתְּהִי כְּבָרִאשֹׁנָה׃ (ז) וַיְדַבֵּר
הַמֶּלֶךְ אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים בֹּאָה־
אִתִּי הַבַּיְתָה וּסְעָדָה וְאֶתְּנָה לְךָ
מַתָּת׃ (ח) וַיֹּאמֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים
אֶל־הַמֶּלֶךְ אִם־תִּתֶּן־לִי אֶת־חֲצִי
בֵיתֶךָ לֹא אָבֹא עִמָּךְ וְלֹא־אֹכַל
לֶחֶם וְלֹא אֶשְׁתֶּה־מַּיִם בַּמָּקוֹם

הס' בחטף קמץ

הזה

ערגרייפט איהן! אַבער זיינע האַנד, דיא ער נאַך איהם אויסגעשטרעקט האַטטע, וואַרד שטייף, אונד ער פערמאָכטע ניכט, זיא וויעדער צו זיך צו ציעהען. (ה) דער אַלטאַר באָרשט, אונד דיא אַשע וואַרד אויסגעשיטטעט פאָם אַלטאַרע, נאַך דעם צייכען, וועלכעם דער געטטליכע מאַן אין אויפטראַג דעם עווינגן גענגעבען האַטטע. (ו) דאַ בעגאַן דער קעניג, אונד שפראַך צום געטטליכען מאַננע: פלעהע דאָך דען עוויגען דיינען גאָטט אַן, אונד בעטע פיר מיך, דאַס מיינע האַנד זיך וויעדער צוריקציעהען קעננע! דאַ פלעהעטע דער געטטליכע מאַן פאָר דעם עווינגן, אינד דיא האַנד דעם קעניגס צאָג זיך צוריק, אונד וואַרד זאָ וויא פריהער. (ז) דאַ שפראַך דער קעניג צום געטטליכען מאַננע: קאָם מיט מיר נאַך הויזע, ערקוויקקע דיך, דאַן וויל איך דיר איין געשענק געבען. (ח) דער געטטליכע מאַן אַבער שפראַך צום קעניגע: ווענדוא מיר אויך דיא העלפטע דיינעס פאַללאַסטעס געבעסט, זאָ קאַן איך דאָך ניכט מיט דיר געהען; איך דאַרף קיינע שפייזע געניעסען, אונד קיין געטרענק צו מיר נעהמען אַן

דיע־

רש"י

שנתנבא זה לכם האות המזבח נקרע היום מאליו ונשפך הדשן לארץ: (ד) ותיבש ידו. נקם הקב"ה על כבודו של צדיק יותר מכבודו עומד ומקטיר לעכ"ום לא יבשה ידו ובשביל לעז הצדיק יבשה ידו: (ו) אלהיך. ולא אלהי עדיין עומד במרדו: ותהי כבראשונה. עומד ומקטיר לעכ"ום: (ז) וסעדה. אכול:

באור

אשר יולד אחרי זמן מופלג ולא מצאתי דוגמא לזה רק כה אמר ה' למשיחו לכורש (ישעיה מ"ה א'), וכבר הרגיש בזה הרד"ק ואין פה המקום להעמיק בחקירה הזאת. (ד) ותיבש, יבשו לומות הגידים בהעדר הליחה והי' כעץ. עליו, אשר שלח להראות עליו לאמר תפשוהו. (ז) ואתנה, כי כן פי' המנהג מימי קדם לתת מתן לנביאים כדכתיב ותשורה אין להביא

הַזֶּה׃ (ט) כִּי־כֵן ׀ צִוָּה אֹתִי בִּדְבַר
יְהוָה לֵאמֹר לֹא־תֹאכַל לֶחֶם
וְלֹא תִשְׁתֶּה־מָּיִם וְלֹא תָשׁוּב
בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתָּ׃ (י) וַיֵּלֶךְ
בְּדֶרֶךְ אַחֵר וְלֹא־שָׁב בַּדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר בָּא בָהּ אֶל־בֵּית־אֵל׃
(יא) וְנָבִיא אֶחָד זָקֵן יֹשֵׁב בְּבֵית־
אֵל וַיָּבוֹא בְנוֹ וַיְסַפֶּר־לוֹ אֶת־
כָּל־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִישׁ־
הָאֱלֹהִים ׀ הַיּוֹם בְּבֵית־אֵל אֶת־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־הַמֶּלֶךְ
ויספרום

דיעזעם אָרטע ; (ט) דען אַלזאָ ווארד מיר בעפֿאָהלען אין דעם אויפֿטראַגע דעם עוויגען: דוא זאָללסט ניכט שפייזע געניעסען, ניכט געטרענק צו דיר נעהמען, אונד ניכט וויעדערקעהרען אויף דעם וועגע, דען דוא געגאַנגען ביזט. — (י) ער גינג אויך איינען אַנדערן וועג, אונד קעה־טע ניכט אויף דעם וועגע צוריק, אויף דעם ער נאַך בית אל געקאָממען וואַר. (יא) איין אַלטער פראָפֿעט וואָהנטע צו בית אל, דעססען זאָהן קאַם, אונד ערצעהלטע איהם אַללעס, וואַס דער געטטליכע מאַן הייטע צו בית אל געטהאַן, אונד דיא וואָרטע, דיא ער צום קעניגע

רש"י

(יא) ונביא אחד. נביא השקר יושב בבית אל ואינו משם אלא משומרון בא כן הוא אומר בפרשת יאשי' (מלכים ב' כ"ג י"ט) וימלטו עצמותיו את עצמות הנביא אשר בא משומרון:
אל

באור

לאיש אלקים (ב"א ט' ז') וכן אמר אמציה אל עמוס ברח לך אל ארץ יהודה ואכל שם לחם (עמוס ז' י"ב) . (ט) צוה אותי, המלאך הדובר בי בדבר ה'. ולא תשתה מים, במקום הזה וכת"י והי' זה כדי להרחיקו מלהנות מע"ז . ולא תשוב, עמלו המפרשים לתת סבה לצווי הזאת (עיין בדבריהם), ולי נראה כי היתה כוונת השם למען יעזבו הרשעים האלה את דרכם הנשחתה, כי אם יראו שעשה לעיניהם כל האותות האלה וגם לא אכל ולא שתה שם ואם ישלחו אחריו בדרך אשר בא לא ימצאהו שם, יחשבו כי מלאך אלקים בתמונת איש נראה אליהם או אז יכנע לבבם הערל ויאמינו לדבריו וישובו מדרכם הרעה. (יא) ונביא אחד, יש מחלוקות בדחז"ל אם הי' נביא לה' או נביא שקר, והרד"ק החזיק בדעת הראשון (אם גם רוב חכמי ישראל וברא(ש)ם יונתן בן עוזיאל החזיקהו לנביא שקר) ואמר כי פשטות הכתובים יורו ע"ז, ואחריו החזיקו המפרשים החדשים, אולם לדעתי אין הכרע לזה כלל כי מה שהעיד הזקן ואָלפּותָהן כי בפי הנראה לא הי' מפורסם לנביא שקר כי לולא זאת איך האמין איש האלקים בדבריו? ע"ז אני אומר כי איש אלקים לא הי' לו מכיר בעיר בית אל וגם הוא לא ידע שם איש, ואולי הי' באמת מקדם היש הנביא אחד מבני הנביאים וידע אותו איש האלקים, (או שראה בו אותות אשר בהם הכיר שהי' מבני נביאים כי אין לספק שהי' לכת הזאת סימנים בהם איש את אחיו יכיר) ואחר כך נהפך לנביא הבעל כי יהי' איך שיהי' הלא סופו יגיד כי שקר ניבא ואין חילוק בנביא שקר אם יתנבא בשם ע"ז או בשם ה' והוא לא דבר כי אמת דתו במפורש בתורה — גם אין לומר שהכתוב העלים את שם הנביא בעבור כבודו ויהי' זה לעד כי הי' נביא נאמן לה' שהרי גם שם איש האלקים הבא מיהודה לא הודיע
הפסוק

וַיְסַפְּרוּם לַאֲבִיהֶם: (יב) וַיְדַבֵּר
אֲלֵהֶם אֲבִיהֶם אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ הָלָךְ
וַיִּרְאוּ בָנָיו אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַךְ
אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא מִיהוּדָה:
(יג) וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָיו חִבְשׁוּ־לִי
הַחֲמוֹר וַיַּחְבְּשׁוּ־לוֹ הַחֲמוֹר
וַיִּרְכַּב עָלָיו: (יד) וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אִישׁ
הָאֱלֹהִים וַיִּמְצָאֵהוּ יֹשֵׁב תַּחַת
הָאֵלָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַאַתָּה אִישׁ־
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּאתָ מִיהוּדָה
וַיֹּאמֶר אָנִי: (טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו
לֵךְ אִתִּי הַבָּיְתָה וֶאֱכֹל לָחֶם:
(טז) וַיֹּאמֶר לֹא אוּכַל לָשׁוּב אִתָּךְ
וְלָבוֹא אִתָּךְ וְלֹא־אֹכַל לֶחֶם וְלֹא־
אֶשְׁתֶּה אִתְּךָ מַיִם בַּמָּקוֹם הַזֶּה:
(יז) כִּי־דָבָר אֵלַי בִּדְבַר יְהוָה לֹא־
תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא־תִשְׁתֶּה שָׁם
מָיִם לֹא־תָשׁוּב לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ

אשר

נעשפראָכען האַט. אונד נאַכ־
דעם זיא (חַוֶּזע זעהכע) איהרעם
פֿאַטר דיס ערצעהלט האַטטן,
(יב) דאַ שפראַך איהר פֿאַטער
צו איהנען: וועלכען וועג האַט
ער גענאָממען? אונד דיא
זאֶהנע צייגטען דען וועג אַן,
וועלכען גענאָממען האַטטע
דער געטטליכע מאַן, דער
פֿאָן יהודה נעקאָממען וואַר.
(יג) דאַרויף שפראַך (דער פֿאַ־
טער) צו זיינען זאֶהנען: זאַט־
טעלט מיר דען עזעל! זיא
זאַטטעלטען איהם דען עזעל,
אונד ער בעשטיעג איהן.
(יד) ער רייטע דעם געטטלי־
כען מאַננע נאַך, אונד פֿאַנד
איהן אונטער איינער טערע־
בינטהע זיטצען. ער רערעטע
איהן אַן: ביזט דוא דער געטט־
ליכע מאַן, דער דוא פֿאָן יהודה
קאַמסט? אונד דיעזער שפראַך:
איך בין עס. (טו) יענער שפראַך
צו איהם: קאָם מיט מיר נאַך
הויזע, אונד געניעסע עטוואַס
שפייזע! (טז) דיעזער אַבער
שפראַך: איך קאַן ניכט מיט
דיר צוריק געהען אונד בייא
דיר איינקעהרען, איך קאַן
אויך ווערער שפייזע נאָך טראַנק בייא דיר געניעסען אַן דיעזעם אָרטע. (יז) דען איין
בעפֿעהל וואַרד מיר אים אויפֿטראַגע דעם עווינען: דוא זאָללסט ווערער שפייזע נאָך
טראַנק דאַזעלבסט געניעסען, אונד זאָללסט דען וועג ניכט צוריקגעהען, אויף דעם דוא

גע־

באור

הפסוק, והסבה לזאת ידוע לכל יודע דרך סופר נאמן. ויספרום, כל אחד מבניו סיפר דבר
אחר מה שראה או שמע מאיש אלקים עד שידע אביהם את כל הנעשה (מדברי הרלב"ג).
(ובהעתקת ע' הזקנים בא כל הספור בלשון רבים. דברי המתרגם). (יב) וידבר, נחסר מלת לאמור
כי שעורו וידבר אליהם אביהם לאמור וגומר. ויראו, וכבר ראו והגידו זאת לאביהם, ויונתן
תרגם ואחזיאו כאילו היו"ד בפתח ויהי' ההפעיל כלומר הראו לו הדרך (רד"ק). (יד) האלה,
עיין ביאור דה"א (י' י"ב). (יז) כי דבר, בא אלי פקודה על פי ה'.

אֲשֶׁר־הָלַכְתָּ בָּהּ׃ (יח) וַיֹּאמֶר לוֹ
גַּם־אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ וּמַלְאָךְ דִּבֶּר ס
אֵלַי בִּדְבַר יְהוָה לֵאמֹר הֲשִׁבֵהוּ
אִתְּךָ אֶל־בֵּיתֶךָ וְיֹאכַל לֶחֶם
וְיֵשְׁתְּ מָיִם כִּחֵשׁ לוֹ׃ (יט) וַיָּשָׁב
אִתּוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיֵּשְׁתְּ
מָיִם׃ (כ) וַיְהִי הֵם יֹשְׁבִים אֶל־
הַשֻּׁלְחָן ° וַיְהִי דְּבַר יְהוָה אֶל־
הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ׃ (כא) וַיִּקְרָא
אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא
מִיהוּדָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה
יַעַן כִּי מָרִיתָ פִּי יְהוָה וְלֹא שָׁמַרְתָּ
אֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ (כב) וַתָּשָׁב וַתֹּאכַל לֶחֶם
וַתֵּשְׁתְּ מַיִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר
אֵלֶיךָ אַל־תֹּאכַל לֶחֶם וְאַל־
תֵּשְׁתְּ מָיִם לֹא־תָבוֹא נִבְלָתְךָ
אֶל־קֶבֶר אֲבֹתֶיךָ׃ (כג) וַיְהִי

פסקא בא״פ
אחרי

געגאַנגען ביזט. (יח) דאַרויף ערוויערטע יענער: אויך איך בין איין פראָפֿעט וויא דוא! אַבער איין ענגעל רעדעטע צו מיר אים אויפֿטראַגע דעם עווי־גען, וויא פֿאָלגט: פֿיהרע איהן צוריק מיט דיר אין דיין הויז, ער זאָלל שפייזע אונד טראַנק געניעסען! (זאָ בעלאָג ער איהן.) (יט) נון קעהרטע ער מיט איהם צוריק, גענאָם שפייזע אין זיינעם הויזע, אונד נאַהם טראַנק צו זיך. (כ) זיא בעפֿאַנדען זיך נאָך זיטצענד אַם טישע, אַלס דאַז וואָרט דעם עוויגען דעם פראָפֿעטען וואַרד, דער איהן צוריק גע־פֿיהרט האַטטע. (כא) דאַרויף ריעף ער דעם געטטליכען מאַננע, דער פֿאָן יהודה גע־קאָממען וואַר, פֿאָלגענדעס צו: וייל דוא אונפֿאָלגזאַם וואַרסט דעם בעפֿעהלע דעם עוויגען, אונד ניכט בעאָבאַכ־טעט האַסט דאַז געבאָטה, וועלכעס דער עוויגע דיין גאָטט דיר אויפֿגעטראַגן, (כב) קעהר־טעסט צוריק, גענאָססעסט שפייזע אונד טראַנק אַם אָר־טע, פֿאָן דעם ער דיר בעפֿאָהלען: דוא זאָללסט דאַ ווערער שפייזע נאָך טראַנק געניעסען; דאַרום זאָלל דיין לייכנאַם ניכט קאָממען אין דאַז גראַב דייגער פֿאָטער.
נאַכ־

רש"י

(כ) אל הנביא. נביא השקר: אשר השיבו. לאיש האלהים מכאן אמרו גדולה לגימא שמשרה שכינה על נביאי הבעל: (כא) ויקרא. הנביא הזקן אל איש האלהים:
לגימא

באור

(יח) כחש לו, דברי כותב הספר. (כ) השיבו, אף שמכנוי הפעל אין להכריע אם מוסב על המשיב או על המושב, מ"מ מפסוק הבא נראה שנבואה היתה אל הנביא הזקן, וכבר הביא רש"י בשם חז"ל בסנהדרין גדולה לגימא שמשרה שכינה על נביאי הבעל, והרלב"ג אמר ואל תתמה ע"ז שהרי השרה ה' שכינתו על בלעם שהי' רק קוסם עכ"ל, והוא נכון ובפרט לדרכי שהי' האיש הזה אחד מבני

אַחֲרֵי אָכְלוֹ לֶחֶם וְאַחֲרֵי שְׁתוֹתוֹ
וַיַּחֲבָשׁ־לוֹ הַחֲמוֹר לַנָּבִיא אֲשֶׁר
הֱשִׁיבוֹ׃ (כד) וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אַרְיֵה
בַּדֶּרֶךְ וַיְמִיתֵהוּ וַתְּהִי נִבְלָתוֹ
מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ וְהַחֲמוֹר עֹמֵד
אֶצְלָהּ וְהָאַרְיֵה עֹמֵד אֵצֶל
הַנְּבֵלָה׃ (כה) וְהִנֵּה אֲנָשִׁים עֹבְרִים
וַיִּרְאוּ אֶת־הַנְּבֵלָה מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ
וְאֶת־הָאַרְיֵה עֹמֵד אֵצֶל הַנְּבֵלָה
וַיָּבֹאוּ וַיְדַבְּרוּ בָעִיר אֲשֶׁר הַנָּבִיא
הַזָּקֵן יֹשֵׁב בָּהּ׃ (כו) וַיִּשְׁמַע הַנָּבִיא
אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ מִן־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר
אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא אֲשֶׁר מָרָה
אֶת־פִּי יְהֹוָה וַיִּתְּנֵהוּ יְהֹוָה לָאַרְיֵה
וַיִּשְׁבְּרֵהוּ וַיְמִתֵהוּ כִּדְבַר יְהֹוָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ׃ (כז) וַיְדַבֵּר אֶל־
בָּנָיו לֵאמֹר חִבְשׁוּ־לִי אֶת־
הַחֲמוֹר וַיַּחֲבֹשׁוּ׃ (כח) וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָא

את

(כג) נאכדעם ער שפייזע גע־
נאססען, אונד נאכדעם ער
געטרונקען האטטע, ליעס ער
דען עזעל איהם זאטטעלן,
דעם פראפעטען נעמליך · דען
ער צוריק געפיהרט האטטע.
(כד) דאך אלס ער רייזטע,
פאנד איהן איין לאווע אויף
דעם וועגע, אונד טעדטעטע
איהן. זיין לייכנאם לאג היני
נעשטרעקט אם וועגע, דער
עזעל שטאנד נעבען איהם,
אונד אויך דער לאווע שטאנד
ביים לייכנאמע. (כה) נון גינגען
לייטע פארבייא, זאהען דען
לייכנאם הינגעשטרעקט אם
וועגע אונד דען לאווען נעבען
דער לייכע שטעהענד; זיא
גינגען אונד ערצעהלטען עס
אין דער שטאדט, ווא דער
אלטע פראפעט וואהנטע;
(כו) אונד אלס עס דיעזער
פראפעט הארטע, דער איהן
פאן דעם וועגע צוריק גע־
פיהרט האטטע, דא שפראך
ער: עס איזט דער געטטליכע
מאן, דער אונפאלגזאם ווער
דעם בעפעהלע דעם עוויגען;
דארום גאב ער דעם לאווען
איהן פרייז, אונד דיעזער ווירג־
טע אונד טעדטעטע איהן נאך דעם ווארטע דעם עוויגען, דאז ער איהם פערהייסען. (כז) ער
שפראך צו זיינען זאהנען: זאטטעלט מיר דען עזעל! אונד זיא זאטטעלטען. (כח) ער גינג הין,

אונד

רש"י

(כג) לנביא אשר השיבו. שם זה לרכוב עליו איש האלהים:

באור

הנביאים (ועיין לקמן פסוק ל'). (כג) ויחבש, כתב הרד"ק האיש הזקן חבש את החמור לאיש אלקים ובא הידיעה אחר הכנוי כמו ותראהו את הילד עכ"ל, ואין ספק שכוונתו על מלת לו לנביא שמלת לו שפת יתר. השיבו, כבר אמרתי כי מן הכנוי אין להכריע אם שב על הפועל או על הפעול, ויש לפרש האמור ויחבש לו לנביא ע"ד ויגלם לראובני (דה"א ה' כ'), ואז הוא נמשך על ה"בית המושב וכ"ת. או שהלמ"ד לנביא הוא לידיעה ע"ד והשליש לאבשלום

אם

אֶת־נִבְלָתוֹ מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ
וַחֲמוֹר וְהָאַרְיֵה עֹמְדִים אֵצֶל
הַנְּבֵלָה לֹא־אָכַל הָאַרְיֵה אֶת־
הַנְּבֵלָה וְלֹא שָׁבַר אֶת־הַחֲמוֹר׃
(כט) וַיִּשָּׂא הַנָּבִיא אֶת־נִבְלַת אִישׁ־
הָאֱלֹהִים וַיַּנִּחֵהוּ אֶל־הַחֲמוֹר
וַיְשִׁיבֵהוּ וַיָּבֹא אֶל־עִיר הַנָּבִיא
הַזָּקֵן לִסְפֹּד וּלְקָבְרוֹ׃ (ל) וַיַּנַּח
אֶת־נִבְלָתוֹ בְּקִבְרוֹ וַיִּסְפְּדוּ עָלָיו
הוֹי אָחִי׃ (לא) וַיְהִי אַחֲרֵי קָבְרוֹ
אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָיו לֵאמֹר
בְּמוֹתִי וּקְבַרְתֶּם אֹתִי בַּקֶּבֶר
אֲשֶׁר אִישׁ הָאֱלֹהִים קָבוּר בּוֹ אֵצֶל
עַצְמֹתָיו הַנִּיחוּ אֶת־עַצְמֹתָי׃
(לב) כִּי הָיֹה יִהְיֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר
קָרָא בִּדְבַר יְהוָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ
אשר

אונד פֿאנד דען ליכנאם הינ־
געשטרעקט אם וועגע, אונד
דען עזעל וויא דען לאֵווען
שטעהענד נעבען דער לייכע;
דער לאֵווע האטטע דיא לייכע
ניכט פֿערצעהרט, אונד דען
עזעל ניכט ערווירגט. (כט) דער
פראָפֿעט נאהם דען לייכנאם
דעם געטטליכען מאננעס,
לעגטע איהן אויף דען עזעל,
פֿיהרטע איהן צוריק, אונד
גינג אין דיא שטאדט דעם אל־
טען פראָפֿעטען, אום טרויער
צו האלטען אונד איהן צו בע־
גראבען. (ל) ער לעגטע דען
לייכנאם אין זיין גראב, אונד
מאן בעטרויערטע איהן (מיט
דען קלאגעליעדע): אך מיין
ברודער! — (לא) אונד
נאכדעם זיא איהן בעגראבען
האטטען, דא שפראך יענער
צו זיינען זאֶהנען פֿאָלגענדעס:
ווען איך איינסט שטערבע, זאָ
בעשטאטטעט מיך אלדא צו
גראבע, וואָ דער געטטליכע
מאן בעגראבען איזט, נעבען
זיינען געביינען זאָללט איהר אויך מיינע געביינע לעגען. (לב) דען עס ווירד זיך בעשטע־
טיגען דאז וואָרט, וועלכעס ער פֿערקינדיגעט אים אויפֿטראגע דעם עוויגען איבער
דען

רש"י

(ל) בקברו. בבית קבורה שהיה לנביא השקר הזה בעיר: (לב) כי היה יהיה וגו'. אולי ימלטו עצמותיו את עצמותי:

באור

(שם ג' ב'), ואז הכוונה שהנביא המשיב חבש לו החמור. (כח) וחמור והאריה, הה"א של והאריה עומד במקום שנים וכן ומביאה והיולדה (דניאל י"א ו'). לא אכל, להראות שהאריה טרף רק בשליחות המקום ולא למלאות נפשו וגם לא מחמת רוחו כי לא שבר את החמור: (כט) אל החמור, שיעורו על החמור: אל עיר הנביא, ר"ל אל עירו, ורבים כמוהו, גם יש לפרש עיר בחסרון ה"א והכוונה כי בא הנביא הזקן אל העיר. ולקברו, הכנוי עומד במקום שנים ונמשך גם על לספוד. (ל) הוי אחי, זה הי' תחלת קינה ידוע בימים ההם וכן הוי אחי הוי אחות הוי אדון הוי הודו (ירמיה כ"ב י"ח), ויען היו השירים האלה נודעים לזה הניח הסופר רק ראשיתם. (לב) כי היה יהיה, כמו שכתב רש"י, והנה מכל דבריו נראה כי הנביא הזקן שב עתה בכל לבבו לאלקי האמת ועזב דרך רשע ולכן אין שום לתמוה שבא
אליו

אֲשֶׁר בְּבֵית־אֵל וְעַל כָּל־בָּתֵּי
הַבָּמוֹת אֲשֶׁר בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן׃
(לג) אַחַר הַדָּבָר הַזֶּה לֹא־שָׁב
יָרָבְעָם מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וַיָּשָׁב וַיַּעַשׂ
מִקְצוֹת הָעָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת הֶחָפֵץ
יְמַלֵּא אֶת־יָדוֹ וִיהִי כֹּהֲנֵי בָמוֹת׃
(לד) וַיְהִי בַּדָּבָר הַזֶּה לְחַטַּאת
בֵּית יָרָבְעָם וּלְהַכְחִיד וּלְהַשְׁמִיד
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃

יד (א) בָּעֵת הַהִיא חָלָה אֲבִיָּה בֶן־
יָרָבְעָם׃ (ב) וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם
לְאִשְׁתּוֹ קוּמִי נָא וְהִשְׁתַּנִּית וְלֹא
יֵדְעוּ כִּי־אַתִּי אֵשֶׁת יָרָבְעָם וְהָלַכְתְּ
שִׁלֹה הִנֵּה־שָׁם אֲחִיָּה הַנָּבִיא הוּא־
דִּבֶּר עָלַי לְמֶלֶךְ עַל־הָעָם הַזֶּה׃

את קרי

ולקחת

דען אַלטאַר צו בית אל אונד איבער אַללע האֶהען־טעמפעל אין דען שטעדטען שמרון'ס. (לג) נאַך דיעזער בעגעבענהייט ליעס ירבעם דאָך ניכט אַב פאָן זיינעם באֶזען וואַנדעל, אונד פוהר פאָרט אויס אַללען טהיילען דעס פאָלקעס האֶהען־פריעכטער אַנצושטעללען; וועך נור וואָללטע, קאָננטע זיך איינווייהען אונד וואַר בייא דען האֶהענפריעסטערן. (לד) דיעס אַבער וואַרד דעם הויזע ירבעם צור שטראַפע, צור פערניכטונג אונד צור פערטילגונג פאָם ערדבאָדען הינוועג.

יד (א) צו יענער צייט ערקראַנקטע אביה, זאָהן דעס ירבעם. (ב) דאַ שפראַך ירבעם צו זיינעם וויבע: מאַכע דיך אויף, פערקליידע דיך, דאַמיט ניעמאַנד עס וויססע דאַס דוא דיא פרויא דעס ירבעם ביזט, אונד נעהע נאַך שלה, דאָרט בעפינדעט זיך אחיה דער פראָפעט, דער זעלבע דער עס מיר פאָרהערזאַגטע, דאַס איך קאֶניג זיין ווערדע איבער דיעזעס פאָלק.

נים

רש"י

(לג) אחר הדבר הזה. שראה את המופת הזה ושמע את דברי הנביא ואף על פי כן לא שב. ורבותינו דרשו אחר שתפסו הקב"ה בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן:

ונקדים

באור

אליו דבר ה' כי ה' הרואה ללבב ידע כי כבר הכין לבו לה'. בערי שמרון, עוד לא היה שם העיר שמרון כנודע (ועיין מה שכתבתי במבוא לספר הזה). (לג) כהני במות, שעורו מכהני במות (רד"ק). (לד) בדבר, כמו הדבר (הנ"ל). לחטאת, לעונש (ועיין מה שכתבתי בהמעמר ספר בראשית על פסוק לפתח חטאת רובץ). ולהכחיד, בית ירבעם הנזכר. והנה ולהכחיד ולהשמיד יבארו מלת לחטאת כלומר העונש יהי' כי יכחדו.

יד (ב) והשתנית, מכמה סבות לוס בן כי פחד בן יכירו אותה בני יהודה ותאונה אליה רעה או שיביאוה אל המלך להיות לו לתערובה (גייסעו), כי מלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל הימים, גם לא רצה להראות לעמו כי הוא בעצמו שלח לדרוש את ה' אל

אין

(ג) וְלָקַחַתְּ בְּיָדֵךְ עֲשָׂרָה לֶחֶם ד׳
וְנִקֻּדִים וּבַקְבֻּק דְּבַשׁ וּבָאת אֵלָיו
הוּא יַגִּיד לָךְ מַה־יִּהְיֶה לַנָּעַר׃
(ד) וַתַּעַשׂ כֵּן אֵשֶׁת יָרָבְעָם וַתָּקָם
וַתֵּלֶךְ שִׁלֹה וַתָּבֹא בֵּית אֲחִיָּה
וַאֲחִיָּהוּ לֹא־יָכֹל לִרְאוֹת כִּי קָמוּ
עֵינָיו מִשֵּׂיבוֹ׃ (ה) וַיהוָה אָמַר אֶל־
אֲחִיָּהוּ הִנֵּה אֵשֶׁת יָרָבְעָם בָּאָה
לִדְרֹשׁ דָּבָר מֵעִמְּךָ אֶל־בְּנָהּ כִּי־
חֹלֶה הוּא כָּזֹה וְכָזֶה תְּדַבֵּר אֵלֶיהָ
וִיהִי כְבֹאָהּ וְהִיא מִתְנַכֵּרָה׃
(ו) וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲחִיָּהוּ אֶת־קוֹל
רַגְלֶיהָ בָּאָה בַפֶּתַח וַיֹּאמֶר בֹּאִי
אֵשֶׁת יָרָבְעָם לָמָּה זֶּה אַתְּ
מִתְנַכֵּרָה וְאָנֹכִי שָׁלוּחַ אֵלַיִךְ
קשה

(ג) נים מיט דיר צעהן בראָדע, צוויבאַק, איינע קרונפלאַשע מיט האָניג אונד געהע צו איהם הין, ער ווירד דיר זאַגען, וואַס מיט דעם קנאַבען געשעהען ווירד. (ד) דיא פרויא דעם ירבעם טהאַט עס אַלזאָ, טאַכטע זיך אויף, גינג נאַך שלה אונד קאַם אין דאַז הויז דעם אחיה. אחיהו קאָננטע ניכט מעהר זעהען, דען זיינע אויגען וואַרען פאָר אַלטער שטאַרר געוואָרדען. (ה) אַבער דער עווינע האַטטע צו אחיה געשפראָכען: זיהע! דיא פרויא דעם ירבעם קאָממט, אום אויסקונפט פאָן דיר צו פערלאַנגען ווענען איהרעס זאָהנעס דער קראַנק איזט; זאָ אונד זאָ זאָללסט דוא צו איהר שפרעכען. בייא איהרעם קאָממען ווירד זיא זיך פרעמד אַנשטעללען. (ו) קוים האָרטע אחיהו, דאַז גערייש איהרער שריטטע, אַלס זיא צור טהיר איינטראַט, שפראַך ער: קאָם ווייטער, וויב ירבעם'ס! וואַס ניצט עס, ווען דוא דיך פערשטעללעסט? וואַס איך בעאויפטראַגט בין דיר צו זאַגען,

רש״י

יד (ג) ונקדים. מין קליות מייבשין בתנור ועושין אותן קמח לעשות ממנו מאכל שקירין לו שתיתא בלשון גמרא: (ה) והיא מתנכרה. כאילו אינה זאת: (ו) שלוח אליך. מאת

באור

ארץ יהוד' ולא ישעה לדברי נביאיו: (ג) ולקחת, כי לא יראה פני הנביא ריקם כאשר אמרנו. ונקדים, י״ת כסנין והוא הפת היבש שלוקחין אותה לידה לדרך רחוק (צוויבאַק), והי' בין מתובל בין אינו מתובל (עיין רד״ק שרש נקד וערוך ערך כסן), וכאן הוא מתובל והוא מאכל חשוב, אבל ביהושע (ט' ה') הוא בלתי מתובל, וע״ז אמרו שם (י״ג) אם הלטידנו ועתה יבש והי' נקודים כלומר הוא כלאם נקודים (טיפלצוויבאַק) שעוד עתה יקחו הספנים אם יעברון ארחות ימים, וכסנין הוא מן כסס כמו הכוסס חטין, לפי שהוא קשה לריך ללעום אותו הרבה, ומקור נקדים בעברית כבר מבואר בספר יהושע. ובקבק, ת״י זלוע, ופירש הרד״ק כלי שפיו לר (קרוגפלאַשע) ובלחז״ל בוקי סריקי (ע״ז ל״ז) עיין ערוך ערך בק. ובאת אליו, כלומר בזאת תבוא אליו כי אז ישא פניך. (ד) קמו, עמדו וכסקו מראות: משיבו, כמו משיבתו ויהי' לו שני משקלים זכר ונקבה כמו לדק ולדקה שושן ושושנה ועוד רבים, והזכיר זה הכתוב לפי שאמר הנביא אליה באי אשת ירבעם והי' לנו לאמור כי הביט אותה מרחוק כאשר באה פתח הבית והכירה, לזה אמר לך הפסוק שקמו עיניו מלראות ואך ברוח נבואה ידע זאת. (ה) ויהי, מדבורו של הקב״ה כמו שנראה מניקוד הוי״ו, והוא לביאור הקודם.

קָשָׁה׃ (ז) לְכִי אִמְרִי לְיָרָבְעָם
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
יַעַן אֲשֶׁר הֲרִמֹתִיךָ מִתּוֹךְ הָעָם
וָאֶתֶּנְךָ נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃
(ח) וָאֶקְרַע אֶת־הַמַּמְלָכָה מִבֵּית
דָּוִד וָאֶתְּנֶהָ לָךְ וְלֹא הָיִיתָ כְּעַבְדִּי
דָוִד אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֺתַי וַאֲשֶׁר־
הָלַךְ אַחֲרַי בְּכָל־לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת
רַק הַיָּשָׁר בְּעֵינָי׃ (ט) וַתָּרַע לַעֲשׂוֹת
מִכֹּל אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ וַתֵּלֶךְ
וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וּמַסֵּכוֹת לְהַכְעִיסֵנִי וְאֹתִי הִשְׁלַכְתָּ
אַחֲרֵי גַוֶּךָ׃ (י) לָכֵן הִנְנִי מֵבִיא
רָעָה אֶל־בֵּית יָרָבְעָם וְהִכְרַתִּי
לְיָרָבְעָם מַשְׁתִּין בְּקִיר עָצוּר

ועזוב

איזט הארט. (ז) געהע היז, זאגע דעם ירבעם, אלזא שפריכט דער עוויגע גאטט ישראל'ס: וויל איך דיך אויס דעם שטויבע ערהאבען, דיך צום רעגענטען איבער מיין פאלק ישראל בעשטימטט, (ח) דאז רייך דעם הויזע דעם דוד ענטריססען אונד עס דיר געגעבען האבע, דוא אבער ניכט גלייך ווארסט מיינעם קנעכטע דוד, דער מיינע געבאטהע בעאבאכטעטע דער מיר פאלגטע מיט גאנצעם הערצען, אינדעם ער נור דאז טהאט, וואס מיינען אויגען אלס רעכט ערשיען, (ט) יא דוא עס נאך שלוממער מאכטעסט אלס אללע דיא פאר דיר ווארען, דוא היגגינגעסט דיר פרעמדע געטטער מאכטעסט אונד געגאססענע בילדער דיא מיך ערצירנען; מיר אבער דען ריקען צוקעהרטעסט. (י) דארום וויל איך אונגליק בריגנען איבער דאז הויז דעם ירבעם, וויל פאן ירבעם אויסראטטען אויך יעדען וואנדפיססער (יעדען הונד)

אונד

רש״י

הקב״ה בגליות קשה: (י) משתין בקיר. ידע מדע תירגם יונתן משית בקירות לבו: עצור

ועזוב

באור

(ו) קשה. אשר המתואר והכוונה הנני שלוח אליך בדבר קשה או בגליות קשה או בנבואת קשה (המפרשים) והענין אחד. (ז) יען, מלת הסבה כלומר יען אחרי אשר הרמתיך וגומר ואתה לא היית וגומר והמסובב יבוא בפסוק יו״ד לכן הנני וגומר. (ט) ואתי השלכת, דרך מליצה בדבר הנתעב אשר כל ירצה האדם להביט בו וישליכהו ארצה לאחריו, ובתרגום האשכנזי נעתקה המליצה הזאת בשינוי המלות קצת, להרחיק כל נידוף ח״ו. (י) משתין בקיר, חז״ל אמרו שהוא הכלב והוא על דרך הגלגה שאפילו כלב לא ישאר לו, וי״ת ידע מדע ופירש הרד״ק שמשים עצות בקירות לבו, וחכמי העמים אמרו שהכוונה כל זכר וכנה אותם כן דרך גנאי אבל זה רחוק לדעתי. עצור ועזוב, עיין בבאור דברים ל״ב ל״ו, וכן מתורגם פה, ולי נראה כי עצור ועזוב המה בינוני הפעולים וענינם עוצר ועוזב וכזו ע״ד הפעולים כמו בת בבל השדודה (תהלים קל״ז ח׳) שענינו השודדה, וכן אור זרוע לצדיק (שם צ״ז י״א) שהוא

כמו

וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל וּבִעַרְתִּי אַחֲרֵי
בֵית־יָרָבְעָם כַּאֲשֶׁר יְבַעֵר הַגָּלָל
עַד־תֻּמּוֹ׃ (יא) הַמֵּת לְיָרָבְעָם בָּעִיר
יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה
יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃
(יב) וְאַתְּ קוּמִי לְכִי לְבֵיתֵךְ בְּבֹאָה
רַגְלַיִךְ הָעִירָה וּמֵת הַיָּלֶד׃
(יג) וְסָפְדוּ־לוֹ כָל־יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ
אֹתוֹ כִּי־זֶה לְבַדּוֹ יָבֹא לְיָרָבְעָם
אֶל־קָבֶר יַעַן נִמְצָא־בוֹ דָּבָר טוֹב
אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית
יָרָבְעָם׃ (יד) וְהֵקִים יְהוָה לוֹ
מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַכְרִית
אֶת־בֵּית יָרָבְעָם זֶה הַיּוֹם וּמֶה גַּם־

עתה

אונד אַללעס וואַס פֿערשלאָס-
סען אונד בעפֿעסטיגעט איזט
אין ישראל, איך וויל וועגפֿע-
גען הינטער דעם הויזע דעם
ירבעם, וויא מאַן דען קאָטה
פֿענט, ביז ער גענצליך וועג-
געפֿעגט איזט. (יא) ווער דעם
ירבעם אין דער שטאַדט
שטירבט, דען זאָללען דיא
הונדע פֿערצעהרען, אונד ווער
אויף דעם פֿעלדע שטירבט,
דען זאָללען דיא פֿאָגעל דעם
הימטעלס פֿערצעהרען; זאָ
האַט דער עוויגע עס אויסגע-
שפראָכען. (יב) אונד נון מאַ-
כע דיך אויף, געהע נאַך הויזע;
וועהרענד דיינע פֿיסע דיא
שטאַדט בעטרעטען, שטירבט
דאַז קינד. (יג) איהן ווירד גאַנץ
ישראל בעטרויערן אונד צו
גראַבע בעשטאַטטען, דען דיע-
זער איזט דער איינציגע דער
פֿאָן (דעם הויזע) ירבעם אין איין
גראַב קאָממט, וויל פֿאָם עווי-
גען גאָטט ישראל'ס אים הויזע דעם ירבעם אַן איהם נאָך עטוואַס גוטעס געפֿונדען וואור-
דע. (יד) דאַן ווירד דער עוויגע זיך איינען קאָניג איינזעטצען אין ישראל, דער אויסראָטטען
ווירד דאַז הויז דעם ירבעם. יאַ זאָלך איין טאַג (ווירד מייכטרעפֿפֿען), אונד ווילסט דוא

רש"י

ועזוב. עצור שיש לו מחזיק יד כמו זה יעצור בעמי (שמואל א' ט' י"ז) ועזוב שאין לו מחזיק
ביד: כאשר יבער. המבער את המאכל בפיו לעשות גלל כך אבער אחריו עד תומו: (יג) דבר
טוב. שבטל משמרתו שהושיבו אביו שומר שלא יעלה איש לרגל ובטל משמרתו ועלה: (יד) אשר
יכרית את בית ירבעם זה היום ומה גם עתה. הנולדים לו היום ואשר עתידין להולד לו

באור

כמו זרוק (עיין בבאור שם) והוא תמורת זורק, ויהי' זה מוסב על ירבעם שלא ישאר לו מושל
ומחזיק בעם, ולדעת יונתן ימשך זה היטיב אל משתין בקיר כאשר יבין הקורא. כאשר
יבער, המבער והוא כנוי סתמי. (יב) בבאה, ולהלן (י"ז) אמר היא באה בסף הבית:
ונלאו המפרשים ליישב הסתירה הזאת זה אומר בכה וזה בכה, אולם לפי מה שבארתי זה
פעמים שהבינ"ת והכנ"ף עומדים את הוראתם העצמיות במקור הפעלים כמו בשמות והוא כי
הבינ"ת יורה בתוכו כי בעוד שתתמיד פעולה מה תתחיל פעולה האחרת (וועהרענד אינדעם)
והכנ"ף מורה השווי והוא אם שני פעולות יתחילו כמעט ברגע אחת, וא"כ שני הכתובים צדקו
יחדיו ואין בהם רק חילוף ולא סתירה, כי ביאת העיר נמשך עד שרגליה ישכנו בבית והילד
מת כאשר הגיעה לסף הבית. (יג) בבית ירבעם, כלומר בכל בית ירבעם נמצא בו לבדו
דבר טוב וכן דעת הרלב"ג. (יד) זה היום, כנו הפירוש כאמר ומה גם עתה, ולי נראה

עַתָּה׃ (טו) וְהִכָּה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמַּיִם וְנָתַשׁ
אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה
הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן
לַאֲבוֹתֵיהֶם וְזֵרָם מֵעֵבֶר לַנָּהָר
יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־אֲשֵׁרֵיהֶם
מַכְעִיסִים אֶת־יְהוָה׃ (טז) וְיִתֵּן
אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּגְלַל חַטֹּאות
יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ (יז) וַתָּקָם אֵשֶׁת
יָרָבְעָם וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא תִרְצָתָה הִיא
בָּאָה בְסַף־הַבַּיִת וְהַנַּעַר מֵת׃
(יח) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ וַיִּסְפְּדוּ־לוֹ כָּל־
יִשְׂרָאֵל כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּהוּ הַנָּבִיא׃
(יט) וְיֶתֶר דִּבְרֵי יָרָבְעָם אֲשֶׁר
נִלְחַם וַאֲשֶׁר מָלָךְ הִנָּם כְּתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (כ) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר־מָלַךְ

ירבעם

נאָך מעהר (וויססען)? — (טו) דער עוויגע ווירד ישראל שלאַגען, עס זאָלל זאָ וואַנקען וויא דאַז ראָהר אים וואַססער, אונד הערויסרייסען ווירד ער ישר׳ פֿאָן דיזעם גוטען ערדרייכע, דאַז ער איהרען פֿאָטערן געגעבען; ער ווירד זיא צערשטרייען יענזייטס דעס שטראָמעס, וויל זיא דיא דאָרטיגען האַיינבילדער זיך געמאַכט, דיא דען עוויגען ערצירנען. (טז) זאָ ווירד ער ישר׳ פרייז געבען וועגען דער זינדע דעס ירבעם דיא ער בעגאַנגען, אונד צו וועלכען ער ישר׳ פֿערלייטעט האַט. (יז) דיא פֿרויא דעס ירבעם מאַכטע זיך אויף, גינג וועג אונד קאַם אין תרצה אַן — זיא בעטראַט דיא שוועללע איהרעס הויזעס — אונד עבען שטאַרב דער קנאַבע. (יח) מאַן בעשטאַטטעטע איהן צו גראַבע, אונד גאַנץ ישראל בעטרויערטע איהן, נאַך דעם וואָרטע דעס עוויגען, דאַז ער אויסגעשפראָכען דורך זיינען דיענער, דורך אחיהו דען פראָפֿעטען. (יט) דיא וייטערע געשיכטע דעס ירבעם, וויא ער קריעג פֿיהרטע וועהרענד זיינער רעגירונג, איזט פֿערצייכנעט אים בוכע דער מאַגעבבעגעבענהייטען דער קאָניגע פֿאָן ישראל. (כ) דיא צייט, וועלכע

ירבעם

באור

הכוונה זה היום יבוא ומה לך גם עתה כלומר ומה תרצה עוד לדעת יותר? והנביא קיצר בלשונו כדרך המליצה, ולכן לא דבר טוב על בית ירבעם אך שם פניו על ישראל ונבא עליהם. (טו) כאשר ינוד, ענינו יתנודדו כאשר ינוד הקנה מתנועה קלה (רד״א). ונתש, ענינו אחד כמו ונטש בטי״ת כלומר יפזרם וישליכם מעל אדמתם. (טז) ויתן, כיד או לשלל אויביהם וכן יאמר הלועז (היגעבען, פרייזגעבען). תרצתה, עיין מה שכתבתי לעיל (י״ב כ״ה) על וישב בה. (יט) ואשר מלך, שמוש הוי״ו במקום כאשר (כמו שהביא הרד״ק רבים כמוהו

במכלול

יָרָבְעָ֔ם עֶשְׂרִ֥ים וּשְׁתַּ֖יִם שָׁנָ֑ה
וַיִּשְׁכַּב֙ עִם־אֲבֹתָ֔יו וַיִּמְלֹ֛ךְ נָדָ֥ב
בְּנ֖וֹ תַּחְתָּֽיו׃ (כא) וּרְחַבְעָם֙ בֶּן־
שְׁלֹמֹ֔ה מָלַ֖ךְ בִּיהוּדָ֑ה בֶּן־אַרְבָּעִ֨ים
וְאַחַ֜ת שָׁנָ֣ה רְחַבְעָ֣ם בְּמָלְכ֗וֹ
וּשְׁבַ֣ע עֶשְׂרֵ֣ה שָׁנָ֣ה מָלַ֣ךְ בִּירוּשָׁלִַ֡ם
הָעִיר֩ אֲשֶׁר־בָּחַ֨ר יְהוָ֜ה לָשׂ֨וּם
אֶת־שְׁמ֥וֹ שָׁם֙ מִכֹּל֙ שִׁבְטֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל
וְשֵׁ֣ם אִמּ֔וֹ נַֽעֲמָ֖ה הָעַמֹּנִֽית׃
(כב) וַיַּ֧עַשׂ יְהוּדָ֛ה הָרַ֖ע בְּעֵינֵ֣י

יהוה

ירבעם רעגיערטע וואַר צוויא אונד צוואַנציג יאַהרע, דאַן לעגטע ער זיך צו זיינען פֿאָטערן אונד זיין זאָהן נדב ווארד קאָניג אַן זיינער שטעללע. (כא) רחבעם, זאָהן דעס שלמה הינגעגען, וואַר קאָניג אין יהודה; איין אונד פֿירציג יאַהרע וואַר רחבעם אַלט, אַלס ער דיא רעגיערונג אַנטראַט, אונד זיעבצעהן יאַהרע רעגיערטע ער אין ירושלם, דער שטאַדט וועלכע דער עוויגע אויס אַללען שטעמען ישראלים נעוועהלט האַטטע, אום זיינען נאַמען דאַזעלבסט רעזידירען צו לאַססען. דער נאַמע זיינער מוטטער וואַר נעמה דיא עמונית. (כב) יהודה טהאַט וואַס מיספֿעלליג וואַר אין דען אוי־

רש"י

מעתה כך תירגם יונתן: (כא) העיר אשר בחר ה'. ואעפ"כ: (כב) ויעש יהודה הרע. ולא

באור

במכלול בשמוש הוי"ו ע"ש). (כא) ורחבעם, כתב החכם וואלפזאהן ז"ל איזה מהחכמים האחרונים הקשו לשאול על המקרא הזה כי אם הי' רחבעם בן אחת וארבעים שנים א"כ צריך לקח שלמה את נעמה העמונית על כל פנים שתי שנים קודם מלכו כי שלמה מלך מ' שנים וא"כ לקח אותה בימי דוד אביו ובכל זאת ספר הכתוב בגנות שלמה שלקח נשים נכריות עמוניות וגו' ומדוע לא מיחה בו אביו? ועוד בד"הי נאמר על רחבעם שהיה נער במלכו, ופה אמר בן מ"א שנים? עכ"ל. והנה ידעת (עיין תולדת שלמה) כי מחלוקת בדברי חז"ל יש אומרים שנשא שלמה הנשים הנכריות בגיותיהן, וא"כ אין ספק כי נעמה נתגיירה, כי לולא זאת איך העמידה בן יושב על כסא דוד ע"פ ה', ומה שנאמר לעיל (י"א א') עמניות, אין הכוונה על נעמה אך על נשים אחרות מעמון, והעד כי נא' עמניות ברבוי, ויש אומרים כי לקח שלמה נשיו הנכריות בגירותן, וא"כ הוא, כבר נאמרו (שם) בשם הרד"ק כי לא חטא שלמה בזה כלל, רק חטאו היה כי אחרי שחזרו לסורן שלא מיחה בידן והרשה להן לבנות במות לאלהיהן, ועתה יהי' איך שיהי' בדבר נעמה לא חטא ואיך ימחה אביו בידו והלא הוא עצמו יוצא מגזע רות המואביה? ומה שאמרו המפרשים כי בעבור זאת נזכר שני פעמים שם אם רחבעם יען היא היתה בעוכריו והטתה את לבו לשוב אחרי ה', ע"ז נאמר כי קרה לנעמה כיתר נשים הנכריות שלקח שלמה שאף שבתחלה עבדו את ה' לבסוף אחזו מעשה אבותיהן, ומה שבא בד"הי (י"ג ז') כי רחבעם היה נער, כבר אמרו המפרשים שהכוונה בלי אמץ לב בנער, וע"ז אמר הרד"ק ז"ל: וכבר אמר המדיני (אריסטאטעלעס) בספר המדות שאין הבדל בין נער בפי המדות ובין נער בפי השנים ע"כ, ואין ספק כי צדקו דבריהם כי יגיד עליו רעו נער ורך לבב, וכן נראה מכל הענין שם. ועוד איך יכחיש הסופר את דברי עצמו, כי בפרשה שלפניו (י"ב י"ג) נאמר בפירוש כמו כאן כי בן ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו? העיר אשר בחר, הזכיר זה בעבור פסוק הבא כלומר אף שהיו בירושלים מקום מקדש אל בכל זאת החטיא את יהודה ללכת אחרי אלהים אחרים כי כן נאמר בד"הי ובחזקתו עזב את תורת ה' וכל ישראל עמו (דה"ב י"ב א') וע"ז נאמר ויקנאו אותו וגו' כי הכניסו צרה לתוך ביתו כענין סמל הקנאה המקנה (יחזקאל ח' ג')

גם

יְהוָֽה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשׂוּ
אֲבֹתָם בְּחַטֹּאתָם אֲשֶׁר חָטָֽאוּ׃
(כג) וַיִּבְנוּ גַם־הֵמָּה לָהֶם בָּמוֹת
וּמַצֵּבוֹת וַאֲשֵׁרִים עַל כָּל־גִּבְעָה
גְבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָֽן׃
(כד) וְגַם־קָדֵשׁ הָיָה בָאָרֶץ עָשׂוּ
כְּכֹל הַתּוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ
יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵֽל׃ (כה) וַיְהִי
בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
עלה

אוינען דעם עווינען, זיא רייצ־
טען איהן, מעהר אַלס עס יע
איהרע פֿאֶטער געטהאַן, דורך
איהרע זינדען דיא זיא בעגינ־
גען. (כג) דען אויך זיא ערריכ־
טעטען זיך אַנהאֶהען, שטאַנד־
זיילען אונד אַסטאַרטענביל־
דער, אויף יעדעם האָהען
היגעל, אונד אונטער יעדעם
גרינענדען בוימע. (כד) אויך
קנאַבענשענדונג גאַב עס אים
לאַנדע, זיא אַהמטען אַללע
גריילטהאַטען דער פֿאֶלקער
נאַך, וועלכע דער עוויגע פֿאַר
דען קינדערן ישראל פֿערטריע־
בען האַטטע. (כה) אים פֿינפֿטען יאַהרע (דער רעגיערונג) דעם קאֶניגם. רחבעם, צאָג
שישק

ר ש " י

נתנו זה על לבם: ויקנאו. לשון קנאה: (כג) גם המה. כשאר השבטים: (כד) קדש. ניאוף:
שישק

ב א ו ר

(כג) גם המה, החכם וואלפזאהן פתר גם כמו אנשי ישראל, אבל הרד"ק פירש כאשר עשו
רחבעם ואמו כן עשו כל אנשי יהודה כי מושל מקשיב וגומר והבוחר יבחר. [ואשרים, להצדיק
תרגומי בזה הנני מעתיק לך את הדברים שנשמטו על הענין הזה בביאורי לדה"ב (י"ד ב')
על ויגדע את האשרים, ועי"ז אין הביאור והתרגום שם עולים בקנה אחד, וכן נ"ל שם לדעת חז"ל
וכל מעתיקים ונבונים יאמר אשרה על מחברת עצים הנטועים יחד לכבוד אליל, ומענין
הכתוב לא תטע לך אשרה כל עץ וגו', ובא גדע על הפלת העצים דוגמת שקמים גדעו,
אך חכמים מחדש וביחוד געזעניוס חולקים על זה, כי לדעתם מורה אשרה על פסל האלילה
עשתורת (אַסטאַרטע) או על אליל ההצלחה מענין אושר, ובא גדע על שבירת חלק העליון
והעיקר מעצם הפסל ע"ד ופסילי אלהיהם תגדעון. אך לדעתי עצם הוראת אשרה הוא על
קיבוץ עצים הערוכים זה לעומת זה בסדר שורה ובמערכה ישרה, ושרשו אשר (אולי בחילוף
למנ"ר אחד עם אשל עיין מ"ש בדה"א י' י"ב) מענין ואשרו בדרך בינה (משלי ט' ו') על
ההליכה המסודרת והמכוונת, ויתכן כי גם העץ תאשור (ישעיה מ"א י"ט) נקרא כן לפי שהיה
צומח והולך בקו ישר ובלי עקלקלות; אך ביחוד הונח שם אשרה על מסדרות עצים הנטועים
בסדר זה לכבוד אלילה ידועה במנהג הימים ההם, ולמען הרחק מכל תעתועים אסרה
תורה כל אשרה (והוא מענין הראשון) וכל עץ אצל המזבח (וזה הפסוק אין לו מובן כלל
ולדעת האומרים כי אין אשרה רק שם אליל לבד) אך אם היו האשרים לכבוד אליל ממש
צותה לכרות את העצים (שמות ל"ד י"ג) ולשרפם (דברים י"ב ג'). ומאשר שהקימו להם
שבני א"י בראש האשרות גם פסילים ויקראום בשם פסל האשרה (מ"ב כ"א ז') או בשם אשרה
סתם כמנהג הלשון להחליף את המקום עם העומד בו, לזה נמצא שם אשרה בס"הק משותף
להוראת סדר עצים נפרט לכבוד ע"א, ולהוראת אליל מיוחד המכובד שם ע"כ, דברי המתרגם]:
(כד) קדש, תאר זכר מן קדשה והוא ידוע וגם זה הי' מעבודת האלילים (עיין הקדמה
לד"הי

עָלָה שׁוּשַׁק מֶלֶךְ־מִצְרָיִם
עַל־יְרוּשָׁלִָם׃ (כו) וַיִּקַּח אֶת־
אֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־אוֹצְרוֹת
בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת־הַכֹּל לָקָח וַיִּקַּח
אֶת־כָּל־מָגִנֵּי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה
שְׁלֹמֹה׃ (כז) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם
תַּחְתָּם מָגִנֵּי נְחֹשֶׁת וְהִפְקִיד עַל־
יַד שָׂרֵי הָרָצִים הַשֹּׁמְרִים פֶּתַח
בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ (כח) וַיְהִי מִדֵּי־בֹא
הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה יִשָּׂאוּם הָרָצִים
וֶהֱשִׁיבוּם אֶל־תָּא הָרָצִים׃
(כט) וְיֶתֶר דִּבְרֵי רְחַבְעָם וְכָל־
אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵמָּה כְתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה׃ (ל) וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵין־
רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־הַיָּמִים׃
(לא) וַיִּשְׁכַּב רְחַבְעָם עִם־אֲבֹתָיו
וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד
וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה הָעַמֹּנִית וַיִּמְלֹךְ
אֲבִיָּם בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃

שישק קרי

ובשנת

שישק קאֶניג פֿאָן מצרים הער־אַן געגען ירושלים. (כו) ער נאַהם דיא שעטצע דעס גאָטט־ליכֿען טעמפּעלס אונד דיא שעטצע דעס קאֶניגלי־כֿען פּאַללאַסטעס, אַללעס נאַהם ער, אויך דיא גאָלדע־נען שילדע וועלכֿע שלמה גע־מאַכֿט האַטטע. (כז) דער קאֶ־ניג רחבעם מאַכֿטע אַן דערען שטעללע קופּפֿערנע שילדע, אונד פֿערטרויעטע זיא דער האַנד דער אָבערסטען דער לייפֿער, וועלכֿע דיא וואַכֿג היעלטען אַן דער פּפֿאָרטע דעס קאֶניגהויזעס. (כח) אונד זאָ אָפֿט דער קאֶניג אין דאַז הויז דעס עוויגען זיך בעגאַב, טרוגען זיא דיא טראַבאַנטען; דאַן בראַכֿטען זיא דיזעלבען ווידער צוריק אין דאַז געמאַך דער לייפֿער. (כט) דיא וויטע־רע געשיכֿטע דעס רחבעם אונד אַללעס וואַס ער געטהאַן איזט פֿערצייכֿנעט אין דעם בוּ־כֿע דער טאַגסבעגעבענהייטען דער קאֶניגע פֿאָן יהודה. (ל) אויך דער קריעג, וועלכֿער צווישען רחבעם אונד ירבעם בעשטענדיג געפֿיהרט וואור־דע. (לא) רחבעם לעגטע זיך צו זיינען פֿאֶטערן, אונד וואַרד צו גראַבע בעשטאַטטעט בייא זיינען פֿאֶטערן אין דוד־שטאַדט, דער נאַמע זיינער מוטטער וואַר נעמה דיא עמונית, אונד זיין זאָהן אבים ווארדע קאֶניג אַנשטאַטט זיינער.

רש״י

(כה) שישק. מצינו במדרש שהוא הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא ס״ן שהיה לשלמה שנתנו ועכשיו עלה ולקחו: (כו) ואת הכל לקח. את הכסא הזהב מן הכל: (כח) ישאו׳

באור

לדה״י לד כ״א). (כח) ישאום, אולי הי׳ ירא רחבעם מאד (כי כבר נאמר שהי׳ נער ורך לבב) או שעשה זה לכבוד ולתפארת (רד״ק). (ל) ומלחמה, כי אף שבתחלת מלכותו נמנע רחבעם ע״י שמעי׳ איש אלקים מהלחם עם ישראל, בכל זאת אחר כך התגרה בו (רד״ק ורלב״ג), ויתכן כי ומלחמה נמשך למעלה על הענינים הכתובים בספר דה״י, וכן מתורגם.

טו (א) וּבִשְׁנַת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
לַמֶּלֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
מָלַךְ אֲבִיָּם עַל־יְהוּדָה׃ (ב) שָׁלֹשׁ
שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ
מַעֲכָה בַּת־אֲבִישָׁלוֹם׃ (ג) וַיֵּלֶךְ
בְּכָל־חַטֹּאות אָבִיו אֲשֶׁר־עָשָׂה
לְפָנָיו וְלֹא־הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם־
יְהוָה אֱלֹהָיו כִּלְבַב דָּוִד אָבִיו׃
(ד) כִּי לְמַעַן דָּוִד נָתַן יְהוָה אֱלֹהָיו
לוֹ נִיר בִּירוּשָׁלָםִ לְהָקִים אֶת־בְּנוֹ
אַחֲרָיו וּלְהַעֲמִיד אֶת־יְרוּשָׁלָםִ׃
(ה) אֲשֶׁר עָשָׂה דָוִד אֶת־הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה וְלֹא־סָר מִכֹּל ׀ אֲשֶׁר
צִוָּהוּ כֹּל יְמֵי חַיָּיו רַק בִּדְבַר אוּרִיָּה
הַחִתִּי׃ (ו) וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵין־
רחבעם

תרגום אשכנזי

טו (א) אים אַכטצעהנטען רעגירונגסיאַהרע דעם קאָניגס ירבעם, זאָהנעס נבט, טראַט אבים דיא רעגיערונג איבער יהודה אַן. (ב) דרייא יאַהרע רעגיערטע ער אין ירושלים, זיינער מוטטער נאַמע וואַר מעכה טאָכטר דעם אבישלום. (ג) ער בעגינג אַללע זינדן זיינעס פאַטערס וועלכע דיעזער פאָר איהם געטהאַן, אונד זיין הערץ הינג ניכט זאָ אונגעטהיילט אַן גאָטט, וויא דאַז הערץ זיינעס פאָרפאַהרס דוד. (ד) דאָך וועגען דוד, ליעס דער עווינע זיין גאָטט איהם איינע לייכטע אין ירושלים, אינדעם ער זיינען זאָהן צום נאַכפאָלגער איינזעצטע אונד ירושלים אין זיינער פעסטיגקייט אויפרעכט ערהיעלט. (ה) וויל דוד נור דאַז געטהאַן, וואַס דעם עוויגען אַלס רעכט ערשיען, אונד דורך זיינע גאַנצע לעבענסצייט ניכט געוויכען איזט פאָן דעם וואַס ער איהם בעפאָהלען, (אויסגענאָממען אין דער אַנגעלעגענהייט אוריה דעם חתיטען). (ו) דער קריעג צווישען רחבעם אונד ירבעם דויער־

רש"י

הרצים. לפניו לכבוד ואח"כ ישיבום אל תא שהרצים עומדים שם תמיד:

טו (א) ובשנת שמנה עשרה למלך ירבעם. שנה אחת אחר מות רחבעם ובשנת עשרים לירבעם מלך אסא שנה השלישית של נדב (אבים) נמנית למלך אסא שנה ולו נמי נמנית:

באור

טו (א) ובשנת, כתב רד"ק לא ידענו למה נתעכב (אבים) שנה אחת מלמלוך שהרי רחבעם לא מלך רק י"ז שנה ורחבעם וירבעם תחלת מלכותם בשנה אחת היתה? ויתכן לפרש כי רחבעם נכנס בשנת שמנה עשרה ולא מנה אותה לפי שלא השלימה ומנה אותה לירבעם כמשפט עכ"ל, כי אין לפרש שאבים הי' צעיר לימים בשמת אביו (כי הכתוב לא הודיע לא כאן ולא בד"הי את מספר שנותיו כאשר הגיע למלוכה) ולזה לא המליכוהו עד אחר שנה שהרי נזכר להלן כי אסא בן אבים מלך בשנת עשרים לירבעם, אבים מלך ג' שנים וא"כ מוכח כדברי הרד"ק. (ב) ושם אמו, להודיעך קצת דבר אמת מה ענין אמו לענין מלוכתו עיין ביאור דה"א ג' סוף פסוק ט"ז. מעכה, ובד"הי קורא אותה מיכיהו בת אוריאל מן גבעה (דה"ב י"ג ב'), אולם כבר בא גם שם (י"א כ"ו) ויעמד לראש רחבעם את אביה בן מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו, ועיין מה שכתב שם רעי רי"ו בבאורו. (ג) וילך, על החילוף בספורי מעשי אבים בין כאן לדה"י עיין במבוא הספר. (ד) כי, טעמו אבל למען דוד וגו' והרבה יש כמוהו. (ה) אשר, בעבור כמו אשר עשתה מפלצת לקמן. (ו) ומלחמה,

רְחַבְעָם וּבֵין יָרָבְעָם כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃
(ז) וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֲבִיָּם וְכָל־אֲשֶׁר
עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה
וּמִלְחָמָה הָיְתָה בֵּין אֲבִיָּם וּבֵין
יָרָבְעָם׃ (ח) וַיִּשְׁכַּב אֲבִיָּם עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִד
וַיִּמְלֹךְ אָסָא בְנוֹ תַּחְתָּיו׃
(ט) וּבִשְׁנַת עֶשְׂרִים לְיָרָבְעָם מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל מָלַךְ אָסָא עַל־יְהוּדָה׃
(י) וְאַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָםִ וְשֵׁם אִמּוֹ מַעֲכָה בַּת־
אֲבִישָׁלוֹם׃ (יא) וַיַּעַשׂ אָסָא
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּדָוִד אָבִיו׃
(יב) וַיַּעֲבֵר הַקְּדֵשִׁים מִן־הָאָרֶץ
וַיָּסַר אֶת־כָּל־הַגִּלֻּלִים אֲשֶׁר
עָשׂוּ אֲבֹתָיו׃ (יג) וְגַם ׀ אֶת־מַעֲכָה

אמו

תרגום אשכנזי עב

טע דורך זיינע גאַנצע לעבענס־ציט. (ז) דיא וויטערע געשיכטע דעס אבים אונד אַללעס וואַס ער געטהאַן, איזט פֿערצייכנעט אין דעם בוכע דער טאַגסבעגעבענהייטען דער קאֶניגע פֿאָן יהודה, אויך דער קריעג צווישען רחבעם אונד ירבעם, וועלכער דורך זיינע גאַנצע לעבענסצייט וואֶהרטע. (ח) אבים לעגטע זיך צו זיינען פֿאֶטערן, מאַן בעגרוב איהן צו דוד־שטאַרט, אונד אסא זיין זאָהן, וואַרד קאֶניג אַנשטאַטט זיינער. (ט) אים צוואַנציגסטען רעגיערונגס־אַהרע דעם ירבעם קאֶניגס פֿאָן ישראל, טראַט אסא דיא רעגיערונג איבער יהודה אַן, (י) אונד וואַר איין אונד פֿיערציג יאַהר קאֶניג אין ירושלים, זיינער מוטטער נאַמע וואַר מעכה, איינע טאָכטער דעם אבישלום. (יא) אסא טהאַט וואַס דען אויגען דעם עווינגען אַלם רעכט ערשיען, זאָ וויא זיין פֿאַטער דוד. (יב) ערענטפֿערנטע דיא קנאַבענשענדער אויס דעם לאַנדע, אונד בעזייטיגטע דיא שייזאַלע, וועלכע זיינע פֿאֶטער געמאַכט האַטטען. (יג) אויך זיינע מוטטער

טער

רש"י

(יב) ויעבר הקדשים. תרגם יונתן ופלי נפקת ברא:

ויסירה

באור

המפרשים אמרו שהכוונה שהמלחמה שהיתה בין רחבעם וירבעם היתה נמשכת בימי אבים כמו שזכר להלן, והרד"ק הוסיף שגם בהיות רחבעם מלך הוא (אבים) המוליך והמביא את ישראל ללחום את מלחמת אביו ולזה הזכיר זאת הכתוב כאן בחיי אבים. והנה בדברי הימים נאמר רק ומלחמה היתה בין אביה (כן נקרא אבים בספר ד"הי) ובין ירבעם. (י) ושם אמו, מעכה היתה אם אביו כאשר אמרנו וקראה הכתוב אמו לפי שגדלתהו (רד"ק) והזכיר זה הכתוב להראות צדקת אסא שאף שהי' באמנו אתה ובכן נחשב לה בכל זאת לא חדל מלהסירה מהיות גבירה בעבור מעשיה המקולקלים. (יג) וגם, מוסב למעלה על ויסר

כלומר

אִמּוֹ וַיְסִרֶהָ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר־
עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת לָאֲשֵׁרָה וַיִּכְרֹת
אָסָא אֶת־מִפְלַצְתָּהּ וַיִּשְׂרֹף
בְּנַחַל קִדְרוֹן׃ (יד) וְהַבָּמוֹת לֹא־
סָרוּ רַק לְבַב־אָסָא הָיָה שָׁלֵם
עִם־יְהוָה כָּל־יָמָיו׃ (טו) וַיָּבֵא
אֶת־קָדְשֵׁי אָבִיו וְקָדְשׁוֹ בֵּית יְהוָה
כֶּסֶף וְזָהָב וְכֵלִים׃ (טז) וּמִלְחָמָה
הָיְתָה בֵּין אָסָא וּבֵין בַּעְשָׁא
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם׃
(יז) וַיַּעַל בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
עַל־יְהוּדָה וַיִּבֶן אֶת־הָרָמָה
לְבִלְתִּי תֵּת יֹצֵא וָבָא לְאָסָא מֶלֶךְ
יְהוּדָה׃ ס (יח) וַיִּקַּח אָסָא אֶת־
כָּל־הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב הַנּוֹתָרִים ׀

וקדשי קרי

טער מעכה, ענטזעצטע ער
איהרער רעגענטשאפט, וויל
זיא איין אבשייליכעס בילד
דער אסטארטע געמאכט;
אסא פערניכטעטע דיעזעס
אבשייליכע בילד, אונד פער-
בראננטע עס אים טהאלע
קדרון. (יד) דיא אפפערהאֶהען
האֶרטען צוואר ניכט אויף, דאך
דאז הערץ דעס אסא הינג
איננעטהיילט אם עוויגען, זא
לאנגע ער לעבטע. (טו) ער
בראכטע (אין דען טעמפעל) דיא
היילינגטהימער זיינעס פא-
טערס אונד וואס זאנסט נעהיי-
ליגעט ווארד דעם הויזע דעס
עוויגען אן זילבער, גאלד אונד
געפאֶסע. (טז) צווישען אסא
אונד בעשא דעם קאֶניגע פאן
ישראל, ווארדע קריעג גע-
פיהרט, דורך איהרע גאנצע
לעבענסצייט. (יז) בעשא,
קאֶניג פאן ישראל צאג נעהמ-
ליך הערבייא וויעדער יהודה,
אונד ערבויעטע דיא (פעסטונג)
רמה, אום וועדער אוס- נאך
איינגאנג צו פערשטאטטען דעם אסא, קאֶניגע פאן יהודה.
(יח) דא נאהם אסא אללעס זילבער אונד גאלד, דאז איבריג ווער אין דען שעטצען דעס
גאטט-

באוצרות

רש"י

(יג) ויסירה מגבירה׃ מהיות גבירה: אשר עשתה מפלצת. אמרו רבותינו מפליא ליצנותא. כמין זכרות עשתה לו והיא היתה נבעלת לו בכל יום: (יד) והבמות לא סרו. במות היחיד שהורגלו ליקרב עליהן

באור

כלומר גם את מעכה הסיר (רד"ק), ויהיה הוי"ו של ויסירה במקום כי. מפלצת, שרשו פלץ והוא מענין פלצות בעתתנו (ישעיה כ"א ד') ויראה לי שהיה פסל אשר איום ונורא מראהו וכן בא ובאימים יתהללו (ירמיה נ' ל"ח): וישרף, הרד"ק פירש ששרף אותו והשליך את אפרו לנחל קדרון וכמו שעשה משה לעגל, אבל יש גם לפרש בנחל קדרון אצל נחל קדרון או שנחל ענינו בקעה והתאספו שם עם רב ובפניהם שרף אותו וכן מתורגם. (יד) והבמות, הבמות האלה היו קדש לה' רק גם זה נאסר כמה שנאמר השמר לך פן תעלה עלתיך וגומר (דברים י"ב י"ג). (טו) וקדשו, הכתיב בוי"ו והקרי ביו"ד ואם תהיה השי"ן בקמץ אז יולדק הכתיב כי הכוונה וקדשיו ותחסר יו"ד הרבוי, ולראיה כי בא בדה"י ב' (ט"ו י"ח) וקדשיו, [ובתרגומי נסיתי להעתיק עפ"י הקרי, וטעמו לדעתי ויבא את קדשי וגו' בית ה' אל בית ה'; רק שנשמט הכפל בעבור קצות המליצה. דברי המתרגם]. (טז) ומלחמה, כבר נתקבצו כל

המפרשים

בְּאוֹצְרוֹת בֵּית־יְהוָה וְאֶת־
אוֹצְרוֹת בֵּית *מֶלֶךְ וַיִּתְּנֵם בְּיַד
עֲבָדָיו וַיִּשְׁלָחֵם הַמֶּלֶךְ אָסָא אֶל־
בֶּן־הֲדַד בֶּן־טַבְרִמֹּן בֶּן־חֶזְיוֹן ד̊
מֶלֶךְ אֲרָם הַיֹּשֵׁב בְּדַמֶּשֶׂק לֵאמֹר:
(יט) בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֶךָ בֵּין אָבִי
וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי לְךָ שֹׁחַד
כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ הָפֵרָה אֶת־בְּרִיתְךָ
אֶת־בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְיַעֲלֶה
מֵעָלָי: (כ) וַיִּשְׁמַע בֶּן־הֲדַד אֶל־
הַמֶּלֶךְ אָסָא וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי ל̊
הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־לוֹ עַל־עָרֵי
יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־דָּן

המלך קרי ואת

גאָטטעסהויזעס, זאָ וויא דיא
שעטצע דעם קאֶניגליכען פאַל־
לאַסטעס, אונד איבערגאַב
זיא זיינען דיענערן. דער קאֶ־
ניג אסא שיקטע זיא צו בן
הדד, דעם זאָהנע דעם טברמן
זאָהנעס חזיון, דעם קאֶניגע
פאָן ארם דער צו דמשק זיינען
זיטץ האַטטע, מיט פאָלגענ־
דען וואָרטען: (יט) איין בינד־
ניס בעשטעהט צווישען מיר
אונד דיר, עס וואַר שאָן צווי־
שען מיינעם פאַטער אונד דיי־
נעם פאַטער. זיעהע! איך
שיקע דיר איין געשענק פאָן
זילבער אונד גאָלד, וואָהלאַן!
לאָזע דיין בינדניס מיט בעשא
דעם קאֶניגע פאָן ישראל, אויף,
דאַמיט ער פאָן מיר אַבציעהע.
(כ) בן הדד וויללפאַהרטע דעם
קאֶניגע אסא, אונד שיקטע
דיא בעפעהלסהאַבער זיינער העערע געגען אייניגע שטעדטע אין ישראל; ער שלוג עיון,
דן

רש"י

לשמי' משקרבה שילה עד שנבנה הבי' שהיו הבמות מותרות לא סרו עתה ואע"פ שנאסרו משנבנה הבי' והיו

באור

המפרשים בפסוק הזה כי בד"הי (ב', ט"ו י"ט) נאמר מלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא, כי אין לומר שהכוונה גם על שאר מלחמות, כי מלבד שאם יבוא בסתם מלחמה אצל מלך יהודה, אז ענינו על איש ריבו מלך ישראל אשר עד הימים ההם לא שקטה המלחמה ביניהם, מלבד זה הנה כבר בא שם (י"ד ה') כי שקטה הארץ ואין עמו מלחמה, ודוחק מאוד אם נאמר שהכוונה רק על שנתים שמלך נדב, אבל הנכון שהפסוק הזה נמשך לאחריו והוי"ו של ויעל בפסוק הבא במקום אחרי (עיין מכלול), והענין שהיתה מלחמה תמיד ביניהם מעת אשר עלה בעשא. ומה שבא גם לקמן (ל"ב) כזה, הנה סמך שם על מה שבאר כאן, אולם על מה שבא בד"הי (ט"ז א') בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא וגומר ואיך יוצדק זה והלא כבר נאמר (לקמן ט"ז ח') בשנת עשרים ושש שנה לאסא מלך אלה בן בעשא על ישראל? הנה זה מבואר בפירוש ד"הי לרעי רי"ו כי שם מקומו. (יח) הנותרים, מה שלא לקח שישק מלך מצרים (רד"ק), אבל בד"הי (שם שם ב') בא רק ויוצא אסא כסף זהב מאוצרות בית ה' ובית המלך, כי באמת כבר מלא אסא את החסרון הזה כמפורש לעיל ט"ו. (יט) ויעלה, למען יעלה אם אתה נלחם בו וכן עשה מלך ארם, והנה בד"הי שם מפורש כי חטא אסא בזה חטאה גדולה כי פנה אל ארם לעזרה ולא נשען על ה', וכבר נודע זאת מספרי עם ועם שנמצא תמיד היתה זאת לפוקה לאומה אם בעת צר להם קראה לעזרה

וְאֵת אָבֵל בֵּית־מַעֲכָה וְאֵת כָּל־
כִּנְּרוֹת עַל כָּל־אֶרֶץ נַפְתָּלִי׃
(כא) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ בַּעְשָׁא וַיֶּחְדַּל
מִבְּנוֹת אֶת־הָרָמָה וַיֵּשֶׁב בְּתִרְצָה׃
(כב) וְהַמֶּלֶךְ אָסָא הִשְׁמִיעַ אֶת־
כָּל־יְהוּדָה אֵין נָקִי וַיִּשְׂאוּ אֶת־
אַבְנֵי הָרָמָה וְאֶת־עֵצֶיהָ אֲשֶׁר
בָּנָה בַּעְשָׁא וַיִּבֶן בָּם הַמֶּלֶךְ אָסָא
אֶת־גֶּבַע בִּנְיָמִן וְאֶת־הַמִּצְפָּה׃
ס (כג) וְיֶתֶר כָּל־דִּבְרֵי אָסָא וְכָל־
גְּבוּרָתוֹ וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהֶעָרִים
אֲשֶׁר בָּנָה הֲלֹא־הֵמָּה כְתוּבִים
עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יְהוּדָה רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה
אֶת־רַגְלָיו׃ (כד) וַיִּשְׁכַּב אָסָא עִם־
אבתיו

דן, אבל בית מעכה, אַללע
כנרות־אָרטשאַפֿטען נעבסט
דעם גאַנצען לאַנדע נפתלי.
(כא) אונד אַלס בעשא עס ער־
פֿוהר, דאַ אונטערליעס ער
דען בויא דער (פֿעסטונג) רמה,
אונד בליעב צו תרצה. (כב) דער
קֶאניג אסא אַבער, ליעס גאַנץ
יהודה איינבערופֿען, אָהנע
דאַס יעמאַנד בעפֿרייעט וואַר,
דאַמיט זיא הינוועג טראַגען
דיא שטיינע דער רמה אונד
דאַז האָלץ דערוועלבען וואָמיט
בעשא געביעט האַטטע; מיט
דיעזעם בעפֿעסטיגטע דער
קֶאניג אסא, גבע בנימן אונד
מצפה. (כג) דיא וויטערע
געשיכטע דעם אסא, אַלל זיי־
נע טאַפֿפֿערקייט, אונד וואַס
ער געטהאַן, זאָ וויא דיא
שטעדטע דיא ער בעפֿעסטי־
געט, אַללעס איזט פֿערצייכ־
נעט אים בוכע דער טאגעסבג־
נעבענהייטען דער קֶאניגע פֿאָן
יהודה. צור צייט זיינעס אַל־
טערס, וואַרד ער קראַנק אַן דען פֿיסען. (כד) אסא לעגטע זיך צו זיינען פֿאֶטערן, וואַרד
בייא

רש"י

והיו ענושים עליה כרת: (כב) אין נקי. אפילו חתן מחדרו שנאמר בו (דברים כ"ד ה') נקי יהיה

באור

לעזרה מלך תקיף מושל ממשל רב כי עד מהרה נעלי בריתם מושלים גם בהם. (כ) כל כנרות, קבוץ כִּנֶּרֶת ר"ל כל המקומות במחוז כנרת (רד"ק), וכבר נזכר בשם הזה ביהושע (י"א ב'). על כל ארץ נפתלי, הרד"ק פירש על כמו עם כענין ויבאו האנשים על הנשים וכן מתורגם. גם יש לפרש שזה נמשך לתחלת הפסוק וישלח שרי החילים על ערי ישראל ובפרט על ערי נפתלי ונחסר וי"ו העטוף, ויהי' מאמר ויך עד כנרות מאמר מוסגר, ובל"הי כא תמורת כנרות ואת כל מסכנות ערי נפתלי. (כא) וישב בתרצה, ר"ל ישב בעירו כי שם הי' מלך כנזכר למעלה ולא רצה להלחם עוד עם מלך יהודה, כי בסוף ימיו היתה המלחמה הזאת. (כב) אין נקי, ככה השמיע ר"ל שאין איש נקי מעבודה הזאת ויצא החתן מחדרו אף שהתורה אמרה נקי יהי' לביתו (מדברי הרד"ק). ולדעת אחר מפרשים יהיה השמיע מענין וישמע שאול את כל העם, ואין נקי הוא תואר להשמיע, וכן מתורגם. (כג) את רגליו, הרד"ק פירש גם כאן גם בנרשים שהוא כמו מן, ומן התימה שלא כאר אותו כמו בי"ת השמוש שהוא יותר נכון, וכבר אמר הוא עצמו (שם) שאלת את בקה תמורת בי"ת ע"ש, ובפרט כי בל"הי (ב' ט"ז י"ב)

אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו בְּעִיר
דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃ (כה) וְנָדָב בֶּן־יָרָבְעָם
מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם
לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל שְׁנָתָיִם׃ (כו) וַיַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו
וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־
יִשְׂרָאֵל׃ (כז) וַיִּקְשֹׁר עָלָיו בַּעְשָׁא
בֶּן־אֲחִיָּה לְבֵית יִשָּׂשכָר וַיַּכֵּהוּ
בַעְשָׁא בְּגִבְּתוֹן אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים
וְנָדָב וְכָל־יִשְׂרָאֵל צָרִים עַל־
גִּבְּתוֹן׃ (כח) וַיְמִתֵהוּ בַעְשָׁא
בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה
וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו׃ (כט) וַיְהִי כְמָלְכוֹ
הִכָּה אֶת־כָּל־בֵּית יָרָבְעָם לֹא־
הִשְׁאִיר כָּל־נְשָׁמָה לְיָרָבְעָם עַד־
הִשְׁמִדוֹ כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּיַד־עַבְדּוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי׃
(ל) עַל־חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר
חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל
בבעסי

בייא זיינען פֿאָטערן בעגראָבען
אין דער שטאדט זיינעם פֿאָ־
טערס דוד, אונד יהושפט
וואַרד קאָניג אנשטאַטט
זיינער. (כה) נדב, דער
זאָהן דעס ירבעם, וואַרד קאָ־
ניג איבער ישראל, אים צווייִ־
טען רעגיערונגסיאַהרע דעס
אסא, קאָניגס פֿאָן יהודה,
אונד רעגיערטע צווייא יאַהרע
איבער ישראל. (כו) ער טהאַט
וואַס אין דען אויגען דעס עווי־
גען מיספֿעלליג וואַר, אונד
גינג אין דען וועגען זיינעס פֿאַ־
טערס אונד אין זיינער זינדע,
צו וועלכער ער ישראל פֿער־
פֿיהרט האַטטע. (כז) דאַ עמ־
פּאָרטע זיך ווידער איהן, בעשא
זאָהן דעס אחיה, אויס דעם
הויזע יששכר, אונד בעשא
שלוג איהן בייא גבתון דאַז דען
פלשתים געהאָרטע, אַלס
עבען נדב אונד גאַנץ ישראל
גבתון בעלאַגערטן. (כח) בעשא
טאָרטעטע איהן אים דריטטען
רעגיערונגסיאַהרע דעס אסא
קאָניגס פֿאָן יהודה, אונד וואַרד
קאָניג אַנשטאַטט זיינער.
(כט) זאָבאַלד ער קאָניג
וואַר, ערשלוג ער דאַז גאַנצע
הויז דעס ירבעם, קיינע זעעלע
ליעס ער דאַפֿאָן איבריג, ביז
דאַס עס (גאַנץ) פֿערניכטעט
וואורדע, נאַך דעם וואָרטע
דעם עוויגען, דאַז ער אויסגעשפּראָכען דורך זיינען דיענער, אחיה דען שילני, (ל) דער זינ־
דען דעס ירבעם וועגען, דיא ער בעגאַנגען אונד צו דענען ער אויך ישראל פֿערפֿיהרטע,
ויאָ

ר ש " י

לביתו שנה אחת: (כה) שנתים. השנייה והשלישי' לאסא:

ב א ו ר

י"ב) נאמר ויחלא אסא ברגליו, וכן תרגם יונתן ברגלוהי. (כה) שנתים, שנים מקוטע׳ת
היו

בְּכַעְסוֹ אֲשֶׁר הִכְעִיס אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ (לא) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
נָדָב וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (לב) וּמִלְחָמָה
הָיְתָה בֵּין אָסָא וּבֵין בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל כָּל־יְמֵיהֶם׃ (לג) בִּשְׁנַת
שָׁלֹשׁ לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
בְּתִרְצָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁנָה׃
(לד) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ
בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל׃

טז (א) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יֵהוּא בֶן־
חֲנָנִי עַל־בַּעְשָׁא לֵאמֹר׃
(ב) יַעַן אֲשֶׁר הֲרִימֹתִיךָ מִן־הֶעָפָר
וָאֶתֶּנְךָ נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וַתֵּלֶךְ ׀ בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם וַתַּחֲטִא
אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיסֵנִי
בְּחַטֹּאתָם׃ (ג) הִנְנִי מַבְעִיר אַחֲרֵי
בַעְשָׁא וְאַחֲרֵי בֵיתוֹ וְנָתַתִּי אֶת־

ביתך

תרגום אשכנזי

וואָמיט ער דען עווינען גאָטט
ישראל׳ם ערצירנטע. (לא) דיא
וייטערע געשיכטע דעם נדב
אונד אַללעם וואַס ער געטהאַן,
איזט פערצייכנעט אין דען
יאַהרביכערן דער קאָניגע פאָן
ישראל. (לב) נון וואַרד צווישען
אסא אונד בעשא דורך איה־
רע גאַנצע לעבענסצייט קריעג
געפיהרט. (לג) אים דריטטען
רעגיערונגסיאַהרע דעם אסא
קאָניגס פאָן יהודה, טראַט
בעשא, זאָהן דעם אחיה, דיא
רעגיערונג איבער ישראל צו
תרצה אַן, וועלכע פיער אונד
צוואַנציג יאַהרע וועהרטע.
(לד) ער טהאַט וואַס דען אוי־
גען דעם עווינען מיספעללינ
ערשיען, אונד גינג אין דען
וועגען דעם ירבעם אונד אין זיי־
נער זינדע, וואָצו ער ישראל
פערפיהרט האַטטע.

טז (א) דעם יהוא זאָהן דעם
חנני, וואַרד דאַז וואָרט
דעם עווינען איבער בעשא,
וויא פאָלגט. (ב) דאַפיר,
דאַס איך דיך ערהאָבען אויס
דעם שטויבע, אונד צים רע־
גענטען איבער ישראל איינ־
געזעטצט האַבע, גיהעסט דוא
נון אין דען וועג דעם ירבעם,
פערפיהרסט מיין פאָלק ישראל,
דאַמיט מיין צאָרן גערייצט
ווערדע דורך איהרע זינדען;
(ג) זאָ וויל איך דען הינטער בעשא אונד הינטער זיינעם הויזע הער, וועגפעגען; איך
וויל

רש״י

(לג) בשנת שלש לאסא מלך יהודה מלך בעשא. שנה שלישי׳ לאסא נמנית לנדב ולבעשא:

באור

היו שהרי כא למעלה כי מלך נדב בשנת שתים לאסא, ומלך שנתים ועיין עוד בד"הי.
(לב) ומלחמה, עיין מה שכתבתי לעיל ט"ו.

בֵּיתֶךָ כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃
(ד) הַמֵּת לְבַעְשָׁא בָּעִיר יֹאכְלוּ
הַכְּלָבִים וְהַמֵּת לוֹ בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ
עוֹף הַשָּׁמָיִם׃ (ה) וְיֶתֶר דִּבְרֵי
בַעְשָׁא וַאֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ
הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי
הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ו) וַיִּשְׁכַּב
בַּעְשָׁא עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּתִרְצָה
וַיִּמְלֹךְ אֵלָה בְנוֹ תַּחְתָּיו׃ (ז) וְגַם
בְּיַד־יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי הַנָּבִיא דְּבַר־
יְהוָה הָיָה אֶל־בַּעְשָׁא וְאֶל־בֵּיתוֹ
וְעַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־עָשָׂה בְּעֵינֵי
יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו
לִהְיוֹת כְּבֵית יָרָבְעָם וְעַל אֲשֶׁר־

הכה

ווילל דיין הויז גלייך ווערדען לאַססען, דעם הויזע דעם ירבעם זאָהן דעם נבט. (ד) וואַס פֿאָם (הויזע) בעשא אין דער שטאַדט שטירבט, ווערדען דיא הונדע פֿערצעהרען, אונד וואַס פֿאָן איהם אויף דעם פֿעלדע שטירבט, ווירד דאַז געפֿליגעל דעם הימּמעלס פֿערצעהרען. (ה) דיא וייטערע געשיכֿטע דעם בעשא, וואַס ער געטהאַן, אונד זיינע העלדענטהאַטען, זינד פֿערצייכֿנעט אים בוכֿע דער טאַגסבעגעבענהייטען דער קאֶניגע פֿאָן ישראל. (ו) בעשא לעגטע זיך צו זיינען פֿאֶטערן, וואַרד בעגראַבען צו תרצה, אונד זיין זאָהן אלה וואַרד קאֶניג אַנשטאַטט זיינער. (ז) אַבער דורך דען פּראָפֿעטען יהוא זאָהן דעם חנני, וואַר שאָן אויסגעשפּראָכֿען דאַז וואָרט דעם עוויגען איבער בעשא אונד זיין הויז, אום אַלל דעם באֶזען ווילּלען, דאַס ער אין דען אויגען דעם עוויגען געטהאַן, אינדעם ער איהן דורך זיינע האַנדלונגען ערצירנטע, וויל ער גלייך געוואָרדען דעם הויזע דעם ירבעם, אונד איני׳

רש״י

טז (ז) וגם ביד יהוא בן חנני הנביא דבר ה' היה אל בעשא. כלומר הרי שמלך אלה בן בעשא ואף גם זאת דבר ה' היה ביד יהוא שלא תתקיים מלכותו: ועל אשר הכה אותו. הואיל וגם הוא הלך בחטאתיו נמצא שלא היה לו להורגו לכך נענש על הריגתו וכן מצינו (הושע א' ד') ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא הואיל ולא סרו מדרכי אחאב נענשו

באור

טז (ז) וגם ביד, המפרשים נלאו בפירוש הפסוק הזה כי מה וגם וכבר נאמרה עיקר הנבואה הזאת, והרד"ק כתב וז"ל לדעתי הוא מפני שבנבואה הקודמת לא זכר בבעשא כי אם הי' ענשו בעבור שהחטיא את ישראל לא על שחטא בעצמו, לכן הוסיף וגם ביד יהוא היה דבר ה' אל בעשא, ר"ל וגם באותה נבואה הנזכרת הי' דבר ה' על הרעה שעשה הוא עצמו עכ"ל. אולם גם זה דחוק שאם הוא הדיח את עמו לעבוד אלהים אחרים ממילא נדע כי הוא בעצמו השתחוה לאל נכר, אכן לדעת רעי המתרגם ני' טעם גם לחזק הענין ע"ד ויאהב גם את רחל מלאה (בראשית כ"ט ל'), גם אור רשעים ידעך (איוב י"ח ה'), ושיעור הכתוב, וכבר היה משפט ה' חרוץ על בעשא ביד יהוא וגו', ולזה מיד כשמלך בנו ויקשר עליו עבדו. ועל כל הרעה, הוי"ו הוא לביאור הקודם כחבריו הרבים. ועל אשר הכה, כי כיון שגם הוא הלך

הכה אתו: (ח) בשנת עשרים ושש
שנה לאסא מלך יהודה מלך ל׳
אלה בן־בעשא על־ישראל
בתרצה שנתים: (ט) ויקשר עליו
עבדו זמרי שר מחצית הרכב
והוא בתרצה שתה שכור בית
ארצא אשר על־הבית בתרצה:
(י) ויבא זמרי ויכהו וימיתהו
בשנת עשרים ושבע לאסא מלך
יהודה וימלך תחתיו: (יא) ויהי
במלכו כשבתו על־כסאו הכה
את־כל־בית בעשא לא־השאיר
לו משתין בקיר וגאליו ורעהו:
(יב) וישמד זמרי את כל־בית
בעשא כדבר יהוה אשר דבר
אל־בעשא ביד יהוא הנביא:
(יג) אל כל־חטאות בעשא וחטאות

אלה

אינדעם ער עס פֿערניכֿטעטע. (ח) אים זעכֿס אונד צוואַנציג-
סטען יאַהרע אסא׳ס, דעם קאָ-
ניגס פֿאָן יהודה, וואַרד אלה,
זאָהן בעשא, קאָניג איבער
ישראל, אונד רעגיערטע צו
תרצה צווייא יאַהרע. (ט) זיין
דיענער זמרי, בעפֿעהלסהאַ-
בער איבער די א העלפֿטע דער
רייטערייא, עמפּאָרטע זיך
ווידער איהן, וועהרענד ער
זיך צו תרצה ביז צור טרונ-
קענהייט בערוישטע אים הוי-
זע דעם ארצא, וועלכֿער אי-
בער דען פּאַללאַסט צו תרצה
געזעטצט וואַר. (י) זמרי
דראַנג איין, פֿיעל איהן אַן,
אונד טאָדטעטע איהן, אים
זיעבען אונד צוואנציגסטען
רעגירונגסיאַהרע אסא׳ס דעם
קאָניגס פֿאָן יהודה, אונד
וואַרד קאָניג אַנשטאַטט
זיינער. (יא) אַלס דיעזער
דיא רעגיערונג אַנטראַט, ליעס
ער בייא בעשטייגונג זיינעס
טהראָנעס דאַז גאַנצע הויז
דעם בעשא אומברינגען, ליעס
איהם אויך קיינען וואַנדפּיס-
סער (קיינען הזכר), קיינען
פֿערוואַנדטען אונד קיינען פֿריינד איבריג. (יב) זאָ פֿערטילגטע זמרי דאַז גאנצע הויז
דעם בעשא נאַך דעם וואָרטע דעם עוויגען, דאַז ער איבער בעשא אויסגעשפּראָכֿען, דורך
יהוא דען פּראָפֿעטען, (יג) וועגען אַללער זינדען בעשא׳ס, אונד דער זינדען זיינעס זאָה-

נעם

רש״י

על הריגתם: (ט) שר מחצית הרכב. הוא ואחר היו שרים על הרכב: (יא) וגואליו ורעהו.

באור

אלך נדרך ירבעם א״כ דם יחשב לו הריגת ירבעם אף שה׳ צוה (המפרשים). (ט) שר מחציה,
פירוש רש״י. והוא, אלה. שתה שכור, שותה עתית שכור, ולכן לא ידע להזהר מן
הקמים. ארצה, שם איש וי״א די בית ארצא טעותא די נביתא בתרצה, הנה לדעתו הי׳
היכל לע״ז ואולי לאלילה המושלת בארץ רעא, והנה היתה זאת מאת השם כי יומת בהיכל
אלהיו. (יא) וגואליו, קרוביו כי בית נאמר רק על הבנים ובני בנים. ורעהו, כמו ורעיו
ורבים כמוהו (רד״ק). (יג) אל, כמו על.

אֵלָה בְנוֹ אֲשֶׁר חָטְאוּ וַאֲשֶׁר
הֶחֱטִיאוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם׃
(יד) וְיֶתֶר דִּבְרֵי אֵלָה וְכָל־אֲשֶׁר
עָשָׂה הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־
סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (טו) בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע
שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה מָלַךְ
זִמְרִי שִׁבְעַת יָמִים בְּתִרְצָה וְהָעָם
חֹנִים עַל־גִּבְּתוֹן אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים׃
(טז) וַיִּשְׁמַע הָעָם הַחֹנִים לֵאמֹר
קָשַׁר זִמְרִי וְגַם הִכָּה אֶת־הַמֶּלֶךְ
וַיַּמְלִכוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־עָמְרִי [א]
שַׂר־צָבָא עַל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא
בַּמַּחֲנֶה׃ (יז) וַיַּעֲלֶה עָמְרִי וְכָל־
יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִגִּבְּתוֹן וַיָּצֻרוּ עַל־
תִּרְצָה׃ (יח) וַיְהִי כִּרְאוֹת זִמְרִי
כִּי־נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֹא אֶל־אַרְמוֹן
בֵּית־הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת־
בית

נעם אלה, דיא זיא בעגאַנ־
גען אונד צו וועלכען זיא
ישראל פֿערפֿיהרט האַטטען,
אום דען עוויגן גאָטט ישראל'ס
צו ערצירנען דורך איהרע איי־
טעלן געֶטצען (יד) דיא וויי־
טערע געשיכטע דעם אלה,
אונד אַללעס וואַס ער גע־
טהאַן, איזט פֿעיצייכנעט אים
בוכע דער טאַגסבעגעבענ־
הייטען דער קאֶניגע פֿאָן
ישראל. (טו) אים זיעבען אונד
צוואַנציגסטן רעגיערונגס יאַה־
רע אסא'ס דעם קעניגס פֿאָן
יהודה, וואַר זמרי קאֶניג אין
תרצה זיעבען טאַגע, וועה־
רענד דאַז פֿאָלק פֿאָר גבתון
לאַג, וועלכעס דען פלשתים
געהאֶרטע. (טז) אלס דאַז
דאָרט געלאַגערטע פֿאָלק
ערפֿוהר, זמרי האַבע זיך עמ־
פאֶרט, אונד אויך דען קאֶ־
ניג ערשלאַגען, דאַ מאַכטע
גאַנץ ישראל דען העערפֿיה־
רער עמרי צום קאֶניגע אי־
בער ישראל, נאָך אַן דעמ־
זעלבען טאַגע אים לאַגער.
(יז) עמרי אונד גאַנץ ישראל
מיט איהם, צאָגען פֿאָן גבתון
אַב, אונד בעלאַגערטען תרצה.
(יח) אונד אַלס זמרי זאַה,
דאַס דיא שטאַדט עראָבערט
וואַר, דאַ גינג ער אין דיא בורג דעם קאֶניגליכען פּאַללאַסטעס, שטעקטע דען פּאַל־
לאַסט

באור

(טו) והעם חונים, נראה כי כאשר נהרג נדב כאשר צר על גבתון נפוצו כל העם וחדלו מהלחם עליה ועתה בימי אלה שבו לצור עליה. (טז) עמרי, הנה לא נזכר לא בזמרי ולא בעמרי שם אביהם או משפחתם, כי היו האנשים האלה שרי החיל והיו ידועים לכל בעת אשר כתב הספר הראשון הקורות האלה. (יח) וישרוף, רוב המפרשים באורו כי זמרי שרף הבית על עצמו, אבל הרד"ק אמר שעמרי הצית את הבית, והנה אם באמת אין זה זר כי איש גבור חיל יבחר מות מחיים עת יראה שאין להמלט מיד אויב, מ"מ לא היה נראה זאת לרד"ק לפי שזמרי הי' איש רע בליעל והרשיע לעשות עם בית נבאט מאשר עשה בעשא לבית ירבעם, כי בעשא הכה אך את בית ירבעם אבל הוא
השמיד

בֵּית־מֶלֶךְ בָּאֵשׁ וַיָּמֹת׃ (יט) עַל־
חַטֹּאתָו אֲשֶׁר חָטָא לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ יָרָבְעָם
וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לְהַחֲטִיא
אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ (כ) וְיֶתֶר דִּבְרֵי זִמְרִי
וְקִשְׁרוֹ אֲשֶׁר קָשָׁר הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כא) אָז יֵחָלֵק
הָעָם יִשְׂרָאֵל לַחֵצִי חֲצִי הָעָם הָיָה
אַחֲרֵי תִבְנִי בֶן־גִּינַת לְהַמְלִיכוֹ
וְהַחֵצִי אַחֲרֵי עָמְרִי׃ (כב) וַיֶּחֱזַק
הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי עָמְרִי אֶת־הָעָם
אֲשֶׁר אַחֲרֵי תִּבְנִי בֶן־גִּינַת וַיָּמָת
תִּבְנִי וַיִּמְלֹךְ עָמְרִי׃ (כג) בִּשְׁנַת
שְׁלֹשִׁים וְאַחַת שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ
יְהוּדָה מָלַךְ עָמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּתִרְצָה מָלַךְ
שש

לאַסט איבער זיך אין בראַנד אונד שטאַרב, (יט) זיינער זינדען וועגען, דיא ער בעגאַנגען, אינדעם ער דאַזיגע ניגע טהאַט, וואַס אין דען איינגען דעם עוויגען מיספֿעלליג וואַר, אין דען וועגען דעם ירבעם גינג אונד אין זיינער זינדע, דיא ער זאָ וויט טריעב, דאַס אויך ישראל צור זינדע פֿערפֿיהרט וואורדע. (כ) דיא וויטערע געשיכטע דעם זמרי, אונד דיא עמפֿאָרונג וועלכֿע ער שטיפֿטעטע איזט פֿערצייכֿנעט אים בוכֿע דער טאַגסבעגעבענהייטען דער קאֶניגע פֿאָן ישראל. (כא) נון טהיילטע זיך דאַז פֿאָלק — ישראל נעהמליך — אין פאַרטהייען, איינע פֿאָלקספאַרטהייא היעלט עס מיט תבני, דעם זאָהנע גינת, דען זיא צום קאֶניגע האַבען וואָללטע, אונד דיא אַנדערע פאַרטהייא מיט עמרי. (כב) אַבער דאַז פֿאָלק, וועלכֿעס אַן עמרי היעלט, וואַר שטערקער אַלס דאַז פֿאָלק וועלכֿעס תבני, דעם זאָהנע גינת אַנהינג — תבני שטאַרב אונד עמרי וואַרד קאֶניג. (כג) אים איין אונד דרייסיגסטען רעגיערונגסיאַהרע אסא'ס, דעם קאֶניגס פֿאָן יהודה, טראַט עמרי איבער ישראל דיא רעגיערונג אַן, וועלכֿע צוואֶלף יאַהרע וועהרטע. אין תרצה רעגיערטע ער
זעכֿס

ר ש " י

וקריבוהי ורחמוהי: (כב) וימת תבני. כשנשא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו הרגו את תבני כשראו חשיבותו של עמרי בסדר עולם: (כג) בשנת שלשים ואחת שנה לאסא וגו' מלך עמרי. מלכות שלימה וחמש שנים היתה מחלוקתו של תבני מעשרים ושבע לאסא עד שלשים ואחת שתים עשרה שנה סך הכל חמש במחלוקת ושבע במלכות שלימה ואי אפשר לומר שתים עשרה במלכות שלימה שהרי אחאב בנו מלך בשנת שלשים ושמנה לאסא: בתרצה מלך שש

ב א ו ר

הזמיד גם גאליו וריציו, וידוע הוא כי כל עוד יתאבזר לב איש על אחרים כן יאום על נפשו ויירך לבבו מלשלוח יד בעצמו אף אם המות לפתח רובץ כי יחוס לחיי שעה. (כא) העם ישראל, הרד"ק באר בחסרון הנסמך ושעורו העם עם כמו הארץ הברית, ואולי מלת ישראל הוא מוסגר ליתר ביאור העם (והוא ישראל). (כב) את העם, מן העם ורבים כמוהו, עיין

שֵׁשׁ־שָׁנִים׃ (כד) וַיִּקֶן אֶת־הָהָר
שֹׁמְרוֹן מֵאֶת שֶׁמֶר בְּכִכְּרַיִם כָּסֶף
וַיִּבֶן אֶת־הָהָר וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם
הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שֶׁם־שֶׁמֶר
אֲדֹנֵי הָהָר שֹׁמְרוֹן׃ (כה) וַיַּעֲשֶׂה
עָמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיָּרַע מִכֹּל
אֲשֶׁר לְפָנָיו׃ (כו) וַיֵּלֶךְ בְּכָל־דֶּרֶךְ
יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר
הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלֵיהֶם׃
(כז) וְיֶתֶר דִּבְרֵי עָמְרִי אֲשֶׁר עָשָׂה
וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כח) וַיִּשְׁכַּב עָמְרִי
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּשֹׁמְרוֹן
וַיִּמְלֹךְ אַחְאָב בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
(כט) וְאַחְאָב בֶּן־עָמְרִי מָלַךְ עַל־
יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה
שָׁנָה לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ ל׳
אַחְאָב בֶּן־עָמְרִי עַל־יִשְׂרָאֵל
בְּשֹׁמְרוֹן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה׃
(ל) וַיַּעַשׂ אַחְאָב בֶּן־עָמְרִי הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה מִכֹּל אֲשֶׁר לְפָנָיו׃

האי כסגול · ובחטאתו קרי · ויהי

זעכס יאַהרע, (כד) דאַן קויפ־
טע ער פאָן שֶׁמֶר דען בערג
שֹׁמְרוֹן, אום צוויא כִּכָּר זיל־
בער, ליעס דען בערג אַנ־
בויען, אונד גאַב דער שטאַדט,
דיא ער אַללדאַ ערבויעט, דען
נאַמען שֹׁמְרוֹן נאַך שֶׁמֶר,
דעם (ביזהעריגען) בעזיטצער
דעם בערגעס. (כה) עמרי
טהאַט, וואַס מיספעלליג וואַר
אין דען אויגען דעם עוויגען,
אונד מאַכטע עס אֶרגער אַלס
אַללע דיא פאָר איהם וואַרען.
(כו) ער גינג אין אַללען וועגען
ירבעם'ס, דעם זאָהנעס נבט,
אונד אין זיינען זינדען, צו
דענען ער ישראל פערפיהרט
האַטטע, אום דען עוויגען
גאָטט ישראל'ס דורך איהרע
אייטעלן גאֶטצען צו ערציר־
נען. (כז) דיא וייטערע גע־
שיכטע דעם עמרי, וואַס ער
זאָנסט געטהאַן, אונד זיינע
העלדענטהאַטען דיא ער פער־
איבט, זינד פערצייכנעט אים
בוכע דער טאַגס בעגעבענ־
הייטען דער קאֶניגע פאָן
ישראל. (כח) עמרי לעגטע
זיך צו זיינען פאֶטערן, וואַרד
בעגראַבען צו שמרון אונד זיין
זאָהן אחאב וואַרד קאֶניג אַנ־
שטאַטט זיינער. (כט) אחאב,
זאָהן דעם עמרי וואַרד קאֶניג
איבער ישראל אים אַכט אונד
דרייסיגסטען רעגיערונגסיאַה־
רע אסא'ס דעם קאֶניגס פאָן
יהודה, אונד אחאב זאָהן
עמרי'ס רעגיערטע אין שמרון איבער ישראל צווייא אונד צוואַנציג יאַהרע. (ל) אחאב,
זאָהן עמרי'ס טהאַט וואַס דען אויגען דעם עוויגען מיספיעל, מעהר אַלס אַללע דיא פאָר
איהם

ר ש" י

שנים, עד שלא בנה את שמרון:

(לא) ויהי הנקל לכתו בחטאות
ירבעם בן־נבט ויקח אשה את־
איזבל בת־אתבעל מלך צידנים
וילך ויעבד את־הבעל וישתחו
לו: (לב) ויקם מזבח לבעל בית
הבעל אשר בנה בשמרון:
(לג) ויעש אחאב את־האשרה
ויוסף אחאב לעשות להכעיס
את־יהוה אלהי ישראל מכל
מלכי ישראל אשר היו לפניו:
(לד) בימיו בנה חיאל בית האלי
את

איהם וואַרען. (לא) עס וואַר איהם נאָך צו וועניג, דאַס ער בעגינג דיא זינדען ירבעם'ס דעם זאָהנעס פֿאָן נבט, ער נאַהם צור פֿרויא דיא איזבל, טאָכטער אתבעל'ס דעם קאָ־ ניגס דער צידנים; גינג היין, דיענטע דעם בעל אונד וואַרף זיך פֿאָר איהם ניעדער. (לב) ער עררי‍כטעטע דעם בעל איינען אַלטאַר, אים בעל־טעמפעל, דען ער צו שמרון ערבויעט ליעס. (לג) אויך פֿערפֿער־ טיגטע ער איין אַסטאַרטען־ בילד. זאָ פֿוהר אחאב פֿאָרט דאַזיענינגע צו טהון, וואַס דען עוויגען גאָטט ישראל'ס ער־ צירנטע, מעהר נאָך אַלס אַל־ לע קאָניגע אין ישראל, דיא פֿאָר איהם וואַרען. (לד) אין זיינער צייט, ערבויעטע חיאל אוים בית אל דיא שטאַדט יריחו

רש"י

(לא) ויעבוד את הבעל. מוסף על עגלים של ירבעם: (לג) האשרה. אילן נעבד: (לד) חיאל בית האלי. חיאל אשר מבית אל כמו ישי בית הלחמי (שמואל א' ט"ז) ולא נאמר הבית לחמי וכן יהושע בית השמשי בספר שמואל (א' ו' י"ד) ולא הבית שמשי וכן בעפרת אבי העזרי (שופטים ו' כ"ה) ולא נאמר האבי עזרי. ויש פותרין בית האלי על שקבל עליו קללות יהושע ארור האיש אשר יקום ובנה וגו' (יהושע ו' כ"ו) אמרו רבותינו חיאל משל בנימין ויריחו משל יהושפט ומפניהם תלאו באחאב שתולין את הקללה במקלקל (ס"א במקולל): באבירם בכורו יסדה. כשיסדה מת בנו בכורו וקברו והלך וקבר כל בניו עד שמת האחרון בהצבת דלתות. וכן היא קללתו של יהושע בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (שם):

באור

שרשים לרד"ק שרש את. (לא) הנקל, הרד"ק במכלול הב"א זה בגזרת הכפולים, אולם כאן וכן בשרשיו לא ביאר לנו כלל דעתו בשרש המלה הזאת, ובאמת בל ידעתי לכוון היטיב ה"א התימה או ה"א המאמת כאן, ולכן לדעתי הוא גם מחסרי הנו"ן אך שבא ע"ד השלמים וה"א למשקל, ויהי' נקל וקלל שני שרשים לענין אחד כמו מול ימל והוא תאר והענין שהיה לו זאת דבר נקל. ויקח, הוי"ו לנתינת טעם כלומר בעבור זאת הרשיע לעשות מכל אשר היה לפניו, לפי שלקח את איזבל והיא הסיתהו. את הבעל, וזאת היתה עבודה מתועבת מאוד, כנראה מכמה מקומות בתנ"ך, ובזה הרבה לפשוע יותר מירבעם, כי בעגלי הזהב הודו רק בעבודה זרה אבל לא סרו מדרך המדות הטובות, אולם בעבודת הבעל השחיתו התעיבו עלילה במדות אם שהיו זובחי אדם או שפרצו בעריות כנודע מבעל פעור. (לב) בית הבעל, נחסר בי"ת השמוש כדרך בשני אותיות דומות. (לד) בית האלי, כמו מבית אל ובא חטף בא"ף תמור ציר, ולחז"ל דרך דרוש בזה עיין רש"י. והנה כל המפרשים ראו כן תמהו שלא יריחו מנחלת בנימין היתה תחת ממשלת מלכי יהודה, ומדוע יחס הכתוב זה לאחאב וכי"ו לא היה לכוות זה ולא למחות, וגם חז"ל הרגישו בזה בירושלמי (הביאו רש"י), והרלב"ג

והרדי"א

את־יריחה באבירם בכרו יסדה
ובשגיב צעירו הציב דלתיה
כדבר יהוה אשר דבר ביד
יהושע בן־נון:
יז (א) ויאמר אליהו התשבי°
מתשבי גלעד אל־אחאב
חי־יהוה אלהי ישראל אשר־
עמדתי לפניו אם־יהיה השנים
האלה טל ומטר כי אם־לפי
דברי: (ב) ויהי דבר־יהוה אליו
לאמר.

ובשגוב קרי

יריחו; מיט דעם (פערלוסטע
דעם) ערשטגעבארנען אבירם
לעגטע ער דען גרונד, אונד
מיט דעם (פערלוסטע דעם)
יינגסטען שגוב, זעטצטע ער
דיא טהארע איין, נאך דעם
ווארטע דעם עוויגען, דאז
ער אויסגעשפראכען דורך
יהושע, דען זאהן דעם נון.

יז (א) אליהו דער תשבי
פאן דען איינוואהנערן
גלעד'ס, שפראך צו אחאב:
זא וואהר דער עוויגע גאטט
ישראל'ס לעבט, אין דעססען
דיענסטע איך שטעהע, אין
דיעזען יאהרען זאלל ניכט
טהויא אונד ניכט רעגנען פאל־
לען, אויסער נאך מיינעם ווארטע. (ב) דא ווארד איהם דאז ווארט דעם עוויגען וויא
פאלגט

רש"י

יז (א) ויאמר אליהו התשבי. מארץ (ס"א שם העיר) שממה תושב: חי ה'. למה סמכו כאן
אלא שהלכו אליהו ואחאב לנחם את חיאל באבלו אמר אחאב לאליהו אפשר שקללת
התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה שנאמר (דברים י"א ט"ז) וסרתם ועבדתם
אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים והרי כל ישראל עובדין

באור

והרד"א אמרו שכוונת הכתוב לאמור שאף שישמע אחאב זאת לא התעורר לירא את ה' אך
שקד על חטאתיו. אולם גם זה דחוק, כי אם לא נכנע לנו לכל האותות והמופתים שעשה
אליהו לעיניו, איך ישים לבו לזאת, ולכן הנכון בעיני כדעת חז"ל שתולין קללה במקולל לפי
שהזכיר חטאות אחאב זכר גם את הרעה שנעשה בימיו גם ביהודה ושנתקיים קללת יהושע,
ובזה נמשך הפסוק הזה אל הפרשה הבאה שגם אליהו גזר אומר ויקם לו, וכבר השתדלו גם
חכמינו ז"ל לדרוש סמיכות שני הענינים האלה (סנהדרין דף קי"ג) הביאו רש"י לקמן.
[ולדעתי טעם הדבר כן הוא בפשטות הענין, כי חיאל הבונה מבית אל היה כמ"ש רש"י
ורד"ק, אשר שם עגל החטאת ומושב סמל הפשע תחת מלכי ישראל, והוא הלך לנחלת בנימן
ובנה את יריחו, והשמיענו הכתוב איך הרשיע אחאב את עבדיו אנשי ישראל, עד שלא היה
די להם להחניף את ארצם, כי אם העיזו פניהם לבער גם בשדה אחר עד שעשו חטאותם
גם במלכות יהודה. דברי המתרגם.]

יז (א) אליהו התשבי, אין לברר טעם מלת התשבי, אם הוא שם היחס אחר משפחה או
עיר, וכן לא ידענו מאיזהו שבט היה, וכבר נחלקו חז"ל בזה, ואף שאליהו עלמו נראה
אליהם ואמר על מה אתם חולקים עלי? אני מבני בניה של רחל, בכל זאת עדיין המחלוקת
במקומה עומדת כנודע, ויפה אמר הרד"ק וז"ל: נחלקו רז"ל מאיזהו שבט היה וכל אחד מהם
סומך דבריו אל הפסוקים בדברים רחוקים ואנחנו לא ידענו האמת עכ"ל. אשר עמדתי,
אמרו חז"ל (מדרש שמואל פרשה ח') וכי לפני השכינה היה עומד? אלא כל זמן שהי' עומד
לפני אחיה השילוני כאלו עומד לפני השכינה ע"כ, והוא נכון כי הכוונה שהי' מני אז מבני
הנביאים. אם יהיה, אליהו אמר זאת מדעתו ולא צוה אותו ה' על זה (רד"ק), וכבר יש מחז"ל
שאמר

לֵאמֹר׃ (ג) לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְּךָ
קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃ (ד) וְהָיָה מֵהַנַּחַל
תִּשְׁתֶּה וְאֶת־הָעֹרְבִים צִוִּיתִי
לְכַלְכֶּלְךָ שָׁם׃ (ה) וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ
כִּדְבַר יְהֹוָה וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל
כְּרִית אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַיַּרְדֵּן׃
(ו) וְהָעֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם
וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְלֶחֶם וּבָשָׂר
בָּעֶרֶב וּמִן־הַנַּחַל יִשְׁתֶּה׃
(ז) וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנַּחַל כִּי
לא

פֿאָלגט: געהע פֿאָן היער וועג, ווענדע דיך געגען מאָרגען אונד פֿערבירג דיך אַם באַכֿע כרית, דער אין דער נעהע דעם ירדן איזט. (ד) אויס דעם באַכֿע קאַננסט דוא טרינקען, אונד דיא ראַבען האַבע איך בעשטיממט דיר שפייזע צו געבען. (ה) ער בעגאַב זיך הינוועג, אונד טהאַט וויא דער עוויגע בעפֿאָהלען האַטטע, ער גינג הין, אונד וואָהנטע אַם באַכֿע כרית, אין דער נעהע דעם ירדן. (ו) דיא ראַבען בראַכֿטען איהם דעם מאָרגענס בראָד אונד פֿלייש, עבענזאָ בראָד אונד פֿלייש דעם אַבענדס, דאַצו טראַנק ער אויס דעם באַכֿע. (ז) נאַך פֿערלויף אייניגער צייט אַבער, פֿערטראָקנטע דער באַך, וויל
קיין

רש"י

עכ"ום ואין גשמים נעצרים מיד ויאמר אליהו וגו': (ג) ונסתרת. מפני אחאב ואיזבל: (ז) וייבש הנחל. כדי שידע צורך הגשמים ויטרח לגלות שהיה קשה בעיני הקב"ה שישראל

באור

שאמר (בירושלמי דברכות) שעל הגשם נענה ועל הטל לא נענה, ואמר כי אם לפי דברי כי הי' מובטח שקודם שיהי' מטר על הארץ יודיע אותו ה' זאת. (ג) לך מזה, טעם הציווי הזאת אמרו המפרשים להחבא שם מפני אחאב ואיזבל, ומפירוש הרד"א נראה שלפי שעשה זאת אליהו מרצונו ומדעתו ובחירתו בלי צווי ה' ובלי רשותו, לכן לא רצה ה' להצילו מיד אחאב בנס מפורסם וצוהו להסתר ממנו, ולפירושו נראה כי אם גם ה' אשר רצון יראיו יעשה מלא את שאלתו, בכל זאת לא היה זה טוב בעיני ה', וכן כתב בתחלת פרשה הבאה, כי ה' התוכח עם אליהו על אשר לא בקש רחמים על ישראל שלש שנים, כי בעבור הפושעים שקלקלו אין מן הראוי שתחייב האדמה ע"כ, וכבר אמרנו שלדעת מחז"ל באמת רק חלי שאלתו נתן לו ולא מנע את הטל לבל תשחת הארץ, וא"כ נאמר שהיה חפץ ה' שגם הוא ישתתף עמהם בצרה הזאת, ויהיה מאכלו לחם צר ומים לחץ ישתה (כי נראה שהעורבים אך מעט בשר ולחם הביאו ורק כדי חייתו ומי הנחל אינם טובים כמו מעינות, ואף שלבסוף גם הנחל יבש) ואמר להסתר ולא יהיה לו דבר עם אדם, כי אין ראוי לו להתחבר עם האנשים אשר עכר אותם והביא עליהם את כל הרעה הזאת, ולכן כאשר יבש הנחל צוהו שלא לשוב אל ארצו ואל מולדתו רק ילך אל ארץ נכריה, והי' כל זה בדרך עונש כי לא טוב עשה. על פני הירדן, על שפת הירדן היו הרים גבנונים כנראה מתהלים (מ"כ) וגם היו שם מערות ומחבואים, וכבר ספרו לנו הקדמונים כי שם היו ברוב עתים מעונות מרצחים, וזה מה שאמרו חז"ל בגלעד נפישי רוצחים ולזה צוה לו ה' כי יתחבא שם. (ד) והיה, מיותר זה (רד"ק), גם נוכל לפרש ואם תהיה שם. ואת הערבים, רוב המפרשי' הסכימו שהיו עורבים ממש, כי היפלא מה' כי יכין צידו ע"י עורב, ורד"ק הביא דעת האומרים שהיו סוחרים מענין עורבי מערבך או מעם ערב, וכבר הביאו גם חז"ל הדעה הזאת ודחו אותה (חולין דף ה'). צויתי, נתתי בלבם לעשות זאת (רד"ק), כי באמת לא יפול מצוה רק על המדברים, גם והנה צויתי שם אשה אלמנה לקמן בפסוק ט', הכוונה שה' יעד אותה לכלכלו

לֹא־הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ׃ (ח) וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר׃ (ט) קוּם
לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְיָשַׁבְתָּ
שָׁם הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה
לְכַלְכְּלֶךָ׃ (י) וַיָּקָם ׀ וַיֵּלֶךְ צָרְפַתָה
וַיָּבֹא אֶל־פֶּתַח הָעִיר וְהִנֵּה־שָׁם
אִשָּׁה אַלְמָנָה מְקֹשֶׁשֶׁת עֵצִים
וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר קְחִי־נָא לִי
מְעַט־מַיִם בַּכְּלִי וְאֶשְׁתֶּה׃
(יא) וַתֵּלֶךְ לָקַחַת וַיִּקְרָא אֵלֶיהָ
וַיֹּאמַר לִקְחִי־נָא לִי פַּת־לֶחֶם
בְּיָדֵךְ׃ (יב) וַתֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אִם־יֶשׁ־לִי מָעוֹג כִּי אִם־מְלֹא כַף־
קֶמַח בַּכַּד וּמְעַט־שֶׁמֶן בַּצַּפָּחַת
וְהִנְנִי מְקֹשֶׁשֶׁת שְׁנַיִם עֵצִים
וּבָאתִי וַעֲשִׂיתִיהוּ לִי וְלִבְנִי

ואכלנהו

קיין רעגען אים לאַנדע פֿיעל׃
(ח) אונד דאַז וואָרט דעם
עוויגען וואַרד איהם וויא
פֿאָלגט: (ט) מאַכֿע דיך אויף,
געהע נאַך צרפת, דאַז צו
צידון געהאֶרט, אונד וואָהנע
דאַזעלבסט; דען איך האַבע
דאָרט איינע פֿערוויטטוועטע
פֿרויא צו דיינער פֿערפֿפֿלע־
גונג בעשטיממט. (י) ער
מאַכֿטע זיך אויף, אונד גינג
נאַך צרפת. אַלס ער אַן דען
איינגאַנג דער שטאַדט קאַם,
זיהע! דאַ וואַר איינע פֿער־
וויטטוועטע פֿרויא דאַזעלבסט,
וועלכֿע האָלצשטיקקע צוזאַמ־
מענטרוג. ער ריעף איהר צו
אונד שפראַך: האָלע מיר דאָך
איין וועניג וואַססער אין איי־
נעם געפֿעסע, איך מאֶכֿטע
טרינקען. (יא) אַלס זיא היני־
גינג עס צו האָלען, ריעף ער
איהר נאַך: האָלע מיר דאָך
אויך איין שטיק בראָד, ווען
עס דיר מאֶגליך איזט. (יב) זיא
אַנטוואָרטעטע: זאָ וואַהר דער
עווינע דיין גאָטט לעבט! איך
האַבע ניכֿטס געבאַקקענעס, זאָנדערן נור איינע האַנדפֿאָלל מעהל אים קרוגע, אונד
איין וועניג אֶהל אין דער פֿלאַשע, אונד עבען ווילל איך צוויא האָלצשטיקכֿען צוזאַמ־
מענטראַגען; דאַן געהע איך היים, ריכֿטע עס פֿיר מיך אונד מיינען זאָהן צו, דאַמיט
וויר

רש״י

שרויין מתים ברעב: (ט) צרפתה. שם העיר: צויתי. בפמליא שלי שתכלכלך שם אשה אלמנה:
(י) קחי נא לי מעט מים. הוא לא היה מכיר באלמנה שאמר לו הקב״ה ולמד מאליעזר
עבד אברהם ואמר אותה שתתן לי מים לשתות היא האלמנה: (יב) מעוג. כמו עוגה:
מלא כף. תירגם יונתן מלא פיסת ידא: בצפחת. בוטי״לא בלע״ז כמו שנאמר בשאול צפחת

באור

(י) קחי, הנכון כדעת רש״י שאליהו נסה אותה בזה לדעת אם היא האשה אשר אמר ה׳, וכיון
שראה את טובת לבה בהכנסת אורחים ידע כי אותה הוכיח ה׳ לו, ולכן ברך אותה כי לא יחסר
לחמה מידיעתו שה׳ לא ישיב פניו ריקם. (יא) בידך, טעמו אם יש זאת בידך וביכלתך,
כמו שמתורגם. (יב) ה׳ אלהיך, כתב הרד״ק שאמרה אלהיך לפי שהכירה כי הוא איש אלהים
וזה רחוק קצת, ובפרט שהכתוב לא פירש אם היתה האלמנה הזאת ישראלית או צידונית, (רק
קז״ל

וַאֲכַלְנֻהוּ וָמָתְנוּ׃ (יג) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
אֵלִיָּהוּ אַל־תִּירְאִי בֹּאִי עֲשִׂי
כִדְבָרֵךְ אַךְ עֲשִׂי־לִי מִשָּׁם עֻגָה
קְטַנָּה בָרִאשֹׁנָה וְהוֹצֵאת לִי וְלָךְ
וְלִבְנֵךְ תַּעֲשִׂי בָּאַחֲרֹנָה׃ (יד) כִּי
כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּד
הַקֶּמַח לֹא תִכְלָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן
לֹא תֶחְסָר עַד יוֹם תתן־יְהוָה
גֶּשֶׁם עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ (טו) וַתֵּלֶךְ
וַתַּעֲשֶׂה כִּדְבַר אֵלִיָּהוּ וַתֹּאכַל
הוא־וָהיא וּבֵיתָהּ יָמִים׃ (טז) כַּד
הַקֶּמַח לֹא כָלָתָה וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן
לֹא חָסֵר כִּדְבַר יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּיַד אֵלִיָּהוּ׃ (יז) וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה חָלָה בֶּן־הָאִשָּׁה בַּעֲלַת
הַבָּיִת וַיְהִי חָלְיוֹ חָזָק מְאֹד עַד

תת קרי. היא קרי. והוא קרי

אשר

וויר עס עססען — דאַן אַבער
שטערבען. (יג) אליהו שפראַך
צו איהר: האַבע קיינע פורכט!
געהע הין אונד טהוע וויא
דוא געזאַגט האַסט אַבער מאַ-
כע מיר צוערסט דאַפאָן איי-
נען קליינען קוכען, אונד ברינג
איהן מיר הערויס, פיר דיך
אונד דיינען זאָהן קאַננסט דוא
עס נאַכהער טהון. (יד) דען,
אַלזאָ האַט דער עוויגע גאָטט
ישראל'ס געשפראָכען: דער
מעהלקרוג זאָלל ניכט לעער
ווערדען, אונד דער פלאַשע
זאָלל עס אַן אֶהל ניכט פעה-
לען, ביז צום טאַגע, וואָ דער
עוויגע דער ערדאָבערפלעכע
ווידער רעגען שענקט. (טו) זיא
גינג הין, טהאַט נאַך דעם
וואָרטע דעם אליהו, אונד
זיא, ער אונד איהרע הויזגע-
נאָססענשאַפט האַטטען איין
יאַהר לאַנג צו עססען. (טז) דער
מעהלקרוג וואַרד ניכט לעער,
אונד דער פלאַשע פעהלטע
עס ניכט אַן אֶהל, נאַך דעם
וואָרטע דעם עוויגען, דאַז
ער דורך אליהו אויסגעשפראָ-
כען. (יז) נאַך דיעזער בעגעבענהייט געשאַה עס, דאַס דער זאָהן יענער פרויא דער
הויזבעזיטצערין נעהמליך, ערקראַנקטע. זיינע קראַנקהייט וואַרד זאָ העפטיג, דאַס אין
איהם

רש"י

המים אשר מראשותיו (שמואל א' כ"ו י"ב): ומתנו. משם ולהלן נמות ברעב: (יג) עוגה
קטנה בראשונה. מ"א יש בבראשית רבה (למה בראשונה) בותאמר לאה בגד: (יז) חלה בן
האשה

באור

חז"ל אמרו שהיתה אמו של יונה הנביא), ולכן יראה לי לפי שהכירה שהוא איש מארץ נכריה
לזה היתה נשבעת באלהיו מפאת המוסר להראות לו שהיא לא תסתפק שגם הוא יאמין באלהים
אמת. מעוג, כל דבר עוג בין פרוסה גדולה או קטנה (רד"ק) . (יג) תעשי באחרונה,
גם זה אמר לנסותה, וכיון שהבין כי נתרצה גם לזאת אמר כי כה אמר וגו'. (טו) לא חסר,
בא הפעל במין זכר כפי הסומך שמן, והי' ראוי חסרה במין הנסמך צפחת, כי באמת הענין רק
שמן הצפחת כי הצפחת עצמה לא תוכל לחסור, ומה שבא למעלה וצפחת השמן לא תחסר,
הנה

אֲשֶׁר לֹא־נוֹתְרָה־בּוֹ נְשָׁמָה׃
(יח) וַתֹּאמֶר אֶל־אֵלִיָּהוּ מַה־לִּי
וָלָךְ אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּאתָ אֵלַי
לְהַזְכִּיר אֶת־עֲוֺנִי וּלְהָמִית אֶת־
בְּנִי׃ (יט) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ תְּנִי־לִי
אֶת־בְּנֵךְ וַיִּקָּחֵהוּ מֵחֵיקָהּ וַיַּעֲלֵהוּ
אֶל־הָעֲלִיָּה אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב שָׁם
וַיַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטָּתוֹ׃ (כ) וַיִּקְרָא
אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהָי הֲגַם ג
עַל־הָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־אֲנִי מִתְגּוֹרֵר
עִמָּהּ הֲרֵעוֹתָ לְהָמִית אֶת־בְּנָהּ׃

ויתמדד

איהם קיין לעבענסהויך מעהר וואַר. (יח) אונד יענע שפראַך צו אליהו, וואַס האַבען איך אונד דוא געמיין, אָ גאָטט־ליבער מאַן! דער דוא צו מיר קאַמסט, דאַמיט מיינער זינדען געדאַכט אונד מיין זאָהן געטאָדטעט ווערדע? — (יט) דאַ שפראַך ער צו איהר: גיב מיר דיינען זאָהן; ער נאַהם איהן פאָן איהרעם שאָאָסע, טרוג איהן הינויף אין דאַז אָבערע געמאַך, וואָ ער זעלבסט וואָהנטע, אונד לעגטע איהן אויף זיין בעטטע. (כ) ער ריעף צו גאָטט אונד שפראַך: עוויגער מיין גאָטט! ווילסט דוא איך איבער דיא וויטווע, בייא דער איך אַלס גאַסט מיך אויפ־האַלטע, אונגליק ברינגען, אינדעם דוא איהרען זאָהן שטערבען לאַססעסט? —

ער

רש"י

האשה. כדי שיצטרך למפתח של תחיית המתים כדאיתא בשילהי אגדתא דחלק: (יח) להזכיר את עוני. עד שלא באת אלי היו שוקלין מעשי ומעשה עירי והייתי ראוי לנס משבאת לכאן לא נחשבתי לכלום ואין צדקתי ניכרת (ס"א נזכרת) וכן בלוט הוא אומר (בראשית י"ט י"ט) ואנכי

באור

הנה נאמר כי שמן מהשמות המשתתפים לשני מינים, וכן דעת הרלב"ג בפסוק שמן תורק שמך (שה"ש א' ג') ע"ש. (יז) לא נותרה, עיין במורה נבוכים (ח"א פרק מ"ב), וכתב הרדי"א כי רבים הבינו שדעת המורה שלא היתה זאת מיתה גמורה רק חולי העלוף בענין שבא בדניאל (י' י"ז) ונשמה לא נשארה בי, והוא חלק ע"ז ואמר שלא היתה כן כוונת המורה, ובאר שיש הבדל בין כאן לדניאל שגם לא נאמר שחלה מקודם. (יח) להזכיר את עוני, הנכון כדעת הרד"ק והרדי"א שענין באת אלי לעורר עוני כי בעבור שלא עבדתיך כראוי לכן מת בני, כי ראתה מהנס הגדול שעשה לעיניה כי איש אלהים קדוש הוא. (כ) הגם, הרד"ק פי' כלומר אף על האלמנה פקדת עונה כמו שפקדת עון ישראל בעצירת גשמים ע"כ, אולם איך יתכן זה? הרי מפי עליון לא יצאה הרעה הזאת אך ה' מלא את בקשת אליהו, כאשר הסכימו כל המפרשים, ואיך יתאונן עתה ע"ז, הלא אך מידו היתה זאת? ויראה לי כי בעבור זאת הרחיק הרדי"א פירוש זה, ואמר שהכוונה על בני חיאל בית האלי שמתו בענין אביהם, ואמר הגם לבן האלמנה אשר היטיבה עמי כן תעשה והיה כצדיק כרשע ע"כ, ולי נראה שכוון אליהו על עצמו כי גם נפשו עליו תאבל, והיה זעף וסר רוח על אשר התעה ה' אותו מבית מולדתו, כי במה שבא נראה שהיה זה מתכונת נפש אליהו למאום בחייו ולהתרעם אם תאונה אליו רעה. להמית, כתב הרד"ק וי"ת ולא ימות ברה, וזה סיוע למה שאמרנו שלא מת מיתה גמורה עכ"ל; וכוונתו שזה ראיה שגם יונתן סובר שלא מת הנער אבל דעת עצמו איננו כן שהרי

לעיל

(כא) וַיִּתְמֹדֵד עַל־הַיֶּלֶד שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים וַיִּקְרָא אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר
יְהוָה אֱלֹהָי תָּשָׁב־נָא נֶפֶשׁ־הַיֶּלֶד
הַזֶּה עַל־קִרְבּוֹ׃ (כב) וַיִּשְׁמַע יְהוָה
בְּקוֹל אֵלִיָּהוּ וַתָּשָׁב נֶפֶשׁ־הַיֶּלֶד
עַל־קִרְבּוֹ וַיֶּחִי׃ (כג) וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ
אֶת־הַיֶּלֶד וַיֹּרִדֵהוּ מִן־הָעֲלִיָּה
הַבַּיְתָה וַיִּתְּנֵהוּ לְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר
אֵלִיָּהוּ רְאִי חַי בְּנֵךְ׃ (כד) וַתֹּאמֶר
הָאִשָּׁה אֶל־אֵלִיָּהוּ עַתָּה זֶה יָדַעְתִּי
כִּי אִישׁ אֱלֹהִים אָתָּה וּדְבַר־
יְהוָה בְּפִיךָ אֱמֶת׃

יח (א) וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר־
יְהוָה הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ
בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לֵךְ
הראה

(כא) ער שטרעקטע זיך דרייא·
מאַהל איבער דאַז קינד אויס,
ריעף דאַבייא צום עוויגען
אונד שפראַך: עוויגער, מיין
גאָטט, מאֶגע דאָך דיא זעע·
לע דיזעס קינדעס אין דעס·
סען לייב וויערערקעהרען·
(כב) דער עוויגע ערהאֶרטע
דיא שטיממע דעם אליהו,
דיא זעעלע דעם קינדעס
קעהרטע וויעדער אין זיינען
לייב צוריק, אונד עס וואַרד
בעלעבט. (כג) אליהו נאַהם
דאַז קינד, בראַכטע עס פאָם
אָבערן געמאַכע אינס הויז
היגאַב, אונד גאַב עס דער
מוטטער, אליהו שפראַך:
זיהע! דיין זאָהן לעבט.
(כד) אונד דיא פֿרויא שפראַך
צו אליהו: נון האַבע איך עס
ערפֿאַהרען, דאַס דוא איין
גאֶטטליכער מאַן ביזט, אונד
דאַס דאַז וואָרט גאָטטעס
אין דיינעם מונדע וואַהר·
האַפֿט איזט.

יח (א) עס פֿערשטריך נון איינע לענגערע צייט, דאַ וואַרד ענדליך דאַז וואָרט דעם
עוויגען דעם אליהו אים דריטטען יאַהרע (דער הונגערסנאָטה) וויא פֿאָלגט: געהע הין,
אונד

רש״י

ואני לא אוכל להמלט ההרה אצל אברהם שלא תהא זכותי נזכרת אצלו: (כא) ויתמודד.
מל׳ מדה נשתטח עליו:

באור

לעיל אמר והנכון שמת מיתה גמורה כמו שסוברין בני העולם. (כא) ויתמודד, נשתטח עליו
כפי מדתו, ועשה זה כדי לחממו כאלו יבוא בזה החיות מאבריו לאיברי הנער כן כתבו הרד"ק
והרלב"ג והרדי"א, השב נא, אין מזה ראיה שלא היתה זאת חולי העלוף כי הוא כענין ותחי
רוח יעקב (בראשית מ"ה כ"ז), וכן ויאכל ותשב רוחו אליו (ש"א ל' י"ב) ששם בוודאי לא מת
עדיין. על קרבו, כמו אל קרבו כמו ותתפלל על ה' (שם א' י') רד"ק. (כד) עתה, המפרשים
נלאו ליישב מדוע אמרה עתה זה ידעתי והלא ידעה זאת מכד הקמח ולפחת השמן אשר הגדיל
לעשות עמה; וכל איש פונה לדרכו, ולדעתי אין לבקש סבה על מוצא שפתי אשה אשר תדבר
בסערת נפשה ובלב רגש כי בראותה את בנה חי מלא הרעיון הזה את נפשה מקצה אל קצה
ולא זכרה עוד הראשונות.

יח (א) השלישית, לעצירת גשמים ולימי הרעבון (רד"ק). הראה, ותנשא לו על הגשם
למען

הֵרָאֵה אֶל־אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ (ב) וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ
לְהֵרָאוֹת אֶל־אַחְאָב וְהָרָעָב
חָזָק בְּשֹׁמְרוֹן׃ (ג) וַיִּקְרָא אַחְאָב
אֶל־עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת
וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה
מְאֹד׃ (ד) וַיְהִי בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל
אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ
מֵאָה נְבִיאִים וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים
אִישׁ בַּמְּעָרָה וְכִלְכְּלָם לֶחֶם וָמָיִם׃
(ה) וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ
לֵךְ בָּאָרֶץ אֶל־כָּל־מַעְיְנֵי הַמַּיִם
וְאֶל כָּל־הַנְּחָלִים אוּלַי ׀ נִמְצָא
חָצִיר וּנְחַיֶּה סוּס וָפֶרֶד וְלוֹא
נַכְרִית מֵן־בְּהֵמָה׃ (ו) וַיְחַלְּקוּ
לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ לַעֲבָר־בָּהּ

מהבהמד קרי ובק"ם גם הכתיב מהבהמה　　אחאב

אונד ציינע דיך דעם אחאב,
דען איך וויל דער ערדאָבער־
פלאֶכע וויערער רעגנען שענ־
קען. (ב) דארויף גינג אליהו
אום זיך דעם אחאב צו צייגען;
דיא הונגערסנאָטה וואַר דאַ־
מאַהלס גראָס אין שמרון.
(ג) אחאב ריעף דען עבדיהו,
דער איבער דען פאַללאַסט גע־
זעטצט וואַר, (דיעזער עבדיהו
וואַר זעהר גאָטטעספירכטיג.
(ד) אַלס איזבל דיא פראָפעטען
דעם עווינען אויסראָטטעטע,
דאַ נאַהם עבדיהו הונדערט
פראָפעטען פערשטעקטע זיא,
אימער פינפציג מאַן אין איי־
נע האֶהלע, אונד פערפפלעג־
טע זיא מיט שפייזע אונד
טראַנק). (ה) אחאב שפראַך
אַלזאָ צו עבדיהו: דורכציעהע
דאַז לאַנד, אַן אַללען וואַס־
סערקוועללען אונד אַן אַללען
בעכען, פיעללייכט פינדען וויר
נאָך גראַז, וואָמיט וויר ראָס
אונד מוילטהיער ערהאַלטען,
אונד דעם פיהעם ניכט גאַנץ
בערויבט ווערדען. (ו) זיא טהיילטען זיך איין דאַז לאַנד, אום עס צו דורכרייזען. אחאב
גינג

רש"י

יח (ד) ויהי בהכרית איזבל. להגיד בא איך היה עובדיהו ירא את ה': חמשים איש במערה אחת. וחמשים איש במערה אחרת: (ה) ולא נכרית מן בהמה. לא תכרת כל בהמתנו ממנו

באור

למען ידע כי נאמנים דבריך, כי לא יהיה מטר רק על פיך. (ג) ועבדיהו, מכאן עד סוף פסוק ד' הוא מאמר מוסגר והוא הקדמה להספור שיבא. (ד) מאה נביאים, יראה שלא היו זאת נביאים אשר יגלה ה' סודו להם, כי רחוק הוא כי ישפוך ה' את רוחו על מאה איש לעת אחד בממלכת ישראל לבדה, מלבד מה שהיו בארץ יהודה ומה שנהרגו ע"י איזבל המרשעת, רק שהיו מבני נביאים אשר מחקם היה רק להודות ולהלל לה' בקול שיר וזמרה ולהדריך את העם בדרך ה'. חמשים איש, חמשים לבד וחמשים לבד כמפורש להלן (רד"ק). לחם ומים, כי לחם ומים היו יקרים בימי רעב (הנ"ל). והנה היה ביד עובדי' לכלכל מאה איש מדי יום ביומו כי היה על בית המלך. (ה) לך, הכוונה לך גם אתה כי גם אחאב עתה הלך כמפורש. מן־בהמה, שיעורו ולא נכרת מכל בהמה כמו שתרגם יונתן, ובא הפעיל ע"ד ונסמך

אחאב הלך בדרך אחד לבדו
ועבדיהו הלך בדרך־אחד לבדו:
(ז) ויהי עבדיהו בדרך והנה
אליהו לקראתו ויכרהו ויפל
על־פניו ויאמר האתה זה אדני
אליהו: (ח) ויאמר לו אני לך
אמר לאדניך הנה אליהו:
(ט) ויאמר מה חטאתי כי־אתה
נתן את־עבדך ביד אחאב
להמיתני: (י) חי ׀ יהוה אלהיך
שׁ אם־יש־גוי וממלכה אשר לא־
שלח אדני שם לבקשך ואמרו
אין והשביע את־הממלכה
ואת־הגוי כי לא ימצאכה:

ועתה

גינג פיר זיך איינען בעזאנדערן וועג אונד עבדיהו גינג פיר זיך איינען בעזאנדערן וועג. (ז) אלס נון עבדיהו אויף דעם וועגע וואר, זיהע! דא קאם אליהו איהם ענטגעגען, אונד אלס ער איהן ערקאננטע, דא פיעל ער אויף זיין אנגעזיכט אונד שפראך: ביזט דוא עס, מיין הערר אליהו? — (ח) דיעזער ערוויעדערטע: איך בין עס; געהע היז, זאגע דיינעם הערן: אליהו איזט דא. (ט) יענער שפראך: וואס האבע איך פערברעכען, דאס דוא דיינען קנעכט אין דיא הענדע דעם אחאב ליעפערן ווילסט, דאס מיט ער מיך אומברינגען לאססע? — (י) זא וואהר דער עווינע לעבט! עס איזט קיין פאלק אונד קיין רייך, וואהין מיין הערר ניכט געשיקט העטטע, דיך אויפצוזוכען, אבער עס היעס: ער איזט ניכט דא. ער לענטע דעם רייכע אונד דעם פאלקע איינען איד אויף, דאס מאן דיך אבער דענגאך ניכט.

אונד

רש"י

משנו: (ט) להמיתני. כמו שמפורש ואומר ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע: (י) כי לא ימצאכה. שאין העם יכול למצוא אותך:

באור

לנך להגביד (דה"ב כ"ה י"ט) שפיעורו להכבד. (י) אם יש גוי, כתב הרד"ק ז"ל: סביב ארץ ישראל ולא כדברי האומר (מגלה י"א) שמלך אחאב בכיפה. והנה בא"י כולה לא מלך ואיך מלך בכל העולם? והנה היה לו מלחמות ומלך ארם לקח ערים ממנו ושם חוצות בשומרון עכ"ל. וכן דעת הרד"א שאמר על המאמר שמלך בכיפה כי הוא דבר בלתי מתקבל. והשביע, דרך אהבה ינקשה לא בדרך יראה וגזרה, או הסוחרים הבאים מכל גוי וממלכה לא"י הי' משביע אותם אם לא ראוך (רד"ק). והנה הי' אליהו מוגדל במלבושיו ותארו משאר אנשים עד כי כל רואיו יכירוהו כאשר מבואר זה במעשה אחזיהו (לקמן מ"ב א' ח'). כי לא, הנכון לדעתי כפי' הרד"ק שהענין יען כי הוא לא מצא אותך בארצו לכן השביע שאר הגוים. ועוד כתב הרד"ק ז"ל: ויש לתמוה איך לא מצא אותו אחאב והוא היה בצרפת סמוך לצידון שהי' בארץ ישראל ואולי האלמנה הסתירה אותו עכ"ל; וזה תמוה כי העיר צרפת (אשר עוד עתה שמה סארעפטא) היא בין צור וצידון במלכות (פהעניציען) והיא לא היתה תחת ממשלת מלכי ישראל כל ימי בית ראשון כנודע, ואולי חשב הרד"ק כי צרפת היתה מן הערים שנתן חירם לשלמה והוא הושיב

שם

(יא) וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר
לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃ (יב) וְהָיָה
אֲנִי ׀ אֵלֵךְ מֵאִתָּךְ וְרוּחַ יְהוָה ׀
יִשָּׂאֲךָ עַל־אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע וּבָאתִי
לְהַגִּיד לְאַחְאָב וְלֹא יִמְצָאֲךָ
וַהֲרָגָנִי וְעַבְדְּךָ יָרֵא אֶת־יְהוָה
מִנְּעֻרָי׃ (יג) הֲלֹא־הֻגַּד לַאדֹנִי
אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בַּהֲרֹג אִיזֶבֶל
אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וָאַחְבִּא מִנְּבִיאֵי
יְהוָה מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים
אִישׁ בַּמְּעָרָה וָאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם
וָמָיִם׃ (יד) וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לֵךְ
אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ וַהֲרָגָנִי׃
(טו) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ חַי יְהוָה צְבָאוֹת
אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי הַיּוֹם
אֵרָאֶה אֵלָיו׃ (טז) וַיֵּלֶךְ עֹבַדְיָהוּ
לִקְרַאת אַחְאָב וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֵּלֶךְ
אַחְאָב לִקְרַאת אֵלִיָּהוּ׃ (יז) וַיְהִי
כִּרְאוֹת אַחְאָב אֶת־אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר
אַחְאָב אֵלָיו הַאַתָּה זֶה עֹכֵר

ישראל

(יא) אונד נון שפריכסט דוא: געהע, זאגע דיינעם הערון, אליהו איזט דא! (יב) ווען נון, וועהרענד איך פאן דיר וועג־געהע, איין גייסט דעם עוויגען דיך דאפאנטרענט, דאס איך ניכט וויס וואהין; איך נון היני־געהע אום אחאב דיא נאכ־ריכט צו ברינגען, אונד ער פינדעט דיך ניכט, זא ברינגט ער מיך אים, אינד דיין קנעכט וואר דאך גאטטעספירכטיג פאן יוגענד אויף. (יג) ווארד עס ניכט ערצעהלט מיינעם הערון, וואס איך געטהאן אלס איזבל דיא פראפעטען דעם עוויגען ערשלוג? דא פער־שטעקטע איך הונדערט מאן פאן דען פראפעטען דעם עווי־גען, אימטער פינפציג מאן אין איינע האהלע, אונד פער־פפלעגטע זיא מיט שפייזע אונד טראנק. (יד) אונד נון שפריכסט דוא: געהע הין, זאגע דיינעם הערון, אליהו איזט דא; דא ווירדע ער מיך יא אומברינגען! — (טו) אבער אליהו שפראך: זא וואהר דער עוויגע לעבט, אין דעססען דיענסטען איך שטעהע, דאס איך הייטע פאר איהם (פאר אחאב) ערשיינען וויל. (טז) עובדיהו גינג דעם אחאב ענטגעגען, צייגטע עס איהם אן. אונד אחאב גינג דעם אליהו ענטגעגען. (יז) אלס אחאב דען אליהו ערבליקטע, דא שפראך ער צו איהם: ביזט דוא עס דער ישראל אין בעטריבניס פערזעטצעט? —

ווא־

באור

שם בני ישראל כמפורש בד"הי. (יב) ורוח ה', הנכון שהוא רוח אלהים ממש כי כן דרך הנביאים והנזירים עת יבוא בם הרוח יתחבאו בהרים ויערות מקום לא יעבור שם רגל אנוש, ומה שבא להלן (מ"ב ב' ט"ז) פן נשאו רוח ה' וישליכהו באחד ההרים, גם זה מזה הענין ונדרך דמיון כאלו יד ה' אשר היתה עליו תשליכהו בחזקה על אותו המקום. (יז) עכר, לדעתי

יִשְׂרָאֵל׃ (יח) וַיֹּאמֶר לֹא עָכַרְתִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־אַתָּה וּבֵית
אָבִיךָ בַּעֲזָבְכֶם אֶת־מִצְוֺת יְהוָה
וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים׃ (יט) וְעַתָּה
שְׁלַח קְבֹץ אֵלַי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל
אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וְאֶת־נְבִיאֵי
הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים
וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת
אֹכְלֵי שֻׁלְחַן אִיזָבֶל׃ (כ) וַיִּשְׁלַח
אַחְאָב בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ
אֶת־הַנְּבִיאִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל׃
(כא) וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־הָעָם
וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים
עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אִם־יְהוָה

הפ' דגושה — האלהים

(יח) ווארויף דיעזער אנטווארטעטע: ניכט איך האבע ישראל אין בעטריבניס פערזעצט, זאנדערן דוא אונד דיין פאטערהויז אינדעם איהר דיא געבאטהע דעם עוויגען פערלאססעט, אונד דען בעלים נאכוואנדעלט. (יט) וואהלאן! שיקע הין, לאס גאנץ ישראל אום מיך פערזאממעלן אויף דעם בערגע כרמל, זאממט דען פיער הונדערט אונד פינפציג פראפעטען דעם בעל, אונד דען פיער הונדערט פראפעטען דער אסטארטע, וועלכע אן דער טאפעל איזבלים שפייזען. (כ) אחאב שיקטע נון אונטער אללען קינדערן ישראל אומהער, אונד ליעס דיא פראפעטען פערזאממעלן אויף דעם בערגע כרמל. (כא) אליהו טראט נון פאר דאז געזאממטע פאלק אונד שפראך: וויא לאנגע נאך וואללט איהר שוואנקען צווישען צווייא מיינונגען? — איזט

רש"י

(כא) שתי הסעיפים. שתי המחשבות שאינכם מבינים להכריע מי האלהים:

ואם

באור

עכר הוא היפך הצלול כדמורגל בפי חז"ל מים עכורים (טריבע וואססער), והושאל אחר כך על תכונת הנפש אם איננה צלולה (בעטריבט, ניכט הייטער) כנודע שכל צרה ויגון יכונה בשם חשך. (יט) ועתה, הכוונה עתה תראה כי רק אתה עכרת את ישראל כי עבדת את הבעלים ולא גלה לו תכלית האסיפה הזאת ואחאב עשה כדבריו, כי בכל רשעתו היתה יראת נביא ה' על פניו אם לא הסיתתהו איזבל, וכן נאמר לקמן כי נכנע מפניו במעשה נבות. שלח קבוץ, ליום מיועד ולא פירש הכתוב למתי כי בו ביום בוודאי אי אפשר זה. אכלי, על נביאי האשרה לבד אמר זה ולפיכך לא הניחה איזבל אותם להכנס עם אליהו (כי אף שהיא לא ידעה עצתו בכל זאת חשבה כי לא לטובתם קרא אותם), והראי' מה שאמר אליהו ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים (לקמן כ"ב) ולא זכר נביאי אשרה לפי שהמה לא הלכו (רד"ק). (כ) ויקבץ, סיפר הכתוב בשבחו של אחאב כי אף שהרגיש כי רעה נגד פני אליהו על נביאי הבעל, בכל זאת לא מנע מללכות כי יבאו. (כא) פסחים, כמו ופסח ה' על הפתח (שמות י"ב כ"ג) וענינו הדלוג, וסעיף הוא הענף, ויפה פירש החכם וואלפזאהן שהמשל לקוח מצפור הנודד מבד אל בד ולא יתמיד לשכון באחד מהם, כן ישראל ילכו פעם אחרי אלהים ופעם אחרי הבעל, ולזה הם נעים ונדים במחשבותיהם הנקראים ג"כ שעיפים בל"הק (איוב ד' י"ג וכ' ב'), ולמפרשים

דרכים

הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל
לְכוּ אַחֲרָיו וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ
דָּבָר׃ (כב) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־
הָעָם אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַיהוָה
לְבַדִּי וּנְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע־
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ׃ (כג) וְיִתְּנוּ־
לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וְיִבְחֲרוּ לָהֶם
הַפָּר הָאֶחָד וִינַתְּחֻהוּ וְיָשִׂימוּ
עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יָשִׂימוּ וַאֲנִי
אֶעֱשֶׂה ׀ אֶת־הַפָּר הָאֶחָד וְנָתַתִּי
עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אָשִׂים׃
(כד) וּקְרָאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם
וַאֲנִי אֶקְרָא בְשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בָאֵשׁ הוּא
הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ
טוֹב הַדָּבָר׃ (כה) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ

לנביאי

דער עווינע דער וואהרע
גאָטט, זאָ פֿאָלגעט איהם,
אונד איזט עס דער בעל, זאָ
וואַנדעלט דיעזעם נאַך.—
דאַז פֿאָלק ערוויעדערטע איהם
קיין וואָרט. (כב) אליהו שפראַך
ווייטער צום פֿאָלקע: איך
בליעב אַלס פּראָפֿעט דעס
עווינען גאַנץ אַלליין איבריג,
וועהרענד דיא פּראָפֿעטען
דעס בעל פֿיער הונדערט אונד
פֿינפֿציג מאַן זינד. (כג) מאַן
געבע אונס צווייא שטיערע,
זיא מאָגען זיך דען איינען
שטיער אויסוועהלען, איהן
צערשניידען, אויף דאַז האָלץ
לעגען, אַבער קיין פֿייער הינ־
צו טהון; איך היגנעגען וויל
דען אַנדערן שטיער צורעכֿט
מאַכֿען, אויפֿס האָלץ לעגען,
אונד קיין פֿייער הינצו טהון.
(כד) איהר רופֿט דאַן אים נאַ־
מען איירעס גאָטטעס, איך
וויל רופֿען אים נאַמען דעס
עווינען, אונד יענע גאָטט־
הייט דיא דורך דאַז פֿייער ער־
האָרונג געוועהרעט, איזט דער
וואַהרע גאָטט. — דאַז פֿאָלק
ערוויעדערטע אונד שפראַך: דער פֿאָרשלאַג איזט גוט. (כה) אליהו שפראַך צו דען
פּראָ־

רש"י

ואם הבעל. האלהים לכו אחריו: ולא ענו העם אותו דבר. שלא היו יודעין להכחין:

באור

דרכים שונים בזה— וכל דרך איש ישר בעיניו. ולא ענו, כי היו מסופקים באמונתם (המפרשים), גם היו יראים להעיז פניהם גם נגד נביא ה' גם נגד נביאי הבעל, כי באמת את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים, כי בימים ההם לא כחשו באלהי ישראל, רק שלא האמינו שיש אל אחד ואין שני לו. (כב) נותרתי נביא, גם מזה יש ראי' כי הנביאים שהחביא עובדי' הם רק בני הנביאים, אם לא נאמר שהכוונה רק שאנכי לבדי נותרתי לנביא אשר עומד לפניכם היום. (כד) אשר יענה באש, יראה לי כי בחר אליהו בנסיון הזה לפי שישראל היו יודעים שגם בימי משה גם בימי שלמה ירדה אש מן השמים, ואולי גם נביאי הבעל היו יודעים בהיכל אלהיהם להוציא בלהטיהם אש כנודע מהיכל השמש בעיר החרס (העליאפאליס), ולזה אסף אותם בהר הכרמל ולא היה להם הכנה לזה ונסתרה חכמתם, גם יתכן בדעת הרדי"א שהי' הבעל עבודה לשמש שהוא יסוד האש (ואף שהרלב"ג אמר שהוא מאדים, הנה חשב זאת רק בדרך אומד ושעור) והראה להם שבכל זאת אין לאל ידו להוציא אש בלתי טבעי. טוב, כן אמרו

לִנְבִיאֵי הַבַּעַל בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר
הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רִאשֹׁנָה כִּי אַתֶּם
הָרַבִּים וְקִרְאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם
וְאֵשׁ לֹא תָשִׂימוּ׃ (כו) וַיִּקְחוּ אֶת־ ח׳
הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ
וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם־הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר ב׳
וְעַד־הַצָּהֳרַיִם לֵאמֹר הַבַּעַל עֲנֵנוּ
וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ (כז) וַיְהִי
בַצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ
וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל כִּי־
אֱלֹהִים הוּא כִּי־שִׂיחַ וְכִי־שִׂיג לוֹ
וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוּלַי יָשֵׁן הוּא וְיִקָץ׃

ויקראו

פראָפעטען דעם בעל: וועה־
לעט אייך דען איינען שטיער
אונד בערייטעט איהן צו־
ערשט, דען איהר זייד דיא
מעהרצאַהל; רופעט אים נאַ־
מען איירעס גאָטטעס, טהוט
אַבער קיין פייער הינצו. (כו) זיא
נאהמען דען שטיער דען ער
איהנען געגעבען, מאַכטען
איהן צורעכט, אונד ריפען
אים נאַמען דעם בעל פאָן פריה
ביז מיטטאַג, אינדעם זיא
שפראַכען: אָ בעל! ערהאָרע
אונס! אַבער דאַ וואַר קיין לויט
אונד קיינע ערוויעדערונג. זיא
טאַנצטען נון אום דען אַלטאַר
הערום, דען מאַן עררייכטעט
האַטטע. (כז) עס וואַר שאָן
אַם מיטטאַגע, אונד אליהו
שפאָטטעטע איהרער, אינ־
דעם ער שפראַך: רופעט מיט
לויטער שטיממע; ער איזט
יאַ איין גאָטט! אַבער ער טאַג איינע אונטערדעדונג, אָדער איינע בעטראַכטונג, אָדער
נאַר איינען וועג פאָר האַבען; פיעללייכט שלעפט ער נאָר, אונד זאָלל ערשט ערוואַכען.

זיא

רש״י

(כו) אשר נתן להם. שהיה נשמט מהם שלא יקרב לעכו״ם וברח לו תחת כנפיו של אליהו אמר לו לך שבשניכם יתקדש המקום: ויפסחו על המזבח אשר עשה. תירגם יונתן ואשתטו היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם: ויפסחו. כמו ויפסעו: (כז) כי אלהים הוא. ארי אתון אמרין דאלה הוא: כי שיח וכי שיג לו. שמא יש לו דבר עם יועציו עבדיו או משיג ורודף הוא עבדיו במלחמה: וכי דרך לו. לבית הכסא:

ויתגודדו

באור

העם ולא נביאי הבעל (הרב דון יצחק אברבנאל). (כו) אשר נתן, יראה לי כפי הפשוט שאף שאליהו אמר בחרו לכם הפר, הנה הנביאים לא נתרצו לזה, כי ידעו שזה לא יועיל ולא יזיק, וחשבו להמשיך בזה הדבר אשר אין להם חפץ בו, וכאשר ראה זאת אליהו נתן הוא להם פר, כי כבר ידעו העם כי אין רמיה, ולהמפיסים דרך אחרת בזה. ויפסחו, גם הוא מענין דלוג ורקוד כמו ופסח ה׳ כאשר אמרנו לעיל, אך שבא בבנד להורות על החוזק והתמדה כדרכו. אשר עשה, העושה על דרך כנוי סתמי. (כז) כי אלהים היא, כל דברי אליהו המה בלעגי מעוג, ואמר אין לספק כי אלהים הוא, אולם אולי שיח לו פירוש כי יעמיק עצה עם איש ולא ישמע, או שיג שהוא מעיין בדבר מה (כדעת הרד״ק והמורגל

לומר

(כח) וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ
כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים
עַד־שְׁפָךְ־דָּם עֲלֵיהֶם׃ (כט) וַיְהִי
כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עַד
לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאֵין־קוֹל וְאֵין־
עֹנֶה וְאֵין קָשֶׁב׃ (ל) וַיֹּאמֶר
אֵלִיָּהוּ לְכָל־הָעָם גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ
כָל־הָעָם אֵלָיו וַיְרַפֵּא אֶת־מִזְבַּח
יְהוָה הֶהָרוּס׃ (לא) וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים כְּמִסְפַּר
שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה
דבר

(כח) זיא ריעפען מיט לויטער שטיממע, אונד פערוואונדעטען זיך נאך איהרער וויזע מיט שווערדטערן אונד לאנצען ביז דאז בלוט אויף זיא הערָאבפלָאס. (כט) אונד אַלס דער מיטטאג פָארִיבער וואר, דאַ טריעבען זיא דיא טאָללהייט ביז צור דאַרברינגונגס־צייט דעם שפייזעאָפּפערס, אַבער עס ערפָאלגטע קיין לויט, קיינע אַנטוואָרט אונד קיין צייכען דער אויפמערקזאַמקייט. (ל) נון שפראַך אליהו צום גזואַממעטען פָאלקע: קאָממעט צו מיר הער! דאַז גאַנצע פָאלק קאַם הין צו איהם, אונד ער שטעללטע דען אַלטאַר דעם עווינען הער, דער איינגעריססען וואַר. (לא) אליהו נאַהם צוואָלף שטיינע, נאַך אַנצאַהל דער שטעממע דער זאָהנע דעם יעקב; דעסיעניגען, דעם דיא פערהייסונג
דעם

רש"י

(כח) ויתגודדו. לשון שריטה בכלי וכן היה נימוסיהן: (כט) ויתנבאו. ואישתטיאו: (ל) וירפא את מזבח ה' ההרוס. בנה מזבח והזכיר לישראל להיות מזבח ה' עולה על לבם ושבור נפיהם שהיה הרוס ונפגר ובטל שמו והזכרתו מפי כל עשרת השבטים כך שמעתי פשוטו. ומדרשו שמעתי שאול בנה מזבח בהר הכרמל וזהו שאמר (שמואל א' ט"ו י"ב) בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ולהלן (בראשי' ל"ג ה') הוא אומר ויצב שם מזבח ומלכי ישראל הרסו כל המזבחות והבמות שבארצם שנעשו לשם שמים ובנה אליהו מזבח זה של שאול שהיה הרוס: (לא) אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל

באור

לומר ההשגה שכלית ודומה להשגה מקומית, וגם תרגם יונתן שהוא לשון עסק נוטה לזה), אך אפשר שדרך לו והלך לו, וא"כ לשוא תצעקו רק שבכל זאת אל תמנעו קולכם כי אולי ישן הוא, וע"פ הבאור הזה יבא הכל על נכון כאשר יבין המשכיל. (כח) ויתגודדו כמשפטם, כי כן היה מנהג עע"ז ולכן נאמר ולא תתגודדו. והנה לדעתי אין ספק כי נביאי הבעל ידעו והבינו כי הבעל לא יענם כי רוח אין בו, אך עשו כל המעשים האלה רק להמשיך כי אמרו אם יאריך הזמן ישובו העם לאהליהם, ואולי באמת כבר נסוג העם אחור ללכת לדרכם, ולזה קרא להם אליהו גשו אלי. (כט) [ויתנבאו, מענין ויתנבא בתוך הבית (ש"א י"ט כ') כי שיעור נבא נבלל הוא על המתפעל בפעשו יתר על השיעור הראוי ועובר את הגבול הממוצע בדבריו ובעלילותיו. דברי המתרגם]. (ל) וירפא, ע"ד השאלה אמר לשון רפואה על הבנין ההרוס כמו כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים (רד"ק). ההרוס, מזבח לה' היה שם מקדם (ולדעת חז"ל מימות שאול עיין רש"י) והרסו אותו נביאי הבעל (הנ"ל). (לא) ויקח, לדעתי כוונת הכתוב שאליהו כאשר לקח י"ב אבנים אמר אל העם כי בחר בזה המספר להיות כמספר בני יעקב אשר היה וגו' וכוון בזה להורותם כי אב אחד לכלמו ואין ראוי שיתחלקו לשתי ממלכות, ולכן הזכיר ישראל יהיה שמך כלומר כלם יחד נקראו בשם ישראל ולא להיות נפרדים לשני אומות ישראל ויהודה, ובזה רמז לעורר אותם כי ישובו למלכות יהודה. ואל תשיבני איך היתה זאת מגמת אליהו והלא
ה'

דבר־יהוה אליו לאמר ישראל
יהיה שמך: (לג) ויבנה את־
האבנים מזבח בשם יהוה ויעש
תעלה כבית סאתים זרע סביב
למזבח: (לג) ויערך את־העצים
וינתח את־הפר וישם על־
העצים: (לד) ויאמר מלאו ארבעה
כדים מים ויצקו על־העלה
ועל־העצים ויאמר שנו וישנו
ויאמר שלשו וישלשו: (לה) וילכו
המים סביב למזבח וגם את־
התעלה מלא־מים: (לו) ויהי ׀

בעלות

דעם עוויגען געוואָרדען איזט: דיין נאַמע זאָלל ישראל זיין. (לג) ער ערריכטעטע דיא שטיינע צו איינעם אַלטאַרע אים נאַמען דעם עוויגען, אונד מאַכטע איינען גראַבען אונגעפֿעהר אים רוימע פֿאָן צווייא סאה (איין געוויססעס פֿעלמאַאַס) אויסזאַאט, רינגס אום דען אַלטאַר. (לג) ער אָרדנעטע דאַז האָלץ, צערשניטט דען שטיער אונד לעגטע איהן אויפֿם האָלץ. (לד) ער שפּראַך: פֿיללעט פֿיער קריגע מיט וואַססער, אונד שיטטעט עס אויף דאַז גאַנצאָפּפֿער אונד אויף דאַז האָלץ. פֿערנער שפּראַך ער: ווידערהאָלעט עס! אונד זיא ווידערהאָלטען עס. דאַן שפּראַך ער: טהוט עס צום דריטטען מאַהלע; אונד זיא טהאַטען עס צום דריטטענמאַהלע. (לה) דאַז וואַססער פֿלאָס רינגס אום דען אַלטאַר, אונד אויך דען גראַבען ערפֿיללטע דאַז וואַססער. (לו) אונד אום דיא צייט, וואָ

מאַן

רש"י

יהיה שמך. למה נאמר כאן לפי שביום שנגלתה שכינה על יעקב בבית אל וקראו ישראל בו ביום אמר לו גוי וקהל גוים יצאו ממך עתידין בניך להקהל כשאר עמים ולבנות מזבח להקטיר עליו בשעת איסור הבמות ואני מתרצה בדבר (נב"ר): (לב) תעלה. פוסא"ו בלע"ז: כבית סאתים. רחבו בית סאתים מאה (אמות) על חמשים כחצר המשכן: (לד) כדים מים. להגדיל את הנס: ויצקו. אלישע על ידיו ונעשו אצבעותיו כמעיינות

באור

ה' קרע את מלכות דוד? ע"ז השיב הן אמרו בס"ע שראויה היתה המלוכה לחזור לבית דוד בימי אסא אלא שקילקל (עיין לעיל י"א ל"ט ברש"י). (לב) תעלה, חפירה שבו המים עולים (קאַנאַל, וואַססערלייטונג, גראַבען). (לד) ארבעה כדים, עשה זה להגדיל הנס שתאכל האש במקום המים ולא תכבה (רד"ק). ויצקו, כתב ר"ש בן מלך ז"ל: לדעת ר' יהודה הוא עתיד והיו"ד יו"ד אית"ן ויו"ד השרש מעמדת בגעיא (והוא ט"ס וצ"ל והיו"ד השרש נשמט, לכן יבוא היו"ד אית"ן בגעיא כלומר במתג כי החיר"ק הוא ח"ג ואחריו שו"א נע ויבוא ע"ד נחי פ"י אף שראוי על משקל החסרים כנודע) והוא נכון ואין להשיב עליו, ור' יונה אמר שהוא לווי שלם והיו"ד יו"ד השרש ובא מעמד בגעיא (כי בלווי לא יבא לרוב בתנועת פ"הפ מתג ולדעת המדקדקים החדשים לפי שהיא תנועה קלה) כמו משכו וקחו לכם (שגם שם הפ"א במתג) וגם זה נכון עכ"ל. אולם לא ידעתי לכוון לדעת ר' יהודה ענין העתיד כאן, כי אם הוא במקום הלווי איך יבוא בנסתרים (כי רחוק הוא שהיה הכוונה מלאו אותם ואחרים יצקו) גם מהופך לעבר איננו כי הוי"ו בשו"א, ולכן היותר יותר הוא דעת ר' יונה וכן הסכים הרד"ק עמו. (לה) מלא מים, זה אליהו למלאות התעלה מלבד הי"ב כדים (רד"ק), ואולי שעור הכתוב

בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ
הַנָּבִיא וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם
יִוָּדַע כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל
וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְיךָ עָשִׂיתִי אֵת
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ (לז) עֲנֵנִי
יְהוָה עֲנֵנִי וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־
אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה
הֲסִבֹּתָ אֶת־לִבָּם אֲחֹרַנִּית׃
(לח) וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָה וַתֹּאכַל
אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־
הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר וְאֶת־הַמַּיִם

יתיר י'   אשר

מאַן דאַרברינגט דאַז שפייזע־אָפּפער, טראַט דער פּראָפעט אליהו הינצו, אונד שפּראַך: עווינער גאָטט דעם אברהם, דעם יצחק אונד דעם ישראל! הייטע מאֶגע עס קונד ווערדען, דאַס דוא גאָטט אין ישראל ביזט, דאַס איך דיין דיענער בין, אונד דאַס איך אין דיינעם אויפטראַגע דיעם אַללעם גע־טהאַן האַבע. (לז) ערהאֶרע מיך, אָ גאָטט! ערהאֶרע מיך, דיעזעס פאָלק מאֶגע ערקענ־נען, דאַס דוא עווינער! דער וואַהרע גאָטט ביזט, אונד דאַס דוא נון איהר הערץ צור וויעדער קעהר געלייטעט האַסט. — — (לח) דאַ פיעל איין פייער דעם עווינען הער־ניעדער, פערצעהרטע דאַז גאַנצאָפּפער, דאַז האָלץ, דיא שטיינע, אונד דיא ערדע, אונד לעקטע דאַז וואַססער
אויף

רש"י

ונתמלאת התעלה הוא שנאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו ונעשה נס במים על ידיו ראוי הוא שיעשה הנס במים על ידיו: (לו) ובדברך עשיתי. שהקרבתי בבמה בשעת איסור הבמות: (לז) ענני י"י ענני. ענני באש ענני במטר כך ת"י. ורבותינו אמרו ענני באש (ובמים) ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם: וידעו וגו' כי אתה ה'. ואני עבדך. וכשתשלחני לבשרם לעתיד לבא יאמינו כי אם היום תענני: ואתה הסבות את לבם. נתת להם מקום לסור מאחריך ובידך היה להכין לבם אליך. ומדרש אגדה אם לא תענני אף אני אהיה כופר ואומר אתה הסיבות את לבם וכן אמר משה (במדבר י"ז כ"ט) אם כמות כל האדם ימותון אלה אף אני כופר ואומר לא ה' שלחני לדבר את התורה והמצות וכך אמר

באור

שהמים מלא התעלה, ויהי' מים כאן ביחיד כמו כי מי נדה לא זרק עליו (במדבר י"ט י"ג), וכבר כתבנו מזה בהמאמר לספר בראשית, ומה שבא מים בלי ה"א הדעת כי הוקל לפי שבא במקף עם מלא, ויהי' ה"א של התעלה עומד במקום שנים. (לו) ובדברך, הנכון כמו שכתב הרד"ק ז"ל: אין פירושו שעשה זה בצווי אלוה, כ"א שעשאו על דבר כבוד שמו ובעבור תורתו שהיא דברו, וכן אמרו בתנחומא (פרשת נשא) שאליהו מה שעשה לשמו של הקב"ה עשה שנא' ובדברך עשיתי וגו' עכ"ל. (לז) ואתה, הנכון לדעתי כדעת הגאון והרד"ק שהכוונה אחרנית מלעבוד ע"ז ונמשך למעלה ענני ה' ענני ועי"ז וידעו העם כי אתה הוא ה', ואתה הסבות בעת הזאת את לבם ע"י נפלאותיך לשוב מעבודת הבעל אליך, וא"כ אין צ"ל כי לדעת הגאון בא עבר במקום עתיד, ומז"ל אמרו שאליהו הטיח דברים כלפי מעלה (ברכות דף ל"א) ואחריהם נמשך הרמב"ם ז"ל במורה. והנך רואה כי אליהו עשה בהיפך נביאי הבעל לא קרא בקול גדול ולא עשה שום מעשה זר ולא התנבא, אך היו דבריו לפני אלהים מעטים בכמות ורב האיכות, וכמו שאמר החכם כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים (קהלת ה' א')

אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה׃ (לט) וַיַּרְא
כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם
וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים׃ (מ) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ
לָהֶם תִּפְשׂוּ ׀ אֶת־נְבִיאֵי הַבַּעַל
אִישׁ אַל־יִמָּלֵט מֵהֶם וַיִּתְפְּשׂוּם
וַיּוֹרִדֵם אֵלִיָּהוּ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן
וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם׃ (מא) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ
לְאַחְאָב עֲלֵה אֱכֹל וּשְׁתֵה כִּי־
קוֹל הֲמוֹן הַגָּשֶׁם׃ (מב) וַיַּעֲלֶה
אַחְאָב לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְאֵלִיָּהוּ
עָלָה אֶל־רֹאשׁ הַכַּרְמֶל וַיִּגְהַר
אַרְצָה וַיָּשֶׂם פָּנָיו בֵּין בִּרְכָּו׃
(מג) וַיֹּאמֶר אֶל־נַעֲרוֹ עֲלֵה־נָא

ברכיו קרי   הבט

אויף, וועלכעס אים גראבען
וואר. (לט) אלס דאז גאנצע
פאלק דיעס זאה, פיעלען זיא
אויף איהר אנגעזיכט, אינד
שפראכען: דער עוויגע איזט
דער וואהרע גאטט! דער עווי-
גע איזט דער וואהרע גאטט!
(מ) נון שפראך אליהו צו איה-
נען: ערגרייפעט דיא פראפע-
טען דעם בעל, דאס ניעמאנד
פאן איהנען ענטקאממע, אינד
זיא ערגריפפען זיא. אליהו
פיהרטע זיא הינאב אן דען באך
קישון אונד שלאכטעטע זיא
דאזעלבסט. (מא) דאן שפראך
אליהו צו אחאב: געהע הין,
איס אונד טרינק, עס ווירד איין
העפטיגער רעגען קאממען.
(מב) אחאב גינג נון, אום צו
עססען אונד צו טרינקען, אונד
אליהו שטיעג אויף דיא שפיט-
צע דעם כרמל, שטרעקטע זיך
אויס, אם באדען, אונד לעג-
טע זיין הויפט צווישען זיינע קניע. (מג) דאן שפראך ער צו זיינעם בורשען: ערהעבע

דיך

רש"י

מיכיהו (מלכים א' כ"ב כ"ח) אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי: (לט) ה' הוא האלהים. ולא הבעל האלהים: (מב) ויגהר ארצה. ונחין לארעא להתפלל על הגשמים:

באור

א'). (מ) וישחטם, לזה לשחוט אותם כי יד כל העם היתה עמו כאשר ראו את המופת הזה (רד"ק), וגם אחאב לא מיחה בידו, אם כי ירא את העם או מיראת השם כאשר אמרנו, כי אחרי שלא היתה איזבל עמו לא הקשה את לבו. (מא) אכל ושתה, אכול בשמחה את לחמך ושתה יינך בטוב לבב כי קול וגו', ומזה תדע כי מניעת הגשם היתה רק בעבור שעבדתם את הבעלים ואחרי אשר בערתי את כהני האלילים ירחם ה' על עבדיו ועל ארצו, ומה שאמר לו עלה הכוונה לדעתי על האהל אשר נטה לו שם אם שהי' האהל במקום גבוה או שעלה הוא בעלות גדיש (איוב ה' כ"ו) וענינו ההסרה (עיין שרשים לרד"ק) כלומר סורה לאהלך, [וכבר יתאמת לכל קורא מפסוק מ"א עד מ"ד כי ישתמש בפעל עלה על תנועה סתמית ממקום למקום, מבלי שיצטרף לזה יחוס הגובה, וכן הוא במקומות אחרים ורבים גם בספר ס"הק דברי המתרגם]. (מב) ואליהו עלה, המפרשים אמרו להתפלל, ואולי עלה רק להתבודד שם ולחשוב מחשבות מה לעשות עתה ולזה הסתיר את פניו למען לא יתבטל עיונו מדברים שחולה לו, כי הסתצר לבו בקרבו כי פחד מאיזבל וידע כי לא תנקהו ואף שה' ענהו, מ"מ כיון שעשה הוא; זאת מלבו וה' לא צוהו ע"ז כאשר אמרנו בשם הרדי"ח, לכן לא הי' לבו בטוח אם יצילהו ה', וכאשר נראה מפרשה הבאה כי עזבהו רוח גבר וישאל את נפשו למות: ויגהר, כת"י וגחין כארעא כלומר התכפף לארץ מרב רגשות לבבו וכמו ויגהר עליו (מ"ב ד' ל"ה). (מג) עלה

הַבֵּט דֶּרֶךְ־יָם וַיַּעַל וַיַּבֵּט וַיֹּאמֶר
אֵין מְאוּמָה וַיֹּאמֶר שֻׁב שֶׁבַע
פְּעָמִים׃ (מד) וַיְהִי בַּשְּׁבִעִית
וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָב קְטַנָּה כְּכַף־
אִישׁ עֹלָה מִיָּם וַיֹּאמֶר עֲלֵה
אֱמֹר אֶל־אַחְאָב אֱסֹר וָרֵד וְלֹא
יַעַצָרְכָה הַגָּשֶׁם׃ (מה) וַיְהִי ׀ עַד־
כֹּה וְעַד־כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ
עָבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶּשֶׁם גָּדוֹל
וַיִּרְכַּב אַחְאָב וַיֵּלֶךְ יִזְרְעֶאלָה׃
(מו) וְיַד יְהוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ
וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב
עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה׃

ויגד

דיך אונד בליקע נאך דער מעערעסגעגענד, אבער דיע־ זער ערוויעדערטע: עס איזט ניכט דאז מינדעסטע דא. יע־ נער שפראך: וויעדערהאָהלע עס זיעבענמאהל. (מד) אונד ביים זיעבענטען מאהלע שפראך ער (דער בורשע): זיהע! איינע וואָלקע, קליין וויא דיא פויסט איינעס מאננעס, שטייגט אויף פאָם מעערע. יענער שפראך: ערהעבע דיך, אונד שפריך צו אחאב: לאָס אנשפאננען אונד איילע פאָרט, דאמיט דער רעגען דיך דאן ניכט צוריקהאלטע. (מה) אונד וועהרענד כאן היןאונד הע־ גינג, אומדיסטערטע זיך דער היממעל פאן וואָלקען אונד ווינד, עס פאָלגטע איין שטאר־ קער רעגען, אחאב בעשטיעג דען וואגען, אונד רייזטע נאך יזרעאל. (מו) אונד דעם אליהו ווארד איינע קראפט פאָם עווינגען צו טהייל, ער אומגירטע־ טע זיינע לענדען, אונד ליעף פאָר אחאב העד ביז געגען יזרעאל.

אחאב

רש"י

(מג) דרך ים. אם תראה ענן עולה מן הים: (מד) אסור ורד. אסור מרכבותיך ורד מהר הכרמל לשוב לביתך פן יעתק אותך הגשם בדרך: (מה) עד כה ועד כה. בתוך שהלך הגלית ובתוך שאסר המרכבה והשמים התקדרו: (מו) ויד ה'. ורוח גבורה מן קדם ה' נתלבש בו לרוץ לפני המרכבה ברגליו שלא ילך אחאב יחידי שחלק כבוד למלכות: וישנס מתניו. כמו ויאזור אין לו דמיון ואף הוא לא בא אלא ללמד לשון זירוז נזדרז כגבור:

כס

באור

נא, כי הנער לא עלה עמו כי רצה אליהו להתבודד שם כאשר אמרנו. (מד) ורד, מן ההר אל יזרעאל. ואל יעצרכה, ר"ל אם תרכב שלא יעכור אותך הגשם אסור ורד אל תעמוד (רלב"ג). (מה) עד כה ועד כה, ענין כך וכן כך בעוד שהי' אוסר מרכבתו וירד מן המקום שאכל שם (רד"ק). התקדרו, חשכו כמו קדר הלכתי (תהלים ל"ח ז'): (מו) ויד ה', רוח גבורה לנפשו, וכבר כתב הרב המורה (חלק ב' פרק מ"ה) שהראשונה ממדרגת הנבואה היא כאשר ילוה לאיש עזר אלקי לעשות מעשה מופלג וזה יקרא רוח ה' ויד ה', והנה הי' אליהו עד עתה כאשר בארנו נעצב ונאנח ושבר רוח, ועתה נאזר בגבורה לא פחד ולא רעד וירץ לפני אחאב עד באכה יזרעאל מבלי לדאוג פן יתפשוהו שם אנשי איזבל. וישנס, אין לו ריע, ולפי מקומו יפורש ויאזור.

אח

יט (א) וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת
כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־
הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב׃ (ב) וַתִּשְׁלַח
אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר
כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן
כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ
כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם׃ (ג) וַיַּרְא וַיָּקָם
וילך

יט (א) אחאב ערצעהלטע דער
איזבל אַללעס, וואַס
אל׳הי נעטהאַן, אונד וויא ער
אַללע פראָפֿעטען דורך דאַז
שווערדט אומגעבראַכֿט האַט.
(ב) דאַ שיקטע איזבל איינען
באָטהען אַן אליהו אונד ליעס
איהם זאַגען: זאָ געוויס מאָ-
גען זיך דיא געטטער יעטצט
פֿיר מיך טהעטיג צייגען, אונד
אויך אין דער פֿאָלגע! אַלס
איך מאָרגען אום דיעזע צייט
דיין לעבען גלייכֿשטעללע דעם
לעבען איינעם יעדען דיע-
זער (פראָפֿעטען). (ג) ער זאַה איין (זייכע זאַגע), מאַכֿטע זיך אויף, אונד גינג
אום

ר ש " י

יט (ב) כה יעשון אלהים. כמו שעשית לנביאי הבעל:

ב א ו ר

יט (א) את כל אשר, בהרדת האש והגשם (רלב"ג), ויראה לי כי אחאב נתכון לטובה
למען הסב את לב איזבל אחרי האלילים, ולכן סיפר מן הגדולות ונוראות שעשה
אליהו ואיך נתבטל הדבר שנהרגו נביאי הבעל, כי אין ספק שגם מבלי אשר הגיד לה אחאב
היתה הריגת הנביאים נודעה לאיזבל, שהרי כבר אמרנו בשם הרד"ק שהיא לא נתנה את נביאי
האשרה אוכלי שלחנה לבוא אל אליהו, וא"כ בוודאי אקרה ודרשה לדעת מה הי׳. (ב) כה
יעשון, לדעת רוב המפרשים יהי׳ זה לשון שבועה וכן מתורגם [רק שהוא בשנוי קצת מכל
שאר שבועות כאלה, כי בשאר המקומות בא מאמר כה יעשה וכה יוסיף לרעה כמו כה יעשה
לי אלהים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום (מ"ב ו׳ ל"א), שיעורו כה
יענשני ה׳ בזמן ההוה והעתיד אם יעמוד ראש וכו׳, אך פה הוא נהיפך כה יעשון לי אלקים
טוב מעתה ועד עולם, כי כעת מחר אמיתך כאשר המת את הנביאים, גם יתכן שנחסר פה
מלת לא כמו שמצאנו כבר דוגמתו במ"א אצל שבועה. ד"המח]. והרדי"א מאן בפירוש הזה ואמר
כי לדבריהם הי׳ ראוי לבוא יחם שאליו לי או לאיזבל כדרכו בכל מקום, ולכן לדעתו הכוונה
כי שלחה איזבל לאמור לאליהו אל תתהלל במתת שקר במה שהרגת נביאי הבעל ואל תחשוב
שזה מורה על שקרותם כי כן דרך אלוהות לעשות לעובדיהם על קדושת שמם כי יקר בעיניהם
המותה לחסידיהם כה מנהגם לעשות וכה יוסיפון עוד לעשות גם בך, כי כעת מחר וגומר
ולא יכילך אלקיך מידי, ולדבריו נאמר כי בכוונה אמרה אלקים ברבים כלומר גם אלקי גם
אלקיך זה דרכם למו, ולדעתי הפירוש הזה איננו רחוק כי בימים ההם גם הגוים עע"ז לא
כחשו באלקי ישראל לאמור לא הוא אך האמינו כי יש עוד אלקים אדירים ממנו. (ג) וירא,
לא פירוש הכתוב מה ראה, והמפרשים אמרו שראה את עצמו בסכנה ולזה קם להמלט, וקרוב
לזה מתורגם, [ולפני המכם דע דאָססי היו כמה ספרי תנ"ך כ"י הגורסים ויירא בשני
יוד"ין ואז טעם הכתוב פשוט וברור. ד"המח]. ויותר נראה לי דעת הרדי"א שאמר לפי שראה
שה׳ סר מעמו ולא בא אליו דבור ה׳ לא בהר הכרמל ולא אחרי זה, לכן הלך בעלות נפשו כי
לא ידע אם יהיה ה׳ עוד עמו להצילו (ער וואַר זיך זעלבסט איבערלאַססען), וזה יבין מאוד
לדרכי, שאליהו לא טוב עשה בעלירת גשמים, ואולי גם הריגת נביאי הבעל לא לצדקה תחשב
לו בעיני ה׳ כי אל חנון ורחום ה׳ ומאריך אף ולו לבדו נתכנו עלילות מתי יבער הרשעים
מן הארץ, ולא לנביא אם איננו שופט יושב לדין, וא"כ אך כוונתו ולא פעולתו היתה רצויה,
ועוד

וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע
אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ
שָׁם׃ (ד) וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ
יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָת
וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר ׀
רַב עַתָּה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא־
טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי׃ (ה) וַיִּשְׁכַּב
וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־
זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם
אֱכוֹל׃ (ו) וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו

אחד קרי. עגת

אום זיינעס לעבענס וויללען דאַפֿאָן. אַלס ער אין באר שבע, דאַז יהודה געהאֶרט, אַנקאַם, ליעס ער זיינען בורשען דאַ־זעלבסט צוריק. (ד) ער אַבער גינג איינע טאַגרייזע וויט אין דיא וויסטע, דאַן גינג ער היןֿ, זעטצטע זיך אונטער איינער געניסטשטוידע נידער, אונד ווינשטע זיינעם לעבען איין ענ־דע, אינדעם ער שפראַך: לאַס עס נון גענוג זיין, עוויגער! נים מיר דאַז לעבען, דען איך בין ניכט בעססער אַלס מיינע פֿאֶ־טער. (ה) ער לעגטע זיך ניע־דער, אונד ענטשליעף אונ־טער דער געניסטשטוידע; אַבער זיעהע דאַ! איין ענגעל דעם עוויגען בעריהרטע איהן, אונד שפראַך: שטעהע אויף אונד איס! — (ו) ער בליקטע אום זיך, אונד זיעהע! צו זיינעם הויפטע שטאַנד איין קאַהלענ־קוכען.

רש"י

(ד) רותם. ייני"ברא בלע"ז: ויאמר רב. סגי לי ארכא עד אימתי אנא מטרף כדין: רלפים

באור

ועוד נדבר מזה להלן. אשר ליהודה, נמלט לארץ יהודה להנצל מחרב איזבל, ואף שבאר שבע היה בנחלת שמעון הנה יען היתה נחלת שמעון בתוך יהודה היה להם מלך אחד, או שמלכי יהודה לבדו העיר הזאת במלחמותיהם עם ישראל (מרלב"ג)· וינח, יראה לי שאף שהיה עתה בטוח מאיזבל הנה קץ בחייו בראותו חמס וריב, האמת נעדרת וסר מרע משתולל בכל גבול ישראל, וגם למלך יהודה לא היה נפשו כי אם היה המעשה הזה עוד בימי אסא הנה מפורש בד"הי כי אסא בסוף ימיו סר מני דרך הטוב ובחליו לא דרש את אלקים, ואם היה כבר בימי יהושפט הנה הוא התחבר והתחתן עם אחאב, כי יהורם בנו בת אחאב היתה לו לאשה (ואולי בעבור זאת פחד אליהו פן יסגירהו מלך יהודה ביד איזבל אם כלתו), ולזה ברח מחברת בני אדם אל המדבר להתבודד כדרך הנזירים אשר ימאסו בתבל ובכל חמדת החברה ומפני זה עזב את נערו בבאר שבע· (ד) רתם, עיין בביאור לספר תהלים (ק"כ ד') גחלי רתמים [ולדעת רש"י פה יהיה רותם העץ הנקרא בלשוננו וואַכהאָלדערבוים וכן הוא בהעתקת וואולגאטא הרומית, אכן כבר העירו חכמים כי העץ הזה אין לו צל לעיף לנוח תחתיו, ולכן יותר נראה כדעת האומרים שהוא עץ יפה ענף ורב הדליות הנקרא געניסטא או גינסטערשטוידע, בפרט כי בערבית יקראו לו ביום הזה בשם רתם, ובצלו שכב אליהו ויישן. דברי המתרגם]. לא טוב, אין מזה ראיה שהיה אליהו זקן מאוד אך מקוצר רוח ומלעפות רעב התרעם במר לבבו ואמר לא טוב אנכי מאבותי ואם המה כבר מתו ושבו למנוחתם יהיה חלקי עמהם. (ה) רתם אחד, בפסוק הקודם תפס לשון נקבה ופה זכר, ודוגמתו רוח ואש וארץ ומחנה ועוד רבים המשתתפים לשני מינים· והנה זה, כמו קול דודי הנה זה בא (ש"הש ב' ח') והי' מספיק באחד אלא יבאו שניהם למהירת הזמנת הענין כלומר תיכף כשישן בא אליו המלאך והעירהו משנתו (רד"ק)· והנה ראה ה' את עניו כי נפשו ברעב תתעטף וערך לו שלחן במדבר·

עגת

עֻגַת רְצָפִים וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל
ג׳ וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב׃ (ז) וַיָּשָׁב מַלְאַךְ
יְהוָה ׀ שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם
אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ׃ (ח) וַיָּקָם
וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ ׀ הָאֲכִילָה
הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב׃
(ט) וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה וַיָּלֶן
שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו
וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃
ג׳ (י) וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה ׀

אלהי

קוכען אונד איין קרוג מיט וואססער. ער אַס, טראַנק, ג׳ אונד לעגטע זיך וויערער ניעדער: (ז) דער ענגעל דעס עוויגען בעריהרטע איהן אַבערמאַלס, אונד שפּראַך: שטעהע אויף אונד אים! דען וויט איזט דיא רייזע, דיא דוא פֿאָר דיר האַסט. (ח) ער שטאַנד אויף, אַס אונד טראַנק, אונד גינג געשטערקט דורך דיעזע שפּייזע פֿיערציג טאַגע אונד פֿיערציג נעכטע ביז אַן דען געטטליכען בערג חורב. (ט) דאָרט גינג ער אין איינע האָהלע, אונד איבערנאַכטעטע דאַרין, דאַ וואַרד איהם ג׳ דאַז וואָרט דעס עוויגען, וועלכער צו איהם שפּראַך: וואַס האַסט דוא היער צו טהון, אליהו? — (י) דיעזער ערוויעדערטע: ערייפֿערט האַבע איך מיך פֿיר דען עוויגען, דען הערן

רש"י

(ו) רצפים. פחמים וכן ובידו רצפה (ישעי' ו' ו'): (ט) אל המערה. הוא נקרת צור שעמד בה משה (שמות ל"ג כ"ב):

באור

(ו) עגת רצפים, אפויה על גחלים ורצף רסף וצרף אחים המה ושרש אב לכלמו וכבר דברנו מזה במ"א. [ומה שנלאו חכמים למצוא פתרון לתרגום יונתן בזה חררת מְעַפְּפָא נראה לי עפמ"ש בדה"ב (ז' ג') בענין ויכרעו על הרצפה, כי רצף וכן צרף יורו שניהם על החיבור המכוון ועל ההתאחדות, כמו רצפה על הרכבת אבנים שוים בסדר נכון לכסוי הקרקע, ויונתן פירש גם עגת רצפים על עוגה מחוברה מכמה חלקים, שהוכפלו שתי העיסה זה על זה, ולזה תרגם חררא מעפפא שהוא ג"כ מאותו ענין כי תרגום וכפלת את היריעה (שמות כ"ו ט') וְתִיעוּף. דברי המתרגם]. ויאכל, לא אכל כל העוגה ולא שתה כל המים שהרי פעם שנית אמר לו שיאכל ולא מצאנו היות שם עוגה אחרת ומים אחרים (מרד"ק). והנה אף שראה אליהו כי ה' הכין לידו, בכל זאת עוד לא שבה אליו רוח גבורה וכאיש אין איל שכב עוד להרדם מבלי להקשיב מה יוסיף ה' עוד לדבר אליו כי לבו עזבהו ולא חפץ עוד בחיים. (ז) שנית, לא שב רק פעם אחד אך הענין וישב ויבוא שנית. (ח) וילך, המלאך לא באר לו אן ילך וגם הוא לא שאל את פיו כי עוד לא רפתה רוחו הקשה, וכל מגמתו היתה להתרחק מן ישוב בני אדם. עד הר האלהים, הרדי"א הקשה הלא מא"י עד הר חורב לכל היותר רק מהלך חמשה עשר יום ואיך הלך הוא ארבעים יום וארבעים לילה? אך לדרכי אין מקום לקושיא כי לא נאה אליו הכוונה סיבות להר אלקים רק הוא מעצמו הי' נע ונד בתהו ילך יזומן עד שלבסוף הגיע לשם ובא אל המערה, ולדעת רש"י ורד"ק היא המערה הנזכרת בתורה ושמתיך בנקרת הצור. (י) ויאמר, אמר המבאר כבר חקרו ודרשו רבים וכן שלמים לבאר את לית המראה הנורא הזה זה אומר בכה וזה בכה, (והרדי"א האריך להביא דעת חכמי ישראל,

אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ
הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב
וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ
אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ (יא) וַיֹּאמֶר
צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה
יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק

מפרק

העררן דער הערשאארען;
דען פֿערלאַססען האַבען זיא
דיינען בונד, דיא קינדער
ישראל, האַבען ניעדער גריס-
סען דיינע אַלטאַרע. אונד דיי-
נע פראָפעטען דורך דאַז
שווערדט אומגעבראַכט. איך
אַלליין בין נור איבריג געבליע-
בען, אונד נון זוכען זיא אויך
מיר דאַז לעבען צו נעהמען.
(יא) יענער שפראַך: געהע
הערויס, אונד שטעהע אויף
דעם בערגע פֿאַר דעם עוויגען;
דען זיעהע! דער עוויגע ציעהט פֿאָראיבער. — איין גראָססער אונד מעכטיגער שטורם, דער
בערגע

רש"י

(י) את מזבחותיך הרסו. במות יחיד הנעשות לשם שמים שהרי מזבח בית הבחירה בירושלים היה: (יא) ורוח גדולה. משריית מלאכי רוחא:

באור

אולם גם חכמי העמים הרבו לדבר בזה), ולכן אף אנכי בל אחשוב לעון לי אם גם אני אחוה דעתי בזה הענין ואם שגיתי אלקים הטוב יכפר בעד השוגה, ואומר: הנה כבר אמרתי כי אליהו בקנאתו לה' עבר חוק ועשה מעשים אשר לא יעשו כפי משפט תורתינו הקדושה (ובזה סמכתי יתדותי בדברי הרדי"א אך שהוא יחשוב לו גם לעון שהחיה את הילד ושהקריב בבמה מ: שלא צוה ה' עיין בדבריו), והוא כי בשטף קצף וחמה שפוכה קפץ ונשבע מהיות טל ומטר, גם דבר עם אחאב קשות והרעים בקולו מבלי לשום על לב כי דברי חכמים בנחת נשמעים, ומלך מושל בל יוסר בדברי נאצות יורדים חדרי בטן, גם לא לרצון היתה לפני ה' כי הרג נביאי הבעל אשר לא צוה ה' אותו והוא לא ישב לכסא משפט ואף לא יאות לאיש אשר הקים ה' לנביא כי לא הי' לבו בטוח בה', ויעזוב את ארצו ללכת המדברה מפחד חמת המליך, והיה מן הראוי כי ישים נפשו בכפו ומקומו בל ינח עד כי ישלחהו ה' כאשר בא אליו דבר ה' לך מזה וגומר (לעיל י"ב ג'), ועל כל אלה הביאו ה' במשפט במראה הזה, וכבר מצאו גם חכמינו ז"ל דופי באליהו כי אמרו שהקב"ה כעס עליו ואמר אי אפשי בנביאותיך מאז שאתה מלמד קטיגורי' על בני עיין רש"י לקמן ט"ז, ועל פי הדברים האלה נבאר הפסוקים כיד ה' הטובה עלינו. מה לך פה, כלומר מה לך פה בארץ ציה ושממה, לא לאיש אשר מלא ה' אותו רוח חכמה ודעת רוח עצה וגבורה להיות מגולה מדבר ולהתבודד שם, וא"כ אין המאמר הזה הכנסת הדבור בלבד כמו אי הבל אחיך (כאשר חשבו המפרשים), רק הוא כבר חלק מהתוכחה ולזה השיב אליהו ואמר: (י) קנא קנאתי, כלומר לא מפחד על נפשי ומיראת המות הרחקתי נדוד, רק יען ראיתי כי משובת ישראל אין להרפא ואין תרופה לשגתם, לכן עזבתי ארץ נושבת ואלין במדבר ואמרתי אפול ביד ה' וביד אדם אל אפולה. ואותר, כתב הרד"ק ואף שנשארו מאה הנביאים שהחביא עובדיה לפי שלא היו נודעים המה כאלו אינם, והוא הדבר אשר אמרתי שלא היו רק בני הנביאים כי אלו היו נביאים ממש מדוע לא יהיו נודעים? (יא) צא, אין חפץ לה' כי נביאיו עושי דברו יבואו בבור ויטמנו בעפר אך צא ועמדת לפני ה', כלומר לשמוע מה ידבר אליך ולעשות ככל אשר יצוה עליך, ויהיה ועמדת כענין חי ה' אשר עמדתי לפניו. ה' עבר, כביכול קדשו כענין ויעבור ה' על פניו דזשה (מהרד"ק). והנה הראה ה' איך תהיה תכונת נפש הנביא אם יערה עליו רוח ממרום ודרכיו יתכנו, וע"ז אמר לא ברוח ה' כלומר לא ברוח סועה וסער מהתרגשות הנפש כאשר

עשית

מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה׃
(יב) וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה׃
(יג) וַיְהִי ׀ כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃
(יד) וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה ׀
אלהי

בערגע צערמאלמט אונד פעלזען בריכט, געהט דעם עוויגען פאראן, אבער אים שטורמע צייגט דער עוויגע זיך ניכט; עס פאלגט דעם שטורמע איין ערדבעבען, דאך אויך ניכט אים ערדבעבען צייגט זיך דער עוויגע. (יב) דעם ערדבעבען פאלגט איין פייער, אויך ניכט אים פייער צייגט זיך דער עוויגע. אבער נאך דעם פייער ווירד דער טאן איינעס לייזען געריישעס פערנאממען— (יג) אלס אליהו עס הערטע, הילטע ער דאז געזיכט אין זיינען מאנטעל, גינג הערויס, אונד שטעללטע זיך אם איינגאנגע דער האהלע — דא ריעף איינע שטיממע איהם צו: וואס האסט דוא היער צו טהון, אליהו? (יד) ער ערוויעדערטע: עראייפערט האבע איך מיך פיר דען עוויגען, דען
הערן

רש"י

ברעש. משריית מלאכי זיעה: (יב) אש. משריית מלאכי אש: קול דממה דקה. קול דמשבחין בחשאי אבל בנביאי הבעל אומר דממה וקול אשמע (איוב ד' ט"ז) דממה היתה לשנם. ואני שמעתי קול הבא מתוך הדממה ריט"נטישמנ"ט בלע"ז ואין שומעין הקול ממש: (יג) וילט פניו. וכריך אפופי וכן הוא אומר לוטה בשמלה (שמואל א' כ"א ט'):

באור

עשית אתה בהביאך במפוך רעב על הארץ, גם לא ברעש להרעים בקול לחרף ולגדף כאשר עשית לאחאב, גם בזה לא בחר ה', ואף לא באש הקנאה כאשר עשית אתה ובהתלהבת קנאתך הרגת ולא חמלת ארבע מאות איש, בכל אלה לא חפצתי ולא על איש נמהר בזה אאציל את רוחי, כי ה' רק בקול דממה דקה יראה, כלומר כבודי אך ישכון על דכא ושפל רוח אשר ינהג את צאן מרעיתו במקל נועם ולא במקל חובלים, יוכיחם בדברי נחת עד כי ישמעו לדבריו כי נעמו, ואם יקשו עורף יתפלל בעדם אלי כי אסלח, כאשר עשה אבי הנביאים, ולא לשפוך עליהם חמת אפו ולבקש מאת ה' כי יענם בצרות רבות ורעות כאשר עשה אליהו, ואולי גם בעבור זאת באה לו המראה הזה בהר חרב במקום אשר שם נגלה ה' למשה אדוננו להעיר אותו על ההבדל העצום שבינו ובין משה אשר הי' מן הראוי כי יהי' לו למופת. (יג) ויעמד, כבר כתב הרד"ק שאליהו לא עשה כדבר ה' לעמוד בהר אך התיצב פתח המערה, ובאר הוא ז"ל לפי דרכו (עיין בדבריו), וגם אני אאחוז את דרכי ואומר כי עוד לא קמה סערת רוח אליהו לדממה ועוד לא נח מזעפו, ולזה הליט באדרתו כאלו יסתיר פניו מהביט אל האלקים גם לא עלה להר לעמוד לפני ה' לשמוע מה ידבר עליו כאשר אמרנו כי לא חפץ להיות עוד נביא לעם קשה ערף כזה, וכבר קרה כזאת גם לאדון הנביאים שאמר אם ככה את עושה לי הרגני נא וגומר, וכן התרעם ירמי' פעמים כי שלחו ה', ויונה בן אמתי ברח מלפני ה' תרשישה, ולכן בא אליו שוב המאמר מה לך פה אליהו, כלומר מה לך לעמוד עוד בפתח המערה ולא תבא ההרה כאשר צויתיך. (יד) ויאמר, הנה אליהו לא שינה את טעמו והשיב כבראשונה
לאמור

אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ
וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר
אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי
לְקַחְתָּהּ׃ (טו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו
לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבַּרָה דַמָּשֶׂק
וּבָאתָ וּמָשַׁחְתָּ אֶת־חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ
עַל־אֲרָם׃ (טז) וְאֵת יֵהוּא בֶן־נִמְשִׁי
תִּמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה

הב׳ בפתח   תמשח

העררן דער העערשאַארען,
דען פֿערלאַססען האַבען זיא
דיינען בונד, דיא קינדער
ישראל, האַבען ניעדער גערים-
סען דיינע אַלטאֶרע אונד דיי-
נע פראָפֿעטען דורך דאַז
שווערדט ערשלאַגען; איך אַל-
ליין בין נור איבריג געבליעבען,
אונד נון זוכען זיא אויך מיר דאַז
לעבען צו נעהמען. (טו) דער
עוויגע שפראַך צו איהם: וואָהל-
אַן! קעהרע וויעדער צוריק
אויף דיינעם וועגע נאַך דער
וויסטע פֿאַן דמשק, געהע דאַ-
הין, אונד זאַלבע חזאל צום
קעניגע איבער ארם, (טז) אונד
יהוא, דען זאָהן נמשי, זאַלבע
צום קעניגע איבער ישראל, אונד אלישע, דען זאָהן דעם שפט אויס אבל מחולה, זאַל-
בע

באור

לאמור כי קנאת ה׳ צבאות אכלתהו, ולכן סר ממנו רוח גבורה לעשות רצון קונו. ואותר, יראה לי כי עתה כוון בזה לאמור כי בעבור זאת נמלטתי מפני איזבל יען בלעדי אין עוד נביא בישראל כי אם יהרגני מי יורה דעה? ובאשר ראיתי כי ה׳ סר ממני (כי לא היתה נבואה לו לא בהר הכרמל ולא אחר זה כאשר באַרנו בשם הרדי״א), ולא יוסיף לעשות עמי נפלאות למעלה מטבע, לכן ברחתי לי למדבר לחבוא עד יעבור זעם נפשי ובימי קדם תבוא בי הרוח, והנה כאשר ראה ה׳ צדקת לבו וטהרת מחשבותיו כי כל כוונתו לשם שמים ורק בעבור קדושת שמו ישליך נפשו מנגד, לכן גלה לו את סודו והראה לו כי לא מחשבותיו מחשבות עליון, ואמר לך שוב וגומר עתה תראה כי לא אצדיק את הרשע ואם גם לא אעשה כלה לבית ישראל הן נקה לא אנקהו, אולם אך האיש אשר חטא לי אמחנו מעל ספרי, ולכן והשארתי בישראל וגומר, ולא כאשר עשית אתה כי קראת רעב עלי ארץ להמית צדיק עם רשע. (טו) לך שוב, פירש רד״ק ותקח מדרך הזה דרך המדבר דמשק, כי מדבר דמשק בעצמו לא הי׳ דרכו. מדברה, הבי״ת בפתח אע״פ שאחריו נח ובא כן לפי שהוא סמוך (כי הענין למדבר דמשק וכן מדברה בית און (יהושע י״ח י״ב) (רד״ק). ומשחת, לדעת הרד״ק הכוונה שהוא יצוה את אלישע שימשח את חזאל ואת יהוא ונלחץ מאוד לפרש אם כן הוא מדוע שלח אותו ה׳ לדמשק עיין בדבריו, אולם באמת בחזאל לא מצינו כלל שנמשח לא ע״י אליהו ולא ע״י אלישע כי נאמר רק לקמן (מ״ב ח׳ י״ג) שאלישע אמר אל חזאל הראני ה׳ אותך למלך על ארם, וכן בא (שם ט״ו) וימת בן הדד וימלוך חזאל תחתיו ולא זולת זה, ואם כן אין מן הנמנע שאליהו משח אותו אף שמלך אך לעת רחוק (כמו שמצינו בשמואל שמשח את דוד), והכתוב לא הזכיר זה רק מזאל העלים זאת והשתומם על דברי אלישע כנזכר שם, אולם יהוא נמשח בפקודת אלישע ע״י אחד מבני הנביאים, ויראה לי בזה נכון כדעת הרדי״א (בשנוי קצת לפי דרכי כי לדעתו גם את חזאל לא משח אליהו וה׳ צוה אותו רק ללכת אל מדבר דמשק ולא לדמשק וזה רחוק) והוא שבאמת ה׳ צוה לאליהו כי הוא ימשח את יהוא בזמן מן הזמנים אם ימצא אותו (כאשר מצא את אלישע) למלך על ישראל, ורק על חזאל צוה לבוא אליו מיד כי הי׳ רצון ה׳ להעביר המלוכה מאת אחאב בימי אליהו, אך כאשר ראה כי נכנע
אחאב

תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ׃ (יז) וְהָיָה
הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא
וְהַנִּמְלָט מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית
אֱלִישָׁע׃ (יח) וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל
שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר
לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל־הַפֶּה אֲשֶׁר
לֹא־נָשַׁק לוֹ׃ (יט) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם
וַיִּמְצָא אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט
וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים
לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר
אֵלִיָּהוּ אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו׃

ויעזב

בע צום פראָפעטען אַן דיינער
שטעללע. (יז) ווער דעם
שווערדטע חזאל'ס ענטקעמטט,
דען ווירד יהוא אומברינגען,
אונד ווער דעם שווערדטע דעם
יהוא ענטקעממט, דען ווירד
אלישע אומברינגען. (יח) דאָך
וויל איך זיעבען טויזענד איבּ
ריג לאַססען אין ישראל; אַלּ
לע, דערען קניע זיך ניכט נעּ
ביינט פאָר בעל, אונד דערען
מונד איהן ניכט געקיסט.
(יט) ער גינג נון פאָן דאָרט הינּ
וועג, אונד פאַנד אלישע דען
זאָהן דעם שפט, וועלכער
עבען פפלינגטע; צוועלף יאָּ
כע (ריגדערפּאַארע) גינגען פאָר
איהם הער, אונד ער זעלבסט
וואַר ביא (איינעם פאָן) דיעזען
צוועלפען. אַלס אליהו אַן איהם פאָראיבער גינג, וואַרף ער זיינען מאַנטעל אום איהן. (כ) דיעּ
זער

רש"י

(טז) תמשח לנביא תחתיך. אי אפשי בנביאותיך מאחר שאתה מלמד קטיגוריא על בני: (יז) ימית אלישע. לא מצינו שהמית אלא ארבעים ושנים ילדים על ידי הדובים ביריחו (מלכים ב' ב' כ"ה):

באור

אחאב לפניו נחם על הרעה והאריך אפו עד ימי בנו וכמו שאמר להלן (כ"א כ"ט) יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו בימי בנו אביא וגומר. (טז) חמשח לנביא, על פי דרכו השיב לו הקב"ה בזה על מה שפחד שאם ימות הוא יחדל חזון בישראל. (יז) והי' הנמלט, נתחבטו כל המפרשים בסדר הזה שהרי יהוא מלך קודם חזאל, אך על פי ביאורי יוצדק זה, כי נאמר שכבר הי' חזאל שר צבא לבן הדד מלך ארם בימי אחאב והיצר לישראל מאוד, כי מצינו לקמן (כ' א') שמלך ארם צר על שמרון והי' חזאל גבור חיל בראש הצבא ולזה המליכוהו תחת בן הדד ויען כי כבר נמשך חזאל כאשר אמרנו נקרא החרב על שמו. ימית אלישע, יקשה מאוד לפרש זה כדעת חז"ל שהכוונה על ארבעים ושתים נערים שצלא בהם אלישע את הדובים ביריחו (מ"ב ב' כ"ד), כי במה נחשבו מ"ב נערים למספר בני ישראל שיאמר עליו הנמלט מחרב יהוא ימית אלישע, לכן הנכון בעיני כדעת הרלב"ג שאמר ז"ל וידמה שהרעב החזק שהי' בשמרון הי' בסבת אלישע (על פי ה'), ולזה אמר המלך כה יעשה לי אלקים וכה יוסיף אם יעמוד ראש אלישע בן שפט עליו היום (מ"ב ו' ל"א). (יט) והוא חרש, הוא הי' חרש עם שאר החרשים אשר המה עבדיו. צמדים, כמדי בקר ונקרא צמד לפי ששתי בהמות נצמדים ונקשרים. והוא בשנים העשר, י"ת בחד מתרי עסרא וכן אמר הרד"ק הוא הי' חורש באחד מהם וכן דעת הרלב"ג, ואין להביא ראיה מן הה"א של העשר שהוא מספר סדורי ולהכריע בעבור זה כי כוונת הכתוב על הצמד האחרון, כי כיון שנחסר השם יתכן לבוא גם מספר יסודי עם ה"א הדעת כמו ארבעה מלכים את החמשה (בראשית י"ד ט'), ובפרט ממספר עשרה ולמעלה שמצאנו המספר בה"א גם בבואו עם השם כמו שנים העשר איש (יהושע ד' ד'), ולדעת הרלב"ג והרד"א הזכיר זאת הכתוב להראות שאבי אלישע הי' גדול מאוד במקנה ולו עבודה רבה, ובכל זאת עזב הוא את אביו ואת אמו. אלו, כל

(כ) וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי
אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶשְּׁקָה־נָּא לְאָבִי
וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ
לֵךְ שׁוּב כִּי מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ׃
(כא) וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד
הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלִי הַבָּקָר
בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכֵלוּ
וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ
וַיְשָׁרְתֵהוּ׃

הש' נחטף קמץ

ובן

זער פערליעם דיא רינדער, ליעף דעם אליהו נאַך, אונד שפראַך: איך וויל נור מיינען פאַטער אונד מיינע מוטטער קיססען, אונד דאַן דיר פאָלגען; יענער אַבער שפראַך: געהע וויעדער צוריק! דען וואַס קאַן איך פיר דיך טהון? (כא) דיעזער גינג פאָן איהם צוריק, נאַהם איין יאָך רינדער, שלאַכטעטע עס, קאָכטע דאַז פלייש מיט דעם (הָאָלצע דער רינדערגעשיררע, אונד זעטצטע עס דעם פאָלקע פאָר, דאַמיט זיא עססען, מאַכטע זיך אַבער זאָדאַן אויף, פאָלגטע דעם אליהו, אונד בעדיענטע איהן.

בן

רש"י

(כ) לך שוב · מאחרי: כי מה עשיתי לך. שתבא אחרי: (כא) בשלם הבשר · בישל להם את הבשר כך פירשו דונ"ש ומנחם וכן תירגמו יונתן בשתי תיבות. ואני אומר אין צריך לחלקו לשתי תיבות ומהו בשלם הבשר בשלם לשני השוורים את הבשר שלהם שהלמד אין פחות משנים: ויתן לעם. מרוב שמחה עשה משתה:

כי

באור

המפרשים פירשוהו כמו עליו, ואולי הוא כמשמעו שהשליך לו האדרת (לוגעווארפען) לאמר קח לך כי אתה ראוי לכסות באדרת כדרך הנביאים כמ"ש ולא ילבשו אדרת שער (זכריה י"ג ד'). (כ) לך שוב, אל עבודתך כי אם גם הקדשתיך לנביא היום אין כוונתי כי תלך אחרי בדרך אשר אני הולך ולהיות עמי בצרה מפני לחץ אויבי אשר יבקשו את נפשי. כי מה, המפרשים נלאו בפירוש המאמר ולדעתי הוא עבר במקום עתיד כלומר מה אעשה לך הן אין עזרתי בי ולמה תהיה עלי למשא, או שהכוונה מה עשיתי לך כי הבאת עלי את הרעה הזאת כי ישטמוני אביך ובני משפחתך כי הנלוותיך עמי בסכנה. (כא) וישב מאחריו, לדעת הרד"ק הכוונה שהלך לו לנשק אביו ואמו כי לא היו רחוקים מהשדה אשר הוא חורש בו וכאשר שב לקח את צמד הבקר והכתוב יקצר, אולם עוד יש לפרש כי שב מאחריו אל הבקר כאשר כוהו, אך לא לעשות מלאכתו כאשר חשב אליהו רק לזבוח בקר, ובזה הראה לו כי אביו נתן את כל בידו וכל מה שהוא עושה ייטב בעיני אבותיו, וא"כ גם לא ימחה אם ילך אחרי אליהו והלך מיד עמו ולא נשק לאביו ולאמו עתה כי פחד פן ילך אדוניו מאתו לדרכו. ובכלי הבקר, רצה לומר שלקח עצי המחרישה אשר היו הבקר חורשות בהן, להבעיר בהם האש, כמו שעשה ארונן היבוסי. בשלם, כנוי הפעול תחת יחס שאליו כלומר להם ורבים כמוהו, ובא לעם ליתר ביאור כי עוד לא הזכיר כמו ותראהו את הילד, אשר אני נותן להם לבני ישראל ובדומה (מדברי הרד"ק), והעם המה העבדים שהיו עמו בשדה, ורד"ק לפי דרכו אמר שבאו אנשים ללוותו כאשר בא מלנשק את אביו ואמו.

כ (א) וּבֶן־הֲדַד מֶלֶךְ־אֲרָם קָבַץ
אֶת־כָּל־חֵילוֹ וּשְׁלֹשִׁים
וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ אִתּוֹ וְסוּס וָרָכֶב וַיַּעַל
וַיָּצַר עַל־שֹׁמְרוֹן וַיִּלָּחֶם בָּהּ:
(ב) וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אַחְאָב
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הָעִירָה: (ג) וַיֹּאמֶר
לוֹ כֹּה אָמַר בֶּן־הֲדַד כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ
לִי־הוּא וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי־
הֵם: (ד) וַיַּעַן מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
כִּדְבָרְךָ אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לְךָ אֲנִי
וְכָל־אֲשֶׁר־לִי: (ה) וַיָּשֻׁבוּ
הַמַּלְאָכִים וַיֹּאמְרוּ כֹּה־אָמַר בֶּן־
הֲדַד לֵאמֹר כִּי־שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ
לֵאמֹר כַּסְפְּךָ וּזְהָבְךָ וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ
לִי תִתֵּן: (ו) כִּי אִם־כָּעֵת מָחָר
אֶשְׁלַח אֶת־עֲבָדַי אֵלֶיךָ וְחִפְּשׂוּ
אח

כ (א) בן הדד, קעניג פֿאָן
ארם, האַטטע פֿער־
זאַמעלט זיין גאַנצעס העער,
צוויא אונד דרייסיג קעניגע
וואַרען איהם צור זייטע נעבסט
ראָס אונד וואַגען; אונד זאָ צאָג
ער הין, בעלאַגערטע שמרון,
אונד בעקריעגטע עס. (ב) ער
שיקטע באָטהען אַן אחאב,
דען קעניג פֿאָן ישראל, אין
דיא שטאַדט, (ג) אונד ליעס
איהם זאַגען: אַלזאָ שפריכט
בן הדד: דיין זילבער אונד דיין
גאָלד איזט מיין, דיינע פֿרויען
אונד דיא שאָנסטען דיינער
זאָהנע זינד מיין. (ד) דער קע־
ניג פֿאָן ישראל ערוויעדערטע,
אונד שפראַך: נאַך דיינעם בע־
פֿעהלע, אָ העער אונד קעניג!
דיין בין איך, אונד אַללעס וואַס
איך האַבע. (ה) דיא באָטהען
קאַמען נאָך איין מאַהל, אונד
שפראַכען: בן הדד האַט פֿאָל־
גענדעס נעשפראָכען: איך
ליעס דיר זאַגען, דאַס דוא דיין
זילבער אונד דיין גאָלד, דיינע
פֿרויען אונד דיינע זאָהנע מיר צו איבערגעבען האַסט. (ו) דאַהער ווען איך
מאָרגען אים דיעזע צייט מיינע קנעכטע צו דיר שיקקע, זאָ ווערדען זיא דיין הויז אונד דיא
היי־

ר ש" י

כ (ה) כי שלחתי אליך וגו' לי תתן. ידעתי כי תתנם לי אבל אחרת אני גוזר עליך:
כל

ב א ו ר

כ (א) ושלשים ושנים מלך. שהיו עוזרים אותו, ואל תתמה על מספר רב כזה כי גם מלך
לעיר אחת נקרא מלך והעד מל"א מלכים של א"י שהכה יהושע וכן מלך סדום ומלך
עמורה וכדומה. (ד) לך אני, הנני לך להיות תחת ממשלתך וגם כל אשר לי לתת כל מס
כאשר תשית עלי, וכל בני ונשי אם תרצה כי אשלחם לך להיות לך לערבון כי מוצא שפתי
אשמור, ועל זה השיב בן הדד: (ח) כי שלחתי, לא כאשר חשבת שהי' רצוני כי רק תהי'
לי למס עובד ויהיו בניך ונשיך לבני תערובות (גייסעל), רק שתתן לי כל זאת במתנה גמורה
לעשות בהם כחפצי (מדברי המפרשים הקדמונים ביתר באור). (ו) כי אם, לדעתי מלת
כי כמו לכן (וכמו שכתב הרד"ק בשרשים כי ימצא כי לפעמים בהוראת לפיכך עיין שם),
והכוונה יען כי זאת היתה כוונתי לכן אם כעת מחר וחפשו וגומר ולזה ימצא מלת
כי

אֶת־בֵּיתְךָ וְאֵת בָּתֵּי עֲבָדֶיךָ וְהָיָה
כָּל־מַחְמַד עֵינֶיךָ יָשִׂימוּ בְיָדָם
וְלָקָחוּ׃ (ז) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
לְכָל־זִקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר דְּעוּ־נָא
וּרְאוּ כִּי רָעָה זֶה מְבַקֵּשׁ כִּי־שָׁלַח
אֵלַי לְנָשַׁי וּלְבָנַי וּלְכַסְפִּי וְלִזְהָבִי
וְלֹא מָנַעְתִּי מִמֶּנּוּ׃ (ח) וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו כָּל־הַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם אַל־
תִּשְׁמַע וְלוֹא תֹאבֶה׃ (ט) וַיֹּאמֶר
לְמַלְאֲכֵי בֶן־הֲדַד אִמְרוּ לַאדֹנִי
הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֶל־
עַבְדְּךָ בָרִאשֹׁנָה אֶעֱשֶׂה וְהַדָּבָר
הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת וַיֵּלְכוּ
הַמַּלְאָכִים וַיְשִׁבֻהוּ דָּבָר׃ (י) וַיִּשְׁלַח
אֵלָיו בֶּן־הֲדַד וַיֹּאמֶר כֹּה־יַעֲשׂוּן
לִי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּ אִם־יִשְׂפֹּק

עפר

הייזער דיינער דיענער דורכזו-
כען, אונד ווערדען אַללעס,
וואס דיינער אויגען לוסט איזט,
מיט דען הענדען ערגרייפען
אונד וועגנעהמען. (ז) דער קע-
ניג פאָן יש-אל ריעף אַללע על-
טעסטען דעם לאַנדעס, אונד
שפראַך: איבערצייגט אייך
דאָך אונד זעהעט, דאַס דיע-
זער באָזעס אים זיננע האַט,
דען ער שיקטע צו מיר, אים
מיינע פרויען אונד מיינע זאָה-
נע, מיין זילבער אונד מיין
גאָלד (מיר חבלו פאָרדערן), אונד
איך האַבע עס איהם ניכט
פערוויינערט. (ח) דאַ שפראַ-
כען אַללע עלטעסטען אונד
אַללעס פאָלק צו איהם: דוא
זאָללסט ניכט געהאָרכען,
זאָללסט דיינע איינווילליגונג
נימער געבען. (ט) ער שפראַך
דאַרויף צו דען דיענערן דעם
בן הדד: זאַגעט מיינעם העררן
אונד קעניגע: אַללעס, וואַס
דוא דיינעם קנעכטע צוערשט
זאַגען ליעסעסט, וויל איך אין
ערפיללונג ברינגען, אַבער דיזע פאָרדערונג קאַן איך ניכט ערפיללען. היעמיט גינגען דיא
באָטהען פאָרט, אונד בראַכטען איהם דיא אַנטוואָרט. (י) דאַרויף שיקטע בן הדד צו
איהם, אונד ליעס זאַגען: דיא געטטער מאָגען מיך שטראַפען יעטצט אונד אין

דער

רש"י

(ו) כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו. והלא כל הראשונים דברי חמדה הם אלא מהו מחמד עיניך חמדה מתוך חמדה זה ספר תורה שנאמר בו הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים י"ט י"א) אמר אחאב בלבו דבר גדול זה מבקש אין זה שלי לבדי של זקני ישראל היא לפיכך ויקרא לכל זקני הארץ אע"פ שהיו עובדין עכו"ם היו מכבדין את התורה: (י) אם ישפוק

באור

כי נפסיק ואם מחובר במקיף עם כעת. (ז) כי רעה, כלומר כל מגמתו רק להלחם בנו ולא להשלים אותנו, ולכן הקשה לשאול בפעם השנית ואם גם נאות לו עוד יוסיף לשאול (מדברי הרד"א). ולא מנעתי, ר"ל כי בתחלה שלח אלי בדברים סתמיים בספק והכסף לי הוא וכו' ואת זאת לא מנעתי ממנו, כי חשבתי שאין זה רק התפארות להיות לו שם אדון ומושל בכל אשר לי, אך עתה הוא מרחיב את גבול דבריו הראשונים ותופס אותי בדברי שלא מנעתי את שאלתו ממנו. (י) אם ישפוק, השרש שפק מובנו אחד בסמ"ך או בשי"ן שמאלית

(עיין

עֲפַר שֹׁמְרוֹן לִשְׁעָלִים לְכָל־הָעָם
אֲשֶׁר בְּרַגְלָי׃ (יא) וַיַּעַן מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר דַּבְּרוּ אַל־יִתְהַלֵּל
חֹגֵר כִּמְפַתֵּחַ׃ (יב) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְהוּא שֹׁתֶה הוּא
וְהַמְּלָכִים בַּסֻּכּוֹת וַיֹּאמֶר אֶל־
עֲבָדָיו שִׂימוּ וַיָּשִׂימוּ עַל־הָעִיר׃
(יג) וְהִנֵּה ׀ נָבִיא אֶחָד נִגַּשׁ אֶל־
אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה
אָמַר יְהוָה הֲרָאִיתָ אֵת כָּל־

ההמון

דער פָאלגע, ווען דער שטויב
שמרון׳ס הינרייכט פִיר דיא
פוסטריטטע דעם גאַנצען
פָאלקעס, דאַז מיר פָאלגעט.
(יא) דער קעניג פָאן ישראל
אַנטוואָרטעטע אונד שפראַך:
ערווערערט: ווער דען קריעגס-
גורט אַנלעגט, ריהמע זיך ניכט
שאָן זאָ, אַלס ווען ער איהן אַב-
לעגטע! — (יב) אַלס נון יענער
דיעזע אַנטוואָרט הערטע — ער
צעכטע עבען מיט דען קעניגען
אין דען פעלדהיטטען — דאַ
שפראַך ער צו זיינען דיענערן:
לעגט אַן! אונד זיא לעגטען אַן
געגען דיא שטאַדט. (יג) דאַ
קאַם איין פראָפעט צו אחאב,
דעם קעניגע פָאן ישראל, אונד שפראַך: אַלזאָ האַט דער עוויגע געשפראָכען: זיעהסט דוא

דיעזן

רש״י

עפר שומרון לשעלים וגו׳. למיתב בשעולי פרסת רגלי עמא דעמי עפר שנדבק בפרסת רגלים. לשעלים לשון מדרך כף רגל וכן במשעול הכרמים (במדבר כ״ב כ״ד) וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ׳ י״ב) שדרך כיס סוף שנאמר דרכת בים סוסיך (חבקוק ג׳ י״ד): אם ישפוק. אם יש די: (יא) דברו אל יתהלל חוגר כמפתח. אמרו ליה לא ישתבח דמזדרז ונחית בקרבא כגבר דנצח וסליק מינה אל יתהלל החוגר חרבו לרדת למלחמה שאינו יודע אם ינצח אם לאו: כמפתח. חגורת חרבו שעלה כבר מן המלחמה ונצח כך אין לאדוניכם להתהלל בדבר העתיד:
(יב) שימו. כלי המצור על העיר: (יג) נביא אחד. הוא מכיהו בן ימלה:

בנערי

באור

(עיין שרשים לרד״ק שרש ספק ושפק) ועניגס די או יתר (הינרייבענד אָדער איבערפליססיג). לשעלים, מתורגם קרוב לדעת יונתן שענינו פסיעות (והענין שלא יספיק אדמת שמרון לכפי אנשים אשר ברגלי), ומזה במשעול הכרמים וכמו שאמר הרד״ק בשרשים, אך שדבריו שם צריכין עיון קצת כי כתב וז״ל במשעול הכרמים שביל הכרמים ומזה תרגם יונתן לשעלים וגומר למתב בשעלי פרסת רגלי עמא דעמי כלומר עפר שנדבק בפרסות רגליהם, ומזה נקרא שביל הכרמים משעול לפי שהוא דרך צר אין בו אלא שיעור שיהלך אדם בו עכ״ל; הנה בתחלה אמר כי שעלים הוא מן משעול ואחס בהיפך כי משעול הוא נגזר מן שעלים, והנה הביא הרד״ק גם כאן גם בשרשיו עוד פירוש אחר והיא כי שעלים הוא אגרוף כמו מי מדד בשעלו מים (ישעי׳ מ׳ י״ב) בשעלי שעורים (יחזקאל י״ג י״ט) [אבל רש״י פירש בשני המקומות האלה שהוא שם כלי המדה, ואולי הוא כמו שיאמרו בלע״ז (איין פוס, טוה) כמו אמה שענינו מדת זרוע עיין רד״ק שרש אם ואמה, ועפ״ו תבין דברי רש״י גם כאן גם שם שכרחו כשותרין את עצמם, שכאן אמר כי בשעלו מים הוא מענין דריכה וכן אמר שם, ובכל זאת פירש שם שגל שם כלי וביחזקאל שהיא שם מדה עיי״ש], אבל פירוש הראשון יותר נכון כאן כפי הענין. (יא) אל יתהלל, כפירוש רש״י. (יב) שימו, כלים המשמיתים את החומה כמו אילי הברזל לנגח

נפס

הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה הִנְנִי נֹתְנוֹ
בְיָדְךָ הַיּוֹם וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
(יד) וַיֹּאמֶר אַחְאָב בְּמִי וַיֹּאמֶר כֹּה־
אָמַר יְהוָה בְּנַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת
וַיֹּאמֶר מִי־יֶאְסֹר הַמִּלְחָמָה
וַיֹּאמֶר אָתָּה׃ (טו) וַיִּפְקֹד אֶת־
נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וַיִּהְיוּ מָאתַיִם
שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים וְאַחֲרֵיהֶם פָּקַד
אֶת־כָּל־הָעָם כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
שִׁבְעַת אֲלָפִים׃ (טז) וַיֵּצְאוּ בַּצָּהֳרִים
וּבֶן־הֲדַד שֹׁתֶה שִׁכּוֹר בַּסֻּכּוֹת
הוּא וְהַמְּלָכִים שְׁלֹשִׁים־וּשְׁנַיִם
מֶלֶךְ עֹזֵר אֹתוֹ׃ (יז) וַיֵּצְאוּ נַעֲרֵי
שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת בָּרִאשֹׁנָה וַיִּשְׁלַח

בן

דיעזע גאַנצע צאַהלרייכע פאָלקסמענגע? איך געבע זיא נאָך הייטע אין דיינע גע־וואַלט, דאַמיט דוא ערקענ־נעסט. דאַס איך דער עוויגע בין. (יד) אחאב פראַגטע: דורך וועֶן? — אונד ער ערוויע־דערטע: זאָ שפּריכט דער עווי־גע: דורך דיא יינגלינגע דער בעפעהלסהאַבער אין דען פּראָפינצען. ער פראַגטע פערנער: ווער זאָלל דען קאַמפף אַנפיהרען? אונד ער ערוויערערטע: דוא. (טו) ער מוסטערטע דיא יינגלינגע דער בעפעהלסהאַבער אין דען פּראָפינצען, אונד עס וואַרען איהרער צווייא הונדערט צווייא אונד דרייסיג. נאַך איהנען מוסטערטע ער דאַז גאַנצע פאָלק, אונד אללע זאָה־נע ישראל'ס בעטרוגען זיעבען טויזענד מאַן. (טז) זיא ריקטען אַם מיטטאַגע אוים, אַלס בן הדד עבען אין דען פעלדהיטטען זיך ביז צור טרונקענהייט בערוישטע, ער אונד דיא קעניגע, צווייא אונד דרייסיג אַן דער צאַהל, וועלכע איהם בייאשטאַנדען. (יז) אַלס דיא יינגלינגע דער בעפעהלסהאַבער דער פּראָפינצען נון אויס־

ריק־

רש"י

(יד) בנערי שרי המדינות. הם בני התערובות שהיו כל השרים של שאר האומות נותנים בניהם תחת ידו ערבים שלא ימרדו בו: מי יאסור המלחמה. יערוך לגוות אותה: אתה. לא אתה תחלה וכה תמיתנו ועתה תריעו: (טו) שבעת אלפים. אומר אני הם שאמר עליהם כל הברכים אשר לא כרעו לבעל שבעת אלפים (לעיל י"ט י"ח): (טז) בסוכות. שעשה להם מפני החמה:

באור

נהם כפירוש רש"י. (יד) בנערי שרי המדינות, הם בני הגדולים לעירי ימים העומדים בחצר המלך לשרתו (פאַגען), ולזה ה' בזה להראות כי אין מעצור לה' להושיע, כי הנערים האלה רכים וענוגים ולא יכליאו עוד למלחמה (מדברי הרדי"א) · מי יאסור, הרד"ק פירשהו מענין ויאסור את רכבו שהוא ענין טיקום הרכב כי ראש המלחמה נקרא אוסר, לפי שהוא מתחיל עכ"ל · הנה בסוף דבריו כוין גם לדעת החכם געזעניוס שאמר כי אסר אצל מלחמה הוראתו התחלה (אַנפאַנגען, אַנקניפּפען), אך יותר נראה שנקרא שר הצבא אוסר לפי שעל ידו יאסרו ויתחברו המחנות יחדיו לפגול אל מטרה אחת כפי עצתו (דיא פערבינדונג דעס העערעס לייטעט), והנה בתחלה שאל במי כלומר מי ילא ראשונה להתגר מלחמה ואח"כ שאל מי יהי' לראש ומנהיג וזה הוא שפירש רש"י מי יערוך לגוות אותה, אולם מה שכתב רש"י עוד

נל

בֶּן־הֲדַד וַיַּגִּידוּ לוֹ לֵאמֹר אֲנָשִׁים
יָצְאוּ מִשֹּׁמְרוֹן׃ (יח) וַיֹּאמֶר אִם־
לְשָׁלוֹם יָצָאוּ תִּפְשׂוּם חַיִּים וְאִם
לְמִלְחָמָה יָצָאוּ חַיִּים תִּפְשׂוּם׃
(יט) וְאֵלֶּה יָצְאוּ מִן־הָעִיר נַעֲרֵי
שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהַחַיִל אֲשֶׁר
אַחֲרֵיהֶם׃ (כ) וַיַּכּוּ אִישׁ אִישׁוֹ וַיָּנֻסוּ
אֲרָם וַיִּרְדְּפֵם יִשְׂרָאֵל וַיִּמָּלֵט בֶּן־
הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם עַל־סוּס וּפָרָשִׁים׃
(כא) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת־
הַסּוּס וְאֶת־הָרֶכֶב וְהִכָּה בַאֲרָם
מַכָּה גְדוֹלָה׃ (כב) וַיִּגַּשׁ הַנָּבִיא אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ
הִתְחַזַּק וְדַע וּרְאֵה אֵת אֲשֶׁר־
תַּעֲשֶׂה כִּי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה מֶלֶךְ
אֲרָם עֹלֶה עָלֶיךָ׃ (כג) וְעַבְדֵי מֶלֶךְ
ארם

ריקטען, אונד בן הדד זיך ער־
קונדיגען ליעס, דא בער כטע־
טע מאן איהם: עס זינד לייע
טע אויס שמרון הערויסגעגאנ־
גען! (יח) אונד ער אנטוואר־
טעטע: ווען זיא פריעדליבען
זיננעס הערויסגעגאנגען זינד,
זא נעהמעט זיא לעבענד גע־
פאנגען, אונד זינד זיא צום
קריעגע אויסגעריקט, זא
זאללט איהר (אויך זאָ מעהר) זיא
לעבענד געפאנגען נעהמען.
(יט) יענע וואַרען אינדעס אויס
דער שטאַדט געריקט, דיא
יינגלינגע דער בעפעהלסהא־
בער אין דען פראָפינצען נעמ־
ליך, אונד דאס העער, וועל־
כעס איהנען פאָלגטע, (כ) אונד
יעדער (פאָן איהנען) ערלעג־
טע זיינען מאַן, ארם מוס־
טע פליעהען, אונד ישראל
פערפאָלגטע זיא, אויך בן הדד
קעניג פאָן ארם ענטפלאָה
זאַממט ראָס אונד רייטעריא.
(כא) אונד דער קעניג פאָן ישראל
ריקטע פאָר, שלוג ראָס אונד
וואַגען, אונד ריכטעטע אונטער ארם איינע גראָסע ניעדערלאַגע אַן. (כב) איין פראָ־
פעט טראַט הין צום קעניגע ישראל'ס, אונד שפראַך צו איהם: געהע הין, פערשטער־
קע דיך, דענקע נאַך אונד איבערשויע אַללעס, וואַס דוא צו טהון האַסט; דען נאַך אומ־
לויף איינעס יאַהרעס ווירד דער קעניג פאָן ארם הערַאנריקקען געגען דיך. — (כג) דיא
דיע־

רש״י

(כב) לתשובת השנה. לזמן סופא דשתא:

באור

בל ידעתי להולמו. (יח) תפשום חיים, נודע הוא לכל מבין במקרא מה שהבדיל הרמב"ן
בהקדמתו לתורה לבאר ההבדל בין, תפשום חיים ובין חיים תפשום, אולם אם גם דבריו נכונים
מאוד ויסודתם בדרכי הנפש, מ"מ כבר אמר הרד"ק לפי שהי' שותה שכור לא ידע כלל לכלכל
דבריו במשפט והכפל הדבר ואמר פעם חיים תפשום ופעם תפשום חיים. (כ) ופרשים,
עם איזהו פרשים שהיו עמו ולא פירש הכתוב כמה (רד"ק). (כא) ויצא, לפי מה שפירשתי
הי' המלך רק מעריך המלחמה ועמד בשער העיר, ומשם נתן פקודתיו למערכת המלחמה
ועתה רדף גם הוא אחריהם. (כב) לך התחזק, לדעתי הכוונה כי ירדוף אחרי מחנה ארם
ולא ישוב עד כלותם מבלתי השאיר להם שריד ופליט, שאם לא תעשה כן לתשובת השנה
וגומר

אֲרָם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי הָרִים
אֱלֹהֵיהֶם עַל־כֵּן חָזְקוּ מִמֶּנּוּ
וְאוּלָם נִלָּחֵם אִתָּם בַּמִּישׁוֹר אִם־
לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם׃ (כד) וְאֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה עֲשֵׂה הָסֵר הַמְּלָכִים אִישׁ
מִמְּקֹמוֹ וְשִׂים פַּחוֹת תַּחְתֵּיהֶם׃
(כה) וְאַתָּה תִמְנֶה־לְךָ ׀ חַיִל כַּחַיִל ח
הַנֹּפֵל מֵאוֹתָךְ וְסוּס כַּסּוּס ׀ וְרֶכֶב
כָּרֶכֶב וְנִלָּחֲמָה אוֹתָם בַּמִּישׁוֹר
אִם־לֹא נֶחֱזַק מֵהֶם וַיִּשְׁמַע לְקֹלָם
וַיַּעַשׂ כֵּן׃ (כו) וַיְהִי לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה
וַיִּפְקֹד בֶּן־הֲדַד אֶת־אֲרָם וַיַּעַל
אֲפֵקָה לַמִּלְחָמָה עִם־יִשְׂרָאֵל׃

ובני

דיענער דעם קעניגס פאָן ארם שפראַכען צו איהם: איהרע געטטער זינד וואָהל בערגגעטטער, דאַרום וואַרען זיא שטערקער אַלס וויר; אַבער וויר וואָללעז אין דער עבענע מיט איהנען קעמפפען, דאַ ווערדען געוויס וויר שטערקער זיין אַלס זיא. (כד) אונד נאָך דיעזען פאָרשלאַג מאַגעסט דיא בעפאָלגען: ענטזעטצע יערען דער קעניגע זיינעם פאָסטענס, אונד שטעללע פאַשאַס (קעניגליכע שטעללפערטרעטער) אַן איהרע שטעללע. (כה) דוא זאָללסט דיר דיין העער זאָ פאָללצעהליג מאַכען, וויא דאַז העער, דאַז געפאַללען איזט; אויך (זאָללסט דוא) זאָ פיעלע ראָססע אַלס פריהער אונד זאָ פיעלע קריעגסוואַגען אַלס פריהער האַבען, אונד דאַן וואָללען וויר מיט איהנען קעמפפען אין דער עבענע; געוויס ווערדען וויר שטערקער זיין אַלס זיא! ער גאַב איהרער שטיממע געהאָר, אונד טהאַט אַלזאָ. — (כו) נאַך פערלויף איינעם יאַהרעס מוסטערטע בן הדד ארם (דיא סיריער), אונד צאָג הערוֹאַן געגען אפק, אום מיט ישראל

צו

רש"י

(כד) ושים פחות תחתיהם. מתוך שלא יהו ממשפחה רמה יתנו לב להתחזק כדי למלוא חן:
(כה) אם לא נחזק מהם. כלומר ותראה אם לא נחזק מהם:

באור

וגומר, ובזה בבר הזהיר אותו כי בל יחון את בן הדד אם יבוא לידו, אך אחאב לא עשה בדבר הנביא והשיב אחור ימינו. (כג) אלהי הרים, כי שמרון הית' בנויה בראש ההר (רלב"ג). (כד) הסר המלכים, הכוונה בעצה הזאת לדעתי היא לפי שהמלכים אינם סרים כל כך למשמעתך וכל אחד יעריך מלחמה כפי רצונו אם להימין או להשמאיל, ולזה לא יפעלו לתכלית אחת לטובת הכללי, ולא ישיגו הנצוח, ולכן שים פחות תחתיהם שהמה כלם עבדיך ועל פיך יצאו ועל פיך יבואו איש על מקומו הראוי. (כה) אותם, כמו אתם בדגש ורבים כמוהו וכן וילחמוני חנם (תהלים ק"ט ג') בא יחס הפעול תמורת וילחמו אתי. אם לא, שעורו ותראה אם לא וגומר, [וכבר העירו מבארי התורה ז"ל כי כל אם וכל אם לא הוא בענינים כאלה לשון שבועה, וע"ד תנאי שתחסר תשובתו מלד שהיא ענין רע כלומר אם יהיה הדבר, או אם לא יהיה, אז כל תושיה תהיה נדחת ממני ונדומה, ומזה יצבן כי כל אם עד"ז הכוונה שלא יהיה הדבר הזה, וכל אם לא הכוונה שודאי יהיה הדבר ההוא, ומזה תבין תרגומי בכל מקומות כאלה. ד"המח]. (כו) אפקה, יש מחלוקות על מקום העיר הזאת, הרד"ק והכדי"א אמר שהיא אפקה אשר ליהודה, והנה אין ספק שהרד"ק נלאה המדקדקים ארם ויגע שהם"ז

(כז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָתְפָּקְדוּ וְכָלְכְּלוּ
וַיֵּלְכוּ לִקְרָאתָם וַיַּחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
נֶגְדָּם כִּשְׁנֵי חֲשִׂפֵי עִזִּים וַאֲרָם
מִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ׃ (כח) וַיִּגַּשׁ אִישׁ
הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה יַעַן אֲשֶׁר
אָמְרוּ אֲרָם אֱלֹהֵי הָרִים יְהוָה
וְלֹא־אֱלֹהֵי עֲמָקִים הוּא וְנָתַתִּי
אֶת־כָּל־הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּיָדֶךָ

הל׳ כלי דגש — וידעתם

צו קעמפפען. (כז) אויך דיא זאהנע ישראל'ס האטטען זיך געמוסטערט, זיך מיט פארראטה פערזעהען, אונד צאגען איהנען ענטגעגען. דיא זאהנע ישראל'ס לאגערטען איהנען געגענאיבער, צוויא הייפליין ציעגען עהנליך, וועהרענד ארם דאז גאנצע לאנד בעדעקטע. (כח) דער געטטליכע מאן טראט הערבייא, היעלט איינע רעדע אן דען קעניג פאן ישראל, אונד שפראך: אלזא האט דער עוויגע געשפראכען: וויל ארם געזאגט האט, דער עוויגע איזט איין בערגגאטט, אונד קיין גאטט דער טהעלער, דרום וויל איך דיזע גאנצע גראסע מענגע אין דיינע געוואלט געבען, דא־
מיט

רש"י

(כז) וכלכלו. פרנסת לידה למלחמה הלטיידו הם כלי זיין וכל לרכי המלחמה. וכלכלו. נתכלכלו: כשני חשיפי עזים. קבולי עזים ואין לו דמיון. ומנחם חברו בלשון גילוי כמו מחשיף הלבן (בראשית ל׳ ל״ז) חשפי שובל (ישעיה מ״ז ב׳) ולשון גילוי נופל על עדרי עזים כמו שגלשו מהר הגלעד (שיר השירים ד׳ א׳) כשיורדין מן ההר נתגלה ההר: (כח) ויאמר אל מלך ישראל ויאמר וגו׳. אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר צריך לדרוש אמירה ראשונה אמר לו ונתתי את כל ההמון הזה בידך אמירה שניי׳ אם יפול בן הדד בידך אל תחמול עליו לפיכך כשחמל עליו אמר לו יען אשר שלחת איש חרמי מידך וגומר (לקמן פסוק מ״ב):

באור

שהה״א של אפקה כאן רק במקום למ״ד בתחלתו, שהרי הוא כתב ז״ל ואף שמלינו אפק בנחלת אשר, הנה זה אפק הי׳ לבני יהודה כי אשר ממלכת אחאב הי׳, הנך רואה שלא נתחלף לו אפק באפקה רק שלדעתו אפק ואפקה אחד הוא כמו נגע ונגעה כי חשב שלא נתנו ישראל את ארם עבור באולם ועמדו על הפרק למנעו, ולכן אמר שאין זה אפק בנחלת אשר לפי שאשר ממלכת אחאב היתה, והרד״א אמר ולהיות ממלך ליהודה שהי׳ בשלום עם מלך ארם עלה להלחם שמה ע״כ, ולדבריו נראה שמלך ארם הסב בכוונה את גבול ישראל ובא אליהם דרך ארץ יהודה מלד שלא חשבו כי תקום מלחמה, ואחרים אמרו שהוא אפק בארץ אשר ולחכמי העמים עוד עיר אחרת ששמה כן, ואין להאריך בדברים שאין להביא עליהם מופת מותך. (כז) חשיפי עזים, מלת חשיפי אין לו אח והמפרשים באמרו כמו שם עדרי עזים שדרכם לעלות בהרים, והנה נראה שהי׳ שם על הגבול שני הרים גבוהים ודרך צר ביניהם ואלקו ישראל לשתי מחנות אלה עמדו על ההר מזה ואלה על ההר מזה לבלתי תת את ארם לעבור ויען הי׳ נגד ארם ישראל אך שתי מספר היו נראים כעדרי העזים. (כח) יען אשר, כפי אשר באמרנו לעיל (כ״ב) כוונת הכתוב שאף שאין מן הראוי כי יתן ה׳ עוז לאחאב לפי שלא מלא אחרי ה׳ ולא התחזק כיאות להכות בארם מכה בלתי סרה כאשר לוה הנביא, בכל זאת יען אמרו ארם וגומר לכן עוד ישלח עזרתו, ועל מה שבא ויאמר שתי פעמים אמר הרד״ק שהוא לחזק ולדעת חז״ל היו שתי אמירות (עיין רש״י והוא מתנחומא), ולדבריהם נאמר לפי דרכנו שאמירה הראשונה היתה להוכיחו על כי לא שמר את פקודתו כאשר
אמרנו

וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ (כט) וַיַּחֲנוּ
אֵלֶּה נֹכַח אֵלֶּה שִׁבְעַת יָמִים וַיְהִי
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַתִּקְרַב הַמִּלְחָמָה
וַיַּכּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־אֲרָם מֵאָה־
אֶלֶף רַגְלִי בְּיוֹם אֶחָד׃ (ל) וַיָּנֻסוּ
הַנּוֹתָרִים ׀ אֲפֵקָה אֶל־הָעִיר וַתִּפֹּל
הַחוֹמָה עַל־עֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה אֶלֶף
אִישׁ הַנּוֹתָרִים וּבֶן־הֲדַד נָס וַיָּבֹא
אֶל־הָעִיר חֶדֶר בְּחָדֶר׃ (לא) וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו עֲבָדָיו הִנֵּה־נָא שָׁמַעְנוּ כִּי
מַלְכֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־מַלְכֵי חֶסֶד
הֵם נָשִׂימָה נָּא שַׂקִּים בְּמָתְנֵינוּ
וַחֲבָלִים בְּרֹאשֵׁנוּ וְנֵצֵא אֶל־מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל אוּלַי יְחַיֶּה אֶת־נַפְשֶׁךָ׃
(לב) וַיַּחְגְּרוּ שַׂקִּים בְּמָתְנֵיהֶם
וַחֲבָלִים בְּרָאשֵׁיהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ עַבְדְּךָ בֶן־
הֲדַד אָמַר תְּחִי־נָא נַפְשִׁי וַיֹּאמֶר
הַעוֹדֶנּוּ חַי אָחִי הוּא׃ (לג) וְהָאֲנָשִׁים

ינחשו

מיט איהר ערקעננעט, דאַס
איך דער עוויגע בין. (כט) זאָ
לאַגערטען זיא, איינער גע-
געניבער דעם אַנדערן, זיע-
בען טאַגע. אַם זיעבענטען טאַ-
גע בעגאַן דער קאַמפף, אונד
דיא זאֶהנע ישראל'ס שלוגען
פֿאָן ארם הונדערט טויזענד
מאַן פֿוס-פֿאָלקעס אַן איינעם
טאַגע. (ל) דיא איבריגען פֿליכ-
טעטען זיך נאַך אפק אין דיא
שטאַדט היניין, אונד דיא מוי-
ער שטירצטע אויף דיא איב-
ריגען זיעבען אונד צוואַנציג
טויזענד מאַן. בן הדד אַבער
פֿלאָה אַלס ער אין דיא
שטאַדט קאַם פֿאָן איינעם צימ-
מער אין דאַז אַנדערע. (לא) דאַ
שפּראַכען זיינע דיענער צו
איהם: זיעהע דאָך! וויר האַ-
בען געהאֶרט, דאַס דיא קע-
ניגע דעם הויזעס ישראל גיטי-
גע קעניגע זינד; וויר וואָללען
זעקקע אום אונזערע לענדען
אונד שטריקקע אום אונזערע
קעפּפֿע לעגען, אונד זאָ הינ-
געהען צום קעניגע פֿאָן ישראל;
פֿיעללייכט לעסט ער דיך אַם
לעבען. (לב) זיא לעגטען נון
זעקקע אום איהרע לענדען,
אונד שטריקקע אום איהרע קעפּפֿע, אונד קאַמען זאָ צום קעניגע פֿאָן ישראל מיט דען
וואָרטען: דיין דיענער בן הדד שפּריכט: מעכטע דאָך דאַז לעבען מיר געשענקט זיין.
אונד יענער ערוויערטע: לעבט ער נאָך? ער זייא מיין ברודער! — (לג) דיא לייטע

וואַ-

באור

אמרנו. (כט) ויחנו, הנה ארם לא העפילו לעלות ההרה כי אמרו אלהי הרים אלהיהם וישראל פחדו מהמונם ולא רצו להתגרה בהם עד אשר הרהיב הנביא עוז בנפשם ואז ירדו מן ההרים ונפלו על מחנה ארם (מדברי החכם וואלפזאהן) · (לא) כי מלכי חסד, לדעתי כי השני הוא לאמת כלומר שמענו כי מלכי ישראל באמת מלכי רחמים הם. שקים, לסימן האבל כי יתאבלו על מלכם אם יומת. וחבלים, לסימן הכנעה ועבדות כאלו המה כבר נאסרו

מיד

יְנַחֲשׁוּ וַיְמַהֲרוּ וַיַּחְלְטוּ הֲמִמֶּנּוּ
וַיֹּאמְרוּ אָחִיךָ בֶּן־הֲדַד וַיֹּאמֶר
בֹּאוּ קָחֻהוּ וַיֵּצֵא אֵלָיו בֶּן־הֲדַד
וַיַּעֲלֵהוּ עַל־הַמֶּרְכָּבָה׃ (לד) וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הֶעָרִים אֲשֶׁר־לָקַח־אָבִי
מֵאֵת אָבִיךָ אָשִׁיב וְחוּצוֹת תָּשִׂים
לְךָ בְדַמֶּשֶׂק כַּאֲשֶׁר־שָׂם אָבִי
בְּשֹׁמְרוֹן וַאֲנִי בַּבְּרִית אֲשַׁלְּחֶךָּ
וַיִּכְרָת־לוֹ בְרִית וַיְשַׁלְּחֵהוּ׃
(לה) וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים

אמר

תרגום אשכנזי

וואַרען ליסטיג, זיא בעאייל-
טען זיך, דאַריבער נעוויסהייט
פֿאָן איהם צו ערלאַנגען, אונד
שפראַכֿען: דיין ברודער בן
הדד — — ער אַבער שפראַך:
געהט נור היץ, אונד האָלט
איהן הערבייא. בן הדד קאַם
צו איהם הערוים, אונד ער
האָב איהן צו זיך אין דען וואַ-
גען. (לד) ער (בן הדד) שפראַך
צו איהם: דיא שטעדטע, וועל-
כֿע מיין פֿאַטער דיינעם פֿאַ-
טער ענטריססען האַט, וויל
איך צוריק שטעללען, דוא
קאַננסט דיר מאַרקטפלעטצע
אין דמשק אַנלעגען, וויא זיא
מיין פֿאַטער אין שמרון אַנ-
לעגטע. — מיט דיעזער פֿערבינדליכֿקייט וויל איך דיך ענטלאַססען (שפראַך אחאב).
ער שלאָס איין בינדניס מיט איהם, אונד ענטליעס איהן. (לה) איינער פֿאָן דען פראָפֿע-

טען

רש"י

(לג) ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו. ינחשו לשון מנחש אמרו כיון שנפלו דברי שלום בפיו אפילו שלא במתכוין סימן טוב הוא זה. וימהרו להחזיק הדבר. ויחלטו לשון למיתות (ויקרא כ"ה כ"ג) כרתו הדבר מפיו שלא יחזור בו והה' של ויחלטוה נוטה במסורת לשתי התיבות כאילו נכתב ויחלטוה ממנו אם ממנו יצא הדבר בכוונת הלב: (לד) ויאמר אליו. בן הדד הערים אשר לקח אבי מאת אביך עמרי אשיב לך: וחוצות תשים לך בדמשק. ותהי מושל בה והיא ראש למלכותי כאשר שם אבי בשומרון עירך על כרחך וכל זה היה אומר מיראה אמר לו אחאב

ואני

באור

מיד מלך ישראל. (לג) ינחשו, עשו נערמת נחש כי הנחש הי' מני אז תמונת החכמה והערמה, (דאָס ביזד דער קלוגהייט אונד דער ליסט), שכיון ששמעו ממנו שאמר אחי שינו את טעמם שבתחלה אמרו עבדך בן הדד ועתה אמרו אחיך בן הדד וזה הי' רק תחלת דברים, כי רצו לראות מה יענה אם גם הם יאמרו אחיך ואלו שתק הי' עוד מדברים על לבו להגיד לו את כל מה שיתן בן הדד תחת נפשו, אולם אחאב איש נמהר בנפשו לא נתנם לכלות דבריהם אך אמר קחוהו אלי כי כבר השלמנו ואך עמו ולא עמכם אדבר כאיש אל אחיו. וימהרו ויחליטו, שניהם לשון מהירות כמו שתרגם יונתן ואטפוה מניה כלומר כמעט יצא מפיו הדבור אחי הוא מיד אטפו המה הדבר ואמרו גם אחיך (מרד"ק), וה"א של הממנו נמשך למעלה ויחלטוה ממנו, כן פירש רש"י ורד"ק וכן העתיק יונתן. (לד) וחצות, כת"י שוקין להושיב שם בני ישראל לעשות מסחר וקנין כיתר תושבי עיר דמשק מבלי לשלם לי שום מכס ומס בעבור זאת. ואני בברית, אלה דברי אחאב כלומר אנכי אשלחך בברית הזה אשר עתה כרתנו ולא אבקש ממך שום ערבון שתקים דבריך אך אשלחך מיד בשלום.

בדבר

אָמַר אֶל־רֵעֵהוּ בִּדְבַר יְהוָה הַכֵּינִי
נָא וַיְמָאֵן הָאִישׁ לְהַכֹּתוֹ׃ (לו) וַיֹּאמֶר
לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל
יְהוָה הִנְּךָ הוֹלֵךְ מֵאִתִּי וְהִכְּךָ
הָאַרְיֵה וַיֵּלֶךְ מֵאֶצְלוֹ וַיִּמְצָאֵהוּ
הָאַרְיֵה וַיַּכֵּהוּ׃ (לז) וַיִּמְצָא אִישׁ
אַחֵר וַיֹּאמֶר הַכֵּינִי נָא וַיַּכֵּהוּ
הָאִישׁ הַכֵּה וּפָצֹעַ׃ (לח) וַיֵּלֶךְ הַנָּבִיא
וַיַּעֲמֹד לַמֶּלֶךְ אֶל־הַדָּרֶךְ וַיִּתְחַפֵּשׂ
בָּאֲפֵר עַל־עֵינָיו׃ (לט) וַיְהִי הַמֶּלֶךְ
עֹבֵר וְהוּא צָעַק אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר
עַבְדְּךָ ׀ יָצָא בְקֶרֶב־הַמִּלְחָמָה
וְהִנֵּה־אִישׁ סָר וַיָּבֵא אֵלַי אִישׁ
וַיֹּאמֶר שְׁמֹר אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה אִם־

הפקד

טען=שילערן שפּראַך צום אַנ=
דערן: איין אויפֿטראַג דעם עווי=
גען, שלאַגע מיך! — אונד
דער מאַן וויינגערטע זיך, איהן
צו שלאַגען. (לו) דאַ שפּראַך
ער צו איהם: ווייל דוא ניכט
געהאָר נאַכסט דער שטיממע
דעם עוויגען, זאָ ווירד דיך,
זאָבאַלד דוא פֿאָן מיר וועגגע=
העסט, איין לעווע ערשלאַגען.
אונד אַלס ער פֿאָן איהם וועג=
גינג, דאַ טראַף איהן איין
לעווע, אונד ערשלוג איהן.
(לז) אינדעם פֿאַנד יענער איי=
נען אַנדערן מאַן, אונד שפּראַך:
שלאַגע מיך דאָך! ער שלוג
איהן זאָ לאַנגע, ביז ער פֿער=
וואונדעט וואַר. (לח) דער
פּראָפֿעט גינג נון הין, שטעלל=
טע זיך דעם קעניגע אַם וועגע,
אונד מאַכטע זיך אונקענטליך,
אינדעם ער דען טורבאַן אין
די אויגען דריקטע. (לט) אַלס
נון דער קעניג פֿאָריבערצאָג, דאַ ריעף ער דעם קעניגע ענטגעגען, אונד שפּראַך: דיין
קנעכט צאָג הינויס אין דען קאַמפּף, אונד עס קאַם יעמאַנד הין, אונד בראַכטע
מיר איינען מאַן, אינדעם ער שפּראַך: בעוואַכע דיעזען מאַן! ווען ער פֿערמיסט ווירד, זאָ
האַפּ=

רש"י

ואני בברית הזאת אשלחך: (לה) הכיני נא. סימן זה רע על אחאב שאמר לו הנביא על פי הגבורה להכות את בן הדד ולא הכהו ואף זה שאמר לו הנביא בדבר ה' הכני ולא הכהו כשם שנפרע מזה יפרע מאחאב בדבר ה'. הקב"ה אמר שתכה אותי: (לז) ופצוע. מכת חבורה: (לח) ויתחפש באפר. שינה את מעפורתו שלא יכירוהו כל שינוי בגדים הוא לו חיפוש באפר תירגמו יונתן במעפרא הוא סודר: (לט) והנה איש סר. מן הדרך אלי: ויבא אלי איש. שבוי מן המלחמה: אם הפקד יפקד. אם יברח לשון לא נפקד

באור

(לה) בדבר ה', שאמר לו כי ה' צוה כן והזכיר שם' זה האיש רע הנביא והכיר אותו וידע כי דבר ה' אמת בפיהו ולכן נענש באשר לא שמע לקולו, והנה דעת כל המפרשים הי' זה משל לאחאב שלוה אותו ה' להחרים את ארם והוא המליט את בן הדד. אבל יקשה כי לא נזכר הצווי הזאת בכתוב אם לא נאמר שהוא בכלל לך התחזק כמו שכתבנו, אולם מה שיותר יפלא הוא שהרי אחאב לא ראה ולא ידע מזה דבר כנראה מהענין ואיך יקח ממנו מוסר? ואולי בעבור זאת בחרו חז"ל דרך אחרת ואמר כי בחבירתו נרפא ישראל כי היו ראוין למות במלחמה ברמות גלעד כמו אחאב שהרי אמר הנביא ועמך תחת עמו אך שהנביא כפר בדמו עליהם. (לח) באפר, הנכון כדעת הרד"ק שהוא הפך מן פאר והוא מכסת בגד או כעיף, וי"ת וכריך במעפרא וגם הוא כסוי הראש (עיין ערוך ערך מעפרת). (לט) סר, סר מדרכו ויבא אלי.

הפקד יפקד והיתה נפשך תחת
נפשו או ככר־כסף תשקול:
(מ) ויהי עבדך עשה הנה והנה
והוא איננו ויאמר אליו מלך־
ישראל כן משפטך אתה חרצת:
(מא) וימהר ויסר את־האפר מעל*
עיניו ויכר אתו מלך ישראל כי
מהנביאים הוא: (מב) ויאמר אליו
כה אמר יהוה יען שלחת את־
איש־חרמי מיד והיתה נפשך
תחת נפשו ועמך תחת עמו:
(מג) וילך מלך־ישראל על־ביתו
סר וזעף ויבא שמרונה:

כא (א) ויהי אחר הדברים האלה
כרם היה לנבות היזרעאלי

*מעלי קרי. הס' נפתח

אשר

האפטעט דיין לעבען פיר דאז זיינינגע, אדער דוא בעצאהלסט איין טאלענט זילבער. (מ) וועהרענד דיין קנעכט זיך נון דא אונד דארט בעשעפטיגטע, וואר ער ניכט דא — דער קעניג פאן ישראל שפראך צו איהם: דיין אורטהייל איזט בעשטיממט, דוא זעלבסט האסט עס געפעללט. (מא) שנעלל ריקטע נון יענער דען טורבאן אויס דען אויגען, אונד דער קעניג פאן ישראל ערקאננטע, דאס ער פאן דען פראפעטען זייא. (מב) דער פראפעט שפראך צו איהם: אלזא שפריכט דער עוויגע: ווייל דוא דען מאן, פאן מיר דעם טאדע געווייהט, אויס דער האנד ליעסעסט, זא זאלל דיין לעבען האפטען פיר זיין לעבען, אונד דיין פאלק פיר דאז זייניגע. (מג) היערויף צאג אחאב אונמוטהיג אונד פערדריסליך נאך הויזע, אונד קאם אין שמרון אן.

כא (א) פאלגענדעס געשאה נאך דיעזער בעגעבענהייט: נבות דער יזרעאלי, דער אין יזרעאל

ר ש " י

ממנו איש (במדבר ל"א מ"ט) לשון חסרון: (מ) והוא איננו. ברח לו: אתה חרצת. או נפש או ככר כסף: (מב) איש חרמי. איש מלחמתי לשון חירום ולשון חירום נופל במלחמה וכן על אדום תרד ועל עם חרמי (ישעיה ל"ד ה'). ומ"א כמה מלודות וחרמים פרשתי לך עד שנפל בידך: (מג) סר וזעף. נסים ודוי רומו סרה ממנו:

כא (א) ויהי אחר הדברים האלה. עוד אחרת לקרב מיתתו:

ב א ו ר

(מ) אתה חרצת, ר"ל אם אתה הודית בתנאי עם היותך בלתי מחויב בו הנה אתה חרצת הדין ובה יהי' משפטך (הרד"ק). (מב) איש חרמי, אשר אנכי החרמתי וזה שתרגם יונתן דחיב קטול, והרלב"ג פירש האיש אשר לכדתי בחרמי ובדשתי לתת אותו בידך כי לא הי' לו מקום לנוס. מיד, ענינו מידך. (מג) סר, ענינו סר רוח ונשמט הסומך ולכן בא בפתח הסמ"ך כדין הסמיכות כמו זר מן זר. וזעף, כלומר בסערת נפש מענין ויעמד הים מזעפו (יונה א' ט"ו):

אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֶאל אֵצֶל הֵיכַל
אַחְאָב מֶלֶךְ שֹׁמְרוֹן׃ (ב) וַיְדַבֵּר
אַחְאָב אֶל־נָבוֹת ׀ לֵאמֹר תְּנָה־
לִּי אֶת־כַּרְמְךָ וִיהִי־לִי לְגַן־יָרָק
כִּי הוּא קָרוֹב אֵצֶל בֵּיתִי וְאֶתְּנָה
לְךָ תַּחְתָּיו כֶּרֶם טוֹב מִמֶּנּוּ אִם
טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֶתְּנָה־לְךָ כֶסֶף
מְחִיר זֶה׃ (ג) וַיֹּאמֶר נָבוֹת אֶל־
אַחְאָב חָלִילָה לִּי מֵיְהוָה מִתִּתִּי
אֶת־נַחֲלַת אֲבֹתַי לָךְ׃ (ד) וַיָּבֹא
אַחְאָב אֶל־בֵּיתוֹ סַר וְזָעֵף עַל־
הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלָיו נָבוֹת
הַיִּזְרְעֵאלִי וַיֹּאמֶר לֹא־אֶתֵּן לְךָ
אֶת־נַחֲלַת אֲבוֹתָי וַיִּשְׁכַּב עַל־
מִטָּתוֹ וַיַּסֵּב אֶת־פָּנָיו וְלֹא־אָכַל
לָחֶם׃ (ה) וַתָּבֹא אֵלָיו אִיזֶבֶל
אִשְׁתּוֹ וַתְּדַבֵּר אֵלָיו מַה־זֶּה רוּחֲךָ

הס' נפתח סרה

יזרעאל וואָהנטע, האַטטע איינען וויינבערג, נעבען דעם פּאַללאַסטע דעם אחאב, קאָ־ניגס פֿאָן שמרון. (ב) אחאב רעדעטע דעז נבות אַן, וויא פֿאָלגט: איבערלאַססע מיר דיינען וויינבערג; ער קאַן מיר צום געמיזע־גאַרטען דיע־נען, וויל ער זאָ נאַהע אַן מיינעם הויזע ליעגט. איך וויל אַן דעססען שטאַטט דיר איינען פֿאָרציגליכערן וויינבערג געבען אָדער ווען עס דיר בעססער שיינט, דען ווערטה דעססעלבען אין באַא־רעם געלדע בעצאַהלען. (ג) אַבער נבות ערוויערער־טע דעם אחאב: ביים עווי־גען! עס זייא פֿערנע פֿאָן מיר, דיר צו געבען דאַז ערבגוט מיי־נער פֿאָטער. (ד) אחאב קאַם נאַך הויזע, אונמוטהיג אונד פֿערדריסליך, איבער דיא אַנט־וואָרט, וועלכע איהם נבות דער יזרעאלי געגעבען, אינ־דעם ער שפּראַך: איך וויל דיר ניכט געבען דאַז ערבגוט מיינער פֿאָטער; ער לעגטע זיך אין זיין בעטטע, ווענדעטע זיך אום, אונד גענאָם קיינע שפּייזע. (ה) דאַ קאַם זיינע פֿרויא איזבל, אונד רעדעטע איהן אַן: וואַס איזט עס דאַס דיין גייסט אונמו־

טהיג

רש"י

(ב) מחיר זה. הכרם הזה:

באור

כא (ב) לגן ירק. הוא העשב שהוא מאכל אדם (רד"ק), ובדברי חז"ל השתמשו בְּרבוי ירקות על הצמחים העולים לשלחן בני אדם ובזה נבדל יָרָק מן יֶרֶק כי יֶרֶק נאמר על כל צמח אשר מראהו ירוק ויָרָק רק הצמחים שהם למאכל האדם כגן הירק (דברים י"א י') ארחת ירק (משלי ט"ו י"ז) וגן הירק הוא מה שקורין בל"א (קיכענגארטען, געמיזעגארטען) ויען הי' הכרם הזה סמוך להיכל אחאב לזה שאל אותו לצורך שלחנו. אם טוב, יחסר וי"ו, ושעורו ואם טוב בעיניך וגומר וכן באה מלת או בכתוב ה'. (ד) סר וזעף, עיין מה שכתבתי בסוף פרשה הקודמת. ויאמר, כלומר על זאת חרה לו ביותר כי אמר לא אתן לך,

סרה ואינך אכל לחם: (ו) וידבר
אליה כי־אדבר אל־נבות
היזרעאלי ואמר לו תנה־לי
את־כרמך בכסף או אם־חפץ
אתה אתנה־לך כרם תחתיו
ויאמר לא־אתן לך את־כרמי:
(ז) ותאמר אליו איזבל אשתו
אתה עתה תעשה מלוכה על־
ישראל קום אכל־לחם ויטב
לבך אני אתן לך את־כרם נבות
היזרעאלי: (ח) ותכתב ספרים
בשם אחאב ותחתם בחתמו
ותשלח הספרים אל־הזקנים
ואל־החרים אשר בעירו
הישבים את־נבות: (ט) ותכתב
בספרים לאמר קראו־צום

והש כו ספרים קרי.

טהין איזט, אינד דוא קיינע
שפייזע געניעסעסט. (ו) ער
ערוויעדערטע איהר: וויל
איך נבות דען יזרעאלי אַנגע־
רעדעט, אינד צו איהם גע־
שפראָכען האַבע, איבערלאַס־
סע מיר דיינען וויינבערג פיר
באַארעס געלד, אָדער איך
געבע דיר, ווען דוא ווילסט,
איינען וויינבערג אַן דעססען
שטעללע; ער אַבער שפראַך:
איך געבע דיר מיינען וויינ־
בערג ניכט. (ז) דאַ שפראַך זיי־
נע פרויא איזבל צו איהם:
דוא זאָללסט יעטצט דיא
רעגיערונג פיהרען איבער
ישראל? — שטעהע אויף, גע־
ניעסע שפייזע אונד דיין הערץ
זייא וואָהלגעמוטה. איך וויל
דיר שאַפפען דען וויינבערג
נבות דעם יזרעאלי. (ח) זיא
שריעב בריעפע אים נאַמען
דעם אחאב, פערזאַה זיא
מיט זיינעם זיעגעל, אונד
שיקטע דיא בריעפע אַן דיא
עלטעסטען אונד אַן דיא ער־
לען זיינער שטאַדט, דיא
נעהמליך מיט נבות צוזאַמ־
מענוואָהנטען. (ט) זיא שריעב אין דען בריעפען פאָלגענדעס: לאַססעט פע־זאַממלונג אַנ־

ר ש " י

(ח) אל הזקנים. זקני אשמאי סבי דבהתא: (ט) קראו צום. וביום צום נדרנס לבדוק

ב א ו ר

שיש במשמעו טוב תתי אותו לאיש אחר מאשר אתן אותו לך. (ו) כי אדבר, הרד"ק אמר שהוא עתיד במקום עבר ונאמת שהוא להורות על התמידות כמו ככה יעשה איוב על פי ה' ימ:ו ובדומה כי חאחב דבר עמו פעמים רבות על הדבר הזה והוא השיב תמיד כדברים האלה ואף שהכתוב לא הזכיר. (ז) אתה עתה, לדעתי אמרה זאת דרך התול ולעג הנה עתה אתה הראית כי תעשה מלוכה על ישראל אם מדבר קטן כזה סרה רוחך והיית כאיש אין איל, ולמפרשים דרכים שונים בזה וכל דרך איש ישר בעיניו. [(ח) החרים, שרים היושבים בסוד הזקנים מפאת חשיבות משפחתם, ואף אם עוד צעירים הם לימים, ונקראו חורים אם על שם שהם לובשים בגדי חור ושש לתפארת, או לפי שהם בני חורין מכמה עבודות המוטלות על שכם שאר העם. הישבים, שיעורו לדעתי היושבים לכסא משפט את נבות, כי הוא נראה במבואר בפסוק הבא. ר"המח]. (ט) קראו צום, הנכון לדעתי כדעת הריק"ם שענינו

אסיפת

וְהוֹשִׁיבוּ אֶת־נָבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם׃
(י) וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי־
בְלִיַּעַל נֶגְדּוֹ וִיעִדֻהוּ לֵאמֹר
בֵּרַכְתָּ אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ וְהוֹצִיאֻהוּ
וְסִקְלֻהוּ וְיָמֹת׃ (יא) וַיַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי
עִירוֹ הַזְּקֵנִים וְהַחֹרִים אֲשֶׁר
הַיֹּשְׁבִים בְּעִירוֹ כַּאֲשֶׁר שָׁלְחָה
אֲלֵיהֶם אִיזָבֶל כַּאֲשֶׁר כָּתוּב
בַּסְּפָרִים אֲשֶׁר שָׁלְחָה אֲלֵיהֶם׃
(יב) קָרְאוּ צוֹם וְהוֹשִׁיבוּ אֶת־נָבוֹת
בְּרֹאשׁ הָעָם׃ (יג) וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי

האנשים

זאַגען, אונד זעטצעט נבות אַן דיא שפּיטצע דעם פֿאָלקעס. (י) דאַן זעטצעט צווייא מענשען, פֿאָם ניעדריגסטען פֿאָבעל, איהם געגענאיבער, וועלכֿע ווידער איהן צייגען, אונד שפּרעכֿען: דוא האַסט גאָטט אונד קאָניג געלעסטערט; פֿיהרעט איהן אַלכֿדאַן הינויס אונד שטייניגעט איהן צו טאָדע. (יא) דאַ טהאַטען דיא שטאַדטמעננער, דיא עלטעסטען אונד דיא עדלען, וועלכֿע דיא מיטבעוואָהנער זיינער שטאַדט וואַרען זאָ וויא עס איזכל אַן זיא ערלאַססען, נאַך פֿאָרשריפֿט דער בריעפֿע נעהמליך, דיא זיא איהנען צוגעשיקט האַט. (יב) זיא ליעסען פֿערזאַממלונג אַנזאַגען, אונד זעטצטען נבות אַן דיא שפּיטצע דעם פֿאָלקעס. (יג) דיא צווייא ניע־

באור

אסיפת העם וכן ביום צום (ירמיה ל"ו ו'), אך שלדעתו הוא מענין צומת הגידין שאמרו חז"ל, ולי נראה יותר לפי שביום הצום הי' דרכם להקבץ יחד, הועתק השם הזה אל אסיפה. והושיבו את נבות, הנה נבות הי' נכבד בעירו ודרכו לשבת בראש העם ולכן צותה שגם עתה יעשו כן שבל ירגישו העם שכבר כלתה אליו הרעה מאת השופטים טרם באו למשפט, אך יעשו עצמם כאלו לא ידעו דבר וידברו עמו מדברי העיר וכדומה ובפתע פתאום יעמדו העדים. (י) בני בליעל, יראה לי כי לכוונה מיוחדת הזכירה איזבל בני בליעל אף שנודע הוא כי זולת איש בליעל לא יעיד אדם עדות שקר לשפוך דם נקי, אך רצתה להודיעם שלא יחשבו לפתות לזה אנשים כשרים בדברי חלקלקות ורב מתן להצטדק בעיני העם, רק יקחו בני בליעל (אם גם המה אינם מוחזקים לאנשי אמת) אשר בעד אגורות כסף ימהרו לעשות כן ולא יאחרו המשפט. והיא לא חששה אם יהיו העם מרננים אך אם יש קצת צד משפט בדבר, כי להמיתו בלא משפט כלל לא הי' לאל ידה כמ"ש הרד"ק כי יראה את העם שהרי אחאב לא הי' יכול לקחת בחזקה כרם נבות. ברכת אלהים ומלך, כפי משפט הלשון לשמור המדרגה (דיא שטייגערונג) בדרך לא זו אף זו (עיין תל"ע פרוג: תקל"ב ח"ג דרכי הלשון) הי' ראוי לומר בהיפך מלך ואלהים, אך שזה מורה כי אבדה אמונה מן הארץ והיתה קללת המלך יותר מגונה מקללת אלהים, או נאמר שהאלקים כאן כמו אלקים לא תקלל שפורשו שופטים ונבות נהרג על שקלל מלכו. (יא) אשר היושבים, בשתי הידיעות והי' די באחת היושבים או אשר יושבים, ובמקרא הנדפס עם אברבנאל בשנת תס"ו (מקום הדפוס לא נרשם) נשמט באמת מלת אשר ולא ידעתי אם הוא ט"ס או ע"פ נוסחא אחרת, וגם יונתן תרגם רק בידיעה אחת, [ושיעור הכתוב לדעתי כן הוא: ויעשו אנשי עירו הזקנים והחורים ר"ל האנשים השופטים בעירו, אף כי הם היושבים בעירו מני אז, והם עצמו ובשרו, אף יודעי שמו ולדקו, בכל זאת עשו כאשר שלחה אליהם איזבל וכו'. דברי המתרגם]. (יג) שני האנשים, אשר

יג האנשים בני־בליעל וישבו נגדו
ד ויעדהו אנשי הבליעל את־נבות
נגד העם לאמר ברך נבות
אלהים ומלך ויצאהו מחוץ
לעיר ויסקלהו באבנים וימת:
(יד) וישלחו אל־איזבל לאמר
סקל נבות וימת: (טו) ויהי
כשמע איזבל כי־סקל נבות
וימת ותאמר איזבל אל־אחאב
קום רש את־כרם ׀ נבות
היזרעאלי אשר מאן לתת־לך
בכסף כי אין נבות חי כי־מת:
(טז) ויהי כשמע אחאב כי מת
נבות ויקם אחאב לרדת אל־
כרם נבות היזרעאלי לרשתו:
(יז) ויהי דבר־יהוה אל־אליהו
התשבי לאמר: (יח) קום רד
לקראת אחאב מלך־ישראל
אשר בשמרון הנה בכרם
נבות

ניעדערטרעכטיגען מענשען
קאמען אונד זעטצטען זיך
איהם געגענאיבער; דיעזע
ניעדערטרעכטיגען לייטע,
צייגטען אין געגענווארט דעם
פאלקעס, ווידער נבות, מיט
דען ווארטען: נבות האט
גאטט אונד קאניג גע־
לעסטערט. דארויף פיהר־
טע מאן איהן צור שטאדט הי־
נייס, ווארף איהן מיט שטיי־
נען דאס ער שטארב. (יד) נון
שיקטען זיא אן איזבל דען בע־
ריכט: נבות ווארד געשטיי־
ניגעט אונד שטארב. (טו) אלס
איזבל הערטע, דאס נבות
געשטייניגעט ווארדען אונד
געשטארבען זייא, דא שפראך
זיא צו אחאב: וואהלאן, נים
אין בעזיטץ דען וויינבערג פאן
נבות דעם יזרעאלי, דען ער
פיר באארעם געלד צו געבען
זיך וויגערטע; דען נבות לעבט
ניכט מעהר, זאנדערן איזט
טאדט. (טז) אלס אחאב הער־
טע, דאס נבות טאדט זייא,
דא מאכטע אחאב זיך אויף,
אום זיך אין דען וויינבערג
נבות דעם יזרעאלי הינאב צו
בעגעבען, אונד דענזעלבען
אין בעזיטץ צו נעהמען. (יז) דא
ערגינג דאז ווארט דעם עוויגען אן אליהו דען תשבי, וויא פאלגט: (יח) מאכע דיך אויף,
געהע ענטגעגען דעם אחאב, קאניגע ישראל'ס צו שמרון, ער איזט אים וויינבערגע דעם
נבות

רש"י

בעבירות שבידם: (יג) ברך נבות. חילוף של קללה ותרגם גדיף נבות קדם ה' ומלכא
לט: (טו) קום רש. יש מחכמים אומרים הרוגי מלכות נכסיהם למלך ויש מהן אומרים בן

באור

שכרו ולזה בא בה"א הדעת: ויעדהו, אמר הכנוי ואח"כ את נבות כמו ותראהו את הילד
ורבים ככה (הרד"ק)·(טו) קום רש, כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך (המפרשים), וכבר נודע המשפט
הזה גם בימים האחרונים. (יח) אשר בשמרון, שם מושבו, אך עתה תמצאהו ביזרעאל
(מרד"ק)

נְבוֹת אֲשֶׁר־יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ׃
(יט) וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר
יְהוָה הֲרָצַחְתָּ וְגַם־יָרָשְׁתָּ וְדִבַּרְתָּ
אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה
בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים
אֶת־דַּם נָבוֹת יָלֹקּוּ הַכְּלָבִים
אֶת־דָּמְךָ גַּם־אָתָּה׃ (כ) וַיֹּאמֶר
אַחְאָב אֶל־אֵלִיָּהוּ הַמְצָאתַנִי
אֹיְבִי וַיֹּאמֶר מָצָאתִי יַעַן
הִתְמַכֶּרְךָ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה׃ (כא) הִנְנִי מֵבִי* אֵלֶיךָ רָעָה

מביא קרי ובערתי

נביה, וואהין ער זיך בעגאב, אום דיזעון אין בעזיטץ צו נעהמען, (יט) אונד זאגע איהם פאלגענדעס: אלזא שפריכט דער עוויגע: דוא האסט געמארדעט אונד איך שאן דיא ערבשאפט איבער־נאממען? — דאן שפריך צו איהם, וויא פאלגט: אלזא שפריכט דער עוויגע: אן דער שטעללע, ווא דיא הונדע אויפלעקטען דאז בלוט דעם נבות, זאללען דיא הונדע אויך דיין בלוט אויפלעקען. (כ) אחאב שפראך צו אליהו: האסט דוא מיך ענדליך ער־טאפפט, מיין פיינד! — דיע־זער ערוויעדערטע: וואהל האבע איך (דיך) ערטאפפט. וויל דוא דיך נון פיל גאבסט צו טהון וואס דען אויגען דעם עוויגען מיספעללט, (כא) זא וויל איך אונגליק איבער דיך ברינ־

רש"י

אחי אביו היה ואותו ואת בניו הרג וראוי ליורשו: (כ) התמכרך. מכרת את עצמך להכעים לבוראך. התמכרך כמו והתמכרתם שם לאויביכם (דברים כ"ח ס"ח):

באור

(רד"ק). (יט) הרצחת. הנכון שה"א לשאלה ועל דרך תימה כלומר האתה רצחת אותו כאויב וגם באת לירשו כאלו אתה קרובו וגואלו? זאת תהי' שאלתך ותראה מה יענך, ואם יודה את חטאו אז ודברת אליו (מדברי הרדי"א). במקום, הרלב"ג אמר כי במקום הוא לאו דוקא שהרי הכלבים לקקו דם אחאב על ברכת שמרון ולא ביזרעאל, רק הכוונה שגם הוא לא ימות מיתה טבעית והכלבים ילקקו את דמו כאשר לקקו דם נבות, אך יותר נראה דעת הרדי"א שאמר ע"פ דרכו (עיין לעיל י"ט ט"ז מה שכתבתי בשמו) שבאמת היתה כלה ונחרצה מאת ה' נבואות כי בימי אחאב ימליך יהוא וימחה את זכר אחאב ולא[ו] הי' זאת אז היתה נתקימה גם הנבואה הזאת כי יפול בחלק יזרעאל, אולם אחרי אשר נכנע אחאב ונחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות נתבטלה כל הגזרה ולא הביא ה' הרעה כ"א בימי בנו ונו נתקיימו כל הדברים כי נפל ע"י יהוא בחלקת שדה נבות היזרעאלי (מ"ב ט' כ"ה), ומה שבא להלן (כ"ב ל"ח) וילקו הכלבים את דמו כדבר ה', עיקר הכוונה שם על נבואות האיש הנביא שאמר לאחאב והיתה נפשך תחת נפשו כי זה לא נתבטל, ולכוונה זאת מתורגם פה. [ואמנם כי תרגמתי כן בפשטות הענין, בכל זאת יראה לי ישוב פשוט לכל פליאות המפרשים בזה וגם לכפל מלת הכלבים, כי מלת במקום היא ע"ד במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם וגו' (הושע ב' א'), ששיעורו תחת (אנשטאטט) וטעם הכתוב בזה, תחת אשר לקקו הכלבים דם נבות, ילוקו כלבים גם את דמך. דברי המתרגם]. (כ) המצאתני, כלומר הן מצאת אותי בענין רע כאשר חפצת להאשימני כי על בן הדד איש חרמי חמלתי ולדיק ונקי הרגתי ואמר זה על צד השאלה בדרך הלצון. התמכרך, כאלו מכר עצמו אל הרע להיות לו עבד עולם (מדברי

וּבִעַרְתִּי אַחֲרֶיךָ וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב
מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר וְעָזוּב
בְּיִשְׂרָאֵל׃ (כב) וְנָתַתִּי אֶת־בֵּיתְךָ
כְּבֵית יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט וּכְבֵית
בַּעְשָׁא בֶן־אֲחִיָּה אֶל־הַכַּעַס
אֲשֶׁר הִכְעַסְתָּ וַתַּחֲטִא אֶת־
יִשְׂרָאֵל׃ (כג) וְגַם־לְאִיזֶבֶל דִּבֶּר
יְהוָה לֵאמֹר הַכְּלָבִים יֹאכְלוּ
אֶת־אִיזֶבֶל בְּחֵל יִזְרְעֶאל׃
(כד) הַמֵּת לְאַחְאָב בָּעִיר יֹאכְלוּ
הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ
עוֹף הַשָּׁמָיִם׃ (כה) רַק לֹא־הָיָה
כְאַחְאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר־הֵסַתָּה
אֹתוֹ אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ׃ (כו) וַיַּתְעֵב
מְאֹד לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַגִּלּוּלִים כְּכֹל
אשר

ברינגען, אינד (חונעם) היני
טער דיר הער פערטילגען.
איך וויל פערניכטען פאן
אחאב יעדען וואנדפיספער
(יעדען הונד) זא וויא איך
אללעס פערוואהרטע אונד
בעפעסטיגטע אין ישראל.
(כב) איך וויל דיין הויז גלייך
מאכען דעם הויזע ירבעם דעם
זאהנעם נבט, אונד דעם הוי
זע בעשא דעם זאהנעם אחיה,
וועגען דעם ערגערניססעם
דאז דוא געגעבען אונד ישראל
צו זינדען פערפיהרט האסט.
(כג) אונד אויך איבער איזבל
שפריכט זיך דער עוויגע אוס,
וויא פאלגט: דיא הונדע זאל
לען איזבל פערצעהרען, אינ
נערהאלב דער מויער יזרעאל'ס.
(כד) וואס פאן אחאב אין
דער שטאדט שטירבט, ווער
דען דיא הונדע פערצעהרען,
אונד וואס אויף דעם פעלדע
שטירבט, ווירד פערצעהרען
דאז געפליגעל דעם הימ
מעלס. — (כה) צוואר איזט
ניעמאנד געוועזען זא וויא
אחאב, דער זיך פייל געגעבען העטטע צור אויסאיבונג דעסיניגען, וואס דען אויגען
דעם עוויגען מיספיעל, וואצו איהן זיינע פרויא איזבל פערלייטעטע. (כו) ער טריעב
דעם גרייעלס נאך מעהר, אינדעם ער דען אבשייליכען גאטצען נאכגינג, גאנץ זא
וויא

רש"י

(כג) בחיל יזרעאל. בבקעת יזרעאל. בחיל תרגומו של גיא: (כה) רק לא היה כאחאב. הכתוב מעיד
עליו שלא היה במלכים כמותו שירבעם וכל אשר אחריו עבדו את העגלים מירא' אם יעלה
העם ירושלים תשוב הממלכה לבית דוד וזה הוסיף הבעל והאשר' להכעים: התמכר. נמכר
לעכו"ם. ראיתי בירושלמי אומר בית האלי שושבינו היה ובכל יום שם דמיו ונתן לעכו"ם:

באור

הרד"ק), ועיין מה שכתבתי בהמעמר לפי בראשית על ויתנכר אליהם (בראשית מ"ב ז'). (כב) אל
הכעס, בעבור הכעס. (כג) בחל יזרעאל, בחומת יזרעאל. (כה) רק, מלת רק מורה על
היחוד כמ"ש הרד"ק בשרשים ויתפרש בענינים שונים, וכאן נראה לי שהוא כמו המלה (לוואהל)
בל"א, והפסוק הזה נמשך על פסוק כ"ו, והכוונה אם גם לא הי' כאחאב וגומר ויתעב מאוד
וגומר בכל זאת ויהי כשמוע וגומר ככנע. אשר, כמו באשר או שהוא במקום אם כמו אשר
נשיא יחטא כלומר יען או אם הסיתה. הסתה, בא דגש תמורת נח (רד"ק).

אֲשֶׁר עָשׂוּ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר הוֹרִישׁ
יְהוָה מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כז) וַיְהִי
כִשְׁמֹעַ אַחְאָב אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיָּשֶׂם־שַׂק
עַל־בְּשָׂרוֹ וַיָּצוֹם וַיִּשְׁכַּב בַּשָּׂק
וַיְהַלֵּךְ אַט׃ (כח) וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה
אֶל־אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי לֵאמֹר׃
(כט) הֲרָאִיתָ כִּי־נִכְנַע אַחְאָב
מִלְּפָנָי יַעַן כִּי־נִכְנַע מִפָּנַי לֹא־
אָבִי* הָרָעָה בְּיָמָיו בִּימֵי בְנוֹ
אָבִיא הָרָעָה עַל־בֵּיתוֹ׃
כב (א) וַיֵּשְׁבוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֵין
מִלְחָמָה בֵּין אֲרָם וּבֵין
יִשְׂרָאֵל׃ (ב) וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
וַיֵּרֶד יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ (ג) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶל־עֲבָדָיו הַיְדַעְתֶּם כִּי־
לָנוּ רָמֹת גִּלְעָד וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים
מִקַּחַת אֹתָהּ מִיַּד מֶלֶךְ אֲרָם׃

פתח בס"פ ; אביא קרי ; ויאמר

ווי‍א עס די‍א אמורים געטהאן, וועלכע דער עוויגע אויסגע־טריעבען האט פאר דען קינ־דערן ישראלים. (כז) אבער דעננאך אלס ער יענע ווארטע הערטע, דא צעררים ער זיי־נע קליידער, טרוג איינען זאק אם קערפער, קאסטייעטע זיך, שליעף אויף זעקען, אונד גינג געביינגט איינהער. (כח) דא ערגינג דאז ווארט דעם עווי־גען אן אליהו דען תשבי, וויא פאלגט: (כט) האסט דוא עס געזעהען, וויא אחאב פאר מיר זיך דעמיטהיגעט? — דא־פיר, דאס ער פאר מיר זיך דעמיטהיגטע, וויל איך דאז אונגליק ניכט אין זיינען טאגען קאממען לאססען; ערסט אין דען טאגען זיינעס זאה־נעס, וויל איך קאממען לאס־סען דאז אונגליק איבער זיין הויז.

כב (א) דרייא יאהרע וואהנ־טען זיא רוהיג, ווא קיין קריעג וואר צווישען ארם אונד ישראל. (ב) אבער אים דריטטען יאהרע, צאג יהושפט דער קעניג פאן יהודה הינאב צום קעניגע פאן ישראל. (ג) דער קעניג פאן ישראל שפראך צו זיינען דיענערן: איהר וויססעט וואהל, דאס רמות אין גלעד אונז געהערט אונד דאך שטעהען וויר אן, עס דער געוואלט דעס קעניגס פאן ארם צו ענטרייסען! היע־

רש"י

(כז) ויהלך אט. יחף: (כט) לא אביא הרעה. רעת ביתו לא אביא בימיו אבל גזרת ילוקו הכלבים את דמו אי אפשר לבא בימי בנו אלא עליו:

כב (ב) בשנה השלישית. ששלח את בן הדד: (ג) ואנחנו מחשים. מתעצלים סיאמ"ו פיגר"י

באור

(כז) אט, עיין בהמעמר לס' בראשית על אתנהלה לאטי (בראשית ל"ג י"ד) והנה הלך לאט כדרך איש אשר רוחו סרה ופחד גם מקול לעדיו כי לבו תתפעס בקרבו (געוויססענסביססע).

כב (א) וישבו, היושבים בשלום כי העיר שקטה ואין מלחמה וכו'. (ג) רמות גלעד, הנניך

(ד) וַיֹּאמֶר אֶל־יְהוֹשָׁפָט הֲתֵלֵךְ
אִתִּי לַמִּלְחָמָה רָמֹת גִּלְעָד
וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
כָּמוֹנִי כָמוֹךָ כְּעַמִּי כְעַמֶּךָ כְּסוּסַי
כְּסוּסֶיךָ׃ (ה) וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל דְּרָשׁ־נָא כַיּוֹם אֶת־
דְּבַר יְהוָה׃ * (ו) וַיִּקְבֹּץ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַנְּבִיאִים כְּאַרְבַּע
מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הַאֵלֵךְ
עַל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־
אֶחְדָּל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וְיִתֵּן אֲדֹנָי
בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ (ז) וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט
הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיהוָה עוֹד וְנִדְרְשָׁה
מֵאוֹתוֹ׃ (ח) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל ׀

* חצי הספר בפסוקים

אל

(ד) היערויף זאַגטע ער צו יהושפט: װיללסט דוא מיט מיר ציהען אין דען קריעג ווידער רמות אין גלעד? אונד יהושפט אַנטוואָרטעטע דעם קאֶניגע פאָן ישראל: איך וויא דוא, מיין פאָלק וויא דיינעס, מיינע ראָססע וויא דיא דייניגען! (ה) פערנער שפראַך יהושפט צום קאֶניגע פאָן ישראל: בעפראַגע דאָך ערשט דאַז וואָרט דעם עוויגען! (ו) דאַ פערזאַממעלטע דער קאֶניג פאָן ישראל דיא פראָפעטען, אונגעפעהר פיער הונדערט מאַן, אונד שפראַך צו איהנען: זאָלל איך ציעהען ווידער רמות אין גלעד צום קריעגע, אָדער זאָלל איך עס אונטערלאַססען? זיא אַנטוואָרטעטען: ציעהע היז, דען גאָטט ווירד עס געבען אין דיא האַנד דעס קאֶניגס (ז) אונד יהושפט שפראַך: איזט ניכט נאָך איין פראָפעט דעס עוויגען דאַ, דען וויר בעפראַגען קאֶננטען? (ח) דאַ אַנטוואָרטעטע דער קאֶניג פאָן ישראל

רש"י

בלע"ז: (ז) האין פה נביא עוד. מקובלני אין ב' נביאים מתנבאים בל' א' ואלו כולם בל' א' אומרים:

באור

בדעת הרד"ק כי כאשר השיב בן הדד את הערים אשר לקח אביו מיד עמרי היה הוא עוד מחזיק ברמות גלעד ונתן איזהו אמתלא לזה, ואחאב לא רצה להלחם עמו בעבור זה, כי כבר שב ארם לאיתנו, ולכן אמר עתה אל עבדיו בפני יהושפט הידעתם כי לנו וגו', והה"א אינה לשאלה רק לאמת כלומר הלא אתם ידעתם, ונתחברו עם יהושפט אשר בא אליו. (ד) כמוני כמוך, בא כ"ף הדמיון על המדומה ועל המדמה להשוות הדברים מכל צד, כלומר כאשר אתה תשים נפשך בכפך כי מלחמתך אתה נלחם, כן גם אנכי אהיה עמך בצרה, וכאשר אחוס על נפשי כן אחוס עליך, וכן כעמי כעמך וגומר. (ו) ויתן אדני, רוב המפרשים הסכימו לדעת חז"ל שאחאב בערמה צוה לנביאי הבעל כי ינבאו בשם ה', אבל זה רחוק קצת שאם לא ידע יהושפט כי איזבל רדפה את נביאי ה' מרדוף בלתי חשך ואיך יתאספו עתה ארבע מאות נביאים בפעם אחת. (ז) ויאמר, חז"ל לפי דרכם שהיו מתנבאים בשם ה' אמרו (סנהדרין פ"ט) שהרגיש יהושפט בשקרותם, לפי שהיו מדברים דברים אחדים מבלי חלוף, ואמר מקובל אני מבית אבי אבא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד וכו' עיי"ש, ודבריהם בזה נכונים עד מאוד כי אך מה' מערכי לב ומהנביאים מענה לשון, ולזה כמעט הוא מן הנמנע שיתכוונו דבריהם מלה במלה, ובזה כבר הרגיש יהושפט כי המה המתיקו סוד יחד

בזה

אֶל־יְהוֹשָׁפָט עוֹד אִישׁ־אֶחָד
לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה מֵאֹתוֹ וַאֲנִי
שְׂנֵאתִיו כִּי לֹא־יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב
כִּי אִם־רָע מִיכָיְהוּ בֶּן־יִמְלָה
וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אַל־יֹאמַר הַמֶּלֶךְ
כֵּן: (ט) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל־
אֶל־סָרִיס אֶחָד וַיֹּאמֶר מַהֲרָה
מִיכָיְהוּ בֶן־יִמְלָה: (י) וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה יֹשְׁבִים
אִישׁ עַל־כִּסְאוֹ מְלֻבָּשִׁים בְּגָדִים
בְּגֹרֶן פֶּתַח שַׁעַר שֹׁמְרוֹן וְכָל־
הַנְּבִיאִים מִתְנַבְּאִים לִפְנֵיהֶם:

ישראל דעם יהושפט: וואָהל
איזט נאָך איין מאַן דאַ, דורך
דען וויר דען עווינען בעפראַגען
קאָננטען; אַבער איך האַססע
איהן; דען ער פראָפעצייהעט
מיר ניכטס גוטעס נור באָזעס,
נעהמליך מיכיהו זאָהן דעס
ימלה. אונד יהושפט ערוויע־
דערטע: דער קאָניג שפרעכע
ניכט אַלזאָ. (ט) דאַ ריעף דער
קאָניג פֿאָן ישראל איינען פֿער־
שניטטענען, אונד זאַגטע:
ברינגע שנעלל דען מיכיהו
זאָהן דעס ימלה הער. (י) דער
קאָניג פֿאָן ישראל אונד יהושפט
דער קאָניג פֿאָן יהודה, זאַססען
יעדער אויף זיינעם טהראָנע,
אַנגעקליידעט אים (קאָניגליכען)
געוואַנדע אין דער טעננע אַם
טהאָרע פֿאָן שמרון, אונד אַל־
לע דיא פראָפעטען וויזוואַגטען

ויעש

רש"י

(ח) כי אם רע. לפי שאמר יען אשר שלחת את איש חרמי וגו':

באור

כזה וכזה נאמר. (ח) מיכיהו, לדעת חז"ל מיכיהו הזה הוא גם האיש מבני הנביאים הנזכר לעיל (כ' ל"ה), וע"ז יובדק מה שאמר אחאב כי לא ינבא עלי טוב וגומר, אולם גם המה אמרו כי הוא בעצמו הנביא אשר נגש אל אחאב (שם י"ג), וזה יפלא קצת כי הנביא הזה כבר בשר לו טוב שתי פעמים. שוב ראיתי כי כבר הרגישו הרל"ק והרדי"א בזה, והרדי"א דחק לאמר שאחאב לרשעתו לא זכר את הטוב, והרל"ק פירשוהו בדרך עוד יותר זר, עיין בדבריו כי אין להאריך בדברי אגדה. (י) מלבשים בגדים, בגדי מלכות. בגרן, הרל"ק והרדי"א אמרו שמפני המלחמות עשאו הגרנות סמוך לעיר וכן מתורגם, ואם יקשה קצת לומר שהמלכים התיעצו יחד בגורן, אז יתכן בדעת החכם געזעניוס, שמקום פנוי רחבת ידים (איין גראָססער פרייער פּלאַטץ) נקרא גרן, או שהיה המקום הזה נקרא גרן לאיזהו סבה מן הסבות, ויתכן שהיה בימי קדם גרן שם ועוד שמו עליו. ורש"י בד"הי נתן טעם לשה שהזכיר הכתוב זה ואמר וז"ל בקצור, בא להודיענו שהיו יושבין חוץ לעיר ושם באו המרגלים של מלך ארם ושמעו שמיכיהו התנבא שמלך לבדו יפיל במלחמה, והודיעו זאת למלך ארם, ועל כן צוה לא תלחמו רק עם המלך לבדו שאם לא כן מה עלה על לבו לצוות כזאת? ואם היו יושבין בעיר לא היו המרגלים יוכלין לבוא פן יודעו, אבל חוץ לעיר יכולים הם לאמור למקום אחר אנו הולכים, ומה שקרבנו אל הגרן בשביל שראינו את הרעש הגדול וקבוץ חיילות ופנינו לראות מה זה עכ"ל, כאשר הביאו החכם וואָלפזאָהן, ואם גם דברי רש"י מלאו חן בעיני החכם הנ"ל, הן בעיני לא יתכנו, שאם גם נאמר שבעת ההיא כבר אסף מלך ישראל את חילו (מה שבאמת אין נראה כלל עיין מה שכתבנו להלן פסוק כ"ט), ומלך ארם הרגיש בזה ושלח מרגלים, הנה אין ספק כי במקום אשר נועדו המלכים, יחדיו להעמיק עצה על דבר המלחמה, היו הרצים ושומרי המלך עומדים סביב וכל זר לא יקרב, אולם על מצות מלך ארם אדבר אחר זה.

(יא) וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּה בֶן־כְּנַעֲנָה
קַרְנֵי בַרְזֶל וַיֹּאמֶר כֹּה־אָמַר יְהוָה
בְּאֵלֶּה תְּנַגַּח אֶת־אֲרָם עַד־
כַּלֹּתָם׃ (יב) וְכָל־הַנְּבִאִים נִבְּאִים
כֵּן לֵאמֹר עֲלֵה רָמֹת גִּלְעָד
וְהַצְלַח וְנָתַן יְהוָה בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃
(יג) וְהַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר־הָלַךְ ׀ לִקְרֹא
מִיכָיְהוּ דִּבֶּר אֵלָיו לֵאמֹר הִנֵּה־
נָא דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים פֶּה־אֶחָד טוֹב
אֶל־הַמֶּלֶךְ יְהִי־נָא דְבָרְיךָ כִּדְבַר
אַחַד מֵהֶם וְדִבַּרְתָּ טּוֹב׃
(יד) וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ חַי־יְהוָה כִּי
אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֵלַי אֹתוֹ
אֲדַבֵּר׃ (טו) וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו מִיכָיְהוּ
הֲנֵלֵךְ אֶל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה
אִם־נֶחְדָּל וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲלֵה
וְהַצְלַח וְנָתַן יְהוָה בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃
(טז) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַמֶּלֶךְ עַד־כַּמֶּה

דברך קרי

פעמים

פֿאָר איהנען. (יא) צדקיה זאָהן דעס כנענה האַטטע זיך אייזערנע האָרנער נעמאַכֿט, אונד שפראך, זאָ שפריכֿט דער עוויגע: זאָ ווירסט דוא ארם שטאָסען, ביז דוא זיא פֿערניכֿטעסט. (יב) אונד אַללע דיא פראָפֿעטען ווייזזאַגטען אונד שפראַכֿען: ציעהע הין נאך רמות אין גלעד, אונד זייא גליקליך, דער עוויגע ווירד עס געבען אין דיא האַנד דעם קאֶניגס. (יג) דער באָטהע, דער היננינג מיכיהו צו רופֿען, רערעטע צו איהם, אונד שפראַך: זיעהע דאָך, דיא רעדען דער פראָפֿעטען פֿערהייסען איינשטיממיג גוטעס דעם קאֶניגע, מאָגע נון אויך דיינע רעדע גלייך זיין דער איהרינען, אונד אויך דוא וואָללעסט גוטעס פֿאָרהערזאַגען. (יד) דאַ שפראַך מיכיהו: זאָ וואַהר דער עוויגע לעבט! נור וואַס מיין גאָטט מיר זאגען ווירד, דאַז וויל איך פֿערקינדען. (טו) אַלם ער נון צום קאֶניגע קאַם, דאַ שפראַך דער קאֶניג צו איהם: מיכיהו! זאָללען וויר ווידער רמות אין גלעד ציעהען אין דען קריעג, אָדער זאָללען וויר עס אונטערלאַססען? אונד ער שפראַך: ציעהע הין אונד זייא גליקליך, דער עוויגע ווירד עס געבען אין דיא האַנד דעם קאֶניגס. — (טז) דאַ שפראַך דער קאֶניג צו איהם: וויא אָפֿט

מום

ר ש " י

(טו) עלה והצלח. לא אמר לו בשם ה': ונתן ה'. הלואי יתן ביד המלך:

ב א ו ר

(יא) ויעש, כן היה גם דרך נביאי האמת שחזקו דבריהם במעשה נגד העם, כענין המוסרות והמטות של ירמיהו (ירמיה כ"ז ב' ו' י"ג) פה אחד, דבריהם מתכוונים כאלו פה אחד לכלמו. (טז) ויאמר אליו, הרד"ק פירש מלך יהודה, ויותר נכון שהוא מלך ישראל כי בכל הפרשה נזכר יהושפט בשמו לפי שהמעשה הזה היה בשמרון, ולזה אם יזכיר מלך בסתם הוא

המולך

פְּעָמִים אֲנִי מַשְׁבִּעֶךָ אֲשֶׁר לֹא־
תְדַבֵּר אֵלַי רַק־אֱמֶת בְּשֵׁם יְהוָה׃
(יז) וַיֹּאמֶר רָאִיתִי אֶת־כָּל־
יִשְׂרָאֵל נְפֹצִים אֶל־הֶהָרִים כַּצֹּאן
אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם רֹעֶה וַיֹּאמֶר יְהוָה
לֹא־אֲדֹנִים לָאֵלֶּה יָשׁוּבוּ אִישׁ־
לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם׃ (יח) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט הֲלוֹא
אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ לוֹא־יִתְנַבֵּא עָלַי
טוֹב כִּי אִם־רָע׃ (יט) וַיֹּאמֶר לָכֵן
שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה רָאִיתִי אֶת־
יְהוָה יֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ וְכָל־צְבָא
הַשָּׁמַיִם עֹמֵד עָלָיו מִימִינוֹ
ומשמאלו

מיס איך דיך בעשווערן, דאס
דוא ניכטס צו מיר רעדעסט,
אלס וואהרהייט אים נאמען
דעם עוויגען? — (יז) ער אבער
ערוויעדערטע: איך זאה גאנץ
ישראל צערשטרייעט אויף דען
בערגען, וויא שאפע דיא קיי־
נען הירטען האבען. אונד דער
עוויגע שפראך: דיעזע האבען
קיינען הערן, עס קעהרע
אלזא יעדער אין זיין הויז צוריק
אין פריעדען. (יח) דא שפראך
דער קעניג פאן ישראל צו
יהושפט: האבע איך עס דיר
ניכט געזאגט? ער פראפע־
צייעט מיר ניכטס גוטעס, זאנ־
דערן נור בעזעס. (יט) דאך
יענער פוהר פארט: וואהלאן,
הערע דאז ווארט דעם עוויגען;
איך זאה דען עוויגען, אויף זיי־
נעם טהראנע זיטצענד, אונד
דאז גאנצע העער דעם הימ־
מעלם אומגאב איהן צו זיינער

ר ש " י

(יז) לא אדנים לאלה. אתה לבדך תמות במלחמה כענין שנא' (לקמן פסוק ל"א) לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו ואע"פ שנאמר ועמך תחת עמו (לעיל כ' מ"ב) טיפה שיצאה מאותו צדיק מיכיהו שהכהו חבירו הכה ופצוע היתה כפר' על כל ישראל כך מפורש באגדה: (יט) מימינו ומשמאלו. וכי יש שמאל למעלה והלא נאמר ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל (תהלים קי"ח ט"ז) ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב (שמות ט"ו ו') אלא אלו מימינים
ואלו

ב א ו ר

המולך בעיר הזאת וכן דעת הרלב"ג והרדי"א, כי גם מלך ישראל הרגיש שהתל יהתל בהם שכבר קבל מיהושפט שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד (כדעת חז"ל), ולכן כאשר ראה דברי נביאי הבעל מלה במלה על לשונו הבין כי המלאך גלה לו זאת למען גם דבריו יהיה כן והוא אך בלעגי מעוג ידבר אלימו. עד כמה, אין הכוונה שכבר השביעהו כמה שעבר, אבל הענין עד כמה פעמים אוסיף להשביעך עתה עד כי תדבר האמת, ובא בינוני במקום עתיד (מדברי הרדי"א). (יז) לא אדנים לאלה, נחסר דבור המליצות ולכן בא מלת לא ושעורו לא יש אדונים לאלה, וכן היגאה גמא בלא בצה (איוב ח' י"א) בלא היות שם בצה, לא אדונים, רמז בזה כי יפול אחאב במלחמה. ישובו איש, פירוש רוצה ישובו בשלום כי באמת גם מישראל מתו שהרי המלחמה היתה מבקר ועד הערב, רק שישראל עשו חיל. ולכן היה בידם להעלות המלחמה אחרי שעברה הרנה במחנה שהוכה אחאב (מדברי הרד"ק והרדי"א), וזה נכון כי מלך ארם לא צוה רק לשרי הרכב שלא ילחמו כ"א עם מלך ישראל, אבל העם הרגלי אין ספק כי לחמו עם כל העומד לנגדו, ומה שאמר הנביא ועמך תחת עמו הנבואה הזאת נתקיימה בימי אחאב כי ה' האריך אפו כאשר בארנו כבר בשם הרדי"א. (יט) לכן,
יען

וּמִשְּׂמֹאלוֹ׃ (כ) וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי
יְפַתֶּה אֶת־אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל
בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה
וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה׃ (כא) וַיֵּצֵא הָרוּחַ
וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי
אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו בַּמָּה׃
(כב) וַיֹּאמֶר אֵצֵא וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר
בְּפִי כָּל־נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה
וְגַם תּוּכָל צֵא וַעֲשֵׂה־כֵן׃ (כג) וְעַתָּה
הִנֵּה נָתַן יְהוָה רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל־
נְבִיאֶיךָ אֵלֶּה וַיהוָה דִּבֶּר עָלֶיךָ
רָעָה׃ (כד) וַיִּגַּשׁ צִדְקִיָּהוּ בֶן־
כְּנַעֲנָה וַיַּכֶּה אֶת־מִיכָיְהוּ עַל־
הַלֶּחִי וַיֹּאמֶר אֵי־זֶה עָבַר רוּחַ־

יהוה

רעכטען אונד צו זיינער לינ־
קען. (כ) אונד דער עוויגע
שפראך: ווער וויל אחאב
בערעדען. דאס ער הינציעהע
אונד פאללע בייא רמות אין
גלעד? — דיעזער שפראך
זא, אונד יענער שפראך זא.
(כא) דא קאם איין גייסט הער־
פאר, שטעללטע זיך פאר דען
עוויגען היין, אונד שפראך:
איך וויל איהן בערעדען. דער
עוויגע שפראך צו איהם: וואָ־
דורך? (כב) אונד ער ערוויע־
דערטע: איך וויל הינגעהען,
אונד איין ליגענגייסט זיין אים
מונדע אללער זיינער פראפע־
טען, דא שפראך דער עוויגע:
בערעדע איהן, דוא ווירסט
עס וואהל פערמאגען, ציעהע
הין אונד טהיע אלזא. (כג) נון,
זיעהע, דער עוויגע האט איי־
נען ליגענגייסט געלעגט אין
דען מונד דיעזער דיינער פראָ־
פעטען, דער עוויגע האט באֶ־
זעס בעשלאססען איבער דיך. — (כד) דא טראט צדקיהו, דער זאהן כנענה'ס הינצו, שלוג
מיכיהו אויף דיא וואנגע, אונד שפראך: אויף וועלכע וייזע איזט דער גייסט דעם עוויגען

רש"י

ואלו משמאילים מימינים מלמדים זכות משמאילים מלמדים חובה: (כא) ויצא הרוח. רוחו
של נבות: (כד) אי זה עבר רוח ה'. איזה הדרך עבר והרי זה מקרא קצר (ונד"הי ב' י"ח

באור

יען שאמר אחאב לא יתנבא עלי וגומר, לכן השיב הנביא לכן הנה אגיד לך את כל המראה
אשר ראיתי ותבין מזה כי לא מעצמי אומר דברתי כן רק רוח ה' דבר בי (מרדי"א).
(כא) ויצא הרוח, חז"ל אמרו (סנהדרין דף פ"ט) שהיתה זאת רוח נבות היזרעאלי, וגם
הרמב"ם הביא המאמר הזה בסוף הלכות רוצח והוא באמת נכון והוא כי כבר הסכימו כל
המפרשים (הרמב"ם הרדי"א ורלב"ג) כי המראה הזה הוא רק על דרך משל ודמיון וכן אמר
הרדי"א וז"ל הנה אם כן הגזרה הנגזרה על אחאב מאת ה' היתה וכו', וזה היה ענין המראה שראה
מיכיהו ושאר הדברים היה מליצה ממנו והבעת דברים מענין הדרוש עכ"ל, והנה נודע הוא
כי מני אז האמינו כי נפש האיש אשר נשפך דמו חנם לא תשקוט ולא תנוח עד כי לוקח
נקמתה מהרוצח (וזה ענין גואל הדם), ואם לא ישפך דם הרוצח באדם נפש הנרצח תהיה
לו לשטן לפני שופט אמת עד כי ישוב גמולו בראשו (ושרש האמונה הזאת בדרכי הנפש כאשר
יבין כל משכיל בתהלוכת הנפש), ודימה הנביא כאלו הרוח הזה היה הולך וזכן נקרב הנביאים
ובפיהם דבר, וזה שאמר הנה נתן ה' רוח שקר, כלומר שהרשה לרוח נבות להיות רוח שקר בפי
הנביאים, והנה אמר הרוח בה"א הדעת כלומר הרוח אשר נודע לך ומפני כבודו של אחאב
לא יכנה שמו. (כד) איזה, בדה"ב (י"ח כ"ג) פירש מה שחיסר כאן איזה הדרך וגומר, גם

יְהוָה מֵאִתִּי לְדַבֵּר אוֹתָךְ׃
(כה) וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ הִנְּךָ רֹאֶה
בַּיּוֹם הַהוּא אֲשֶׁר תָּבֹא חֶדֶר
בְּחֶדֶר לְהֵחָבֵה׃ (כו) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל קַח אֶת־מִיכָיְהוּ וַהֲשִׁיבֵהוּ
אֶל־אָמֹן שַׂר־הָעִיר וְאֶל־יוֹאָשׁ
בֶּן־הַמֶּלֶךְ׃ (כז) וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
הַמֶּלֶךְ שִׂימוּ אֶת־זֶה בֵּית הַכֶּלֶא
וְהַאֲכִלֻהוּ לֶחֶם לַחַץ וּמַיִם לַחַץ
עַד בֹּאִי בְשָׁלוֹם׃ (כח) וַיֹּאמֶר
מִיכָיְהוּ אִם־שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם
לֹא־דִבֶּר יְהוָה בִּי וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ
עַמִּים כֻּלָּם׃ (כט) וַיַּעַל מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה
רָמֹת גִּלְעָד׃ (ל) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט הִתְחַפֵּשׂ
ובא

פֿאָן מיר געוויכֿען, אום או ס
דיר צו שפרעכֿען ? ? —
(כה) דאַרויף ערוויעדערטע
מיכיהו: דוא ווירסט עס שאָן
זעהען אַן יענעם טאַגע, וואָ
דוא פֿאָן קאַממער צו קאַמ־
מער געהעסט, אום דיך צו
פֿערבערגען. (כו) אונד דער
קעֶניג פֿאָן ישראל בעפֿאַהל
(זיינען דיענער): נים מיכיהו,
ברינגע איהן צו אמון, דעם
אָבערסטען דער שטאַדט,
אונד צו יואש, דעם קעֶניגס־
זאָהנע, (כז) אונד זאַגע: זאָ
שפריכֿט דער קעֶניג: לעגעט
דיעזען אינס געפֿענגניס, אונד
רייכֿעט איהם ניר קיממערלי־
כֿע שפייזע אונד קיממערליכֿען
טרונק, ביז איך גליקליך וויע־
דער קאָממע. (כח) מיכיהו
אַבער שפראַך: ווען דוא גליק־
ליך צוריקקעהרעסט, זאָ האַט
דער עוויגע ניכֿט דורך מיך גע־
רעדעט, אונד זעטצטע הינצו:
האֶרעט עס, איהר
פֿאֶלקער אַללע! —

(כט) זאָ צאָג דער קעֶניג פֿאָן ישראל, אונד יהושפט דער קעֶניג פֿאָן יהודה געגען רמות אין גלעד. (ל) אונד דער קעֶניג פֿאָן ישראל שפראַך צו יהושפט; איך ווערדע פֿער־
קליי־

ר ש " י

כ"ג) כתי' איזה הדרך עבר וגו': (ל) ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ובא במלחמה.

ב א ו ר

נוכל לפרש איזהו רוח ה' עבר מאתי. (כח) עמים כלם, כתב הרד"ק ז"ל כן דרך הלשון כמו היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה (ישעיה ל"ג ב') עכ"ל, כוונתו שראוי להיות כלכם כי לנוכחים ידבר וכן ראוי זרועני כמו ישועתנו. (כט) ויעל, כפי הנראה היה זה אחר זמן מה כי אם גם נאמר שמלך ישראל כבר קבץ את מחנהו, הנה כבר אמר יהושפט כעמי כעמך ורחוק כי בא יהושפט בחיל גדול שמרונה, אך הענין אחרי שגמרו לעשות מלחמה אספו אנשי הצבא ועלו רמות גלעד. (ל) התחפש ובא, הנכון כדעת הרד"ק והרלב"ג שהוא מקור ושעורו ויאמר להתחפש לבוא למלחמה. וי"ת אנא אשתני ואעול כאלו כתב אתחפש ויהיה זה בהיפך מן אתחבר יהושפט (דה"ב כ' ל"ה). ועל דבר החפוש הזה דעת הרד"ק שעשה כן מלך ישראל למען בל יכירוהו אנשי ארם וירבוהו בעלי החצים, אבל אל יהושפט אמר לבוש בגדיך לפי שארמים היו אך שונאי נפש אחאב, וזה רחוק כי מדוע לא ישימו גם את יהושפט מטרה
לחצם

וָבֹא בַמִּלְחָמָה וְאַתָּה לְבַשׁ בְּגָדֶיךָ
וַיִּתְחַפֵּשׂ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּבוֹא
בַּמִּלְחָמָה׃ (לא) וּמֶלֶךְ אֲרָם צִוָּה
אֶת־שָׂרֵי הָרֶכֶב אֲשֶׁר־לוֹ
שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם לֵאמֹר לֹא
תִּלָּחֲמוּ אֶת־קָטֹן וְאֶת־גָּדוֹל כִּי
אִם־אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ׃
(לב) וַיְהִי כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב
אֶת־יְהוֹשָׁפָט וְהֵמָּה אָמְרוּ אַךְ
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּסֻרוּ עָלָיו
לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט׃ (לג) וַיְהִי
כִּרְאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב כִּי לֹא־מֶלֶךְ

ישראל

קליידעט אין דען קאַמפּף נע־
הען, דוא אַבער בעהאַלטע
דיינע (קעניגליכען) געוואַנדער;
דער קאֶניג פאָן ישראל פער־
קליידעטע זיך אַלזאָ, אונד גינג
אין דען קאַמפּף.
(לא) דער קאֶ־
ניג פאָן ארם האַטטע דען בע־
פעהל ערטהיילט אַן דיא
אָבערסטען זיינער רייטעריי,
צווייא אונד דרייסיג אַן דער
צאַהל, אונד געשפּראָכען:
קעמפּפעט וועדער מיט קליין
נאָך מיט גראָס, זאָנדערן נור
מיט דעם קאֶניגע ישראלס
אַלליין.
(לב) אַלס נון דיא אָבער־
סטען דער רייטערייא דען
יהושפט זאַהען, דאַ דאַכטען
זיא: פירוואַהר, דאַז איזט
דער קאֶניג פאָן ישראל! אונד
דראַנגען אויף איהן איין צום
קאַמפּפע — דאַ שריע יהושפט
(צו גאָטט)!
(לג) דאַ דיא אָבערסטען דער רייטערייא נון זאַהען, דאַס עס ניכט דער קאֶ־
ניג

רש"י

להתחפש ובא אני אתחפש אשנה בגדי מלכותי שלא יכירוני שאם יכירוני יסורו אלי להלחם: ואתה לבש בגדיך. שעליך לא יסורו להלחם שיכירך שלא מלך ישראל אתה אלא מלך יהודה ועמך אין להם חגר: (לב) ויזעק יהושפט. להקב"ה:

באור

לאלה בראותם כי הוא מלך ובא להלחם עמהם הלא חיקר נפש המלך מהמון רב מאנשי הצבא. והרלב"ג אמר שעל דבר מיכיהו השתנה ובא במלחמה, אבל למלך יהודה אמר לבוש בגדיך לפי שאך בדבר אחאב לבדו התנבא רע ע"כ. אולם גם זה לזר יחשב שאם היה חושש לדבר מיכיהו מה יועיל החפוש הלא לא ידע אחאב כי אין חכמה ואין עצה נגד ה', ומה שיראה לי נכון בענין הוא מה שאמר כי אחאב ידע כי רבים מישראל שונאי נפשו כי כבר נשארו עוד בישראל יראי ה' וחושבי שמו כמו שנאמר לעיל והשארתי שבעת אלפים ברכים אשר לא כרעו לבעל גם קרובי הנביאים שהרגה איזבל ונואליהם אין ספק שנאו את אחאב חבלית שנאה ובפרט בהריגת נבות שהיה איש נכבד בעירו הבאים את ריחו בעם ומבל אלה פחד אחאב, כי אולי כאשר אמר מיכיהו שמעו עמים כלם היה רצונו כי ילך איש מאויבי המלך ויגד זאת למלך ארם, ולדעתי באמת כן היה כי איש מבני ישראל גלה הסוד הזה למלך ארם, ולזה צוה מלך ארם אל שרי הרכב שלא ילחמו רק עם מלך ישראל לבדו. (לב) ויזעק, הרד"ק פירש שזעק לאנשיו לעזרו, ובזה הכירהו כי הוא איננו מלך ישראל, אבל יותר נראה כדברי רש"י שזעק לה' כי כן בא בדה"י (שם שם ל"ג) ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו. (לג) ויהי כראות, אם כשטת הרד"ק שקרא יהושפט לאנשיו להקים לעזרתו נאמר כי עתה באו אליו, ואם כפי דרכנו נאמר שבש סבבוהו אנשי החיל רק יען חשבו שרי הרכב כי מלך ישראל הוא היה דעתם להשליך נפשם מנגד ולבקע במחנהו אם גם יפלו מהם רב לעשות

כדבר

יִשְׂרָאֵל הוּא וַיָּשׁוּבוּ מֵאַחֲרָיו׃
(לד) וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ
וַיַּכֶּה אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין
הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן וַיֹּאמֶר
לְרַכָּבוֹ הֲפֹךְ יָדֶיךָ וְהוֹצִיאֵנִי
מִן־הַמַּחֲנֶה כִּי הָחֳלֵיתִי׃
(לה) וַתַּעֲלֶה הַמִּלְחָמָה בַּיּוֹם
הַהוּא וְהַמֶּלֶךְ הָיָה מָעֳמָד
בַּמֶּרְכָּבָה נֹכַח אֲרָם וַיָּמָת בָּעֶרֶב
וַיִּצֶק דַּם־הַמַּכָּה אֶל־חֵיק הָרָכֶב׃
(לו) וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה כְּבֹא
הַשֶּׁמֶשׁ לֵאמֹר אִישׁ אֶל־עִירוֹ
וְאִישׁ אֶל־אַרְצוֹ׃ (לז) וַיָּמָת הַמֶּלֶךְ

יתיר י' ויבוא

ניג פאָן ישראל וואַר, זאָ צאָגען
זיא זיך פאָן איהם צוריק.
(לד) איין מאַן אַבער, שפאַננטע
דען באָגען אין זיינער איינ־
פאַלט, אונד שאָס דען קאָניג
פאָן ישראל צווישען דיא פוגען
אונד דען פאַנצער, דיעזער
שפראַך צו זיינעם וואַגענלענ־
קער: קעהרע אום, אונד פיה־
רע מיך פאָם לאַגער הינוועג,
דען איך וואַרד פערוואונדעט.
(לה) אַן דעמועלבען טאַגע,
וואַרד דער קאַמפף העפטיג,
וועהרענד דער קאָניג אים וואַ־
גען אויפגעריכטעט בליעב,
ארם געגענאיבער שטאַנד,
אַם אַבענדע שטאַרב, אונד
דאַז בלוט דער וואונדע אין
דאַז אינגערע דעס וואַגענס
פלאָס (לו) אונד אַלס דיא
זאָננע אונטערגינג, ערטאָנ־
טע דער רוף דורך דאַז לאַגער:
איין יעדער (געהע) אין זיינע שטאַדט, איין יעדער אין זיין לאַנד! (לז) דער קאָניג שטאַרב
אַלזאָ

רש"י

(לד) ואיש משך. זה נעמן: לתומו. לא ידע שהוא מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין. יש שריונות שהם עשוין קליפים קליפים כענין שנאמר (שמואל א' י"ז ה') ושריון קשקשים והקליפים נופלים על נקבי השריון וסותמין אותן והם קרויין דבקים: (לה) מעמד במרכבה. מתחזק ועומד כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה:

באור

כדבר המלך, אבל עתה כאשר ראו כי לא מלך ישראל הוא שבו לאחור. (לד) לתמו, מבלי אשר לזה למלך ישראל. לרכבו, מנהיג המרכבה. הפך ידיך, להנהיג סוסי המרכבה לאחור וכן תרגם יונתן אתחזר לאחורך. כי החליתי, גם לרכב לא רצה לגלות כי הוכה אך אמר שאחזוהו חולי מה ובעבור זה יוליאהו מתוקף המלחמה אל אחר המחנה וגם התחזק ועמד עד הערב שלא ירך לב העם (הרד"ק והרלב"ג). ולדעת רעי החכם המתרגם נ"י שיעורו בפשטות הענין נעשיתי חולי ע"י מכת חץ אשר הוכיתי. (לה) ותעלה, המפרשים פירשו שהכוונה שהמלחמה היתה מתגברת, כמו והנה מים עולים, ורבים כמוהו, אולם גם יש לבאר כי עלה הוא מענין הפסק ובטול כמו בעלות גדיש ועוד כמוהו (עיין שרשים לרד"ק), והכתוב הוא בדרך כלל ואחריו פרט אמר שהמלחמה נפסקה ביום ההוא ובאר איך הי' זה כי כל היום הי' המלך עומד במרכבה ולחמו בני ישראל, אבל כבוא השמש ועברה הרנה במחנה וגומר אז נפסקה המלחמה. (לו) ויעבר הרנה, הכרוז וכן חכמות בחוץ תרונה, וכתב הרד"ק כאן ז"ל ואמר ויעבור בלשון זכר ורנה לשון נקבה לשון זכר נופל על הקול כמו ויעבירו קול במחנה עכ"ל, וזה כוונתו ג"כ בכ"מ שאמר אלא שיש בו דבר נסתר כלו' שנחסר איזה שם שעליו נופל הלשון הזה אם זכר ואם נקבה, כי הכלל שבהקדם הפעל לפועל יש בפעל כח בנוי

ויבוא שמרון ויקברו את־המלך
בשמרון: (לח) וישטף את־הרכב
על ׀ ברכת שמרון וילקו הכלבים
את־דמו והזנות רחצו כדבר
יהוה אשר דבר: (לט) ויתר דברי
אחאב וכל־אשר עשה ובית
השן אשר בנה וכל־הערים
אשר בנה הלוא־הם כתובים על־
ספר דברי הימים למלכי
ישראל: (מ) וישכב אחאב עם־
אבתיו וימלך אחזיהו בנו
תחתיו: (מא) ויהושפט בן־אסא
מלך על־יהודה בשנת ארבע
לאחאב מלך ישראל:
(מב) יהושפט בן־שלשים וחמש
שנה במלכו ועשרים וחמש
שנה מלך בירושלם ושם אמו
עזובה בת־שלחי: (מג) וילך
בכל

אלזא, ווארד נאך שמרון גע־
בראכט, אונד מאן בעגרוב
דען קאניג אין שמרון. (לח) מאן
וואוש דען וואגען אב, אם
טייכע שמרון'ס, אונד דיא
הונדע לעקטען זיין בלוט אויף,
אונד דיא בוהלערינגען באדע־
טען זיך (דהרין), נאך דעם
ווארטע דעם עוויגען, דאז ער
אויסגעשפראכען. (לט) דיא
וייטערע געשיכטע דעם
אחאב, אללעם וואס ער גע־
טהאן, דער עלפענביינערנע
פאללאסט דען ער ערבויעט,
אונד אללע שטעדטע דיא ער
הערגעשטעללט, זינד בע־
שריעבען אים בוכע דער טא־
געסבעגעבענהייטען דער קא־
ניגע פאן ישראל. (מ) אחאב
לעגטע זיך צו זיינען פאטערן,
אונד זיין זאהן אחזיהו ווארד
קאניג אנשטאטט זיינער. —
(מא) יהושפט, דער זאהן דעם
אסא, טראט דיא רעגיערונג
אן, איבער יהודה, אים פיער־
טען יאהרע דעם אחאב, קא־
ניגס אין ישראל. (מב) יהושפט
וואר פינף אונד דרייסיג יאה־
רע אלט, אלס ער קאניג וואורדע, אונד רעגיערטע פינף אונד צוואנציג יאהרע צו
ירושלים. זיינער מוטטער נאמע וואר: עזובה, טאכטער שלחי'ס. (מג) ער וואנדעלטע
אין

רש"י

(לח) וילקו הכלבים את דמו. ואומר אני שגם נהרג נבות שהרי אמר הנביא במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות וגו': והזונות רחצו. וכלי הזיין רחצו שם מן הדם כך ת"י. ורבותינו אמרו אחאב מלוכן היה ועשתה לו איזבל דמות ב' זונות במרכבתו: (לט) ובית השן. שן דפיל:

באור

נסתר (עם, אתן) אם גם נכון הוא מאוד, מ"מ לא עלה על לב הרד"ק· (לח) והזונות, הנכון שהוא כמשמעו כי לא היה דרך נשים הצנועות לרחוץ בבריכה רק בבתי מרחצאות המיוחדים להן, והנה הזונות רחצו במים שנתערב בהם דם אחאב, וגם זה הי' קלון ודראון· כדבר ה', ר"ל שבזה נתקיים דבר ה' אשר דבר הוא שתהיה נפש אחאב תחת נפש בן הדד (הרדי"א)·
וככר

בְּכָל־דֶּרֶךְ אָסָא אָבִיו לֹא־סָר
מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה׃ (מד) אַךְ הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ
עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים
בַּבָּמוֹת׃ (מה) וַיַּשְׁלֵם יְהוֹשָׁפָט
עִם־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ (מו) וְיֶתֶר
דִּבְרֵי יְהוֹשָׁפָט וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־
עָשָׂה וַאֲשֶׁר נִלְחָם הֲלֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי יְהוּדָה׃ (מז) וְיֶתֶר הַקָּדֵשׁ
אֲשֶׁר נִשְׁאַר בִּימֵי אָסָא אָבִיו
בִּעֵר מִן־הָאָרֶץ׃ (מח) וּמֶלֶךְ אֵין
בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ׃ (מט) יְהוֹשָׁפָט
עשר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ לָלֶכֶת
אוֹפִירָה לַזָּהָב וְלֹא הָלָךְ כִּי־
נשברה אֳנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר׃
(נ) אָז אָמַר אֲחַזְיָהוּ בֶן־אַחְאָב
אֶל־יְהוֹשָׁפָט יֵלְכוּ עֲבָדַי עִם־
עֲבָדֶיךָ בָּאֳנִיּוֹת וְלֹא אָבָה

עשה קרי · נשברו קרי יהושפט

אין אַללען וועגען זיינעם פֿאַ־
טערס אסא, אונד וויך ניכֿט
דאַפֿאָן, אינדעם ער נור דאַז
טהאַט, וואַס דעם עווינען אַלס
רעכֿט ערשיען.(מד) דאָך וואור־
דען דיא האָהען ניכֿט אַבגע־
שאַפֿפֿט; דאַז פֿאָלק אָפּפֿער־
טע אונד רייכֿערטע נאָך אימ־
מער אויף העהען.(מה) יהושפט
היעלט פֿריעדען מיט דעם קאָ־
ניגע פֿאָן ישראל. (מו) דיא
וויטערע געשיכֿטע דעם
יהושפט, זיינע העלדענטהאַ־
טען דיא ער פֿעראיבט, אונד
זיינע קריעגע, זינד פֿערצייכֿ־
נעט אים בוכֿע דער טאַגסבע־
געבענהייטען דער קאָניגע פֿאָן
יהודה. (מז) דען רעסט דער
קנאַבענשענדער, דער אין דען
טאַגען זיינעם פֿאַטערס אסא
נאָך נעבליעבען וואַר, פֿער־
טילגטע ער אויס דעם לאַנדע.
(מח) צו אדום וואַר דאַמאַהלס
קיין קאָניג, בלאָס איין שטאַטט־
האַלטער רעגיערטע.
(מט) יהושפט ליעס תרשיש־
שיפֿפֿע בויען, אום נאָך אופיר
צו זעגעלן, אונד גאָלד צו האָ־
לען; ער קאָננטע אַבער ניכֿט
אַבזעגעלן, דען דיא שיפֿפֿע
וואורדען צערטרוממערט אין
עציון גבר. (נ) דאַמאַהלס שפּראַך אחזיהו, זאָהן דעם אחאב, צו יהושפט: מאָכֿטען
דאָך מיינע קנעכֿטע מיט דיינען קנעכֿטען צו שיפֿפֿע געהען. יהושפט אַבער וואָללטע עס
ניכֿט

ר ש " י

(מה) וישלם יהושפט עם מלך ישראל. לפי שמלחמה היתה בין אסא אביו ובין בעשא מלך ישראל הוזקק לומר כן: (מז) ויתר הקדש. נוהגין ניאוף בפרהסיא: (מח) ומלך אין באדום. מימי דוד הנציב הוא המלך וכאן נכתב לפי שבימי יהורם בנו שקילקל בימיו פשע אדום וימליכו להם מלך אבל בימי יהושפט עדיין היו כפופין לו: (מט) כי נשברו אניות. לפי שנתחבר עם אחזיהו בזאת לכך נשברו וכן אמר לו הנביא (בד"ה ב' כ' ל"ז) בהתחברך עם רשע פרץ ה' את מעשיך:

ב א ו ר

וכבר באַרנו זה לעיל. (מח מט נ) ענין הפסוקים האלה מבואר במה שיבוא בתחלת פרשה הבאה.

יְהוֹשָׁפָֽט׃ (נא) וַיִּשְׁכַּב יְהוֹשָׁפָט
עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם־אֲבֹתָיו
בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹרָם
בְּנוֹ תַּחְתָּֽיו׃ (נב) אֲחַזְיָהוּ בֶן־
אַחְאָב מָלַךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן
בִּשְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה לִיהוֹשָׁפָט
מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עַל־יִשְׂרָאֵל
שְׁנָתָֽיִם׃ (נג) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו וּבְדֶרֶךְ
אִמּוֹ וּבְדֶרֶךְ יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט
אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵֽל׃
(נד) וַיַּעֲבֹד אֶת־הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה
לוֹ וַיַּכְעֵס אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה אָבִֽיו׃

ניבט. (נא) יהושפט לעגטע זיך צו זיינען פֿאָטערן, ווארד ביי איהנען פֿאָטערן בעגראַבען אין דער שטאַדט זיינעם פֿאַטערס דוד, אונד זיין זאָהן יהורם ווארד קאָניג אַנשטאַטט זיינער.
(נב) אחזיהו, זאָהן דעם אחאב, טראַט דיא רעגיערונג אַן איבער ישראל צו שמרון, אים זיעבענצעהנטען יאַהרע דעם יהושפט, דעם קאָניגם פֿאָן יהודה, אונד רעגיערטע צווייא יאַהרע איבער ישראל.
(נג) דיעזער טהאַט וואַס דעם עווינגען מיספֿעללינג וואַר, וואַנדעלטע אין דען וועגען זיינעם פֿאַטערס, אין דען וועגען זיינער מוטטער, אונד אין דען וועגען ירבעם דעם זאָהנעם נבט, דער ישראל צו זינדען פֿערפֿיהרטע. (נד) ער דיענטע דעם בעל, בעטעטע איהן אַן, אונד ערצירנטע דען עווינגען גאָטט ישראל, גאַנץ זאָוויא עס זיין פֿאַטער געטהאַן.

רש"י

(נב) בשנת שבע עשרה ליהושפט. יש מתמיהים על המקרא הזה לפי שנאמר באחאב שמלך עשרים ושתים וביהושפט נאמר שעמד בשנת ארבע לאחאב נמצא שכלו ימי אחאב בשנת תשע עשרה ליהושפט וכאן הוא אומר שמלך אחזיה בשנת י"ז ליהושפט אך בדקתי ומצאתי בדברי הימים למלכי ישראל שאינו מדקדק במניין שנותיהם ואם עמד בסוף שנה מונה אותה לו בתחלתו ואינו מונה אותה לו במקום אחר לכך אני אומר בשנת ארבע לאחאב שאמר בעמידתו של יהושפט לא נמנית עמו שנה ראשונה של אחאב וכן אתה מוצא ברובם וגם שנה שעמד יהושפט לא נמנית בשנת שבע עשרה הללו: